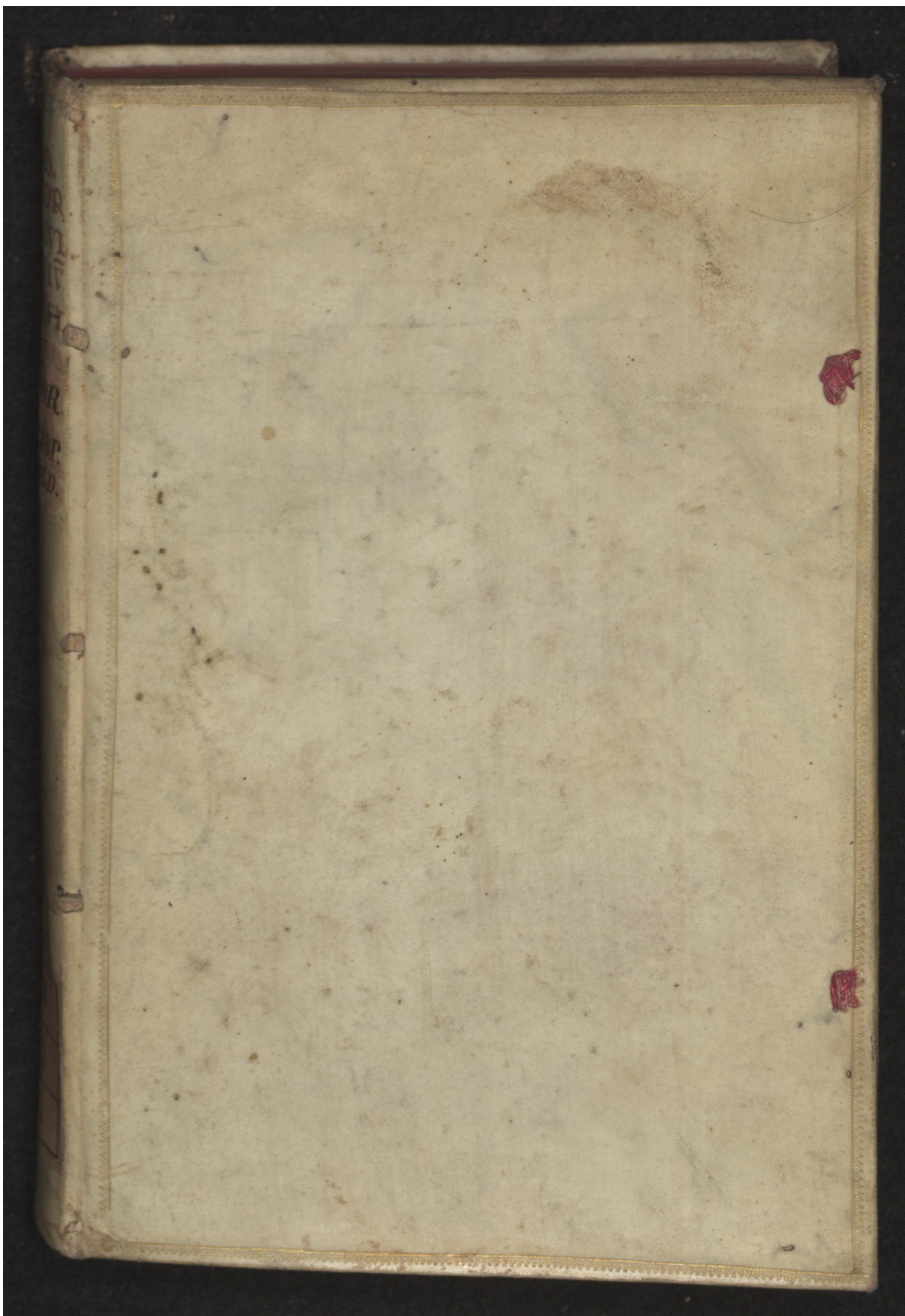
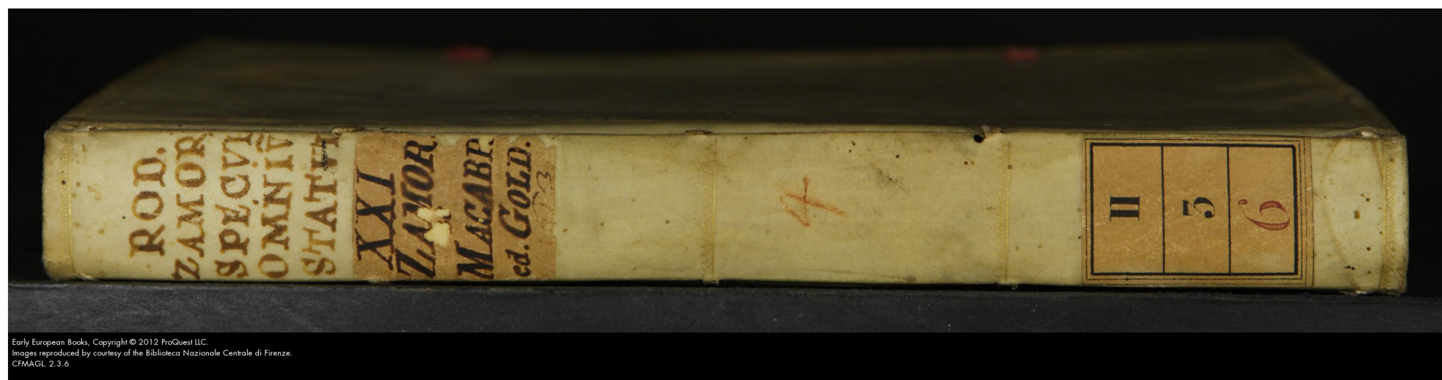
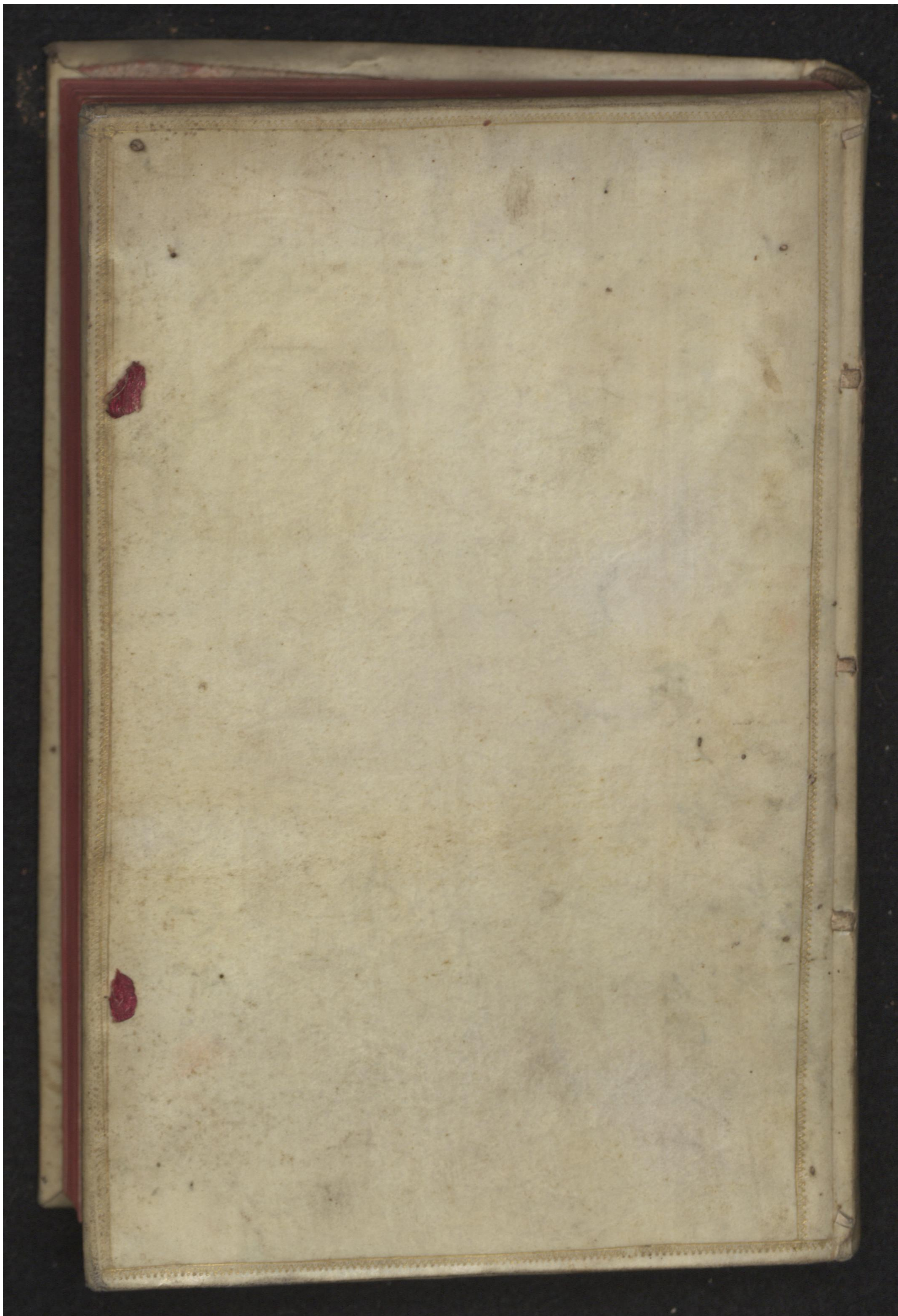
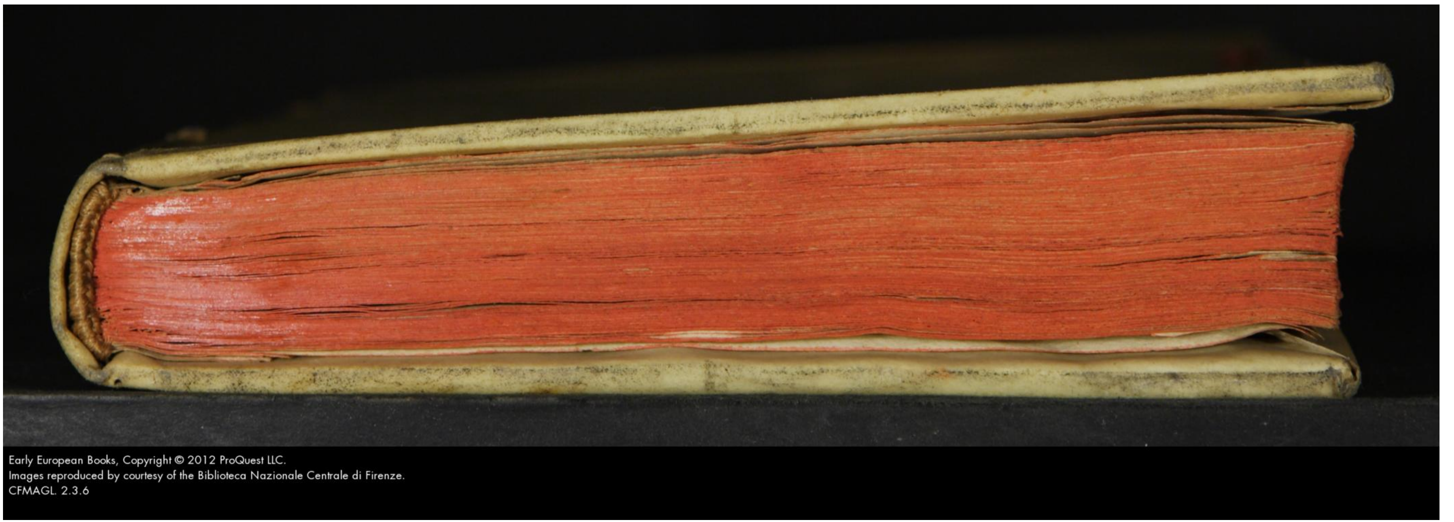

ROD.
ZAMOR
SPECVL
OMNIV
STATV
XXI
ZAMOR.
MACABR.
ed. GOLD.
II
5
6

XXI
Z AMOR
et
MACABR
ed. GOLD.

SPECVLVM OMNIVM STATVVM TOTIVS ORBIS TERRARVM,

IMPERATORIS, PAPÆ, REGVM, CARDINAlium, Patriarcharum, Archiepiſcoporum, Ducum, Epiſcoporum, Principum, Abbatum, Comitum, Prælatorum, Baronum, Presbyterorum, Nobilium, Clericorum, Ciuium, Mercatorum, Opificum, & Agricolarum;

Sortem generis humani, eiusque commoda & incommoda repræſentans;

AVCTORE

RODERICO EPISCOPO ZAMORENSI ET CALAguritano in Hiſpania, Romanæq; Eccleſiæ Caſtellano & Referendario.

Cui ob ſimilem materiam eſt adiunctum

MACABRI SPECVLVM MORTICINVM,

Vtrumque recenſitum & editum ex Bibliotheca

V. N. MELCHIORIS GOLDASTI HAIMINSFELDII &c.

HANOVIÆ apud Heredes Ioan. Aubrii, Anno 1613.

ILLVSTRIBVS AC
Generosis Dominis,

DN. ZDENCKONI

ADALBERTO POPPELIO, BAroni à Lobkowitz, Domino in Chlumez, &c. S. Cæs. Maiestatis Consiliario, & Supremo Regni Bohemiæ Cancellario:

NEC NON

DN. GEORGIO BARONI A Schœnach, Domino in vtroque Karelat & Milcken, S. Cæs. Maiestatis Consiliario, & Magni Ducatus Silesiæ Marchionatusque Lusatiæ Cancellario:

Dominis suis fauentibus & gratiosis,
MELCHIOR GOLDASTVS HAIMINSFELDIVS, &c. S. P. D.

Votiens recordor eorum sermonum, ILLVSTRES *ac* GENEROSI DOMINI, *(recordor autem quam sæpißime) quos familiariter mecum cædere de rebus publicis tum Pragæ dignabamini, tum Francofordiæ, totiens temperare mihi vix poßum quin exclamem;*

Ennii versus Moribus antiquis res stat Germana virisque.

Adeo enim in vobis (præfiscine hoc dixerim) elucet atque emicat prisca illa maiorum virtus, adeo cana & antiqua fides, vt vtrum prius in vobis demirer, summamne politicæ prudentiæ, an moderationis ecclesiasticæ, quarum vtraque Imperium nostrum sanctißime constitutum & firmatum est, equidem ambiguus sim. Etsi Catonem, propter ciuilem eius conuersationem & iustos mores, venerata est Romana antiquitas quasi cœlis delapsum, quid de vobis Germani sentiemus, quos nouimus Dei immortalis munere atque dono turbatæ huic Reipublic. concessos esse, vt prudentiæ vestræ remigio clauus illius temperetur ac moderetur? Hoc namque ad munus & officium Cancellariorũ attinere, Leges Imperii nostri, quarum sanciendarum pars Serenißimus Rex Bohemiæ, tamquam Archiprinceps & Elector Imperii non minima exstitit, ordinauerunt. Quarum monitu, & insuper experientia teste vt didicistis, [a] nulla violenta *solere esse* diuturna; *ita è contrario verum esse vetus illud verbum experimini, omnia* [b] moderata durare. *Eodem quippe modo cum Reipublicæ ingenio comparatum est, quo cum vini natura; quod nec dulce nimis, (quamquam id vulgo & generosum, & nobile, & præstantißimũ appelletur ac censeatur) nec nimis acerbum ferre ætatem*

a ex Aristot.

b Senec. in Troad.

tem potest, sed quod est, pro ratione aeris & loci, inter vtrumque: sic Status publicus, nisi pro tempestatis, occasionis & rerum conditione misceatur; vix ac ne vix quidem est, vt constans ac perpetuus perseueret. Non longius abibo: Regnum vestrum Bohemiæ videamus. Quod nunquam felicius, numquam quietius, numquam tranquillius exstitit, quam quum à Diuis nostris Sacratissimæ memoriæ Imperatoribus, Sigismundo, Maximiliano II. & Rudolpho II. pace Religionis æquabili constituta, ciuiliter & moderate gubernari cœptum est. absque quo temperamento certissimum est constatq; inter omnes, latissimas illas Imperii nostri prouincias, quæ sub Regni vestri vnione constitutæ sunt, Bohemiam scilicet, Silesiam, Morauiam, & Lusatiam, non modo in perpetuo motu exstituras, sed in alia omnia Dominia, exemplo Borussiæ ac Liuoniæ, abituras fuisse, quam potius vim machinosam perpessuras. Et dubitabimus adhuc, an consilia vestra pro pace populi, cuius [c] salus suprema lex est, *instituta, &* c Cicero.
ad stabiliendum ac conseruandum hoc numquam satis laudandum moderamen directa, ex vsu esse cũ Imperii, tum Regni debeant? quum [d] tẽpori cedere, d Dionysius Cato in libello de Morib.
ex Catone, optimo sapientiæ moralis magistro & auctore, admodum adolescentuli edocti simus. quod præceptum vt est eximium, & cunctorum Magi-

ſtratuum animis imprimendum, ita non minima pars prudentiæ ciuilis à Sapientibus reputatur: & cuius ſiue ignorantia ſeu contemptus multas perſæpe Reſpublicas peſſumdedit: noſtram etiam Moganam pronuper pene perculit & euertit. Vſque adeo

e Horat li. 1. epiſt ad Numid.

e Inſani ſapiens nomen feret, æquus iniqui,
Vltra, quam ſatis eſt, virtutem ſi petit ipſam.

Hoc autem moderamen ciuile pendet ex perfecta cognitione ordinum cuiuſq; Reipubl. non modo vt rite recteq; inſtitui, verum etiam vt iam inſtitutũ iuſte poßit conſeruari. Quo facto (ſodes) Medicus, qui Moderatori Reip. in dißimili genere quodãmodo ſimilis eſt, curabit æſtuantẽ ægrotum, ſi partes humani corporis, in quib. laboratur, non habet perſpectas & exploratas? nec viſcerũ morbos interiores tenet, nec callet affectiones cutaneas? Quo fit vt in perſanandis morbis Medicorum filii tantopere inter ſe diſſentiant: quib. haut ſecius Politici noſtri animati ſunt; qui, ceu Medici nec conſtitutionum humani cuiuſq; corporis, nec regionum, nec aeris, nec aquarum moderatam in temperie obſeruant qualitatem; ita ipſi nec ſtatus cuiuſque Reipubl. nec ingeniorum, nec morum, nec legum, nec conſuetudinum populi ſibi notant & ſectantur rationem. Omnino imprudenter, & cum periculo plerumque vniuerſi corporis, ſingulorumque eius membrorum.

a Nam quoniam variant animi, variabimus artes: a Ouid. li. 2. de Remed. amor.
Mille mali species, mille salutis erunt.

Vnde quod olim non minus eleganter quã vere Medicorum parens Galenus de Medicis, quibus salus hominum priuata commẽdata est, dixit, id nos multo iustius de Reipubl. Administratoribus, quibus salus publica proposita est, effari possumus: b Non esse mirandum *scil.* complures tantum in *Republica* operibus aberrare, quantum etiam cognitione falluntur. b Lib. 1. ad Glauc. c. 2.

Perspecta ergo atq; cognita constitutione corporis quam complexionem vulgo vocant, & morbi causa; si sanabilis est, igitur demum medicinam adhibere decet parti affectæ aptam, eamque tempore oportuno. Quam temporis occasionem qui spernit & insuper habet, eum me Deus rerum omnium esse imperitissimum oportet & extreme infrunitum; & aurem eius vellere debet, quod experienter Vates Sulmonensis in Remediis cecinit:

c Temporibus medicina valet: data tempore prosunt; c Ouid. lib. 1. de Remed. amor.
Et data non apto tempore vina nocent.

Quo quid aptius in morbos Reipublic. dici aut scribi poterat? Quos persanare experti ac prudentis est Medici, nõ cuiusuis Agyrtæ, aut Stentoris circumforanei, qui temere ad violenta medicamina, ad ferrum etiam & ignem, quasi præsentissima remedia, confugiunt. O imperitos & insensatos! Qui nesciunt d *vlcera esse in Republica, vt* d Hippocrat. li. 8. aphor. 6

in corpore humano, quæ nec ferro nec igni sese curari patiuntur:

e Ovid. lib. 1. de Ponto.

e Nec esse in Medico, semper releuetur vt æger,
Interdum docta plus valet arte malum.
Afferat ipse licet sacras Epidaurius herbas,
Sanabit nulla vulnera CORDIS ope.
Tollere nodosam nescit medicina podagram,
Nec formidatis auxiliatur aquis.
Cura quoque interdum nulla est medicabilis arte;
Et si sit, longa est extenuanda mora.

Cuiusmodi morbus in Republica esse putatur persuasio Religionis; quam, vbi tam longe lateque irrepsit, vt radices in locis publicis & frequentioribus egerit, existimare oportet prope immedicabilem. Ob id à curatione Medico, id est, Moderatori Reipublicæ, aut plane desistendum est, si crimine vacare velit internecionis; aut conniuendum, donec malum longa temporis mora, iuxta Poetam, extenuetur.

f in Aphorism.

Est etiam Hippocrateum f illud nobile, τὰ πέπονα φαρμακεύειν, *ab omnibus Sapientibus, tum in Repub. gubernanda, vitiisque quibusdam tempestiue exscindendis, tum etiam in ægritudine animorum sananda, iure laudatum semper & vsurpatum. Quod vere* δαιμόνιον *apophthegma, si in eorum, qui Respubl. præsunt, pectora altius descendisset, pauciora, vt quidem nos putamus, funera Rerumpublicar. hodie*

die videremus. Nunc dum (vt Galeni verbo vtar) cognitione falsi vniuersum Reipubl. corpus, cuius forte particula aliqua laborat, medicamentis aggrediuntur, fieri non potest, quin vniuersam quoque Rempubl. simul concussum, perditum & profligatum eant. Vt appareat, praua solum & vitiosa, non bona pariter & sana, in affectis locis curanda esse, ni velimus perpetuo periclitari & naufragari.

Ad vos, ILLVSTRES ac GENEROSI DOMINI, si perniciosas id genus hominum curationes non probatis, scil. vos pro officio vestro facere, quod vobis incumbit, vt iis obloquamini, quiqui tamdē illi sunt, sacri profani, Clerici an Laici, & quantum in vobis est, damnosis eorum conatibus viriliter resistatis, qui non priuatim in Legem Aquiliam, more imperitorum medicorum, sed publice in Legem Iuliā Maiestatis, hoc est, [a] aduersus populū Germanū, Bohemum, &c. & aduersus securitatē eius, cōmittunt. Etenim ad vtrūq. Ordinē, ex cuius membrorū cōpagine vnū corpus Reip. ferruminatū & consolidatum est, pertingit officiū vestrum amplißimū, quod præcipue in recta Legum & Canonū custodia versatur.

[a] Vlpian. in l. 1. D. ad L. Iul. Maiest..

Hæc Reip. membra ex vtroq. Ordine cōflata vobis, ILLVSTRES & GENEROSI DOMINI, Auctor istius libri, ceu in speculo quodā dilucido, cōtemplanda & cognoscēda proponit. Et primo loco Po-

liticum Statum adumbrat; altero Ecclesiasticum. Est siquidem Ecclesia in Republica, si Optato Episcopo Mileuitano credimus; & quidem pars eius dignissima, si qua fides sanctorum Patrum testimoniis est habenda; cuius terrenum ac visibile caput in Regno Rex, in Imperio esse censetur Imperator.

Ambo Ordines sub vno hoc capite in bene cõstituta Repub. moderãter regere, & in officio cõtinere, artis opus est, nõ technæ aut machinæ. Quæ ars nihil aliud est, quã prudẽtia ciuilis; *quã alii* scientiã politicã, *Stoici & Hebræorũ Rabbini* Sophiã *vel* Sapientiã *dixere. Technas & machinas (ita dolos & fraudulẽta cõsilia interpretor) Moderator Reip. nosse debet, quẽadmodum Medicus venena, Philosophus elenchos & sophismata, nõ vt iis vtatur, sed vt sciat & sibi cauere, vbi necessum est, & mederi intoxicatis, aut obuiare abutẽtibus. Verũ hæc ex Speculo isto melius, quam meis verbis, intellegetis. Quod Illustrib. vestris nominib. placuit inscribere, nõ vt inde cognoscatis, quã difficile quãue laboriosũ opus sit, Reip. habenas moderari, qui iã domi ab ineunte ætate docti, & præterea longo rerũ vsu plurimaq; experientia satis id perspectum habetis; sed vt exsistat publicum aliquod testimonium constantis meæ in vos vt prope dicam incredibilis, vt vere dicam summæ obseruantiæ.*

Et Tuæ quidem Generositati, ILLVSTRIS POPPELI,

eo

eo commendatior hic Auctor esse debet, quo Senecæ tui est studiosior & addictior. Tui, inquam, Senecæ; cuius dicta & scripta sic auide hausisti, sic tenaciter memoriæ mandasti, vt Pythagoræ μετεμψύχωσις *iam fabulosa esse desierit, quum senex Annæi anima in te delapsa reuixisse videatur. Nec ipse tantum in lectitandis & quasi heluãdis sapientißimi Romani Principis, eiusdẽq; Aulici, egregie cordatis & catis sentẽtiis acquiescere voluisti, nisi eas etiam Illustri ac Generosæ Coniugi tuæ commendares conciliaresq;. Cuius Generositas (credite Galli ac Itali, & cedite) summum Philosophorum parentem & Apostolorum coætaneum, velut optimum viuendi magistrum, in tantum amare perhibetur, vt soleat*

Nocturna versare manu, versare diurna.

Rem loquor, sed infra famam, nec supra fidem, quam constãtißimo Regiorum Cõsiliariorum relatu accepimus. Et propemodum infelices occupationes meas putabã, quibus Pragæ districto non licebat per temporis angustias ad splẽdidißimam tuam Aulam accedere, & dignari tã Illustris matronæ, supraq; sexus Arctoi cõsuetudinẽ sapiẽtis, generoso affatu, ad quẽ, parario ac ꝓxeneta Nobil. & Ampliss. Iohãne Baptista Eyseno à Lehrberg, IC. & S. Cæs. Maiest. Cõsiliario, vtriusq; nostrũ, tuæ ꝗdẽ Generositatis obseruantißimo, mei vero amãtißimo, perhumaniter me (in-

uitus id narro, inuidiæ declinãdæ causa; dicam tamẽ, rumpãtur vt ilia æmulis meis) non semel inuitaueras. At ô infeliciorẽ longe morbum meum, qui me lætantibus & iubilantib. æmulis meis Francofordiæ in tantũ afflixit, vt pedib. æger vix rheda iisdẽ inuidiosa ad Palatium Imperiale vectus, in Antecameram lẽtis greßib. repere, ibiq; tuo alloquio, dilata interim præ grauiorib. Imperii negotiis Sacra Imperatoria audiẽtia, nonnunquã frui potuerim; ne dũ tuæ mẽsæ, aut aliorum Principum ac Dominorũ, clementißime (absit iactantia dicto) ac gratiose vocantiũ, cõdicere. Sed & Tua Generositas hanc meã excusationẽ, oculatus vid. infirmitatis meæ arbiter, corã admisit; & ego nunc firmior redditus, eius rei sempiternum hoc mnemosynon statuo; testorq; apud oẽs, ad quos forte hæc scriptio mea peruentura est, me cum Tuæ Generositati, tum cæteris omnib. Bohemiæ Proceribus, ea debere, quæ rara & prope incredibilis comitas, beneuolentia, humanitas, & officia, quibus me sibi (quamquam nomine Illustrißimorum meorum Principum) quasi certatim deuincire studebant, meritißimo commerentur. Quid enim memorem Illustrißimum Sigismundum Bathorium, S. Rom. Imperii Principem, & Regni vestri Wladickam? quo nemo Christianorũ Principum, dũ adhuc Transyluaniæ, VValachiæ & Moldauiæ imperio potiretur,

celebra-

celebratior in orbe vniuerso exstitit, siue rerum gestarum magnitudinem spectemus, seu gloriam inclitæ famæ. Quid Illustres ac Generosos Bohemiæ Wladickas in genere? quid nominatim Baronem Adamum Iuniorem à Wallenstein, Dominum in Gratz trans Sazaw & Lowosiz, S. Cæs. Maiestatis Consiliarium & Supremum Regni Bohemiæ Prouincialem Maioremdomus? Quid Carolum Comitem à Wartenberg, Dominum in Rohosch & Skal, S. Cæs. Maiest. Consiliarium: & filium eius Ioannem Georgium, eiusdem Maiestatis Camerarium, qui generis ac virtutis præstantia meruit, vt sibi Illustrißimi quondam Principis ac Domini, Dom. Ottonis Henrici Comitis Palatini Rheni, & Ducis Bauariæ, &c. filia desponsaretur; quorum vtriusque parentis & filii, gratiosa gratia tam familiariter vsus sum, vt in consuetudinem pæne quotidianam verteretur? Quid Comitem Henricum Matthæum à Thurn, Dominum in Welisch, & Carolosteini Burggrauium; illum (inquam) Turcarum terrorem? Quid Baronem Slawatam à Chum & Koschmberg, Dominum in Straschi, Hradzy, Teltzsch, & Carlstein, S. Cæs. Maiest. Consiliarium? Quid Baronem Leonhardum Collonam à Felss, Dominum in Engelsburg, &c. S. Cæs. Maiest. Consiliar. & Capitaneum Maiorem? Quid

Baronem Wenceslaum Wilhelmum à Rupaw, Dominum in Trnowan & Zitenic, illud politißimi & litteratißimi ingenii decus, S. Cæs. Maiest. Consiliarium? Quid Baronem Adamum à Trautmansdorff, &c. S. Cæs. Maiestat. Camerarium, Consiliar. Bellicum, Capitaneum Maiorem, & Hadschierorum Aulicorum Præfectum? Quid Comitem Carolum Hannibalem Burggrauium à Thona, S. Cæs. Maiest. Camerarium, Illustrißimi Abrahami in Silesia præpotentis Comitis, Domini mei singulari affectu propensi & gratiosi, filium ac heredem? Quid Comitem Henricum Slickium à Passaun, Baronem in Weißkirchen? Quid Baronem Ehrenfridum à Munchwitz, &c. S. Cæs. Maiest. Consiliariũ & Assessorem in sanctiori Consistorio Imperiali? Vehementer sim iniurius oportet, & bipedum ingratißimus, si vllo vnquam tempore paterer tantam officiorum memoriam ex animo meo elabi. Nec etiam pro homine Germano facerem, si id faxim sciens.

Etenim Sclauicum Germanis iam ab antiquißimis temporibus in vnam nationem, vnam ciuitatem, vnum ius ac leges, vnam fraternam societatem & germanam vnionem coaluerunt, quemadmodum Eysenus noster & ego fuse demonstrauimus in iis Consultationibus, quas à Legatis Regiæ Maiesta-

ieſtatis rogati, pro Sereniſsimi Regis & Coronæ Bohemorum iuribus ac priuilegiis, cum Norimbergæ, tum Pragæ reſcripſimus. Vt vehementiſsime fallantur, & tam in Bohemicam gentem, quam ipſum ſacrum Imperium, ſint iniurii, qui proceſſus & appellationes ad Aulam Pragenſem ea de cauſſa improbare atque inhibere ſatagunt, quod (vt aiunt) extra Germaniam ſit conſtituta. Qui ſi ſcirent, tantum Imperium, quantum Germani poſsident, ex bona parte Bohemorum coniuncto ſanguine participeq; virtute partum eſſe; & hinc Regnum Bohemiæ iura Electoratus nactum; ipſum Regem in S. Imperii Archipincernam adoptatum, profecto aliter ſentire inciperent. Et vt ſilentio prætercam Regni veſtri Proceres, Roſembergios, Wartenbergios, Haſenburgios, Wilhartizios, Slickios, Lyppanos, Swanbergios, Colditzios, alios, qui Liberis Imperii Comitibus ac Baronibus adſcripti, (haut ſcio an ob feuda, quæ ab Imperio forte poſsidebant, an alia in Imperium præſtita officia) non modo Imperialibus Receſsibus & Decretis generalibus ſubſcripſiſſe, verum etiam in ipſis Comitiis inter Status immediatos adſediſſe memorantur: Quis monumenta hiſtoriarum, & Imperii noſtri documenta legit, nec ſibi notauit Epiſcopum Pragenſem, qui nunc Archiepiſcopus à Rege Bohemiæ eximitur,

olim inter Imperii Principes ius ſedendi & ſuffragandi in Comitiis Germanicis, ceu Principem Germanum, habuiſſe? eiuſque inſtituendi ac inueſtiendi ius penes Imperatorem fuiſſe? Quis neſcit Ioannem Epiſcopum Luthomiſchlenſem ſub Carolo IV. & Michaelem de Paceſt Canonicum Pragenſem, Caſparumque Slickium, homines Bohemos, ſub Sigiſmundo Imperatore, S. German. Imperii Cancellariorum munere perfunctos eſſe, & Archiepiſcopi Moguntini vices in Aula Cæſarea geßiſſe? Quis non audiuit, ciuitatem veterem Pragenſem in Liberis & immediatis Imperii ciuitatibus olim fuiſſe recenſitam? quæ nunc Electorum Bohemiæ ſedes ab Epiſcopo Bambergenſi (vt fertur) in feudum recipitur, tamquam Heidelberga (aliis eſt Amberga) à Palatino, Wittenberga à Saxone, Cuſtrinum à Brandenburgio: quæ & ipſæ quondam Ciuitates Liberæ ſolum Imperatorem immediate recognoſcebant, ſicut alibi à me prolixius oſtenditur. Quin immo quis ignorat, niſi hoſpes in rebus Imperialibus, bis in Ciuitate Pragenſi Comitia Generalia ab Imperatore & Ordinibus Imperii celebrata fuiſſe? Sed quorſum me abripit amor gentis Bohemicæ?

Ad te nunc, GENEROSE SCHOENACHE, *ſeſe conuertit oratio mea; qui me nec viſum vmquam*

quam nec notum, tamen ex sola librorum meorum recordatione, accedente præsertim Cæsareorum Regiorumque Consiliariorum, quorum consuetudine impense delectabar, beneuola commendatione, in fauorem Gratiæ tuæ recipere, & illustri conuiuio aduentitio (id à me cõmemoratum intellegas velim, nõ ex vlla ambitionis cupiditate, aut studio vanæ & inanis gloriæ, sed ineuitabili necessitate, ad quam me cauteriata aduersariorum meorũ impudentia adegit, vt eorum mẽdacia dicta & criminosæ calumniæ, quas publice in me petulanter sparserunt, Tua tuique similiũ Heroum ac Magnatum cõtestatione retundantur) conuiuio, inquam, ad quod cunctos Regiæ Maiestatis Consiliarios inuitaueras, hospitem esse Pragæ volueris. Et bene sit Eyseno nostro, cuius hæc cuncta gratia est. Ego vero iam collectis sarcinis in procinctu eram, domuitionem parans. Atqui, ais, eam vicem promittebas Francofordiæ in Comitiis Electoriis rependere? Ita est: sed quam ibi Hygyæna parum propitia vixerim, oculatum testem moneam scil. si me excusare apud Tuam Generositatẽ velim, quod tam benigniter etiam illic qua in præsentiarũ, qua per amicos arcessitus, ad hospitium tuum non interuiserim. Nunc autem pristinæ valitudini, Dei OPT. MAX. *ope ac comitate, restitutus, nihil prius nec antiquius habui, quam vt nomen meum expedirem.*

Quod ab oblivione Generositatis Tuæ fors est vt vindicare debeat Hispanus iste Episcopus, qui Referendarii munere in Aula Romana functus est. Quo vel solo nomine Generositati tuæ ingratus esse non potest, quia Referendarius fuit & apud Principem præpotentissimum, & in Curia totius orbis frequentissima. Floruit autem hic Auctor sub Friderico III. Imperatore circiter annum Christi MCC CCLXV. Habet quidem multa præclara & lectu dignissima, nec minus iucunda, vnde me non parum profecisse ingenue fateor; sed & nonnulla habet, quorum tractatio vt blandidica est & assentatoria, ita ad Domini est nutum ac voluntatē, quam offendere verebatur, suauiter conficta. Nec enim eo nomine adulationis arguendus est, quod eius, quem sibi admonendum sumpsit, beneuolentiam mellitis verborum globolis & quasi sesamo ac papauere sparsis, conciliare studuerit. Sic frustra piscator moraretur ad scoplum, nisi eam hamis imposuerit escam, quam appetere pisces solent. At ego vero numquā licere mihi patiar, vt in alienis scriptis euirandis & corrumpendis, improbabili aduersariorum meorum more, mango fiam. Qui sic ingeniatus sum, vt tametsi libris vetustis eruendis ac promulgādis me natum ac destinatum putem, tamen nefas esse ducam vel syllabulam in alienis scriptis ὀβελίζειν, nedum integra verba,

ba, phrases, sententias, & periodos mutare, castrare, seu (vt mediæ ætatis verbo vtar) charaxare, & prorsus expungere. Nec moror aduersarios, qui eam mihi dicam scripserunt, cuius ipsos nouimus reos esse & obnoxios. Nam absq; publicis diplomatibus & documentis foret, quibus fides mea vero vincitur, est mihi conscientia mea mille testes. Quam satis mihi est, si Supremo Cancellario, si Generositati tuæ, si deniq; eiusdem Strenuißimis, Nobilißimis & Amplißimis Collegis, S. Cæs. & Regiæ Maiestatis Consiliariis, D. Doct. Eyseno, D. Ottoni à Nostitz Equiti, D. Doct. Felici Riedingero, D. Doct. Ioanni Martino Rebmanno, D. Doct. Ottoni Melandro, D. Doct. Ioanni à Laber, Dn. N. à Stang Equiti, &c. necnon D. Ioanni Plateisio à Platenstein Secretario, D. Leandro Ruppelio Agenti, D. Bartholomæo Brunnero Concipistæ, &c. amicis meis suauißimis & iucundißimis, approbare poßim. Quorum apud omnes bonos & cordatos viros vel vnius iudicium plus valere debet, quam centũ vitilitigatorum meorũ malediciũ.

Eo etiam magis, quia industriæ meæ specimen atq; studiũ in iuuãda communi patria, & ornando sacro Imperio, Illustrißimis, Illustribus, Generosis, Nobilibus, & Spectabilib. Silesiæ ac Lusatiæ, Ducib. Principibus, Comitibus, Baronibus, Equitib. & Ciuibus, gratum acceptumve esse, abunde mihi fidem Legati eorum fecerunt, quos ad humanitatem & liberali-

tatem factos Pragæ sumus experti: Nec rari nobis sermones de Ordinibus Silesiæ, eorum origine, statu, priuilegiis ac libertatibus fuerunt; quibus saluis, sese patrocinio ac protectioni Regum Bohemiæ aduersus vim & incursiones Polonorum, post eorum ab Imperio defectionem, cum consensu & scito Imperii, commendauerunt. Sane Episcopum, Duces, & Ciuitates quasdam Silesiæ fuisse olim immediatos Imperii Status, ex Diplomatibus vestris & Ordinationibus, quas in Collectione Constitutionum Imperialium tomo primo nunc publicamus, euidenter elucescit. Et de Marchionibus quidem Budißinensi ac Gorlicensi in Lusatia; Ducibus Vratislauiæ, Lignicensi, Brigensi, Saganensi, Oppoliæ, Ratibariæ, Carnouiæ, Swidnicensi, & Teschinensi in Silesia: Ciuitatibus item, Budißino in Lusatia, Vratislauia, Stinauia, Glogouia, &c. in Silesia, ex actorum publicorum & historiarum monumentis compertißimum est. Quid multis? Nonne Episcopum Vratislauiensem computant inter vetustißimos Imperii Germanici Principes? Et in Caroli IV. Imperatoris Curia Pretslaum Episcopum; in Sigismundi, Michaelem Canonicum Vratislauiensem, officio Cancellarii Imperialis præfuisse, in Constitutionibus Cæsareis obseruamus. Quid autem vetera commemoro & sæculo nostro ignota? Qui nouit

Domi-

Dominum Hanivvaldum gente esse Silesium, is eundem nouit à Secretis fuisse Imperialibus, & etiamnum esse Consiliarium in sacro Imperiali Consistorio.

Hæc habui, ILLVSTRES ac GENEROSI DOMINI, quæ pro horum conditione temporum ad vos perscribenda inter varias meas occupationes duxi. Si rectè dixi, compos factus sum voti mei: sin, dicta indicta sunto. Faxit Ioua Opt. Max. vt vestris studiis atque consiliis fiat gloria in supremis Deo, & in terra pax, erga homines beneuolentia. *Quo voto meo finio, & vt me gratiæ vestræ in posterum quoque commendatum habeatis, id Generositates vestras obnixe veneror. Datum Hanouiæ, a. d. X. Kalend. Febr. A. C. N.*

ↀ IↃCXIII.

PAVLO BVRGER,

ECCLESIÆ MAIORIS ARGENTI-
nensis Summissario, viro integerrimo, Ioannes Botzhemus Decretorum Doctor Salutem.

NOVISTI, amicissime Paule, Illustrem Dominum Philippum de Duno & Lapide superiori, insignis Ecclesiæ nostræ Argentinensis Præpositum, vtriusque nostri amantissimum. Hunc ego satis admirari non possum, hominem tanta nobilitate splendentem, opibus felicem, & in Principum aulis adultum; præterea cui nil, quod velit, desit; adeo & eruditorum esse & eruditionis affectatorem. Is cum mense proximo hic apud nos degeret, frequenter libros & cultiores historias sibi afferri curauit, quibus & ingenium suum exercitaretur, & animus recrearetur. Cui dum infiniti codices deferuntur, vnum sibi ex omnibus delegit, qui *Speculum humanæ vitæ* inscribitur: in quo commoda & incommoda, laudes & pericula omnium statuum miro ingenii artificio describuntur; quo tanquam exemplari rerum omnium agendarum vteretur. Mirum est quanta sedulitate, quanta frequentia, quanto affectu librum hunc lectitauerit homo claritudine natalium insignis; cum plerique huius generis hominum ex magna parte (hac

maxi-

maxime tempestate) totos se beluinis voluptatibus dedant, osoresque sint & studiorum & studiosorum. Hic autem, vt à cunabulis fere incessanter inter literas literatosq; educatus, ita ingenium suum ingenuis disciplinis semper excoluit, semperque cum doctissimis versari voluit. Vnde & id sibi peculiare assumpsit, vt vbicunque hominem singulari doctrina excellere audiat, is ab eo ad mensam amicitiarum parentem vocetur, amicitiamque cum eo familiarissime contrahat. Hoc Ioanni Keisersbergio concionatori tam facundissimo quã doctissimo;hoc Iacobo Wimphelingio præceptori meo amabilissimo;hoc innumeris aliis omnifariam doctissimis viris contigit. Inde & mihi (qui nondum prima literarum rudimenta degustaui)cũ homine magnifico fluxit iucundissima familiaritas, qua vt peculiariter glorior, ita maxime delector. Tu vero, Paule, ab eo ita diligeris, vt sine te rarissime discumberet: mutuiter autem tu adeo hominem obseruas, adeo suspicis, adeo veneraris, vt hunc librum (qui tunc vnicum Domini solatium erat) non tam ob egregiam materiam sententiarumque maturitatem, quarum refertissimus est; quam ob Domini illius fauorem amoremque formis elegantioribus excudendum impressori tradere velle videbaris. Sed quid moræ interciderit, nescio profecto, an negotia illa domestica & forensia, quæ plurima habes, te interceperint. Perge, qua cepisti, studiosis benefacere, maxime cum & doctorum & doctrinarum tuipse virtute innata sis obsequentissimus. Non deerit tibi opera Iacobi Wimphelingii præceptoris mei, viri

vndecunque doctissimi, qui curabit, vt non minus emendatus liber ab impressore exeat, quam elegans. Vale, & me inter tuos habeto. Datæ die VI. Ianuarii, Anno septimo supra M. D.

PAVLVS BVRGERVS LIBRVM hoc titulo proscripsit.

SPECVLVM VITÆ HVMANÆ, IN QVO DISCVTIVNTVR COMMODA ET INcommoda, dulcia & amara, solatia & miseriæ, prospera & aduersa, laudes & pericula omnium Statuum.

AVctor nobilissimi huius libri fuit Dominus Rodericus Episcopus Zamorensis, Castellanus & Referendarius Papæ Pauli II. in Theologia, vtroque iure, & omnibus aliis bonis litteris doctissimus, summus Christianæ religionis cultor & defensor, feruentissimusque & constantissimus salutis animarum zelator.

RODERI-

RODERICI EPISCOPI ZAMORENSIS, CASTELLAni & *Referendarii Papæ Pauli II.*

SPECVLVM VITÆ HVMANÆ

AD SANCTISSIMVM ET BEATISSIMVM Dominum, Dominum PAVLVM Secundum, Pontificem Maximum, Liber incipit dictus Speculum vitæ humanæ; quia in eo cuncti mortales, in quouis fuerint statu vel officio, spirituali aut temporali, speculabuntur eius artis & vitæ prospera & aduersa, ac recte viuendi documenta: editus à RODERICO ZAMORENSI, & postea CALAGARITANO EPISCOPO HISPANO, eiusdem Sanctitatis in Castro suo Sancti Angeli Castellano.

SAnctissimo ac clementissimo in Christo Patri ac Domino, Domino Paulo Secundo, Sacrosanctæ Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ summo Pastori & Pontifici Maximo, eiusdem sanctitatis obsequentissimus seruulus & familiaris, Rodericus, Episcopus Zamorensis Hispanus, ac castri sui sancti Angeli de vrbe fidelissimus Castellanus & Referendarius, seipsum cum vtriusque hominis humilima inclinatione. Cogitanti mihi hanc munitissimam Romanæ tuæ vrbis, immo totius orbis amplissimam sancti Angeli arcem, tuæ sanctitatis iussu, tua autoritate & dignatione custodienti, vbi aliquid otii superest, quid dignum tuæ Sanctitati in his tui

felicißimi pontificatus beatis initiis offerre valerem: video nil omnino mihi cæterisque mortalibus superesse, quod aut ad laudem, aut ad commonitionem pertinere poßit. Tecum enim habes ea omnia virtutum ornamenta, quib. omnis laus rectè comparatur. Tecum denique tanta insidet sapientia, quin potius à natura innata ingenii vis, tantaque prudentia rerumque omnium experientia, vt nullis egeas exterioribus adiumentis. Verum ego gloriæ & nominis tuæ sanctitatis auidißimus, existimaui paululum aliquid (vtinam dignum) tuæ sanctitati offerre; in quo dum ingens occupationum sarcina paulisper tuam Sanctitatem respirare permiserit, habeas in hoc opusculo tuæ Sanctitati dicato, aliquas paruitatis intellectus mei ineptias, vt in eis recreationis gratia, non tam delecteris, quam tui acutißimi ingenii calamo atque censura emendes & corrigas. Dignum namque existimaui, vt cuius corpusculi mei membra tuis obtines obsequiis perpetuo deuincta, eius, etiamsi quæ sunt animi vires poßideas, & dum exterioris hominis partes sese ad tua deuouent obsequia, debilis quoque & rudis interior intellectus ad tuæ Sanctitatis gloriam non dormitet; quo fiet, vt eidem tuæ Beatitudini seruiat vterque meus, immo tuus homo.

Venit igitur sæpe in mentem, Beatißime Pater & Pontifex Maxime, quam varia quamque diuersa sunt cunctorum hominum studia, variæ artes, varia officia, varia denique viuendi genera, adeo vt anxius dubiusque sit plerumque hominibus vitæ suæ modus, dubia in hoc seculo viuendi sors, nec satis eligere poßint, quod tandem vitæ studium, quam viuendi formulam securius assequantur. Cum enim humanus animus non modo bonum simpliciter, sed (teste Aristotele) sum-

mum bonum naturali conamine appetere videatur: nihil certe deesse videtur, nisi recta eligendi ratio. In ea igitur nonnunquam error contingit, illa potissimum ratione, quia cum iuxta Philosophi sententiam electio non nisi de præcognitis existat pro eo quod nemo, quod ignorat, eligit; vt ille in recte eligendo deficiat necesse est, qui diuersorum statuum viuendique generum dulcia & amara, commoda & incommoda, non satis agnoscit. Vt igitur noscamus, quales à nobis artes, qualia studia, qualiaue conuersandi aut viuendi genera, dum in hoc fallaci seculo vagamur, & quo ordine deligenda sectandaque sint, decreui pro modulo ingenii, quod in ea re sentio, tuæ sanctitati dedicare, tuoque nomine consecrare. Nec ab re quidem, cum enim ad te vnum omnis vitæ modus, omnis mortalium status, & humana conuersatio atque conditio referatur, tuque cunctorum mortalium sis norma, moderatio & speculum, tu denique cunctorum viuendi generum non solum distributor sed emendator existas; recte tibi vni huiusmodi opusculum dirigendum atque dicandum fuit, eritque eius libri titulus Speculum vitæ humanæ. Nam veluti in materiali speculo vnusquisque nō modo sua, sed & aliorum intuetur aut pulchra aut deformia, & quid commendandum quidue emendandum sit: sic in hoc opusculo, tanquā in limpidissimo speculo, liquido conspiciet dulcia & amara, recta aut deformia cuiusuis status & artis totius humanæ vitæ; quo fiet, vt apertissime agnoscat, quid in seipso ac vita & sorte sua, & demum cæterorum mortalium laudandum, sequendum siue reprehendendum & corrigendum sit.

Quemadmodum igitur (teste Gelasio Papa) duo sunt vitæ genera, quib. orbis principaliter regitur, & omniū mortaliū cōuersatio pendet: aliud vid. eorū qui tēporaliter, aliud illo-

rum qui ſpiritualiter viuunt: ita duos ſub breui compendio tractatus attingam. In primo quidem de cunctis temporalibus ſtatibus ſeu ſecularibus artibus & viuendi formulis breui agemus, incipientes à ſummo tẽporali culmine, videlic. Cæſarũ, Regum & Principum, vſque ad bubulcos & infimæ vitæ homines. Et in ea parte diuerſos hominum viuendi modos in temporali ſtatu degentium, variaque artium & occupationum ſecularium genera, quibus homines ſeſe ad plurimum conferre aut implicare ſolent, breui perſtringam. Et quid in eis animæ profectus, aut temporalis honoris, vel commodi aut incommodi, laboris vel periculi lateat, ſuccinctius atque exquiſitius quam potero explicabo. Tandem de cunctis fere malis, ſuppliciis, pœnis, mortibus ac damnis corporalibus, nec non de cæteris intrinſecis & inuiſibilibus ærumnis ac mentis afflictionibus, quæ ab origine mundi homines tam boni & innocentes, quam mali & peccatores magis excellentes, & nominati in omni ſtatu exiſtentes perpeſſi ſunt, & indies mortales omnes patiuntur, & de cauſis eorum ad vtramque partem breuiſſime ſubiiciam.

In ſecundo libro de ſpiritualis vitæ ſtatu & viuendi genere ſermo erit : qui cum binarius ſit, quorum alter Eccleſiaſticus, alter Regularis ſiue Monaſticus exiſtat, de vtriuſque principiis, natura & origine, auctoritate, inſtitutione ac differentia; nec non neceſſitate & vtilitate, excellentia & prærogatiuis, ſed & de eorum aculeis, laboribus & periculis agendum erit. Incipiendo à ſummo Pontifice, qui omnium ſtatuum vertex eſt, atque totius vitæ humanæ exemplare ſpeculum exiſtit : Deinde cæteros omnes Eccleſiæ ſtatus & ordines particularius diſcutiam ; vt tandem diſcat humanus animus, & ſi vbique ſit labor & dolor, vbique ad virtutes ac vitia via

ſit,

sit, cui potius vacare & se accommodare debeat, vt tandem dulcorem simul & amaritudinem cuiusque status considerans, illam viuendi normulam eligat, quæ & fragilitati naturæque suæ potius conueniat, minusque periculi, sed pluris habeat auxilii ad bene beateque viuendum. In quibus quicquid à me differendum erit, tuæ Sanctitatis, quæ fidei magistra est, correctioni & emendationi remitto: quam Altißimus diutine & feliciter protegat & conseruet.

PRÆFATIO VTILIS,

IN QVA AVCTORIS HVIVS LIBRI vita, eiusque studia recoluntur; & tandem admonet ad studia legis diuinæ potius quam humanæ, & de effectu legum humanarum, & de ordine procedendi in hoc libro.

ERVM Beatissime Pater, vt aptior dulciorque sit circa præmissa dicendi ordo, expertam à me in ea re luctam, atque in me ipso exercitatam dissensionem interseram, teneboque typum Dialogo similem; dum honestum quendam atque modestum altercationis modum inter piam matrem ac nonnullos contribules & amore mihi coniunctos dudum habitam, circa vitam eligendam meam breui perstrinxero. Quo fiet, vt dum rem gestam fideliter enarro, pollicitum persoluam ordinem. Attingo iam breuem, sed iocundam palæstram.

Patre itaque vita functo, infantulum me pia mater ad literarum studia destinauit; vbi post prima illa literarum rudimenta Dialecticæ & Philosophiæ laudatis studiis, non quidem vt debui, sed vt valui, parumper operam dedi. Rursus post aliqua temporis interstitia in eis consummata variæ diuersæque inter piam matrem & contribules ac consanguineos, opiniones fuere. Mater siquidem, vt erat totius sanctimoniæ & honestatis sectatrix, ac eximiæ deuotionis & virtutis cupida, & optabat quam maxime ad spirituales me scientias conferre deberem. Illi econtra: Quis enim, inquiunt, patris nomen aut tenebit aut suscitabit? Nam cum pater inter illius castri conciues præcipuus & populi quoddam caput fuerit, elaborandum est vt filius patrem imitetur. Deinde quis generis atque familiæ honorem tenebit? quis rursus

matri

matri viduæ, fratrum sororumque pupillorum necessitatibus compatietur? quis denique totius familiæ & domus onera supportabit? Quare suadebant illi, vt ad seculares me scientias conferrem, quæ suis sectatoribus honores comparant, summas amplasque afferunt diuitias. Clamabat tamen pia mater cum Hieronymo ad Demetriadem virginem, dicens: *Instruendam in teneris annis debere esse animam diuinis eloquiis, vt coruscante verbo Dei, Diaboli astutiæ repellantur, vt adolescens resistere sciat, quemque hostem pro residuo vitæ habiturus est.* Addebat rursus mœsto animo, in diuina lege paucos admodum, sed in prophanis studiis humanisque legibus plurimos laborasse; secularibus denique artibus, quas recte *seculi lucratiuas* vocant, gymnasia plena esse. Quare dolebat apprime, quod omnes fere legem Dei aspernarentur, in qua cum Rege & Propheta iubentur *meditari die & nocte.* Quippe veluti cæci atque ignaui, ita passim derelinquerent fontem aquæ viuæ, & foderent in cisternis dissipatis, secularibus videlicet disciplinis, quæ nec dulces nec viuas aquas continere possunt. Rursus illi, vt Iuridicas sapientias sectari deberem, summopere suadebant; Canonicam videlicet & Ciuilem: quoniam habitus ille Iuridicus eius generis erat, qui votis piæ matris faciebat satis, vtpote quæ, si ad sensum legislatoris leges ipsæ referuntur, normam bene recteque viuendi tribuunt, docentque quo virtutis & rationis tramite, quo disciplinæ vigore Ecclesia atque mundus ipse regatur. Sed & præbent documenta atque veras explicationes illius iuris naturalis, non scripti, quod cum Apostolo *insitum est in cordibus nostris*, & tanquam lumen vultus diuini signatum est super nos: *alterum*, videlicet *non lædere*, & ius *suum vnicuique tribuere.* Cui siquidem iuri naturali non distinctum, quinimmo idem videtur esse ius diuinum cunctos mortales commonens, vt quæcunque volumus faciant nobis homines, ea eisdem & nos faciamus. Tandem victa est mater pia: at si vinci pietas non potuit, propinquorum suasionibus timida satis acquieuit. Decretum est ergo, vt eis ipsis studiis vacarem. Commonebat tamen maternus amor, vt inter humani iuris regulas, diuini nequaquam essem immemor. Et licet (vt dicebat) pulchrum admodum sit de iustitia humana

agere, necessarium tamen sibi videbatur diuinam non obliuisci. Addebat denique, quod cum contra ius iniuria fiat, tunc me rectum verumque Iuristam crederet, si nullam Deo iniuriam inferrem. Quippe tunc optimus Legista euaderem atque præclarus, si sua immortali Deo iura, suasque leges immaculato calle seruassem. Tandem pro quodam (vt ita dicebat) iocali semper memorabili illud Propheticum mihi summopere relinquebat: *meditandum die ac nocte*, quia *beati immaculati in via, & qui ambulant in lege Domini.* Subiiciebat tamen postremo, vt ab illis penitus studiis animum abstraherem, quæ non veritate, sed fabulosis figmentis homines, & præsertim iuuenes, oblectantur, vt recte cum eodem Propheta dicere possem: *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua.*

Accepta igitur materna benedictione, aptatisque ad studia necessariis rebus, Salamantinæ me contuli Vniuersitati, vbi per decem annos eisdem Iuridicis legislationibus vacaui: memor tamen Sapientis præcepti: *Ne dimittas legem matris tuæ.* Nonnunquam inter sedula iuris exercitia, veluti cuiusdam solatii gratia, sacrarum literarum lectioni me raptim conferebam. Sed & Philosophiæ, præsertim moralis, dulcedinem tanto ardentius prægustabam, quanto vltra ea oblectamenta, quæ doctrina ipsa ad morum informationem adducit; plenius tamen atque vberius cunctorum iurium legumque humanarum verum intellectum elicere videntur. Adde quia (vt semper mihi visum est, idque & Cicero in *lib de legib.* ait) postergatis moralis Philosophiæ doctrinis atque principiis, neminem contingit in iure ipso eruditum præclarumque euadere. Tandem vero expletis studiorum cursibus assuetis, Doctoratus insigniis extiti (vtinam digne) togatus.

Sed illico grandis admodum inter matrem piam & consanguineos ac attinentes concertatio suborta est: sed longe maior inter vtrumque meum hominem conflictus inualuit. Instabat enim tempus, petebat ætas, ipsa quoq; ratio & affinium expectatio poscebat, vt tandem aliquem futuræ vitæ modum eligerem. Et quia, teste Gelasio (vt præmisimus) duo sunt viuendi genera, quibus hic totus orbis regitur & sustentatur; alterum eorum, qui se spiritualiter in sortem Dei dedicant: alterum eorum, qui se secula-

cularibus præbent negotiis: alii Ecclesiastici, alii vero Laici. Ea de re illi, vt secularem vitæ formulam captarem, quia eam progenitores ipsi honestissime seruarunt. Mater vero, veluti quæ nedum corpusculum intra eius viscera duxerat, sed & educauerat, atque ad eum vsque statum perduxerat, & ob eam rem plus diligebat, suadebat non statim à me eligendam fore vitæ formulam; sed hortabatur, vt prius matrem ipsam ex acie vna, cæteros vero consanguineos & amicos ex altera audirem, altercantes super cunctas vitæ humanæ artes & viuendi modos; incipientes à statu temporali, qui primo mortalibus occurrit, vt illius falsis prosperitatibus & veris calamitatibus plene conspectis, tandem ad spiritualem statum (qui optimi finis rationem habere videtur) me, vt optabat, transferrem. Acquieuerunt affines discussioni, acquieui & ego. Illi ergo, vt animo tenero dulcorem status & vitæ temporalis facilius imprimerent, decreuerunt à summo terreni status culmine, Imperiali videlicet & Regali inchoare, vt ex illius sublimitate & felicitate, quæ multos indies facit felices, ad aliquem temporalem viuendi modum allicerent. Tandem vero cæteros alios terrenos viuendi modos tangere & discutere menti erat, vsque ad vltimos bubulcos, necnon ad rusticanos homines.

His igitur pro quadam præfatione introductis, accedendum est ad rem ipsam. In duos igitur libellos (vt præmisimus) hic liber diuiditur: in quibus discutiuntur & examinantur materiæ infra scriptæ, vt in tabula sequenti apertius declaratur.

PRÆFATIO AVCTORIS

DE MATERIIS PERTRACTANDIS IN primo libro, & de tabula Capitulorum eius.

PRIMVS *liber agit de cunctis statibus & exercitiis siue viuendi modis temporalibus, incipiens à Cæsarea potestate & Regali dignitate, quæ culmen habet omnium temporalium statuum vsque ad bubulcos ac infimas artes exercentes. In quo discutiuntur & examinantur commoda & incommoda, dulcia & amara, fauores & labores, solacia & miseriæ, facilitates & difficultates, prospera & aduersa, quietudines & pericula vniuscuiusque status & vitæ huius temporalis seu formæ viuendi in hoc seculo.*

cessibus, & de falsa nominatione nobilitatis, & de illius incommodis.

IX. De armata militia & exercitio armorum, & de laudibus & commendatione huius exercitii, & an vacantes armis sint veri ciues & partes ciuitatis.

X. De laboribus & oneribus atque incommodis vitæ militaris ac exercitii armorum, & de periculis huius status; & de causis, quibus hoc exercitium dissuadetur.

XI. De vita & statu coniugali in sancto & immaculato matrimonio; & de vtilitate, laudibus vitæ coniugalis super alia viuendi genera.

XII. De oneribus & incommodis & laboribus plurimis vitæ coniugalis; & de causis, propter quas non expedit vxorem ducere.

XIII. De magistratu Iudicum, & de officio & munere iudicandi populos, & præsidendi ciuitatibus; & de laudibus huiusmodi officiorum, & commendatione talis exercitii.

XIV. De oneribus & laboribus & incommodis Præfecturæ, & Iudicaturæ, & Præsidentiæ in populis; & de periculis huiusmodi exercitii.

XV. De exercitio & officio Consulum & Rectorum vrbium & prouinciarum; & de periculis huius status.

XVI. De laboribus, oneribus & incommodis Consulum & Rectorum vrbium & prouinciarum; & de periculis huius status.

XVII. De alio exercitio & viuendi genere in hoc seculo, videlicet de aduocandi & patrocinandi officio in iudicio; & de laudibus huius scientifici & artificiosi exercitii, & de vtilitatibus ex illo prouenientibus, & quomodo supplet naturæ defectus.

XVIII. De incommodis, oneribus & laboribus exercitii aduocationis in causis & iudiciis; & de periculis huius status & modi viuendi; & de damnis, quæ ex eo veniunt reip. & quomodo litigia nutriuntur ex Aduocatorum copia, & quomodo humana iustitia potest impleri in iure naturali.

XIX. De alia viuendi arte, videlicet de Notariis, Tabellionibus & scribis; & de huius artis laudibus, vtilitate & commendatione ac necessitate.

XX. De miseriis, calamitatibus ac laboribus & periculis Notariorum, Tabellionum, & de illorum fraudibus & dolis.

XXI. De exercitio agriculturæ, & de laudibus & commendatione huius naturalis & innocentissimi exercitii; & de vtilitatibus generi humano ex illa prouenientibus; & quomodo Deo acceptum est.

XXII. De incommodis, oneribus, difficultatibus & laboribus agricul-

turæ, & de aculeis & miseriis huius status. Et narrantur plura de hoc viuendi genere circa eius sollicitudines & anxietates; & quomodo repugnat præclaris ingeniis agricultura ipsa, & quales debent esse agricultores.

XXIII. De diuersis aliis modis & artibus viuendi in hoc seculo, & præsertim de artibus mechanicis in genere, & vtilitate earum: & quot sint artes mechanicæ, & qualiter earum exercitia prosunt, & quæ artes sub eis cōprehendantur, & quomodo in dictis artibus clari multi euaserunt.

XXIV. De disuasione in genere vitæ mechanicæ, & quomodo, licet sint artes necessariæ, tamen non est necessarium illarum habere exercitium; & quare mechanicæ artes inuentæ sunt, & quis sit illarum finis, & quare sic appellentur, & an sint vtiles ingeniis hominum: & an artifices sint veri ciues & partes ciuitatis.

XXV. Particulariter agitur de prima arte mechanica, videlicet de lanificio & cæteris artibus, quæ ei subalternātur, & de illius vtilitate & incommoditate, dulcibus & amaris.

XXVI. De secunda arte mechanica, videlicet fabrili, armatura aut architectonica & de partibus eius, & de vtilitate & prærogatiuis illarum, ac de incommodis, miseriis & oneribus earum.

XXVII. De tertia arte mechanica, videlicet de nauigatoria & artibus ei subalternatis, & de vtilitate & laudibus earum; demum de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.

XXVIII. De quarta arte mechanica, videlicet de venatoria, & artibus ei subalternatis, & de laudibus & vtilitate earum; & de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.

XXIX. De quinta arte mechanica, videlicet de agricultura & partibus eius, & de earum vtilitate, dulcore & amaritudine, vt supra diximus in XXVII. & XXVIII. capitulis.

XXX. De pastorali arte, & de eius vtilitate ac incommodis, miseriis & laboribus.

XXXI. De sexta arte mechanica, videlicet theatrica & ludis, & de partibus ei subalternatis, & de diuersitate omnium ludorum, & de illorum vtilitate & damnis.

XXXII. De septima arte mechanica, videlicet de medicina, & de eius necessitate & vtilitate & laudibus; demū de illius abusu, laborib. & periculis.

XXXIII. De arte mercandi & vendendi, quæ ipsa mechanica est, & sub nauigatoria continetur; & de eius necessitate & vtilitate; demum de illius infelicitate, fraudibus, dolis atq; periculis.

DE MATERIIS PERTRACTANDIS IN SECVNDO libro, & de tabula capitulorum eius.

SEcundus liber de statu vitæ spiritualis, qui in duos subdiuiditur status seu viuendi modos, videlicet in statum Ecclesiastici ordinis, hoc est, Papam,

Cardinales, Archiepiscopos, Clericos & Ecclesiæ ministros: Item in statum Monasticum siue Religiosorum, in quo sunt capitula sequentia.

CAP. I. De sublimitate & excellentia dignitatis summi Pontificatus, & de incomprehensibili eius auctoritate & potestate, & de illius necessitate & vtilitate, & de altissimis eius mysteriis.

II. De spiritualibus incommodis, amaritudinibus, miseriis, aculeis, nec non mentis afflictionibus, periculis & laboribus summi Pontificatus, vbi plurimæ summorum Pontificum calamitates & spiritus perturbationes narrantur.

III. De plurimis temporalibus incõmodis, amaritudinib. & miseriis ac calamitatib. Romanorum Pontificum, & de illorum promptis & ei coniunctis laboribus & periculis, anxietatibus & inseparabilibus ærumnis.

IV. De alia infelicitate & calamitate Romanorum Pontificum, videlicet quod parum viuant in Pontificatu, & de causis & rationibus huius breuitatis vitæ, potius in eisdem summis Pontificibus, quam in aliis Monarchis & Principibus.

V. An sit verum vniformiter, quod Romani Pontifices parum viuãt in Papatu. Agitur etiam de verissimis causis breuitatis vitæ summorũ Pontificũ; & an in viuendi periodo Romani Pontifices differãt à cæteris mortalibus.

VI. Assignantur causæ & rationes quare illorum opinio non sit tenenda, qui dixerint, summis Pontificibus, bonis & reprobis, vniformiter insitum & proprium esse, vt in Pontificatu parum viuant.

VII. Respondetur motiuis illorum, qui dixerunt Papam parum viuere in Papatu; & quo sensu sit intelligenda prædicta opinio, & quomodo cum veritate posset saluari.

VIII. De excellentia & prærogatiua status & dignitatis Cardinalatus, & de perfectione huius status, & de laudibus & præconiis eius.

IX. De plurimis anxietatibus & aculeis, laboribus & periculis status & dignitatis Cardinalatus; & de oneribus quæ incumbunt huic dignitati.

X. De sublimitate, excellentia status & dignitate Patriarcharũ, Archiepiscoporum, Episcoporum, Prælatorum & Presbyterorum, ministrorum Ecclesiæ, & de perfectione status eorum in genere & in communi.

XI. De differentia & comparatione Ecclesiasticorum, videlicet Episcoporum & aliorum inferiorum Prælatorum & Clericorum inter se adinuicem; & quis gradus sit dignior & perfectior.

XII. De plurimis difficultatibus & aculeis, laboribus & periculis status

Episcoporum & Clericorum & de malis ministris Ecclesiæ, & de multis abusibus, vitiis & inordinationibus illorum in genere & in communi.

XIII. De dignitate & prærogatiua officii Decanatus in Ecclesia, & de illius honore & veneratione, & de eis qui ei competunt; demum de pluribus oneribus & afflictionibus, ac defectibus & periculis Decanorum.

XIV. De dignitate & prærogatiua officii Archidiaconorum, & de honore & veneratione ei debitis, & de his qui ad eum spectant; demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis illorum.

XV. De dignitate & officio Cantoris & Primicerii, & de honore & veneratione ei debitis, & de his quæ ad eum pertinent; demum de pluribus oneribus & calamitatibus, defectibus & periculis eorundem Cantorum.

XVI. De dignitate & honore officii Thesaurarii vel Custodis Ecclesiæ, & de his quæ ad eũ pertinent; demum de pluribus oneribus & calamitatibus, afflictionibus, defectibus & periculis illorum, qui talia officia habent.

XVII. De dignitate & prærogatiua officii Scholastici in Ecclesia, & de his quæ ad hoc officium spectant; demum de plurimis oneribus, afflictionibus & calamitatibus ac defectibus & periculis scholasticorum.

XVIII. De præeminentia & vtilitate officii Archipresbyteri, & quantæ sit venerationis, & de his quæ ei competunt; demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & promptis periculis Archipresbyterorum.

XIX. De prærogatiua & magna vtilitate officii & gradus Canonicorũ, & quanti sit honoris & reputationis, & quid ei congruat; demum de innumeris huius status oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis.

XX. De præeminentia, necessitate & vtilitate officii Sacerdotum Curatorum, Rectorum curam animarum habentium; demum de plurimis huius status laboribus & calamitatibus, defectibus & periculis.

XXI. De secundo statu spirituali, videlicet Religiosorum, & de motiuis & auctoritatibus, quæ adducuntur ad probandum statum Ecclesiastici ordinis præferendum esse statui Religionis; & per consequens Ecclesiasticum ordinem esse præeligendum.

XXII. De prima comparatione horum duorum statuum, videlicet qualiter hi duo status Clericorum & Monachorum se habent alter ad alterum comparatus; & quis eorum sit eligibilior, quantum ad eminentiam & perfectionem status, & etiam vitæ & sanctitatis.

XXIII. De alia comparatione horum duorum statuum Clericorum &

Religiosorum inter se adinuicem, videlicet quis sit eligibilior tanquam simpliciter humanior & tolerabilior.

XXIV. Assignantur responsiones ad obiecta contra Religiosos pro tuenda opinione illorum, qui sentiunt Religiosos esse in perfectiori statu, quam Decani, Archidiaconi, & alii inferiores Clerici post Episcopum. Vbi discutitur, quæ sit perfectior vita, actiua vel contemplatiua; & de eorum adinuicem comparatione.

XXV. De excellentia & laudibus vitæ Monasticæ ac Religiosæ, ac de pluribus causis propter quas eligenda sit, quam alius viuendi modus.

XXVI. De difficultatibus vitæ Religiosæ, & de laboribus & aculeis Religiosorum in genere.

XXVII. Particularius & latius de promptitudine periculorum huiusmodi status in specie, & de malis Religiosis & abusibus illorum.

XXVIII. De inclinatione & dispositione naturali, & diuersitate complexionum hominum quantum ad religionem, & de consilio in talibus.

XXIX. De comparatione Religiosorum inter se adinuicem, & primo de comparatione Solitariorum ad socialem vitam agentes, & quæ vita sit perfectior altera.

XXX. De comparatione Religiosorum vitam socialem agentium inter se; & quæ Religio socialis alteri sociali sit perfectior, & vtrum Religio eo quod artior, sit perfectior.

RODERI-

RODERICI ZAMORENSIS EPISCOPI ET REFERENDARII CVRIÆ ROMANÆ

Incipit Liber Primus

DE STATV ET VITA SECVLARI Laica & Temporali.

CAPITVLVM I.

De primo & sublimiori statu temporali; qui est status & gradus Imperialis & Regalis, ac aliorum Principum secularium: & de supremo huius status & dignitatis culmine & excellentia: de illiusque gloria & felicitate; necnon de eius prærogatiuis, commoditatibus, laudibus & præconiis super alias temporales dignitates.

SVPER cunctas humanas temporalesque dignitates, & sublimitatis eminentias, Imperialis & Regalis status culmen & excellentiam obtinent. Huius itaque fastigii splendor & laus tãta est, vt satis exprimi non possit. Sed (vt paucis agamus) sicut nomen eius, ita & laus eius. *Imperatoris* quidem nomen ab imperando dictum est. *Regis* denique à regendo, vt græce *Basis* à sustinendo. Quid enim gloriosius, quid felicius, quam vnum intueri mortalem hominem ceteris hominibus imperantem, cunctos regen-

tem,& ad libitum ferentem? Isti sunt, qui teste Iob, portant orbẽ. Huius certe eminentissimi status, honor, laus, gloria & excellentia ex eo etiam maxime patet, quoniam, teste scriptura, *illis tanquam sublimioribus potestatibus omnis anima subdita est.* Quare & iuxta Christi præceptum, Cæsaribus atque Regibus à cunctis fidelibus honor exhibendus est, subsidia præstanda, *& quibus vectigal vectigal, & quibus tributum tributum.* Illis denique *tanquam præcellentibus & à Deo missis* (teste Apostolo) parendum est: quia non sine causa supereminentem, terrentemque *gladium portant, ad cohertionem malorum, laudem vero bonorum.* Illorum quidem sunt quas incolimus vrbes: illorum castra atque possessiones: & cuncta terrena, dicente *Augustino: Quo iure defendis villas, nisi Imperatorum Regumque iussu?* Quis igitur non felicem, non cunctis prælatum hunc excellentem statũ dixerit, qui omnibus subuenit, omnibus prodest, & omnium saluti & commoditati prouidet? In qua re Reges ipsos Deo assimilari, approximarique plurimum cernimus. Quia solus ipse vitæ necisque hominum dominus est, salutem mortalibus confert, vel dando si eguerint, vel parcendo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. qui non sibi sed reipublicæ nati sunt, dum discordias pacificant, oppressos à potentibus eripiunt, prouincias pace gaudere faciunt, violentias cohibent, iusticiam seruant, malos dissipant, & quicquid agendum est, siue ad bene beateque viuendum, siue ad res ipsas politicas feliciter gubernandum, finemque debitum dirigendum legibus, præceptis, ac iustis lationibus disponunt. Rex enim similitudo siue imago quædam diuinitatis est in terris, dum idipsum agit in limitato circumscriptoque regno, quod Deus in vniuerso. Hinc Reges in Exodo *Dii* vocantur. In his est prouinciarũ quas regunt, summa potestas. Taceo de Imperatore, cuius auctoritas nullis est circumscripta limitibus: qui princeps est maximus atque optimus, qui cœleste habet arbitrium, & iura præceptaque ab eo tradita diuinitus emanari creduntur. cui est pro lege voluntas, pro libito sanctio, pro arbitrio ratio. Est denique Rex pater patriæ, amans quos regit, protegens quos gubernat. Rursus huius sublimissimi status excellentia, ex illius necessitate ac vtilitate facile agnoscitur. Nam veluti cunctis hominibus naturale est in societate viuere, sic aliquem

Regi obediendum.

Rex Deo similis.

Imperialis potestas illimitata.

Rex pater patriæ.

esse oportet per quem multitudo regatur. Nam iuxta Philosophum: *Multis existentibus hominibus, & vnoquoque id quod sibi congruum est prouidente, multitudo ipsa facile in diuersa dispergitur, si modo aliquis non sit, qui curam multitudinis obtineat.* Nec illud sapiens Salomon ignorabat, inquiens: *Vbi non est gubernator, dissipabitur populus.* Denique illa hominibus à natura innata societas rumperetur, si non foret aliquis præsidens, cuius ope prauorum audacia arceretur. Quia, teste Augustino: *A diuina dispositione regna sunt condita, Reges instituti, vt malorum peruersitas castigetur, & bonorum vita & innocentia conseruetur.* Et alibi: *Regale fastigium locus est superior, sine quo populus regi non potest.* Imperatoria ergo vox & Regalis auctoritas iniquos fugat, insolentes castigat, obtrectatores despicit, bonos præmiat atque fouet, & cunctis influit vitæ & honoris alimenta. Est enim Rex in regno, veluti in naturali corpore caput. Constat quidem caput ipsum membris vigorem influere. Quia teste nostro Seneca: *Quid valet corporis robur? quid validitas lacertorum? quid velocitas pedum? nisi capitis velut principis sui imperialis quædam amminiculetur potestas, à quo vel destituuntur vniuersa, aut omnia fulciuntur. Sine capite,* inquit, *iacet truncus ignobilis, sine honore, sine nomine.* Sed nec in humanis tantum eius summa consistit felicitas. Nam præter eam exteriorem (quam prædiximus) super cunctos mortales excellentiam, si bene Rex optimeque regit, immortali Deo tanto propinquior, tantoque acceptior est, quanto liberior. Sed & castigatior fuit in eo peccandi licentia, qui potuit transgredi, & non est transgressus; in quo peccare noluit voluntas, etiamsi immineret peccandi impunitas. Grandis certe gloria, grande præmium. Nam quotquot superat potestate terrena, superat & felicitate æterna. Scriptum est enim: Quia *domus Dauid erat sicut domus Dei.* Veluti enim fideliter regendo, Dei officium gessit in populo, sic ad præmium propinquus ei hærebat in cœlum. Quippe apud antiquos, boni rectique Principes in Deos transformari putabantur. Et (vt grandi negocio breuem finem imponamus) quanta sit huius sublimis status felicitas, non minus ex his quæ tetigimus, quam ex eo cognoscemus, quoniam *nulla* (vt aiunt) *maior est felicitas, quam multos facere posse felices.* Id certe felicitatis genus, *nulli magis Regibus conuenit.* Quamobrem (vt ego arbitror) illa sapiens

Rex Deo propinquior.

regina Saba, non modo Salomonem regem feliciſſimum dixit, ſed & eos qui ei ſeruiebant ac miniſtrabant, ſeruoſque ſeruorum ſuorum perbeatos aſſeruit. Quæ res agit, vt omnis humanus animus, ſi ſuiipſius immemor, ſi contemptor, ſi denique ſui paruipenſor fieri non velit, ad eandemipſam ſublimitatis dignitatem decurrat. Atque ſi natura ſuffert, ſi prudentia ſufficit, ſi fortuna arridet, ſi potentia iuuat, ad illum omnium feliciſſimum ſtatum totis reſpiret conatibus. Quodq; ſi minus tam excelſæ cedri culmen aſcendere nequit, ramuſculis ſaltem illius inſideat; quoniam aut vberrimo felicitatis fructu, aut ſaltem protectionis illius vmbra ſuauiſſima non fruſtrabitur. Ceterum augeret excellentiam Regalis & Imperialis principatus, agere de eius origine & differentia, & quis illorum ſit antiquior & iuſtior Principatus. de quibus latius diximus in libro, quem nuper edidimus *de Monarchia & origine & differentia Principatus.* & iterum in libro *Defenſorii ſtatus eccleſiaſtici, quarto tractatu.*

Remittit ad alios duos libros ſuos.

CAPITVLVM II.

De infelicitate ſtatus Imperialis & Regalis, & plurimis curis, oneribus & miſeriis, calamitatibus atque incommodis illius: & quæ Reges & Principes comitantur: & tandem de innumeris periculis Principantium.

VERA ſemper illa Sapientis ſententia fuit, quia *maiore ſtudio miſeriarum cauſas, & dolorum alimenta, quam vitam conquirimus: atque auidius ea inueſtigamus & præeligimus, quibus more pilæ huc atque illuc iactamur, quam ea quæ pleniſſimam ſecuritatem & veram felicitatem tribuunt.* quod certe nulli animantium præter homini accidit. Illa enim non iudicio rationis, ſed naturæ inſtinctu vtilia eligunt. Nos vero ingenio & animi acumine vigentes, blanda quadam atque fallaci aura ridente, falſo iudicamus, putantes id eſſe beatum, id perpetuum, quod facile ruit. Nec mouemur, quia aſſiduo conſpicimus quoſdam, quos ſicut leuis fortunæ riſus attollit, ſic leuis ilico fletus deiicit, vt recte de eis dicere poſſimus cum Propheta: *Deiecisti eos dum alleuarentur.* Nec nos vincit, quod cernamus nemi-

nem

nem tam ſecurum tamque mane quietum, vt non ante crepuſculum à mœrore, à caſu, à lapſu ſuperetur. Cuius certe rei culpa in nobis eſt, qui facile ab his quæ cupimus, trahimur & ſuperamur. Qui enim animos ad hos vanos ſeculi faſtus accommodat, vt pro fructu folia, pro grano paleas, pro vera felicitate vmbram capiat neceſſe eſt. Audita certe atque cum tota mentis attentione auſcultata eſt, ſumma Regum ac Cæſarum felicitas; illorumque dignitas, maieſtas, celſitudo, atque vtilitas ad cælos vſque perducta. Sed, niſi fallor, fallitur, qui illa falſa non iudicat, qui aperto oculo vera eſſe non conſpicit. Dicam ergo non pari eloquentia, ſed vt puto veriore ſententia, Regalis huius ſtatus calamitates, miſerias atque pericula. In primis itaque fateor clariſſimum Regis nomen fore, ſed duriſſimum officium: clara nomina, res obſcuræ; ſed & difficillimum omnium miniſterium, magis certe ſeruare difficile, quam nomine delectabile. Quid enim vtilitatis affert nudum dignitatis nomen, vbi res ipſa deeſt? Quid enim Cæſar, quid rex aliud ſuſcipit, niſi fulgidas compedes, claram miſeriam? quæ ſi hominibus nota eſſent, non homines tantopere de vno ſolio litigarent: quinimmo mirãdum eſt, quod non plura ſint regna quam reges. Suſcipit certe rex collapſa erigere, ſparſa colligere, *Regis officiũ.* recuperare perdita, deformia reformare. Sed & ſi illa (quod rarum eſt) exprobauerit, reliquam laudem illius ſucceſſor metet. Putaſne reges his temporibus ad id prouehi, quod nomen ratioq; Regis expoſtulet? vt ſit Reipublicæ autor, Eccleſiæ cultor, refugium pauperum, tutor pupillorum, defenſor viduarum, oculi cęcorum, lingua mutorum, baculus ſenum, vltor ſcelerum, metus malorum, gloria bonorum, malleus tyrannorum, pater regum, moderator legum, & ærarii publici diſpenſator? Falleris certe. Mutatus *Contra Principes.* eſt enim illorum color optimus, atque pro illis operibus alia ſibi inæqualia vendicant, quæ ilico audies. Alienant quippe Reges aut diſſipant Imperii & Regni bona, cuius ſunt adminiſtratores, non domini. Eccleſiam, quam tuendam ſuſceperunt, eiuſque miniſtros perſequuntur; à quibus tributa, pœnas & banna exigunt, cum tamen eorum orationibus longe plus regnum augeant, quam illorum armis. Populum demum affligunt taliis, & exactionibus corpora iniuriantur, quos Propheta ſignat in-

quiens: *Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?* Hi (vt alibi ſcribitur) *quod craſſum eſt comedunt; quod fractum eſt non alligant; quod infirmum eſt non conſolidant; quod abiectum eſt non reducunt, quod periit non quærunt.* Eos itaque alius Propheta non Reges, ſed infideles Principes & ſocios furum appellat. Taceo quod aliena dominia occupant, vicinos habere nullos vellent, limites confundunt, iuſticiam non faciunt, quæ Dei ſunt negligunt. Quid igitur felicitatis eſt ſolo nomine Rex cenſeri, & quæ regi digna ſunt reſpuere? aut quid honoris eſt tutores reipublicæ appellari, & illius euerſores effici? Cogor illud Adriani Hiſpana familia nati, verbum optimo Principe dignum, ad memoriam reuocare, quod illum ſæpius in Senatu dixiſſe fertur. Dicebat enim, *ita ſe Rempublicam geſturum, vt ſciret populi rem eſſe, non propriam.* Rurſus reges non tam ad gloriam & honoris faſtigium, quam ad curam, ſolicitudinem, ac indicibiles miſerias & pericula aſſumuntur, adeo vt vix aliquis regnare optaret, ſi recte attenderet, quam grauis Regis ſarcina ſit, grauior finis. Aſſumuntur quidem Principes non ad quietem, non ad ſecuritatem: quinimo ad ſeruitutem & quandam carceris ſpeciem. Quæ enim maior eſt captiuitas, quam iugiter circumcingi populi multitudine, & quaſi circumligari? Nam (vt noſter inquit Seneca) *poſſum in qualibet parte vrbis ſolus ſine timore incedere, quamuis nullus ſequatur comes, nullus ad latus gladius.* Rex vero armatus, & armatis munitus in publicum prodeat neceſſe eſt. Quem multitudo gladiorum obſidet, & quocumque deſcendat, magnus illum apparatus ſequatur. Aſſidue enim omnium, quos regit, timore conſtringitur. Vnde Seneca, *Regnantibus multo peius periculum eſt quam his qui iudicantur. Hi enim ſingulos timent, illi vniuerſos.* Itaque illud Labentii Equitis Romani verum eſt: quia *Neceſſe eſt vt multos timeat, quem multi timent.* Cuius illa (vt putamus) ratio erit, quia *quem quis metuit, perire cupit.* Et iuxta Ennium: *quem metuunt, oderunt: & quem quis oderit, periiſſe expetit.*

Huius certe Regalis faſtigii onera, curaſque grauiſſimas, atque prompta pericula, nonnulli ſenſati Principes peroptime cognouere, illaque experti ſunt. Nam Auguſtus & Diocletianus,

nus, alter de dimittendo Imperio cogitabat, alter iam dimisit, nec reuocatus assensum dedit. Deinde Marcus Aurelius & Pertinax; quorum alter ad Imperium euocatus, tristior effectus, multa de miseriis Imperii amicis disseruit: alter semper Imperium exhorruit. Adde quod Regnum non semper iuste Principes acquirunt, sed plerumque ferro. quare ferro etiam seruatur; ac ferro plerumque amittitur. O quot legimus, quot audiuimus, quot vidimus in eculeo fortunæ motos! quot magno impetu rotatos! alios ex altiore fastigio prolapsos! Quot Cæsares, quot Reges, aut hostium aut suorum manibus à summo solio pulsos, vitam simul & regna amisisse. Quot Reges à regno in captiuitatem, à sceptro in carceres transire: alios exules plurimos in acie cæsos, & domi capite truncatos: & alios (quod durissimum est) laqueo à se suspensos. Et (vt paucis agamus) vbicunque Reges sunt, pericula eos comitantur, & semper in medio existunt hostium, non solum cum in bello, sed cum in vrbe se recipiunt.

Rursum inter cæteros homines amicitia quam maxime necessaria atque vtilis ac delectabilis est: sed hanc Reges minime habent. nam cum inter parentes & liberos ac fratres adinuicem, virosque & vxores firmissimæ omnium atque arctissimæ sint amicitiæ: apud Reges vero (vt sæpe videmus) filius à patre, & pater à filio; coniunx à coniuge, & frater à fratre capiturque atque necatur, vt quos ipsa natura ad amandum compellit, regnandi auiditas cogit, ita odio esse, vt plerumque de sua nece cogitent. *Amicitia vera inter Reges.*

Demum plurima facit Rex, quæ nedum amorem suorum impediunt, sed eos reddunt sibi inimicos. Exigendę sunt enim pecunię à subditis ad necessarios sumptus: puniendi sunt facinorosi: prohibendæ iniuriæ: confiscanda bona multorum: cogendi sunt bella agere: domus agrosque deserere, quæ vna res subditis molestissima est, & omnem amorem repellit. Denique cui fides deest, magno bono eum carere nullus hæsitat. Quæ enim familiaritas, qui vsus, qui congressus iocundus esse potest absque fide? Quis enim familiarem, quis seruum aspicere potest, si ille infidelis existat. Reges vero de nullo aut raro fidem habent; quod ex eo licet cognoscere, quod nō facile cibis ad se delatis cre- *Causa odii in Reges.*

dunt, nisi à seruitoribus prægustentur, ne quid male edant formidantes. Cæterum regibus nunquam fit satis optando, & minus consequendo. Cæteri enim homines aut ædes cupiunt, aut agros: Reges vero vrbes, prouincias, regiones, arces, quas adipisci difficilius periculosiusque est, quam eas res quæ ab aliis cupiuntur. Et (quod omnium infelicissimum est) Reges ipsi, tam bonos quam malos, tam sapientes quam insipientes formidant. Fortes quoque timent, ne aliquid audeant gratia libertatis. Prudētes, ne quid aduersus eos machinentur. Iustos, ne dedignentur ab eis gubernari. Potentes & diuites verentur, ne subditorum potentia & diuitiæ eis nociua reddantur. De quibus Iob pulcre ait: *Sonitus terroris semper in auribus eius.* Adde quod Reges nunquam naturalium rerum abundantiam exoptant. vbertatem agrorum oderunt, ne fertilitate rerum subditi difficilius iugum seruiendi patiantur. Demum nullum Regibus gaudium cum securitate est. timent celebritates hominum; timent festa; timent solitudines non custoditas; timent ipsos custodes, nec inermes illos habere volunt, nec dearmatis plurimum confidunt. quo fit, vt, quid ipsi velint, ignorent. nōne ista infelicitatis signa sunt? Quod si forte magnum quis putet in Regibus, & propterea beatos eos, quia facile multis prodesse, & inimicis obesse possunt, nimium in ea re fallitur.

Reges omne genus hominum timēt.

Beneficentia reges non facit felices.

Qua enim ratione Rex benefacere amicis potest, cum aperte sciat, quod quāto plura quis ab eo ceperit, tanto citius cupit effugere? nullusq; sit, qui earum rerum, quas sibi principes largiuntur, suas esse putat, quam si eo loco sint, aut ipsi tam potentes fuerint, vt etiamsi Rex cupiat, nullo modo possit auferre? Inimicis vero nec obesse nec prodesse audent. Accidit enim illis, veluti habentibus extrennuos equos, sed feroces, quibus nec illi vti possunt, propter timorem, nec alienant propter virtutem.

Regnum dimittere difficile.

Sed & inter alias huius Regalis status infelicitates, illa non parua est, quoniam & si Reges non ignorant statum eorum multis miseriis, calamitatibus & periculis plenum, tamen nec se ab eo prouide eximi nec tute liberari sciunt, nec sponte cedere possunt, qui semel Regnum assecuti sunt. In qua re cunctorum principum, illa omnium miserrima condicio est, vt miseriā ipsam relin-

relinquere non valeant. Quo enim pacto Principes possent tot pecunias restituere, quot ipsi diripuerunt? Aut tot vincula pati, quot ipsi ingesserunt? aut tot mortibus mori, quot ipsi necauerunt. Cæterum quod gloria, laude & honore Reges, cunctos mortales superent, hoc vnum est (vt mihi satis videtur) quo reges omnium hominum miseriores existant. nam nec obseruãtia nec honoris reuerentia, illorum præsertim, qui nos aut non iuuãt aut inuiti seruiunt, grata nobis esse potest. Quin immo quanquam hoc sæpe fieri intelligamus, vt qui maxime Principes suos timẽt, qui eos oderunt, hi maxime eos obseruent, colant, venerentur, munera mittant, assurgant: ad ea tamen non amor sed timor compellit; licet hæc omnia seruitutis sint signa. veri enim honores aliis ex causis gignuntur. Et, vt finem miseriis huius status imponam, in eo rapinas, deprædationes reperiri libet: vt de eis Propheta dicere videatur: *In medio populi Principes eius quasi lupi rapientes prædam.* in eo iniurias, in eo vindictas, in eo spes anxias, in eo honores vanos, cupiditates, furores: in eo nulla est quies, nulla animi tranquillitas; in eo paucorum est subuentio, multorum oppressio; paucis gaudium, multis obprobrium; quibusdam præmium, plurimis supplicium; omnibus labor, sibi pœna & crux. atque (vt cuncta vno claudam verbo) Rex in regno sentina est in naui, in quam vnam omnium officinarum sordes, miseriæ, calamitates & spurcitiæ decoquuntur ac infeliciter reducuntur.

Demum illorum infelicissimas miserias agnosces, si de successoribus cogitabis. nam quidam inquit Sapiens: *Quis potentior fuit Alexandro? ei tamen successisse legitur non suus sed alterius filius.* Successorem Iulio Cæsari non fecit natura, sed adoptio. Imperialis domus totum relege atque reuolue progressum: reperies, quia periit memoria eorum cum sonitu: transis, & ecce non sunt, nec inuentus est locus eorum, & ad inferos descendentes: eiusque heredes aut ignoti aut extranei (ne dixerim hostes) successerunt. Rursus si cœlesti ac æterna felicitate Reges dignos putas; recte intelligis, si qua præmio digna agant. Felix ille, sed quis est, & laudabimus eum? Rarus vt Fœnix est. nec ab re sapiens Salomon & Rex tanta regum expertus pericula dicebat: *præter paucos, omnes reges commiserunt peccatum, & reliquerunt legem*

Miseria Regum ex successoribus.

potentis & gloriam perdiderũt. Vnde Isidorus: *Difficile est Principem regredi ad melius, si viciis fuerit implicatus: quod per abruptũ licentiæ in omne facinus viciorum labitur. & quanto excelsior, tanto peccatum grauius: quia potentes potenter tormenta patientur.* Omnes namq; peccatores, quos sub se in vita habuit, in futuro seculo supra se plagali pœna habebit. Vnus ex sanctis tractatoribus dicebat: *Miror si quem contingat saluari ex his, qui principantur in tantis ruinis & tanta pigricia.* Video tamen eos currentes & sponte se in aperta pericula iactantes. Hinc in Euangelio scribitur: *Emi villam, quam multo labore acquisiui:* id est, precio animæ comparaui. Hæc sunt igitur præmia status regalis, hæc gloria, hæc excellentia. Ascende igitur quicumq; es, si placet ascende, sed ea lege vt leges naturamque sedis patiaris.

CAPITVLVM III.

De curialibus: & de exercitio & vita & moribus illorum, & aliorum Potentum, Ducum, Comitum & Baronum, cæterorumq; qui Principum fauores & officia sequuntur. & de laudibus & commendatione huius status.

GLoriosa plurimum, Cæsarum atq; Regũ amicitia semp fuit. Vbi n. eminens est atque excellens totius humani honoris & glorię mundanæ culmen, ibi ingens gloria, ibi sempiterna nominis & honoris fama vt cõparetur necesse est. si itaq; regis amicitia aut fauor arridet, plerumq; breui laboris & temporis compẽdio, immensa præmia homines cõsequẽtur. Et si cuiusq; ea sors est, vt Principi carus existat, æternum sibi & tandem suæ posteritati, familiæ, generiq; nomen, deinde honoris & glorię perpetuũ monumẽtum relinquit. Nam (vt aiunt alibi) *negociari, fortunam ferre est: cũ Regibus vero amicari supra fortunam ascendere est.* Pro hac igitur consequenda, omnis humanus animus impendendus est; veluti quę dignitates summas, quæ opes, quæ honores, quæ deniq; famam & perpetui nominis gloriam, laudem & præconiũ, suis sectatoribus præstat. Quid enim dignitate, gloria & honore præstantius? Quid generoso & animo nobili, auidius exoptari potest? Hinc Seneca noster Cordubensis, *pro immẽso munere habitum um se gratiã & famam*

apud

apud posteros precabatur. Et Statius *præsentem honoris & famæ gloriam, benignum iter operibus suis ad futuros statuisse* dicebat. Et Ouidius Naso sibi nomen indelebile futurum seq; ore populi legendum, prædicandumque lætabatur. Dicebat denique

—— *Non paruas animo dat gloria vires,*
Et fœcunda facit pectora laudis amor.

Ad quã vtiq; rem nos vehementer natura ipsa inuitat. Nam vt Policratus ait, & ante vnus ex Philosophis dixerat: *Non caret mysterio, quod honor cum h litera describitur, quæ non nisi quadam vehementi cordis nostri aspiratione pronunciari valet. Quo aperte monstratur, naturali quodam impetu atque desiderio hominibus insitum esse, ad honorem & gloriam aspirare.* Deniq; Aristotelem non paruum honoris & laudis præconium assecutum legimus, ex eius ad Alexandrum amicitia. Et Senecam non mediocrem amplitudinis & decoris laudem adeptum nouimus ex Claudii Neronis ad eum affectu. Sed & Virgilius ex ea apud Cæsarem familiaritate, per omnia secula se victurum præsagit. sed quid hæc commemoras? Cunctos certe, quos sublimes, quos excellentes, quos honore, laude, & fama viros præstantes aspicimus, non nisi apud Reges tales incepisse, aut Reges tales effecisse liquido comperiemus. Nec enim ab re laudata illa in sacris litteris Regina Saba, beatos & felices dicebat, non modo eos qui Salomoni regi assistebant, sed & qui ei obsequebantur. Ex quibus liquido constat, quam honorabilis sit vitæ formula in Regum curiis versari. Hæc & similia, amici suadebant, vt hoc viuendi genus diligerem.

CAPITVLVM IV.

De laboribus, oneribus & incommodis, ac periculis potentum Curialium: ac fauores, curias seu officia Principum sequentium. in quo capitulo & trib. rubricellis sequentibus specialiter agit de septem viciis, quæ Officiales Regum & Curiales comitantur. Agit etiam de calamitatibus Procuratorum Regum, & alia officia exercentium: & an in curiis Regum acquiratur verus honor.

Tremebat stupida bona mater hæc audiẽs: clamabat alta voce, latere sub herba anguẽ. nec (vt dicebat) venena dãt᷑, nisi melle cir-

cumlinita. Et quanquam potentum ac curialium vita à prælocutoribus plurimum laudata existat: Sub eius tamen fronte, plurima latere incommoda atq; pericula asserebat. Verum in primis id Suetonii sæpe à sapientibus audisse dicebat, quoniam *qui carus est Regibus, vilis est sibi anima, vilis quies, vilis securitas, ocium atque virtus.* Iunge his commune periculum omniũ, qui principibus seruiunt. De quo Crispus ait: *Nam regibus tam boni quam mali suspecti sunt. Semper enim, vt aiũt, Principibus aliena virtus formidolosa est.* Id autem, quod de amicitiis priscorum Principũ ad quosdam commemoratum est, propositũ apertissime probare videtur. Quis enim carior apud Alexandrũ Aristotele? Quis apud Cæsarẽ Claudium Neronem Lucio Seneca? Quis apud Tiberium Serano? quorum ruinã nouimus. Vt enim Sapiens quidã dicebat: *melius quisq; Regibus incognitus foret, quã amatus.* Et iterum: *In Regib. par malum est, si quẽ oderint aut diligant: nisi quod odium fugat, amor detinet.* Quod si laborib. si sudore, si periculis plurimis Regi carũ se quis futurũ putat; cogitet, lõge tutius erit, longeq; facilius, Regis sũpni & conditoris omniũ amicitiam tantopere quæsisse. Rursus si ꝓ hodierna temporis malicia, quæ rara amicitia est, quis tam imprudens est atque insulsus, qui sibi Regum duraturas firmasque amicicias putet, aut potius fingat; cogitet quid inde ad eos quos diligere simulat, quos certe fortunæ splendor, tumorque animi omnium inæqualium facit contemptores. Adde quia vt fortuna instabilis, sic Principum voluntas varia & inconstans est: quanquam stante perseuerãtia, res ipsa boni modicum, mali vero atq; periculi multũ habet. Deniq; bonam sibi spem promittunt, qui Regibus famulantur. Quis enim tam imprudens videri cupit, qui spem ponit in tanta tempestate? Sed verum est, quia (vt noster Quintilian. ait) *veluti multa timentur, quæ optanda sunt: sic multa sperantur, quæ timenda essent.* Qui ergo Principum fauores desiderat, quid nisi libertate, ocio, vitæ securitate, amicitia priuari desiderat. forte in talem quis Principem sperat, à quo facile falli aut damnari potest. Mobilis est enim cuiuslibet Principis animus, & tanto mobilior, quanto à plurib. concutitur. Nec enim propter rerũ varietates cuncta ratione põderat: & q̃ cunctos mortales à Regum amicitiis auertere iuste deberet, illud eis cõmune est, quia plerumq; non qui plus habent sapiẽtiæ

aut

aut virtutis, ſed qui plus ab ea alieni ſunt, gratiores illis exiſtunt. Nec qui plus ingenio aut artibus modulatur, ſed qui plus adulatur, ille gratiæ fauorique proximus habetur. Sed ſi cetera ſileam: quis niſi demens aut rerũ expers, Regum fauores tantopere deſiderat? in quibus non niſi varios rerũ motus, vrbium mutationes, peſtiferas nouitates, famem, bella, diſcordias, indies conſpicimus. Si igitur hæc tibi placent, ad Regum amicitias aſpira.

2. De periculo & laboribus Officialium Regum: ſpecialiter de eorundem Principum Procuratoribus.

FOrtaſſe dices, videmus paſſim ad honorãda regis officia, aut rerum ſuarum vtiliora miniſteria, omnem fere hominem, etiam podagra & quouis articulari morbo ligatum, velociſſime atq; auidiſſime currere. Ex quib. honor, vtilitas, nobilitas, libertas, ſtatus, ſecuritas mortalibus indubie proueniunt. Sed (niſi fallor) erras grauiſſime. Quid enim, ſi Regis Procurator aut rerum eius geſtor exiſtas: nunquid putas ideo ei carior, tibi vtilior eris? Volo conſideres, quia illius gerere negocia laborioſum eſt, cui placuiſſe perpetua ſeruitus eſt, diſplicuiſſe diſcrimen, ſupercilium graue, & quod grauius eſt, paratum eſt pro leui offenſione ſupplicium. Adde quia qui Regis procurationem ſuſcipit, neceſſe eſt multis diſpliceat, & tandem domino. Rurſus periculoſius Deo diſpliceat neceſſe eſt. Namque Regis iuſſu, aut eius emolumenti gratia, enormia regno mala & ingentia multorum damna, vel perpetrare vel diſſimulare eum oportet. Sed nec id puto tacendum, quia qui Regis gerit negocia, qua die id infelix officium ſuſcepit, ea die ſibi viuere deſiit: omniſque libertas, omnis quies, omnis iocunditas abierunt: pro quibus innumeros labores, afflictiones & mordaces linguas, & vltra vires curas ſibi gratis permutauit. Infelix certe exercitium. nam qui vnius eſt Procurator, multorum hoſtis eſt: & dum Regi placet, regno infeſtus eſt. Quippe quem explere oportet, quicquid ſibi iniungatur à Rege, etiam ſi in aliorum perniciem tendat. Et (vt pauca agam) Regis procuratio honorabile exilium eſt. honorabilis certe titulus, ſed difficilis ratio, & ſub iudice ventilanda; coram quo habebis accuſatores multos, excu-

Regis procurator multis & Deo diſplicet, libertatem perdit.

fatores nullos. Et quod pernicio ius est, implebis domum tuam vento, & fama falsarum diuitiarum, alienas autem veris.

3. *De periculo & labore officialium & dilectorum Regum & Principum.*

ALia præterea discute. perquire Regum officia, administrationes, curas omnes. Ididem reperies, quæ etsi non ignoremus ea omnia periculis plena esse, cernimus tamen à multis sæpe esse optata, sæpeque magnis empta pecuniis, quæsitaque periculis. Sicque tam cæca est mens hominum, vt periculis ematur periculum, precibus atque laboribus comparetur discrimen. Nec enim in illis deest pecunia, sed deest virtus: non deest fastus, sed deest castus: non deest sublimis, sed deest humilis: non deest adulator, sed deest veritatis amator: nō deest sæuus fraudator, sed deest rectus consiliator. Taceo septem illa funestissima vicia, quæ palatinos, Regumq; officiales infallibiliter comitantur. Primum quidem honorum dignitatumque ambitio est. Nam teste Cicerone: *Difficile est potestatem cupienti, seruare æquitatem.* Et sequitur: *Facillime impellitur ad res iniustas, qui fauoris & gloriæ cupidus est.* Locus enim aulæ lubricus est. Secundo: Regios fauores sequentibus, mendosa & seductoria adulatio familiarissima est. *Habet enim* (vt inquit Policratus) *curialium adulatio comites, dolum, fraudem, proditionem, mēdacium.* Hic est ille liquor olei fædissimus, quo curiales vngunt caput Regis vt eum decipiant. Qui ad eos cum sancto rege Dauid dicere debet: *Oleum peccatoris nō impinguet caput meum.* Ab his iniquissimis adulatoribus laudatur peccator in desideriis suis. Tertium vicium regis domesticos comitatur: videlicet fœda atq; improba munerum receptio. Quæ (vt scriptura ait) *excæcant sapientes & subuertunt verba iustorū.* Sine his certe quotidianis distributionib. qui principi assistunt, qui rerum suarum curam gerunt, vix viuere possunt. Nam, teste Seneca: Veluti *canes acerrimi non nisi oblato cibo mansuescunt:* nec aliter Palatini quenquam audire, minus exaudire volunt. quinimo (teste Plinio) veluti *sunt quidam homines fascinantes voce, alii qui videndo interimunt, maxime quos irati conspiciunt;* sic Palatini fascinantur pestilentius, quos intuentur. Hi enim ad se venientes non modo loquendo, sed vacuos videndo interimunt. Vnde Policratus ait: quia *Curiales & medici in eo couueniunt, quia vendūt verba sua: prope aliquando preciū recipiunt vt taceant.* Mirū prodigiosumq; homi-

Septem aulicorum vitia.

hominum genus. in ceteris vitæ modis quidã operas, nũquã vero verba ipsa vendunt. Hi etiã silentium alii vendunt, q. est in rerum natura: hi quod nihil est, magno distrahunt precio. Et (vt paucis agã) Palatini libera illa atq; gratuita sensuum corporalium officia aliquando etiã, vt illa non exerceant, vendunt, vt si te læte vident, aut grate audiunt vel loquuntur: è vestigio vero, si te toruo gestu conspiciunt vel audiunt, aut non loquantur, cogeris miser vtroq; euentu propinare, vt vel augeas fauoris affectum, vel tollas amoris defectũ. Adde quartũ Palatini viciũ: videlicet improbã officiorũ venditionẽ. De qua Policratus ait: *Improbitas curialiũ eo vsq; innotuit, vt de testimonio cõscientiæ, de venustate morũ, de odore opinionis, de sinceritate causæ, de torrẽte eloquẽtiæ, nisi precio interueniente quis frustra cõfidat.* Secundum illud Ouidii:

Ipse licet venias musis comitatus Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Quintũ Aulistarũ viciũ nõ est ceteris funestius: simulata videlicet amicitiæ fictio. Fingunt se palatini multos amare, qui oẽs odiunt; quod cum facto opus est, facile comperies. Nam vt ait Iuuenalis:

Quantum quisque sua numorum seruat in arca,
——— *Tantum habet & fidei.*

Hinc Tullius: *Veræ amicitiæ difficillime reperiuntur in his, qui in honoribus versantur.* Et Seneca: *Errat qui in aula quærit amicum.* Sextum Palatinorum vicium his proximum est: videlicet versuta machinatio ad extorquẽdum, *& pauperes expoliandum.* Inueniunt nanq;, qui principibus assistunt, plurimas extorquendi vias. Quos Hieronymus asserit *crudeliores esse leonibus & lincibus, qui licet ore rabido deuorant, tamdiu tamen memoriam deprædandi non perdunt, quamdiu venter est vacuus: vbi vero pasta est sanguine feueritas, cum saturitate succedit obliuio.* Septimum Palatinorum vicium est comessationum, libidinum & voluptatum vacatio. Quos signat Esaias: *Qui consurgunt mane ad ebrietatem sectandam, & potentes sunt ad bibendum vinum, & fortes ad miscendum ebrietatem. de nocte diem faciunt & nocte vigilant.* Hos dicit Seneca, *vomere vt edant:* quorum palatus non nisi ad preciosas escas excitatur, vt tandem venter vino æstuans, vacet libidini. Agam ergo finem, & dicam cum Bernardo, ad eos, qui Regum amicitias sequuntur: *Tu in curia Principum sedes, cum diuitibus in occultis, vt interficias innocentem. Denique insidiaris, vt rapias*

pauperem. ibi dextera tua repleta est muneribus: ibi res pauperum violenter rapiuntur: ibi laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur: ibi laudas quod non debes: operaris quod non licet; loqueris quod non decet. Hæc igitur studia, hi mores, hæ artes, Officialium Regum: hæc exercitia Palatinorum & eorum, qui Regum fauores & amicitias sequuntur. Hac igitur lege ascende, si placet, ad tantam potentiam, aut ad tantam dementiam.

4. *An verus honor acquiratur in curiis Regum & Principum.*

RVrsus auiditas forte consequendi honores te trahet ad Regũ amicitias appetendas. Disces enim, honorem esse de genere bonorum: &, teste tuo Philosopho per se ab honestis viris expetendum fore: qui non nisi ex principum amicitiis prouenire solet, veluti in quibus & ex quibus, cunctarum dignitatum, & bonorum cumulus residet atque dependet: sed ad cæteros deriuatur. Ad quæ ego paucis respondebo. Crede itaq; mihi fili mi: quia, teste tuo Cicerone, *Homo qui summa vanitate versatur, nullã effigiem veræ virtutis, sed vmbram sectatur.* Est enim honor ipse & gloria, solida quædam res & expressa, non obumbrata. Ille enim verus est honor, illa veræ laudis & famæ gloria, quæ ex meritis ac virtute constat. Plerumque enim his, qui auram fauoris Principum sectantur, familiaris est gloriæ vanitas. quinimmo nonnunquam viciorum laudatrix est fama popularis. Vnde Socrates (vt inquit Valerius) *eos honorem verum consequi posse* ait, *qui id agunt, vt quales videri cupiunt: tales ipsi essent. Prudens enim vir* (vt inquit Bernardus) *laboris sui fructum, non in honore, nõ in fama (quã multi sæpe falso acquirunt) sed in conscientia ponit.* Hinc Augustinus *cõscientiam attendere* nos iubet, non quidem honoris famam. Hic enim falli potest, cõscientia nunquam. Rursus nec dignitatũ maximarum culmine lætari recte possunt, qui Regum amicitias & fauores quæritant. *Dignitas enim* (vt inquit Tullius) *honesta, cultu ac virtute & honore digna est.* Autoritas, quæ cum laude prouenit, non dignitas, sed dignitatis vsurpatio appellãda est. Hinc Boetius: *Nunquam virtutibus ex dignitatibus honor accedit: sed potius ex virtute dignitati honor accrescit.* Nam collata improbis dignitas, non modo efficit indignos, sed prodit potius

tius

tius & ostendit. Accedit, quia regiam vmbram sequentes, plerumque non virtute, sed vicio: non merito, sed precio: non electione, sed adulatione dignitates assequuntur. Quare ex eis honorem verum eos consequi non posse perlucidum est.

CAPITVLVM V.

De nobilitate generis & scientiæ ac morum: & quomodo ortum habuit. & an à Regum & Principum sola voluntate & concessione recte acquiratur nobilitas.

PLVRIMVM falluntur, qui generis claritatem, quam nobilitatem vocamus ex sola principum amicitia, fauore aut largitate quærunt. Pro cuius rei apertiori cognitione aliqua de nobilitate non satis à modernis tacta, breuius, quam rei magnitudo exposcit, disseremus. In primis igitur prætermittemus de illa nobilitate dicere, quam *theologicam* aut *supernaturalem* vocant, qua quis Dei gratia acceptus est illi: sed nec de *naturali nobilitate* tangemus, qua aut liber, aut ingenio vel intellectu callẽs, nobilis appellatur. Agemus itaque de ea carnis nobilitate, qua quis vltra plebeos homines dignior, acceptior atque honorabilior reputatur: quam nonnulli *nobilitatem politicam* appellant. Inquiremus igitur primo quid sit ea carnis nobilitas: demum quando, quomodo, & per quæ & qualia media acquiratur. Omissis itaque plurimis, quæ in ea re adduci possent, satis est nobis Aristotelis amplecti sententiam. Is enim in *rhetoricis* nobilitatem idem esse voluit, quod virtus generis. Ex eo quidem appellamus quosdam nobiles, quia ex honorabili genere ortum trahunt. Genus vero ea ratione honorabile dicitur, quia ab antiquo multi ex ea progenie insignes, & honorati viri processerunt. Et (vt agamus breuius) ingenuitas ista politica, quam vulgus *nobilitatem* appellat, nihil aliud fore creditur, quam ex aliquo antiquo genere & honorata prosapia processisse, in qua ab antiquo plurimi euasere insignes & honorati viri, aut in principando vel præsidendo, aut alios publicos & honestos actus, vel principis iussu, vel populi assensu exercendo. Nec huic sententiæ idem Philosophus contradicere vi- *Nobilitas politica quid sit &c.*

detur: cui noster Seneca satis assentit. hi enim nobilitatem *antiquatas* dicunt esse diuitias. Quod putamus ideo dictum esse, quia secundum communem hominum opinionem omnia mensurantur numismate, vt verum sit quod sapiens ait, quia *Pecuniæ obediunt omnia.* quo fit vt pecunia ipsa precium esse videatur cuiusque rei. Ex hoc enim quod aliqui sunt diuites, facile reputantur digni ad principandum, seu in populis præsidendum. Et eo ipso creduntur esse insignes & honore digni. Ex qua re inoleuit eundem Philosophum & Sapientes dicere, nobilitatem esse *antiquatas diuitias.* Non vtique vt solæ antiquæ diuitiæ simpliciter nobilitatem pariant: sed (vt idem Philosophus in *quinto Politicorum* ait) exigitur quod simul cum diuitiis assistant progenitorum virtus & merita, eo modo quo diximus. Sunt itaque diuitiæ non formaliter inducentes claritudinem generis: sed instrumentaliter tanquam signum nobilitatis. Sed nec alio mysterio vacat, quod ipse Philosophus & Sapientes, nobilitatem *antiquatas diuitias* dixerunt: vt videlicet recentes diuitias ad nobilitatem causandam minime sufficere demonstrarent. Cuius causam idem Philosophus in *Rhetoricis* pulche assignat. Ait enim, quia *nuper ditatum esse est quædam ineruditio diuitiarum.* Ea de re Philosophus ipse tales nuper ditatos, *fortunatos insensatos* recte vocat. Recenter enim ditati nesciunt formare, nec dirigere bona fortunæ ad opera virtuosa, sicut antiquitus ditati: qui insignes fuerunt atque diuitiis & potentia, & aliis bonis fortunæ virtuose & temperate vsi sunt, nolentes à suis degenerare progenitoribus. Ex quo illud apertissimum videtur, quia nuper ditati non recte nobiles dici possunt, pro eo quod non ex insigni genere, nec ex antiquis diuitibus virtuose operantibus processere. Et simili modo aliqui recte nobiles esse possunt, qui ex nobili antiqua prosapia sunt geniti, licet ex aliquo infortunio non sint diuites, sicut illi qui nuper ditati sunt. Sed prædictis Philosophorum sententiis pulchrum est sacrarum scripturarum testimonia addere, à quibus omnis sapientia deriuata est. Illud enim primo roborat Rex & Propheta Dauid. Nam patrum merita posteros nobilitare asserit, cum ait: *Potens in terra erit semen eius.* Et statim subiicit: *Gloria & diuitiæ in domo eius:* id est posteritate. quasi dixerit, quia ob parentum præclara gesta

Diuitiæ sunt signa nobilitatis.

Omnis sapientia à sacris literis deriuatur.

Sacræ literæ etiam de nobilitate faciunt mentionem.

gesta, semen eius acquirit potentiam & gloriam nobilitatis: sed & diuitias, quæ simul præcipua sunt fundamenta, & partes substantiales nobilitatis generis, vt prædiximus. Rursus scribitur in Ecclesiastico: *Deus honorat patrem in filios.* Et addit: *Benedictio patris firmat domos filiorum.* id est, merita clara parentum, quibus benedicuntur, commendantur ac honorantur: firmantque filios in vera nobilitate carnis. Et sequitur in expresso: *Gloria enim hominis ex honore parentum: & dedecus filii pater sine honore.* Quæ pulchra sententia insinuat gloriam nobilitatis quam maxime pendere ex parentum honore: veluti econtrario ignobilitas & dedecus filios sequitur, si illorum patres non insignes & minime honorati fuerint. Et hoc iterum idem Sapiens confirmat, cum subiicit: *gloria diuitum honoratorum apprehendet & filios*: videlicet in gloria nobilitatis. Liquido igitur demonstratur, quia veram carnis nobilitatem non solæ diuitiæ generant, quia scriptum est: *Nan magnificauit virum peccatorem diuitem.* Itaque virtus, merita & præclara parentum gesta (quæ eos insignes & honorabiles reddiderunt) veram carnis ingenuitatem ad posteros transmittunt. sed & positiua iura, ea quæ dicta sunt quam maxime confirmant: veluti quæ, si recta iura sunt, à diuino iure moralique & politica doctrina discrepare minime conuenit. Habent enim nobilitatem ex tribus confici, Natalium antiquitate, Honoribus & Diuitiis: licet diuerso modo, vt prædiximus. quæ omnia vt notissima pertransco. Ex quibus liquido intueri vnusquisque potest, quod non recte dici possit, Principes sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sunt parentibus. Requisitus quadam die atque plurimum lacessitus Sigismundus Cæsar à quodam plebeio sibi admodum dilecto, vt illum nobilem faceret, non insulse, sed docte simul & facete respondit: *diuitem*, inquit, *aut exemptum te facere possum, nobilem vero minime*: vt antiquatas diuitias, longæuamque ingenuitatem, non recentem Principis gratiam, veros efficere nobiles demonstraret: qui plerumque nulla obsistente virtutis ac probitatis causa; plurimos claros fecisse arbitrantur; quos potius exemptos quam ingenuos

dixerim. Politica igitur atque ista vulgata generis claritas, non alieno priuilegio, sed priscorum probitate & virtutis opere comparatur. quæ quanto antiquior, tanto nobilior & magis relucet à parentibus relicta quam à Principe sine virtute donata. Sed teste Philosopho, ideo *nobilitas in antiquitate laudatur*, *quia in eis antiqua fuit virtus.* Nec propterea illud nego, quia nobilitas carnis tempore incipit, & tempore desinit. Et veluti incipit probitate parentum cessat & viciis successorum: adeo vt plerumque claritatem, quam longa tempora produxerunt, vna dies perimat. De quibus recte dici posset, quia cum se nobiles fingunt, tunc tales esse desinunt. Fateor etiam plurimos fore, qui streñuitate, virtute, opera in rempublicam collata, meruerunt, vt nobiles sint, cum fiunt, non cum nascuntur. Quibus & si priscorum suorum clara facinora desint, iuuat propria strennuitas & propria virtus. Quia vt aiunt, nesciunt cur ad nobilitatis actus magis inuitet aliena quam sua probitas: aut potius moueant defunctorum quam viuorum præsentiumque exempla, vt in *octauo capitulo* in fine dicemus. Sed certe tales verius nobiles esse incipere, quam plene perfecteque claros esse dixerim.

Nobilitas potest desinere.

Nobiles quidam fiunt, qui non nascuntur.

An Cæsar possit facere nobilem.

Putarunt ergo ex præmissis plerique sapientes non insulse: Cæsarem aut Regem, plebeum hominem, verum nobilem facere non posse; cum nobilitas ipsa carnis à progenitoribus naturaliter in posteros procedere videatur. Idq; in *Ecclesiastico* Sapiens affirmare videtur. Ait enim, quasi in eodem casu dixerit: *Noli quærere ab homine dignitatem, nec à rege honorem*: scilicet nobilitatis & claritatis. Accedit ad hoc, quia constat principem mutare non posse naturæ cursum: nec nostrum affirmare aut negare aliquid mutat in re ipsa. Putamus tamen distinguendum. Nam si loquimur de nobilitate ad progenitores relata, quia natus aliquis est de non nobili parentela: planum fore credimus, talem impossibile fore per principem nobilem fieri posse, tanquam ex nobili prosapia, cum illa præsupponat iam diu factam esse, nec fieri modo potest. Cum vero loquimur de nobilitate ad seipsum relata, tunc putamus regem aut principem nobiles facere posse. Nam creabit eum militem: demum decorabit eum præfectura vel dignitate. Quo casu posteros vere nobilitabit: ipse vero nobilis esse incipiet, qui

ignobi-

ignobilis esse desiit. Itaque honor illius auctus est, sed conditio non mutatur. Habebitque quandam nobilitatis imaginem, tamē quo ad vulgi opinionem, aut plebeus manebit, aut pręteritę ignobilitatis vestigia non vsquequaque cessabunt. Quam quidem opinionem princeps mutare aut delere nequaquam potest. Nec obstare videtur, quod dici potest, quia talis nobilitas per principem ex mera gratia concedentis indulgetur, non quidem ex meritis, aut antiqua prosapia parentum: quia diximus, licet ea nobilitas ex voluntate dependeat concedentis, terminatur tamen in illius personam, qui debet nobilis effici. Incipit ergo à progenitoribus. quare talem appellare solemus nobilem factum, non natū.

CAPITVLVM VI.

De multiplici nobilitate: & an sola generis nobilitas in deferendis honoribus & præmiis, præferatur strennuitati aut scientiæ vel virtuti hominis ignobilis generis?

NObilitatis igitur generis dum vim atq; naturam inquirimus, pulchrum erit vt id inuestigemus, in quo plurimorum oberrarunt ingenia. sæpe quidem non ab re etiam Sapientes ipsi dubitarunt, quęnam harum nobilitatum alteri in huius seculi assequētarunt, quęnam harum nobilitatum alteri in huius seculi assequēdis, aut promerendis honoribus, seu deferendis præmiis præferatur: an ea, quæ solum ex genere hominibus prouenit, an altera ex virtutibus, scientia & meritis comparata? Quid enim, si quis in armis strennuus, fortis, prudens, non tamen genere nobilis, cum alio concurrat, qui genere clarus est, sed obscurus meritis? Aut quid si sapiēs ignobilis cum nobili super dignitate decertat? Quibusdam certe videtur nobilitati antiquati generis simpliciter deferendum. Primo ob suorum in Rempublicam merita. Eo præsertim, quia ius naturale nobili opitulari videtur. Constat enim ingenuitatem naturalem potiora iura obtinere, quauis accidentali nobilitate. Rursus (vt est Philosophi in *Ethicis* sententia) nonnulli sunt virtutibus præditi, tamen nobilitate priuati. Facile enim reperiri liberum rusticum, aut plebeum fortem, prudentem, animosum in his quæ ei congruunt: principari tamen aut præsidere

nesciret. Denique non videtur nobilitatem perdi posse per vitia filiorum. Nam Sapiens in Ecclesiasten ait: *à principe stultum positum in sublimi dignitate*, ex quo innuit nobilem esse licet stultum. Demum eam partem philosophus tueri videtur, qui in Politicis ait, *Ingenuitatem clari generis esse opus laudabile*. Constat enim ex operibus laude dignis deberi honoris præmium & reuerentiam. Postremo philosophus ipse & alii sapientes, nobilitatem ipsam *antiquatas diuitias* diffinierunt, nec aliis virtutis amminiculis opus esse. Econtra quibusdam videtur ignobilem progenie, tamen actu strennuum, fortem & prudentem, & longe fortius sapientem, nobili generis præferendum. Vt enim ait laureatus Petrarcha, & ab alio sapiente didicit, *quanto sit nobilior rusticus vir fortis, quam ignauus nobilis.* Illud nobis aperte demonstrat (si mente pensamus) quanto sit melius nobilitatem fundare quam euertere. Sed & qui eam partem tuentur, aiunt, quia iuxta philosophum in *Politicis*, dignitas & honor, ad quam nobilitas ordinatur, præcipue distribui debet secundum proportionem & excessum bonorum animæ, non secundum excessum bonorum corporis. Cuius causam idem Aristoteles in *primo Politicorum* assignat: videlicet quia talibus bonis corporis & fortunæ contingit male & bene vti. Quo fit, vt non recte in eis vera possit locari nobilitas, licet organice talia bona eam ipsam ingenuitatẽ condecorent. Si enim in exterioribus fortunæ bonis nobilitas consisteret, tunc quanto ditior quis foret, tanto esset nobilior. quod asserere nihil aliud est, quam illam falsam sed facetam cuiusdam mulieris amplecti opinionem, quam Philosophus in *rhetoricis* refert. Quia cum interrogaretur, an optaret filium sapientem vel diuitem? illa respondit, optimam certe fore sapientiam. videbat tamen sapientes ipsos diuitum ianuas frequentare, & non econtra. Cum igitur nobilitas inter extrinseca bona computetur, constat nullum propter eam solam honorandum fore. Et hoc est, quod Aristoteles ipse subiicit, inquiens, potius homines honorandos esse propter intrinseca, quam extrinseca bona: adiiciens, quia nobilitas sola progenitorum non facit formaliter hominem clarum. Adde quia felicitas, ad quam omnis humanus animus suspirat, nequaquam consistit in his exterioribus bonis:

In bonis corporis & fortuna non consistit nobilitas.

Facetia mulieris ab Aristotele recitata.

bonis: nobilitatem vero nemo negabit esse aliquid felicitatis. quod ipse Philosophus testatur inquiens; nobiles genere fortunatos & felices dici. Rursus eam partem roborare videtur naturalis ratio. Si enim genere nobilis, tamen vitiosus, plusquam virtuosus ignobilis honoraretur, absurdum admodum sequeretur: videlicet, quod vitia præmiarentur dignaque honore forent, & virtutes pellerentur. Quod Aristoteles in *politicis* damnat, dum regulam tradit: *neminem debere honorari nisi secundum excessum virtutum*: quæ sunt bona animæ, vt prædiximus. Denique ipsa scientia homines nobilitat, vt iura clamant. Hinc lex ciuilis habet: *Vlpianus Iurisconsultus recte nobilis appellatur, non quidem propter genus, sed propter scientiam & abundantiam meritorum*. Faciunt plurimum pro hac parte præclara Salustii verba, de quibus statim in fine *octaui capituli*. Valida certe vtrinque iacula emittuntur: dubiamque admodum atque ancipitem controuersiam agunt: pro qua diluenda, & veritate elicienda, longa discussione opus esset. Nonnulli enim sibi scioli quædam dixerunt, quorum principia ignorare videntur, dum solum nudas theoricas iuris sequuntur. Ego vero fateor me ignorare cum eis. ipsam tamen ignorantiam explicando, *putarem recte dici posse, nobilem antiqui generis simpliciter præferendum ignobili, æqualibus ambobus scientia aut meritis existentibus*. Primo, quia nobilis gradum gradui adiicit, vt iura testantur. Si vero esset inæqualitas, non arbitror habendam esse rationem nobilitatis. Tanta enim posset esse huius ignobilis strennuitas & meritorum prærogatiua, & alterius nobilis tantus viciorum excessus, quod secundum omnium opinionem, ignobilis merito deberet anteferri. Primum ipsa lex probat. Ait enim, quia *licet qui meritis & labore vicit, præmio quoque & honore vincere debet, tamen quia proximis sacrorum scriniorum genitus reperitur, facilius antefertur*. & ita consuetudo obtinet. Et in hoc residere videntur nonnullæ positiones iuristarum. Licet igitur huiusmodi positio, secundum præsentem iustitiam, vera credatur, eam tamen insufficientem, nimisq; generalem dixerim. Qua de re arbitror intelligendam fore, quemadmodum Philosophus in *Politicis* subtilius explicat. Quid enim si nobilis & ignobilis, virtutis & scientiæ æqualia sint me-

Qui vere sint honorandi.

Scientia nobilitat.

Opinio iuristarum de nobilitate.

rita, tamen in eo actu aut honore, de quo agitur, ignobilis nobilem excederet? Pone enim, inquit Philosophus, *vtrumque concurrere ad officium fistulandi, aut citarisandi. nemo sanæ mentis diceret nobilem, quia talem, ignobili in ea re trito præferendum.* Nec aliter in honoribus principandi aut præsidēdi, si ignobilis ad eum actum aptior putatur secundum virtutem: licet à nobili nedum nobilitate carnis, sed in quibusdam aliis meritis excedatur: tamen recte quo ad illum actum præferendus est ignobilis. Cui sententiæ nonnulli iuris diuini & humani interpretes ànnuere videntur. Aiunt enim, aliquando nobilitatem carnis præferendam scientiæ etiam in ecclesiasticis honoribus, cum per potentiam nobilium rebelles arceantur, qui pacē perturbant. Nam tales nobiles longe facilius ecclesiam tueri valent, quia, vt aiunt, Respub. ecclesiastica non tantum indiget oculo doctrinæ, sed & manu, vt luporum rabies cōprimatur. Vbi tamen scientia ad hæreses extirpandas opus esset, præferretur sapiens. quo sensu intelligenda sunt sacrorum canonum decreta, & sanctorum dicta doctorum: præsertim Hieronymi dicentis: *Non sanguini, sed vitæ & doctrinæ honores distribuendos.* Sed & illud, videlicet cum scientia hominem nobilitet atque illustret, merito tanquam preciosius & nobilius bonum similiter præferendum credatur carnis nobilitati tanquam bono corporis. Itaque vtraque nobilitas excedit & exceditur secundum æqualitatem aut inæqualitatem meritorum, & naturam actus, in quem concurrunt. Idque paucis (sed sapientibus) verbis Gregorius dicere videtur in Pastorali, cum ait: *Quis nescit in natura gemmarum carbunculus hyacintho præfertur? tamen rubei coloris hyacinthus præfertur pallenti carbunculo. Quia & illi, quod ordo naturæ subtrahit, species coloris adiungit; & hunc, quem naturalis ordo prætulit, coloris qualitas defert.* Sic itaque intelligenda sunt, quæ in oppositum adducuntur. Illa præsertim, quæ in Ecclesiastico habentur; *dicebam*, inquit, *meliorem esse sapientiam quam vires.* Et rursus: *quomodo sapientia pauperis est contempta.* Ex quibus facile ad vtrasque rationes respondere libet, ad eas præsertim, quæ concludere videntur, quia si natus nobilis, tamen viciosus, ignobili virtuoso præferretur, tunc laudaretur atq; honoraretur vicium. Quia dicimus, eos non honorandos tanquā formaliter bonos & virtute præditos, sed tanquam bonos instrumenta-

mentaliter,& vt signum bonitatis: veluti commendamus vrinam sui natura fœtidam repræsentatione, quia signat bonitatem, id est corporis sanitatem.

CAPITVLVM VII.

De laudibus, præconiis & commendatione nobilitatis generis: & de illius virtutibus & vtilitate.

COnsuetum igitur ordinem sequentes, post præmissa quæ de nobilitate adduximus, afferenda sunt breui sermone paucula ex multis. laudum præconia, prærogatiuæ & excellentiæ nobilitatis humanæ: & ilico eiusdem vanitates, incōmoda, damna & pericula, afflictiones & ærumnæ succinctè recensenda. Et quāquam ex his, quę paulo ante tetegimus, facile libet attingere, quāta sit huius ingenuitatis excellentia, quanta vis: ex his maxime, quæ ilico subiiciemus, eiusdem nobilitatis splendor & gloria vberius resultabit. nec certe est illa præclarissima gēma, humanæ naturæ diuinitus missa, qua (vt cætera taceā) homo non à casu, nō fortuitu, nō deniq; ab accidēti, sed ab ipsa rerū natura dignior & excellentior habetur. Cęteræ quidē humanæ dignitates, honores, cæteraq; bona homines subsequuntur. nec vero generosa nobilitas vna cum homine cōcipitur: quippe ante ab ipsa lustratur, quam à parentib. nascatur. Quod sanctus patriarcha Iob perpulcre demōstrat, cum ait: *Gloria eorum à partu, ac ab vtero & conceptu honor illius.* Hinc in Ecclesiastico Sapiens ait: *Gloria hominis ex honore patris.* Et licet teste propheta: *Mortales homines natalibus æquales sumus*: veluti *filii excelsi omnes*, adeo vt vnus fons omnium sit: ipsa tamen generosa nobilitas alios aliis præfert. Et iuxta Apostolum, velut stella differunt à stella, sic gloriosa ingenuitas hominem discernit ab homine, ne pari laude aut honoris præmio perfruantur, qui inæquali virtutū & generis claritate illustrantur. Quis enim alti seminis propaginem negabit suam nobilitare posteritatem? quam potius exaltat: sicut vilis & abiectus a sua vilescit. Vnde quidam ex sapientibus in versu diebat:

Nobilitas hominis est mens Deitatis imago:

Nobilium sex conditiones.

Nobilitas hominis, virtutum clara propago:
Nobilitas hominis humilem releuare iacentem:
Nobilitas hominis mentem frenare furentem:
Nobilitas hominis est turpia nulla timere:
Nobilitas hominis naturæ iura tenere.

Denique vt in *rhetoricis* Philosopho placuit, *nobilitati omnes pene virtutes famulantur, ad quas ipsa natura parens peculiarius cæteris nobiles ipsos inclinat.*

Primo quidem humiles & mansueti nobiles existunt, elationē fugiunt, pro eo maxime, quia eorum progenitores potētia & diuitiis recte & moderate vsi fuere. quo fit, vt nō facile superbia inflētur, quemadmodum qui nuper atq; recenter ditati sunt. Secundo nobilitati deseruit magnanimitas. quę res agit, vt cōtumeliosi minime existant. Hi n. cum ad magna suspirent, parua iniuria nusquā cōmouentur, parcunt, indulgent, sufferunt tanto facilius imbecillibus, quāto resistunt fortius superbis. Tertio nobilitatē conciliat temperantia. Sunt n. nobiles vt plurimum in reipub. cura occupati: ea de re assueti sunt temperate viuere. Quarto, nobilitas est plurimum honoratiua, nec aliorum despectiua. Non enim reputant nobiles alia bona nisi animę: quare virtuti deditos non despiciūt. Quinto nobilitatem ipsam prudentia & industria comitatur. Subtiliter enim generosi inuestigant, quid eos agere oporteat. Quoniam plurimi illorū opera intuentur, & quicquid agant, qualiterque domi viuant, quid teneant, vicini omnes nouerunt, & velut exploratores eorū sunt constituti. Quo fit, vt soliciti, intenti, prudentes & cūcta prouidentes existant. Sexto, nobilitas affabilis est & plurimum curialis. Communiter enim versantur in regum domibus & principum curiis. sicut è vestigio rustici tanquam solitarii, rudes & siluestres in campis viuitant: & ob eam rem (vt Philosopho placuit) nequaquā sunt bene conuersatiui. Postremo nobilitas ipsa non solum viuentibus, sed & morientibus laudes & præconia parit. nec modo nascendo quæritur, & viuendo conseruatur, quinimmo sæpe etiam (quod mirabile est) moriendo augetur. Idque gloriosus ille Machabæorum dux non negauit, de quo Scriptura ait, quia elegit nobiliter mori potius quam subditum esse peccantibus.

CAPI-

CAPITVLVM VIII.

De vanitate nobilitatis humanæ: & de vitiis quæ eam comitantur: & de plurimis excessibus nobilium: & de falsa nominatione nobilitatis: & de illius incommodis, laboribus & periculis.

COgit iam aduersantium turba, vt huius tam laudatæ ac caducæ, sed & inanis carnis nobilitatis vanitatem, ignauiam, inconstantiam, cæteraque incommoda, afflictiones, ærumnas & pericula paucula ex multis attingamus. In primis itaque illud vellem semper cunctis mortalibus menti defixum esse, quod vnus ex Sapientibus ait, quia *si humanæ naturæ obscenam fabricam ac turpem materiam conspicimus, de terrenæ carnis nobilitate disputare nil aliud videbitur, quam de stercoris aut luti claritate certare*. Vnde apud Machabeos scribitur: *Gloria eorum stercus & vermis.* Quod & Esaias non ignorauit, cum ait: *Magistratus & honor illius quasi lutum*. Quid enim superbit terra & cinis? Vnde Chrysostomus: *Vana est nobilitas carnis infructuosa & pudorosa atque nociua, nisi comitetur virtus*. Et Boëtius: *Quam*, inquit, *inane & quam fictile nobilitatis nomen, quis non videat?* Quare splendidum te, si tuam non habeas, aliena claritudo non efficit. Et Apuleius; *in honoribus*, inquit, *assequendis, noli aliena appetere. Aliena voco, quæ parentes pepererunt: cum ridiculosa iactantia sit de alieno gloriari.* Et poeta Petrarcha laureatus ait: *Sicut posterorum maculæ parentibus non obsunt, sic nec maiorum splendor descendentes illustrat.* Vnde ad quendam dicebat: *Mallem per teipsum alii, quam tu per alios noscereris.* Et subdit: *quia mira res est id videri cupere, quod non sunt. Fures, adulteri, tenebras quærunt: sola hæc vana & falsa nobilitas, licet vitiis obtenebrata, lucem quærit, agnosci appetit: cui sanum esset consilium nesciri.* Qui ergo veri nobiles esse cupiunt, aliquid agant, vt sint nobiles: quia & maiores sui nisi aliquid præclarum egissent, nunquam nobiles fuissent. Demum, vt Hieronymus ait: *Nihil aliud video in generis nobilitate appetendum, nisi quod appellati nobiles quadam necessitate constringuntur, ne à progenitorum probi-*

tate degenerent. Quis tamen non videt plurimos filios à suorum claritate degenerasse? Quippe qui quanto patres fuere clariores, tanto ipsi euasere obscuriores: vt tot labores filii perpeti videantur in sectandis viciis, quot patres eorum in sectandis virtutibus: tot denique studia, solertias filii in perdenda nobilitate impendant, quot illi in acquirenda habuere. Idque vt quidā Sapiens ait, in Affricani filio libet intueri: qui *licet ex patre clarissimo genitus, plurimis viciis sorduit. etsi nobilitas per manus tradi potuisset, clarissimum illum Affricanus pater effecisset. Verum illum pater potuit amare, sed non potuit illustrare; hæreditatemque vniuersam locupletem, quæ sua erat, ei in testamento reliquit, claritudinem dimisisse non valuit.* Quæ res apertissime probat, quia aut nobilitas ipsa nihil omnino erat; aut pater, qui omnia reliquit, eam in bonis suis non habebat. Falso igitur asseueratur nobilitatem à parentibus suscepisse, quam ipsi libenter dimisissent, si valuissent aut habuissent. Omnis successio etiam vilissimarum rerum iudicio testatoris accipitur: sola nobilitas sua voluntate non transmittitur. O quot patres infinitam suæ lucis eclipsim in filiis patiuntur! vt verum sit quod scribitur, quia dant maculam gloriæ parentum. Demum quantum discrimini, quantum periculo proximum sit, inconstanti & volubili rei animum dare, nemo est qui nesciat. Volubilis enim atque inconstans est hæc nobilitas, & omni mobilitate mobilior. Qui enim heri arabat, hodie militat: & qui heri per vrbes medias aureis habenis superbus incedere, populosque regere solebat, hodie per squalentem campum pigros boues paruo pugione solicitat. Seruorum filios in solio sæpe vidimus; & filios regum in ergastulis. Quid ergo instabilius? quid variabilius? quare nobilitatis assentatoribus minime assentiendum puto. Aiunt enim, pro eo eamipsam ingenuitatem, magni fore precii, & quia naturaliter hominibus inest. Ego vero non satis video, quo pacto verum dixerint, quod ex eo primo patet: quia tunc omnes homines nobiles essent. Adde: quia ea vere naturalia sunt, quæ semp & vbiq; insunt, vt Philosopho placuit.) Nobilitas vero tā volubilis est, vt mulier, quæ heri clara fuit, hodie sine eius culpa, immo recte & sancte agens, si plebeo nupserit, ignobilis efficiatur. Et idem in eo, qui propter delictum nobilita-

Nobilitas à parentibus transferri non potest.

Nobilitatis inconstantia

Nobilitas naturaliter hominibus non inest.

tem perdit. Quo fiet, vt aliqua temporis parte infelix homo sit nobilis, & alia ignobilis: & è vestigio. Rursus nec omni loco nobilitas inest. Sarracenus enim nobilis à nobis captus, proculdubio ignobilis erit, quia seruus effectus. Et simili modo, si catholicus ab infidelibus capiatur. Denique idipsum & in milite conspicimus. Non enim militia vbiq; & vniformiter nobilitatem efficit. Nam cum de equestri dignitate leges & ciuilia iura loquuntur, solum milites vrbis Romæ nobiles appellat. Habent denique nobiles quædam peculiaria sibique naturalia, forte dixerim indelebilia vicia. Ad quæ teste Philosopho in *rhetoricis*, quam maxime natura ipsa inclinatur, ipsi tamen actualiter operantur. Primo quidem Nobiles plurimum sunt honoris appetitiui, & ambitiosi. *Est enim* (vt Aristoteles ait) *naturale homines accumulare velle ad id quod habent.* quare dum ditari incipiunt, indies volunt fieri ditiores. & qui honorantur, cupiunt effici honorabiliores. Nobiles vero, cum ex eorum genere honorabiles videantur, idcirco peroptant accumulare ad ea quę habent, conantur que fieri honorabiliores. Quo fit vt nimium honoris & potentiæ sint appetitiui, veluti ad id proximiores. Secundo, vituperabile admodum vitium & monstro simile, nobiles ipsi naturaliter amplectuntur. Sunt enim, eodem Philosopho teste, *adeo elati, vt etiam progenitorum sint vt plurimum despectores.* Cuius ea ratio putatur, quoniam se reputant nobiliores atque maiores, quam eorum patres. quod ideo contingit, quia, vt idem Philosophus subdit, *semper nobilitas longe facta maior est quam propinqua.* Testis est huius detestandi facinoris nobilis ille Alexander magnus, qui rege Philippo & patre vitiis nescio si virtutibus maior extitit. De quo Policratus ait: quia *& si pater plurimis artibus, orbis imperii consequendi fundamenta iecisset, tantam gloriam filius ferre non valebat. Quinimo tam incontinentissimæ fuit inuidiæ paternæ gloriæ, vt cum patris triumphos, virtutes, præclaraque gesta audiret, lachrimas præ dolore extorqueret, easque despiciebat, forte dixerim minuebat, ac si paterna virtus omnium à se gestorum gloriam eriperet. eos vero, qui talia referebant, propriis plerumq; manibus interficiebat, aut rapi ad pœnas iubebat.* Rursus parua sunt nobilium vicia, quæ tetigimus, nisi alia eis familiarissima addideris. Primo quidem, Deum & Ecclesiam, quæ illos regenerauit, contemnunt: quibus cum nobilitatis iactura ipse com-

Nobilium quædam vitia.

Alexandri magni in patris laudes inuidia.

minatur inquiens: *Qui me contemnunt, non erunt nobiles.* Secundo, nullus est illis plerumque in delinquendo pudor, nulla verecundia. Quippe qui falso putant se licentiam peccandi, cum carnis ingenuitate impetrasse: non attendentes, quia iuxta Ambrosium; *verecundia exercendi turpia ingenuos & claros prodit natales, Inuerecũdia vero obscuros reddit.* nec aliena virtus à propriis facinoribus excusat. Hinc nobilis ille senator Boetius: *Nescio,* inquit, *quo pacto ex se obscurum aliena claritudo clarum reddat.* Recte igitur Apuleius tales vocat *sordida loca, sole illuminata* aut *vmbras deformes.* Et subdit: quia *hi nobilitatem ipsam, quæ virtutis instrumentum constituta est, vt scutum vel castrum faciunt, quo cum eo licentius se flagitiis dedant atque defendant.* Tertio, ingratitudo & infidelitas plerumque eos comitantur. *Vt enim,* inquit Canon, *Non potest principi esse fidelis, qui Deo est infidelis.* Si igitur putantes se nobiles, Deum, cuius expensis viuunt, diuersis peccatis offendunt, recte ingrati quippe & proditores sunt, & merito vilissimi plebei censentur. Quarto cum verum nobilem faciat magnanimitas, qua quis bona corporis vt parua contemnit; & magna, videlicet bona animæ, appetat: nobiles plerumque parua amplectuntur, & magna negligunt. Quinto, munifica liberalitas, quæ maxime nobilibus congruit, procul est ab eis. Nam cum beatius sit dare quam accipere, nobiles in eo se ingenuos & claros fore putant, si ab aliis extorquent, si rapiant. Interrogatus quidam sapiens à nonnullis nobilibus, *quæ nam foret verior maiorq; nobilitas?* Ille, *indigentibus,* inquit, *munifice dare.* cui illi acquieuerunt. Rursus sapiens ipse ad eos: *dicite,* inquit, *versa vice: quam putatis viliorem ignobilitatẽ?* Et illi, *oppositum,* inquiunt, *sententiæ tuæ. Cum enim summa sit nobilitas munifice dare: consequens erit vt summa sit rusticitas atque extrema ignobilitas auferre.* Quibus sapiens: *Verum,* inquit, *& rectum in caput vestrum iudicium pronunciastis. Cũ enim assiduo à pauperibus sua auferatis, viles, & seruiles, sed & ignobiles vos ostenditis.* plurima certe detestanda sunt vicia nobilibus cõiuncta atq; vnita: quæ facilius ab eis committuntur, quã scriptis quibuslibet referuntur. Et hæc paucis verbis Hieronymus explicabat, inquiens: *Plerumq; nobilitas carnis ignobilitatem parit mentis.* Liquet igitur ex præmissis, quanta sit hominũ vanitas, tanta vanitate vexari, si verũ est quod scriptura ait, quia *in vanitate sua comprehenditur vir.* Comprehenditur,

Quæ nobilitas verior.

tur,inquā, homo in sua vanitate, dum plurimis sese periculis subiicit, vt vano, inani atq; nudo nobilitatis nomine se putet decorari. quod in Deuteronomio scriptura luculenter insinuat, inquiēs: *Nō est sine periculo, qui super re vana nomē assumpsit.* Quid enim vanius? quid funestius? quam de meritis parentum gloriari, qui in se sordet? Quid de patrum laude prædicari, qui à suis viciis deturpatur? Hinc pulchre Salustius in oratione ad Marium. Nam cum æmuli, generis ignobilitatem ei obiecissent, in eos sic inuehit: *De iure me,* inquit, *despiciunt: faciant idem maioribus suis, à quibus virtute ac præclaris gestis nobilitas cepit. si inuident honori, inuideant & labori: inuideant innocentiæ atq; periculis meis.* Et rursus: *Videte,* inquit, *quam inique cōtemnāt. quod enim sibi ex aliena virtute arrogant, id mihi ex me non concedunt. mihi noua nobilitas est, quam vt puto longe sanctius est peperisse, quam vt illos acceptā corrupisse.* Et iterum subdit: *Fateor: imagines non habeo, dicere tamen audeo; vita mea, mores, hasta, vexillum, & alia militaria dona, cicatrices deniq; & vulnera illata corpori meo. Hæc sunt meæ imagines, hæc ingenuitas, non hereditate relicta, sed laboribus, sed periculis meis acquisita.* Hęc ille. Hæc paucula de nobilitate: quæ cum via quædam ad armatā militiam existat, ne tu fili carissime, qui militiæ inermi hucusque vacasti, armatam à te nondum expertam, tanquam virtute carentem omnino despicias; aut ad illam veluti summam, gloria & honore refertam, inde liberatus aspires: Expediens fore puto, vt huius militaris status & vitæ, primo dulcia & prospera, deinde amara & afflictiua agnoscas.

CAPITVLVM IX.

De armata militia & exercitio armorum: & de laudibus & commendatione huius exercitii: & an vacantes armis sint veri ciues & partes ciuitatis.

PLurima & laudata præclaraq; exercitia mortalium hominum adinuenit industria. Sed inter illa ōnia nihil armata militia excellentius, nihil pręclarius & gloriosius. Ea enim exercitatio, vtilitate, honore ceteris p̄stat. Per militiā siquidē & armorū exercitiū, reip. quies atq; salus q̄ritur ac cōseruatur, & ab ōni hostili vastitate

Militia manibus comparatur.

liberatur. Cuius exercitii laudes, vtilitatem, primo ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. vt enim antiqui voluerunt, militia recte manibus comparatur, quæ naturæ imperio parata est ad corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutæ ad repellenda nociua, ad percutienda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaque augenda; sic milites ad ista conficienda in rempub. pernecessarii existunt. Vnde Valerius de necessitate ac profectu militiæ ait: *Disciplina militaris acriter retenta principatum Italiæ Romano Imperio peperit: multarum vrbium, multorum regnorum, validissimarum gẽtium, regimen largita est.*

Militia necessitas.

Præterea sunt aliæ institutionis eius causæ, ortus atque necessaria principia, quæ illius necessitatem præclare ostendunt. Est enim homo ipse imbecillis atque natura infirmus, sibiipsi nequaquam sufficiens. Itaque societate & conuentu hominibus opus est: vt quod seorsum agentibus, singulis desit, id per mutuam opem de multitudine socia nanciscantur. Hunc cætum Philosophus in Politicis *ciuitatem* vocat: cuius (vt Hypodamus scripsit) tres censuit partes fore necessarias. Primam quidem, agricolarum: Secundam artificum. Tertiam, propulsatorum belli & arma tenentium. Qui ergo tam præclarum militię & armorum initium cernit, nusquam tam insigne exercitium damnabit. Nec enim agriculatores, sed nec artifices in ciuitate præstabunt, absque propulsatoribus belli: quorum opera, salus ciuitatis, cuncti denique status, & ipsa sacra tuta sunt. Plato etiam in his quos *de repub.* scripsit libris, cum ceteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longe ceteris anteposuit, qui arma tenerent, ciuesque alios ab hostibus defenderent: quibus mirifica priuilegia tribuit, honoreque & dignitate ceteros voluit antecellere. Quodque si minime honorantur, pauci fortes reperientur. Nam iuxta sententiam Aristotelis, *apud illos inueniuntur fortes milites & tirones, apud quos fortissimi quique honorantur.* Et Cicero: *Iacent semper, & parum vigent, qui apud quosdam non decorantur.* Ea ergo respub. tyrannidem sapit, quæ fortes aut sapientes minime honorat. quis enim clarissimos milites cunctis non anteponet, quorum pietas in patriã studiosa est: & mors pro illius salute sæpe ab eis offertur?

Tres ciuitatis partes.

Hinc

Hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in repub. deessent, virgines passim raperentur, matresfamilias ad libidinem traherentur, sacra simul & prophana polluerentur, tandemque cuncta cædibus & incendiis misera quadam conditione miscerentur, & tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atq; innocentes pati oporteret. Has vitæ militaris vtilitates & bellicæ, Aristoteles conspiciens in septimo Politicorum ait, quod *merito bellicis artibus vacantes, propriæ sunt partes ciuitatis*: & eos *veros ciues* appellat. Subdit enim, quod prædicti *bellici homines, item cõsiliatiui, iudicatiui, ac etiã sacerdotes sunt veræ partes ciuitatis*. Mercatores vero, inquantum tales, & agricolę ac artifices, Mechanici & mercenarii, quantumcunq; sint diuites, licet necessarii sint in ciuitate, non tamen sunt veræ partes nec ciues illius. Cuius ratio est secundum eundem Philosophum, quia potissima causa & ratio, quare quis est ciuis aut pars ciuitatis, quærenda est ex ratione totius ciuitatis. Et ratio totius ciuitatis quærenda est ex fine, ad quem tendit omnis bene ordinata politica: quæ est felicitas, velut finis totius reipub. Constat enim impossibile esse, felicitatem sine virtute existere, quæ est principium eius. Itaque non facit ciuitatem, neq; eam constituit, plurimos in ea simul viuere: sed debet esse communicatio bonarum actionum ad finem bene & virtuose viuendi. Nec etiam constituit ciuitatem vt adinuicem viuant, nec iniustum sibi faciant. sed nec ciuitas noscitur instituta gratia mercaturæ, aut commutationum, licet sint necessariæ: sed est instituta gratia bene viuendi per se & sufficienter. Quo fit, vt partes ciuitatis & cuiuslibet reipublicæ, determinẽtur ex virtute: quæ est operatio hominis virtuosa & perfecta. Manifestum est autem mercatores, agricolas, & mechanicas artes ducentes, non proprie esse ciues, neque per se sufficienter fore partes ciuitatis; quia vita eorum admodum vilis & abiecta est, cum non ad virtutẽ dirigit aut ordinat homines, sed principalius ad lucrum & quæstum proprium. imo contraria est virtuti, quæ fundata est in honesto: mercatura vero & ceteræ mechanicæ fundantur in vtili. Præterea veris ciuibus & partibus ciuitatis necessaria est vacatio ab operationibus vilibus: & oportet aliquando intendere actibus intellectualibus, & talibus operationibus, quæ generant vir-

Sacerdotes veræ partes ciuitatis.

Finis reipub. est virtuose viuere, & hæc felicitas politica.

tutem. quod facere non possunt mercatores, agricolæ & artifices, qui omnino sunt dediti artibus suis. Sacerdotes vero secundum eundē Philosophum, ac cōsiliatiui bellici & iudicatiui, veræ sunt partes ciuitatis, quia non essent tales, nisi in eis esset prudentia politica. Nam exempli gratia: in bellicis hominib. est prudentia, per quā quis est aggressiuus terribiliū, quando & quomodo expedit. Nam dicit Philosophus in secundo Politicorum, quod vita militaris multas habet partes virtutis. & sic de consiliatiuis & iudicatiuis ac de sacerdotibus; quia determinant de virtute. ideo sunt veræ partes ciuitatis.

Ratio quare sacerdotes sint partes ciuitatis.

Militiæ nomen vnde dicatur.

Rursus inuestigandum est de nomine *militis*. Nomen itaque *militiæ* quidā ideo appellant, quod à malo arcere solet: quasi *à malo arcendo* dictos: quod malū arceant à ciuitate. Alii vero nomē *militis* græcū dicunt, q duritiam significat: quasi eos *non molles* esse cōueniat. Nonnulli tamen à *mille* numero *militem* dictū putant: quasi ex mille electus. Ex omni igitur militiæ nomine, atque principiis, causis & effectibus facile cognoscitur, quantæ gloriæ & excellentiæ sit militiæ vacare. Taceo de dignitatibus, de honorib. tā excellentis exercitii: qui tā ingentes tanquā perinsignes existūt, vt eius virtute sępe acquisita regna, cōparata culminū imperia videamus. Quo fit vt omnis generosus animus merito ad eam aspirare debeat. Demum vero milites gratissimum Deo holocaustum offerre possunt, & in eodē exercitio beati saluiq; fieri valebunt. Vnde Augustinus ad Bonifacium: *Noli* (inquam) *extimare neminem Deo placere posse, qui militaribus armis ministrat. In his erat sanctus Dauid, cui Dominus tā magnū præbuit testimoniū. In his plurimi illius temporis iusti fuere. In his erat ille Centurio, qui Domino dixit: Non sum dignus vt intres sub tectum meum.* Et iterum Gregorius *summā* ait *esse militiæ laudē, si quicquid imperatur vtiliter, ei obtemperatur.* Adeo bellandi officium sine culpa est, vt etiam sub rege sacrilego & pagano militare recte possit quicunq; catholicus. si tamen non sit cōtra diuinū mandatū id quod præcipitur, vel vtrū sit, certū non est: vt diffusius *contra Manichæos* Augustinus deducit. Hinc igitur amici, & contribules plurib. ad me verbis referebant, vt militiæ armisq; exercitio operā darē. Addebant quoniam progenitores & sanguine coniunctos hanc viuendi conditionem secutos non ignorabam.

Milites beari posse.

CA-

CAPITVLVM X.

De militiæ laboribus, oneribus, atque incommodis eiusdem vitæ militaris ac exercitii armorum: & de periculis huius status: & de causis, quibus hoc exercitium dissuadetur.

ASsurgit mater non pigra his auditis: & vitæ huius militaris & armorum exercitii damna, incommoda atque pericula, ac si armis ipsis experta, eisq; rebus trita fuisset, his suasionibus recolebat. Militiæ sectatores ac arma tenentes, quod militiæ, quod armorum officium sit, ac quid sua professio postulat animo gerere & pensare debent. Siquidem miles primo sacramenti atque professionis sibi maximũ onus incumbere videbit, vt rempub. tueatur, iniurias arceat: & cum Apostolo *cõtentus stipendiis suis neminẽ concutiat*. Hæc est eius professio, hoc officiũ. quæ si ab eo recte geruntur, magna sunt laude & gloria digna. Si vero ea non gesserit miles, proculdubio dedecorat illa omnia, quæ sunt vel officio militis, vel eius professioni connexa. Cum igitur tutandi (vt dixi) officium militis sit, nihil tam turpe, nil tam intolerabile, nil tã perniciosum, quam si ipse, qui defensionis nomen habet, vim atq; iniuriam afferat ciuibus: vt vnde salus expectatur, inde & scelus nascatur. A ceteris namq; hominib. illatæ aduersus ciues iniuriæ detestabiles admodum sunt: à milite vero si inferantur, scelerata, impia atque funesta sacrilegia sunt. & vt paucis videatur, quantum nefas sit pauperes a militibus impugnari: hinc intelligi debet, quia si inopes debilesque miles ipse despiciat, nec aliis impugnantibus resistat, merito proditionis nomẽ incurrit. Quis enim dubitat, quin proditor flagiciosus ille sit, qui rem custodiæ fideiq; suæ commissam hostibus patefecit? aut verius ipse disrupit? Milites ergo ciuium inopumque custodes, non solum officio, sed fide, sed sacramento, sed vi atque natura professionis ad hoc vnum agendum principaliter constituti noscuntur. Si ergo pauperum ciuiumque tutamen prętermittunt, quos potius ipsi sacrilego expilant conatu, summa proculdubio proditio existimanda est. sed tanto insignius facinus erit, si per se ciues impugnent. quæ omnia an à militibus armigerisque nostri temporis obseruentur, facile libet agnoscere. Equidem versum est ad contraria modernorum

Iuramentũ militis & officium.

Milites iniuriantes proditoribus similes.

studium militum. Student nanque cui noceant, cui vim & iniuriam afferant: & quæ sunt plane officio suo aduersa, ea exercent impune. Nec sunt contenti militiam dedecorare atque fœdare: sed perimere eius virtutem naturamque videntur. Obliuiscuntur siquidem suæ professionis. Ad id solum tendunt, vt satis diuitiarum habeant: studium lucrifaciendi captent: mercaturam denique exercent, quæ in eis sordida atque deformis est, qui non solum mercando aut lucri captandi gratia negotiando, quasi quidã apostatæ à sua religione censentur, sed quodammodo desertores atque transfugæ videntur, quia repudiata religione turbæ se immiscent, ac pecuniæ quæstui intendunt. Taceo sordidiora plerumque ab eis experta compendia. Taceoq; locandi publica vectigalia passim eos assumere, ceteraque vilia officia exercere. Taceo in nundinis tabellarios atq; nũmularios inuerecunde plerũq; constitutos fore, qui tam præclarum exercitium infamare & penitus deturpare nõ verentur: adeo vt indigne falsoq; insignia militaria gestent, & nitorem auri, quod deferre eorũ dignitas iubet, sordido quæstu coinquinari non pudet. Quis igitur ad hoc exercitiũ aspirabit, in quo non nisi nomen omni nudatũ effectu prohdolor remansit? Sed hæc parua cuilibet intuenti videbũtur, si crudeliora quædã alia contemplatur. Et in primis illud Scipionis occurrit, q militare volentibus dicere solitus erat, quia *pauca vnicuiq; militiam desideranti visa sunt vitæ mala, nisi militiã addiderit, quẽ inquietum semper vel ingloriũ, vel periculo expositũ, aut contemtui deditum esse oportet.* Adde quod Apostolus ait, quia *vita nostra militia est super terram.* Hanc igitur cũ nascendo profiteamur, quid alia nouæ militiæ professione opus est? Nam ibi fortissimum corpus ferro armatur, hic animus contra dolos, linguam, versutias & fraudes permuniri debet. Nescio igitur, quid armari exterius iuuat, cum intus in anima bellum sit. Nec illud diffiteor, quia plurimos militia ad amplas opes, sed & ad summos honoris status prouehit. Sed nisi fallor longe plures ad inopiam, ad carceres, ad seruitutem, ad violentam subitamq; mortem eodem tramite perueniunt. Nam vt laureatus inquit Poeta: *Ex quo quis profiteri militiam animum habuit, nisi dehonestare arma voluerit, semper animam in manu parituram habeat necesse est. Corpus vero nõ dicam in periculo esse, sed ipsum quoq; periculũ in corpore.*

Milites mercatores apostatæ.

Semper

Semper n. *aures militis* (vt Vegetius ait) *vox illa regia intonat: disce ferire, intrepide mori.* Et rursus breue sed horrẽdum militi prouerbium est: *vel occides, vel occideris.* in hoc omne præclarum genus militiæ versatur. Adde rursus ad dissuasionem huius vitę militaris, quę supra tetigimus in VIII. capitulo, cum de nobilitate egimus. Has igitur piæ matris inuictas rationes cõtemplans, a secularium militiæ armorumq; exercitio alienum me reddere concepi. Sed ilico affinium amicorumq; turba carne & sanguine (vt arbitror) reuelantibus, ad reliquum militandi genus inermem, acerbe grauiterq; vrgere visi sunt. Cum enim (vt dicebant) magnam ætatis partẽ circa humani iuris disciplinã expenderim, congruum quin imo debitũ videbatur, vt quæ in theorica profecerim, ad praxim deducerem, & quæ studio ipso attigeram: iam mundus ipse conspiciat. Dicebãt enim quod *habens experientiam, seu operationem* (vt philosophus inquit) *etiam sine arte magis laudatur, magis etiã proficit in operãdo, quam habens artes sine experientia.* Vt igitur in ea vel alia viuendi arte vtilius agerem, necesse erat vxorem ducere, quæ firmat homines in vnoquoque viuendi modo, & discurrendi per orbem occasiones tollit. Quare ad eam coniugalem vitam infrascriptis persuasionibus commonebant. *Militis prouerbium.*

CAPITVLVM XI.

De vita & statu coniugali in sancto & immaculato matrimonio: & de necessitate, vtilitate, laudibus & prærogatiuis vitæ coniugalis super alia viuendi genera.

VIde coniugalis status quam sanctus, quam immaculatus, atq; necessarius existat, nemo est qui nesciat, nisi qui se hominẽ ac ex viro & fœmina natum ignorat. Hic vitæ innocentissimæ status præcipue iuuenibus admodum expedit, ne alienis illicitisque libidinibus misceantur, & bonis castisque coniugii fructibus perfruantur. Hic status coniugalis necessarius fuit ad cõseruationem speciei humanæ. nam tribus euidentissimis & necessariis causis fuit institutus. Primo propter prolis generationem, vt habeat esse naturale: item vt possit nociuis obuiare: rursus vt habeat esse vigoratum, vt possit proles subsistere, & tãdem valeat sibi similem generare. Secundo propter concupiscentiæ refrenationem. Ter- *Tres causæ institutionis matrimonii.*

tio propter viri glorificationem, quia (vt inquit Apostolus) *mulier est gloria viri*: quia Deus dedit homini adiutorium fœminam, non ad carnalem concupiscentiam, sed vt haberet gloriam de fœmina, cum eum imitatur in sanctitate, & prolem ex ea generet quæ gloriam Deo præstet, & sit ad gloriam viri, quæ gloriatur & quodammodo perpetuatur in filio, qui est eius imago. Ex quibus facile agnoscitur, quia hæc beata coniugalis vita pro aliquo tempore magis expediens & necessaria videtur, quam continentia siue virginitas; & ideo præeligenda. quæ res agit, vt eo euentu longe melius sit vacare coniugali copulæ, quam continentiæ: videlicet eo tẽpore, quo multiplicatio generis humani pernecessaria fuit, vt compleretur numerus electorum, quemadmodum in simili videre libet. Nam teste philosopho in *topicis* philosophari simpliciter melius est quam ditari: verum tamẽ indigenti necessariis, melius est ditari quam philosophari, & pro tempore illo præeligendum, secundum Thomam. Rursus ad hanc coniugalem vitã plurima, & præsertim tria, inducere & inclinare homines videntur: scilicet natura, recta ratio, & gratia. Natura quidem: quia propter prolem & naturalem auiditatem conseruãdi speciem & perpetuandi seipsum per filios. Demũ recta ratio, qua inclinatur cõiunx ad seruandum fidem coniugi. deniq; gratia, videl. sacramẽti. Hanc igitur viuendi formam beatam & gloriosam fore nullus sanę mentis ignorat. Cuius status necessitas, vtilitas & sanctimonia, ex multis colligi possunt: sed præcipue ex decem eiusdem status excelsis laudibus & mirificis præconiis. Prima igitur eius excellentia instituentis est excelsa auctoritas. Nec enim istum sanctissimum ordinem aut Augustinus aut Hieronymus aut monachorũ pater Benedictus, sed Deus ipse ore, factoq; instituit. Secundum præconium ex loci prærogatiua pendet: cum in paradiso institutum recta fide credamus, paradiso inquã terreno & cœlesti: quia, vt sancti Tractatores aiunt, misso sopore Adam raptus est in spiritu: & (vt aiunt) curię cœlesti interfuisse creditur, ibiq; virtutes tanti sacramenti plene cognouit. *Denique tertia dignitas erat videl. institutionis eius antiquitas.* Quarta excellẽtia est vnitas duorum in vno corpore; quia scriptum est: *Erunt duo in carne vna.* Quinta temporis excellentia, quia in statu innocentiæ, quãdo nec peccati quæ-

Tria inducunt nos ad matrimoniũ

Decem matrimonii dignitates.

uis rubigo initium sumpserat. Sexta dignitas ex eo colligitur, *quod hunc solum ordinem tanquam immaculatum, Deus ipse saluum fecit*, indignationis atq; diluuii tempore, quo fornicatores omnes vtriusq; sexus ęterna aquarũ voragine deleuit. Septimo gloriosam virginẽ Deus delegit hunc ordinem assumere, quanquam virginitatẽ vouisset, matrimonii verum sacramẽtum non respuit. Nec paruum videtur præconium matrimonii, cũ Dei filius tam diu distulit carnem suscipere humanã, quousq; virgo beata sub matrimonio foret legitime cõstituta. Octaua dignitas coniugalis ex eo cõstat, ꝙ Christus hoc matrimonii sacramentũ nõ modo sua præsentia, sed miraculo illustrat, vt Iohannes refert Euangelista. Nona excellentia patet, quia ex eo vniuersa fit propagatio humani generis. Quin immo (vt inquit Hieronymus contra Vigilantium) *si virginitas laudatur, cur matrimonium non vehementer amatur, ex quibus virgines procreantur?* Decimum aliud matrimonii præconium non inferius aliis omnibus videtur, quia carnis copula, quæ sine illa mortalem generat culpam, eius virtute nedum a peccato immunis, quinimo plerumque meritoria efficitur. Adde, quia *matrimonium non solum mũndum, sed paradisum replet* (vt inquit Ambrosius) per quod scelera pene infinita, incestus, multa denique scelera vitantur, & ingentia bona quæruntur. Ex his igitur attinentes, me ad coniugalem vitam cogere quodammodo conabantur.

CAPITVLVM XII.

De oneribus & incommodis, & laboribus plurimis vitæ coniugalis: & de causis, propter quas non expedit vxorem ducere.

FLuctuabat vbiq; animus, sed ad me reuersus piæ matris consilium petiturus accessi: an igitur vxorem ducerẽ, consulebam. Illa vero, quæ (vt sæpe postea retulit) diuturnas pro me lacrimas & vota sua altissimo dederat, vt in suam me sortem traheret, tanquam rabida quædam leæna, longe contrarium suadebat, quinimo ne incautus tam imminens naufragium subirem pie rogabat, atq; seuere cõmonebat. Dicebat enim, mariti nomen licet

dulce, plurimis tamen ęrumnis fore refertum. Quis enim (inquit) onera matrimonii facile ferre poteſt? Quis quarundam vxorum inſolentias? Quis pompas? quæ (ſi pauperes ſunt) facile ab hominibus contemnuntur. Si diuites, dotes eas tumidas, genus inſolẽtes, forma vero ſuſpectas reddit: deformitas quoque reddit inuiſas. Quarum lingua (vt Plutarchus voluit) nil pernicioſius: quarum audacia nil prodigioſius: quarum improbitate nil inexæquabilius cogitari poteſt; quæ iurgiis & contentionibus obtundunt viros. Semper enim conqueruntur, ſemper exprobrant, ſemper inſidiantur. Et (vt Cato dicebat) *quos coniunx diligit, illa odit.* Eis enim cum cætera deſunt, nunquã tamen lacrimæ, gemitus, atq; ſuſpiria, vt faſtis ſuis fiat ſatis. ornamentorum vero ambitione adeo ardent, vt cunctas opes labefactent, miſeroſque cogunt maritos in quæſtus, in dira prodire ſcelera. Et quod periculoſius eſt omnium, qui vxorem duxit, cum Apoſtolo *quæ mundi ſunt cogitat*, & effeminatos virorum animos, & ab omni ſpeculatione reddunt penitus alienos. Taceo tandem, quod in maritos fraudes exercent, quod ſimulationes, quod proditiones, quod plerumq; ſuppoſitos partus, quod mẽtitas enutricationes, quod alieni ſeminis ſuſceptas meſſes. Et vt facete & perpulcre quidam ſapiens dicebat, & ridiculum magis eſt, lugent poſtea innocentes mariti, has ſibi extinctas vxores laudant, prædicant in vrbibus quaſi pudicas, quarum impudicitia corda eorum vulnerantur. Coguntur que honoris non perdendi gratia recte mentiri. Quod ſi dotem amplam quis cum vxore aſſequitur, tanto ſuperbior efficitur. Quo certe ſuperbiæ ſtimuli ſunt cuiuslibet vxoris, forma & dos. Mulier enim bene dotata, mariti domina, vxor non eſt: nil ſibi illicitum putat, quæ ſuas opes quotidie mariti comparat egeſtati: & quę à viro paſcitur, dominam ſe putat, non ſociam. Vnde recte dicebat quidam ſapiens, quia *vnde dos ingreditur, inde libertas, inde verecundia, inde obedientia egreditur.* Licurgus enim recte leges fecit, *vt mulieres indotatæ nuberent, ne pecuniæ potius quam vxores eligerentur.* At ſi pauperem quis vxorem ducit, non vnius diei, ſed totius vitæ hoſpitem, forte hoſtem, comparat. Et vt paucis multa comprehendam, qui vxorem ducit, cum Apoſtolo *cogitat quæ mundi ſunt, & quomodo vxori complaceat:* cui dum quis placet, ſibi atque

Cauſa ſuperbiæ vxoris, Forma & dos.

aliis

aliis displiceat, inutilisque sit, oportet. Econtra qui sine vxore est, aptior efficitur ad ea, quæ Dei sunt. Vnde Augustinus cum in *Soliloquiis* non tam sibi quam nobis loqueretur: *Nihil enim* (inquit) *sentio quod magis deiiciat animum virilem, quam blandimenta fœminæ corporumque ille contactus, sine quo vxor haberi non potest.* Hinc Hugo de sancto Victore: *Non est vxor ducenda viro sapienti & litteris dedito. Primo, quia studium sapientiæ impedit, nec potest quis libris & vxori pariter seruire. Demum, multa sunt, quæ matronarum vsibus necessaria sunt. Alterius enim amorem suum suspicatur odium. Rursus attende, quod nulla est vxoris electio, sed qualis aduenerit, talis est ducenda. si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si fœtida, cuiuscunque vitii est, post nuptias discimus, equus, asinus, canis, & vilissima mancipia prius probantur.* Et iterũ idem Hugo: *Non est quieta vita hominis, quam inquietat vxoris suspicio, solicitat ancillarum sumptus, conturbat filiorum peruersitas.* Qui igitur prudens est, vitabit ea omnia prompta pericula, quæ ex nuptiali vita prouenire solent. Et licet fatendum sit (teste Augustino) quod *actus coniugalis bonus sit, continentia tamen melior.* Habet enim status continentium supra statum coniugalẽ sex coronas præeminentiæ. Primo, quia continens habet maiorẽ dignitatẽ, pro eo quod per continẽtiam homines assimilantur angelis. Secũdo maiorem puritatem. trahitur enim spiritus per actũ coniugalem ad immunditiam carnis, & efficitur quasi caro. Tertio habet maiorem libertatem, quia vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor: & econuerso, secundũ Apostolum. Quarto habet maiorem vtilitatem: quia qui vxorẽ habet, solicitus erit quomodo placeat vxori: quare diuisus est. Quinto habet maiorem sanctitatem: quia coniugati tribulationem carnis habent, & impulsionem maiorem, quam non coniugati. Sexto habent maiorẽ vtilitatem, quia maius præmium, & maior fructus sibi debetur. Merito igitur sapiens vir continentium sanctissimum statum prę elegit. Quæ omnia attendentes sapientes, ac humani iuris interpretes, non insulse coniugio carnali spirituale connubium prætulere, vt videre libet in statu continentium, & eorum qui in ordine Ecclesiastico in hac terrena vita militant, vt tandem in supernis triumphent. Aiunt enim, idipsum spirituale coniugium non solum dignius esse quam carnale, sed honorabilius atque fœ-

Vxor litteris dedito ducẽda non est.

Continentiæ sex coronæ præeminentiæ.

cundius, ſed & ſecurius & fortius. His itaque auditis, quippe à matre, præſertim cum fletibus expoſitis, decreui a coniugio pauliſper ſubſiſtere. Verum attinentes & amici, ſi pro tunc matrimonii onera ſubire non placebat, ad publica me ſaltem transferrem officia, & præſertim ad iudicandum populos, præſidendum vrbibus, his ſuaſionibus commonebant.

CAPITVLVM XIII.

De magiſtratu iudicum, & de officio & munere iudicandi populos, & præſidendi ciuitatibus: & de laudibus huiuſmodi officiorum, & commendatione talis exercitii.

PRæfecturæ atque iudicandi munus, quã neceſſarium vitæ humanæ, quam excellens & præclarum ſit exercitium, & à cunctis mortalibus honori habitum, nemo eſt qui neſciat, niſi qui legibus ſubiici recuſat, aut alienis iacturis ditari peroptat. vt enim Hieronymus ait: *niſi primus homo imaginem Dei in ſe peccando violaſſet, nequaquam homo homini ſubiectus eſſet: nec alius alium iudicaſſet. fuiſſet enim ſibi vnuſquiſque iudex.* Nam à principio non dixit Deus homini, vt præſit hominibus, ſed *dominamini*, inquit, *piſcibus maris, & volatilibus cœli, ac beſtiis terræ.* poſtquam vero peccatum inter homines inualuit, iurgia, rixæ, bella, & ſeminaria diſcordiæ creſcere cœperunt. Fuit igitur neceſſarium ad comprimendum iniquorum cupidines & violentias, vt diuina prouidẽtia homo homines iudicare poſſit: vt quos natura ipſa, aut amor ad bonum non prouocat, ſaltem timor hominis coherceat. Et hoc eſt, quod alibi ad eundem ſenſum Auguſtinus ait, quia *cum populi multitudo ab his, qui maiores ſunt, opprimeretur, expediens admodum fuit ad aliquem confugere virtute & auctoritate præſtantem, qui iniurias cohiberet, & ſumma infimis pari æquitate coæquaret, legumque tranſgreſſores puniret, qui apud quoſdam magiſtratus, apud alios præſides, alibi prætores ſiue poteſtates, communius vero iudices à iudicando appellati ſunt.* hi apud gentiles plurimum honorabantur. de quibus Valeri. ait, quia *Apollo requiſitus de iuſtis magiſtratibus, reſpondit ſe neſcire, vtrum Deorum numero, an hominum aggregari deberent.* adeo enim

hoc

hoc exercitiũ illuſtre apud eos fuit, vt illud omni potentatui præferrent. quid enim, teſte Cicerone *præclarius, digniuſque inter mortales exercitium excogitari poteſt, quam vnum hominem in republica reperiri, qui communi vtilitati ſeruiat; qui communia pro ſuis, ſua pro cõmunibus habeat; qui velit & ſciat perſonam ciuitatis gerere, dignitatem, decus ſuſtinere, legeſque obſeruare, iura tueri atq; exequi, & poſtremo cuncta, quæ ad rempublicam pertinent, fidei ſuæ commiſſa meminiſſe.* Magiſtratus ſiquidem atque ius dicendi poteſtatem habentes, non modo terrenorum principum aut populorum, ſed immortalis Dei autoritate & vice fungũtur. Eſt enim latiſſima eorum poteſtas & iuriſdictio, veluti qui vitæ ſimul & necis hominum Domini penitus conſtituti ſunt. Hinc Apoſtolus dicebat, *qui me iudicat, Dominus eſt.* Hi ergo iudices atque prouinciarum poteſtates, atq; rectores, cum recte agunt: Deo pariter & hominibus acceptiſſimi ſunt. Scriptum eſt enim: *Beati qui iudicium faciunt, & iuſtitiam in omni tempore.* Et iterum per Sapientem: *Qui cuſtodit & iudicat iuſtitiam, ipſe exaltabitur.* Nec modo in ęterna vita eorũ exaltatio erit, ſed in hoc ſeculo ſublimantur. De quo per eundem Sapientem dicitur: *Iuſtitia eleuat egẽtem.* Vnde & noſter Iſidorus: *magna eſt,* inquit, *laus recte iudicãtis. qui ſicut nocere ciuibus neſcit, ita prodeſſe omnibus nouit. aliis enim præſtat cenſurã iuſtitiæ; alios bonitate iudicii ſine perſonarum acceptione ſuſcipit; nõ infirmat iuſtitiam auaritiæ flamma; nec ſtudet auferre alteri quod cupiat.* Et ſubdit: *Hi ſunt veri iudices: qui ſicut de iuſto iudicio ditari non appetunt, ſic æterno præmio coronantur.* Demum vero iudices, ſi locupletes fieri peroptant, id quam facile eis ſit, nemo ambigit. Nam qui ciuili auctoritate & potentatu funguntur, paruo temporis compendio longas conſueuere congregare diuitias.

CAPITVLVM XIV.

De oneribus & laboribus & incommodis præfecturæ, & iudicaturæ, & præſidentiæ in populis: & de periculis huiuſmodi exercitii.

SEd poſt huius exercitii laudes, videlicet iudicandi & præſidendi honorem tantopere commendatum, ilico mater bona illius ſtatus prementia onera atque aperta pericula enarrabat.

quæ tot ſunt, vt vix enarrari queant. In primiſque veniebat in mentem, quod ſcriptum ſæpe audierat: *Noli fieri iudex, niſi virtute valeas rumpere iniquitatem.* Qui ſe igitur talem extimat, vanus eſt aut temerarius. denique inter cetera, quatuor pericula iudicantem comitantur, quę omnia vel alterum vitare difficulter quiſquã mortalium poteſt. Primum ſiquidem periculum ex eo maxime imminet, quia plerunque ex cauſarum multitudine, defectus accidit ſolicitæ diſcuſſionis. quod itaque periculum cauens beatus Iob, dicebat: *Cauſam quam neſciebam, diligentiſsime inueſtigabam.* Super quo Gregorius: *Ad proferendas ſententias videamus ne vnquam præcipites ſimus, ne temere indiſcuſſa iudicemus, & quælibet audita mala ſtatim moueant.* Secundum iudicis periculum ſequitur: affectus videlicet atque inordinata paſſio. quæ tanto certius eos comitantur, quanto difficilius ab eo ſeparantur. Vnde Auguſtinus quaſi pro quodam miraculo narrat: *Alpium collegam ſuum nullo affectu, odio, timore, atque præmio iuſtitiam ſubuertiſſe.* Tertium, iudicis periculum paratur ex obliqua intentione, aut iniuſto animo. Vnde ſcriptum eſt: *Quod iuſtum eſt, iuſte exequaris.* quaſi dicere velit: Non eſt ſatis iudici iuſta decernere, ſed neceſſe eſt, ſi periculũ vitare cupit, vt iuſta iuſte decernat, id eſt recto animo agat ea quę leges iubent. Narrat ſiquidem Gregorius, *quendam ſanctum virum vidiſſe iudicem, quem cognouerat, in locis teterrimis magno pondere ferri ligatum. à quo cum quæreretur, quidnam hoc eſſet? Reſpõſum eſt, quia eo ſolo ea patiebatur, quia cum iudex eſſet, ſi quid pœnæ atque vindictæ, etiam ſecundum leges alicui viuens inferebat, plus tamen crudelitatis deſiderio, quam publico zelo mouebatur.* Quartum periculum iudices continue temptat donorum videlicet & munerum cupiditas. Quis enim ille eſt, de quo vere dicere poſſimus: *Qui diſcutit manus ſuas ab omni munere, hic in excelſis habitabit?* Ea ſiquidem pericula tanto iudicibus promotiora ſunt, quanto difficilius euitantur. Vnde Iſidor. *Multi tribunal aſcendunt, ſed rari iudices inueniuntur, qui populos legum moderamine regant.* Et ſi cetera ad hoc vitandum periculum perſuaſioni deſint, illud Petrarchæ occurrebat, quia *iudex ipſe populorum, honorato quodam exilio damnatur, dum ocium domeſticum cum externa ſollicitudine permutatur.* Amara certe & turbida iudicum ſors eſt. Habent enim domum non modo muneribus apertam, ſed & litibus: ſilentio vacuam,

Iudicum quatuor pericula.

queri-

querimoniis plenam, iurgiisque refertam. Quicquid languidum, quicquid ægrotum in prouinciæ seu ciuitatis visceribus latet, totum sibi tractandum curandumq; reseruatur. Vnde Plautus ille Comicus *durum admodũ opus* dicebat *multos corrigere.* quod hinc patet, quia sese corrigant paucissimi. Adde illud Plutarchi præclarũ exemplum. qui cum iudex eligeretur, renuit dicens: *quare sic iudicabo, quasi statim ab aliis iudicandus?* nec modo ab hominibus iudex ipse iudicatur; quippe in quem totius populi oculi vertuntur: sed durius à Deo summo omnium iudice iudicari timet, dicente scriptura: *Iudicium durissimum his qui præsunt.* Postremo pudor est, quod iudicibus & magistratibus pudor nullus sit his præesse, quibus subesse dignius fuerat. Cum igitur talia docta mater recoleret, omnem iudicandi ambitum manu quadã ab animo erumpere visa est. Sed dum iudicandi tribunalia tantopere abhorrerem, ad cetera reip. honesta & publica munera condescendere: & præsertim officium *consulum Ciuitatum*, quos appellamus *Rectores contribules*, ipsi his suasionibus hortabantur.

CAPITVLVM XV.

De exercitio & officio consiliariorum, principum, & vrbium, & prouinciarum, & de vtilitate, laudibus & præconiis huiusmodi viuendi.

MAgna semper reip. consulendi auctoritas fuit. *Consules* enim siue *consiliarii* à consulendo recte dicti sunt: quorum prouidentia respub. regitur, eorumq; consilio aduersa ciuitatis pelluntur: quies eius atq; tranquillitas eorum studio & industria comparatur. Estq; eius generis officiũ ipsum, vt altissimo Deo continuũ obsequium & reip. præsidium afferat. Vnde Augustinus de verbis Domini: *Nec vtiq; remp. gerere criminosum est: Sed tunc demum illicitum est, si vt diuitias priuatas augeas, remp. administras.* vt enim inquit Philosophus: *Nil tam vtile est ciuitatibus & regnis, quam studiosorum habere consilia.* Quorum *officium* (vt ait Tullius) *est vtilitatem ciuiũ sic tueri, vt quicquid agant, ad remp. referant, obliti cõmodorum propriorum.* Quid enim est dignius? quid reip. vtilius? quid Deo acceptius? quã remp.

Consulis officium.

pacatam quietamq; tenere,& consilio plerumque explere, quod armis & multorum cædibus effici non possit? Nam (vt inquit Tullius) *non viribus aut velocitatibus, aut celeritate corporis, res magnæ geruntur: sed consilio & autoritate & scientia præsidentium.* Consiliarii enim rerum publicarum plus agunt, quam qui corpora iaculis hostium exponunt. Similes enim sunt gubernatoribus in naui; qui longe plus agunt, nauem dirigendo, quam ceteri aut nauigando, aut pugnando. Vnde & *in bellis parum possunt arma, vbi non est consilium:* vt ait Tullius. Philosophi enim & consilio vigentes, plus consilio in bello paceq; egerunt, quã armis. Vnde Sapiens ait: *Cum dispositione consilii initur bellum: & erit salus, vbi multa consilia.* Alexandrum quidem eo potissimum tam ingentes victorias obtinuisse legimus, quia *consiliariis bonis cuncta agebat,* vt inquit Trogus Pompeius. Et propterea consiliarii principum, necnon cõsules & rectores prouinciarũ, vrbiũ, magno semper honori fuere, & *patres patriæ* recte ab antiquis appellabantur. Ad hoc itaq; exercitiũ & viuendi formam amici & contribules his & plurimis persuasionibus me trahere moliebantur. Addebant præterea, hunc viuendi modum genitorem meum veluti honestum & sine crimine delegisse. Nec erat inconueniens filium laudata honestaque patris exercitia ac vestigia imitari.

Consiliarii similes gubernatoribus in naui.

Consiliarii patres patriæ appellati.

CAPITVLVM XVI.

De laboribus, oneribus & incommodis consulum siue consiliariorum & rectorũ, vrbium & prouinciarum: & de periculis huius status.

SEd vix amici verba finierant, qui officium consulendi in ciuitatibus tantopere collaudabant: & ecce mater anxia occurrit, & plurima nedum onera, sed incommoda & pericula huius vitæ & exercitii, prudentissime recolebat. Sed inter cetera id Catonis commemorabat, quoniam *difficillimum est quempiam sic reip. consulere, vt prosit simul & placeat.* sed longe difficilius est, vt sit ei in verbo veritas, in consilio fides, in cõmissis silentiũ, in imperando suauitas. & tandem euentũ non virtus, sed fortuna moderabitur. Iterũ illud Platonis in rep. occurrebat: *Parua* (inquit) *ciuitas ægre regitur: magnæ vero vrbes difficiles regimine existunt.* Quare qui ad huiusmodi ministe-

Consiliariorum pericula.

ministerium suspirant, necesse est illud Lactantii fateantur: *Parum est* (inquit) *nobis domesticarum curarum, qui publicas adoptamus.* deniq; quis putat consules ipsos vel consiliarios à principibus vel populis amari, quos potius grauant quam iuuant? Quod si extrinsecus honorari à populo cernamus, labiis credo: cor autem singulorum ciuium longe est ab eis & pauperum præsertim, quos durissimis exactionibus deuorant. Sed & si à populo pro aliquo tempore amari coliq; eos videamus, in mentem veniat quis populo Scipionibus carior fuit? Quis Camillo? Quis Rutilio & Metello? Quis Salomone græco? quis Hannibale? quis Licurgo? ad quos amor ingens, atq; ardens feruor fuit popularis: sed ilico in odium, in cōtemptum versus est. Quorum illa fuere præmia fori: videlicet labor, iniuria, accusatio, mors, exilium, carceres. Sed certe illud Catonis præclare dictum est, quia *inter ea quæ prospera fortuna largiri visa est, nil tam pestilens, tamque inconstans, quam populi fauor, cuius ad posteros funesta hereditas est.* Adde, quia cum ad huiusmodi consulendi munus non nisi iurisiurandi sacramento accedant consiliarii & rectores, totiens deierare videntur, quotiens senatum ingrediuntur. Rursus cum (iuxta Ciceronem) *eos qui de Repub. consultant, ab amore, ab odio, ab ira, à timore liberos esse oportet:* vix aut raro contingit consiliarios, consules vrbium, & rectores, ab his passionibus fieri alienos. Denique quam vtiles in consulendo Reipublicæ existant, tristis ille euentus demonstrat. quia respublica plurimum eorum crudelissimo aut inertissimo consulatu indies pauperior, illi vero ditiores euadunt. Nec aliis opus est testimoniis, præter id quod infaustis atque infelicibus nostris diebus cernimus. quia ea ipsa consulendi officia atque gubernandi rempublicam munera, non vt olim inuictis delata videmus, sed potius à solicitantibus ablata. Et quod maiori mœrore refertur: ea ipsa officia, quibus pauperes opprimuntur, non paruo precio emuntur. Difficile namque & perrarum intuemur, vt quæ magno exoptantur affectu, & longo quæruntur labore, liberaliter impendantur. Et (vt paucis agam) longe difficilius erit, vt quæ multo comparantur auro, sine auro reddantur. Hii ergo non tam consulunt, quam consumunt, non tam regunt, quam premunt: non tam protegunt, quam lædunt. defendunt (vt ipsi inquiunt)

Consiliarii ditiores, reip. pauperiores efficiuntur.

Consiliariorum officia emuntur.

rempublicam. Sed fateor ab aliis, & non ſemper: ſed à ſeipſis minime, veluti qui ciuibus grauiſſimas imponunt collectas, non in rempublicam exoluendas, ſed ſibi imburſandas. Hii conſules dicuntur à conſulendo non reipubl. ſed ſibi. gaudent conſiliarii & conſulis nomine, à cuius re & effectu plurimum ſunt alieni. Pauperum domus euertunt, vt ſuas conſtruant: miſerorum caſellas, agros atq; prædia ſubhaſtant, vt ipſi vilius emant; culpæque proximus eſt, qui eos in licitatione vicerit. Hæc fili mi (inquit mater optima) exercitia, ſtudia, deſideriaque, ſunt conſiliariorum, conſulum atque rectorum, peſtiferi noſtri temporis: ad quæ tuipſe conſpice, ſi libet aſpirare. Materna igitur monita adeo viſceribus meis infixa fuere, vt ad huiuſmodi conſulendi miniſterium nullo pacto aſpirarem. Sed ilico patrueles, atque ſanguine & amore cõiuncti ſeſe ingerunt, vt aliud vitæ genus aſſumerem, quod (vt dicebant) à cunctis mortalibus, virtutis, honoris, & gloriæ cupidis, ſemper exoptatum eſt: videlicet tanquam aduocatus patrocinandi exercitio verſari. ad quod his ſuaſionibus commonebant.

CAPITVLVM XVII.

De Iuriſperitis ac de aduocandi & patrocinandi officio, in iudicio & extra: & de laudibus iuridicæ ſcientiæ, ac neceſſitate & vtilitate huius ſcientifici & artificioſi exercitii, & quomodo ſupplet naturæ defectus.

Iuri operam dare inſigne. PAtrocinari in cauſis, ac in iuris humani ſubtilibus diſceptationibus verſari, ſemper laudabile inſigneque exercitium fuiſſe nemo ambigit. *Ea* enim *officia* (vt Saluſtius ait) *honeſtiora apud omnes habita ſunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi ſuadendique artificio conſtant.* *Iuris diſciplina ſancta perneceſſaria* Sic ergo iuris diſciplina honeſta, ſancta & perneceſſaria vitæ humanæ extitit: & ob eam rem omni tempore plurimum fuerit commendata. Eadem ratione diſciplinam ipſam ſectantes, qui *iuriſperiti* ſeu *conſulti* appellati ſunt, vtiliter ac laudabiliter & neceſſario vtuntur iuribus humanis: quæ non niſi ad lites inter homines dirimendas, amicitiamque, atque ipſam rempublicam augendam, inſtituta ſunt. Hinc Iuſtinianus ait: *Ad-*

uocati

uocati qui dirimunt ambigua facta causarum, non minus prouident humano generi, q̃ si prælijs armisq́ parentes patriamq́ saluarent. Et alius sapiens: *Magna cōmendatione dignos eos facit, qui quod iustũ, quod bonũ, quod æquũ est, hominibus persuadent.* Est ergo huius exercitii honestas atq; necessitas, admodum manifesta. sed & vtilitas publica manifestior. Quantum vero in eodem nobili exercitio priuatæ sit vtilitatis, nemo est qui ambigat. Habuit tamẽ inuidos omni tempore hoc scientificum & honestum exercitium. nonnullis enim non satis, nec recte intelligentibus, visum est leges ipsas, atq; legum interpretes, & iurisperitos causam dare litigiis, illaq; quam maxime interire. in quos pulcre Cicero in eis quos *de legibus* edidit libris, inuehit. ait enim: *Verius ignorationẽ legum, occasionẽ litigiis parare.* Ignorantes enim leges, voluptates & appetitus suos putant & optant legibus iuuari posse. quare inquit Cicero: *Cunctos consulunt, an sit lex, quæ suo possit suffragari appetitui aut cupiditati.* quo fit vt ipsarum legum ignorãtia, non iurisperiti, viam litigiis præstent. Adde aduersus iurisperitos aliam non minorem ęmulationem. nonnulli enim persuasum habent id, quod ex ipso exercitio laudato comparatur, improbe atq; illicite fore quæsitum. Plane non ita sentiebant antiqui Philosophi & Sapientes. sed nec catholici tractatores, qui in constituendis determinandisq; hominum dissidiis, iudices, testes & aduocatos assistere decreuerunt. solis tamen iurisperitis licitum esse voluerunt, suum consilium iuste vendere potuisse: Cuius inter cetera illa à Philosopho ratio assignatur, quia iudex ipse & testis, communes sunt personæ, & pro vtraq; parte constitutæ: Aduocatus vero alteram tantum fouet partem, à qua licite honesteq; salariũ exigit. Huius præterea nobilis ac scientifici exercitii excellentia, ex pluribus illustratur effectibus. *Est* enim *mortalium hominum desiderium, vt ad id potissimum tendat* (eodem Philosopho teste) *vt veritatem agnoscat.* Quare ad ipsum in rebus agilibus auidius humana properat inquisitio: præsertim cum ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quæ à iusto plerunque diuertere cogunt, propter rerũ humanarum varietates, difficulter quidem veritas ipsa & iustitia agnosci potest. Hinc per Isaiam Prophetam de humana iusticia dicitur: *Tanquam pannus menstruatæ, vniuersæ iusticiæ vestræ:* vt humanam iusticiam difficulter attingi & cognosci posse liquido de-

Iuris ignorantia non iurisperiti lites fouet.

Iurisperitis solis licet vendere consilium.

monstraret. Auarius enim quam iustius homines lites & iurgia mouent. Quia (vt inquit Sapiens) *Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se infinitis quæstionibus.* Fuit ergo necesse humano generi iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia, eas sine bellorum fragoribus quæstiones deciderent, quas humana peruersaque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, atque merito diuersis honorum titulis illustrantur iurisperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas quid verũ, quid iustum sit explicant, docent, atque è tenebris ad lucem vsq; deducunt. Quorum tanta vis est, vt non vnquam eas veritates, quas vel natura, vel industria, verius astutia humana, in damnũ simul & pœnam peccati humani generis occultas fecerit, ipsi iurisperiti sui ingenii subtilitate ad reip. quietam atq; nostram conmoditatem reuelent. Plurimæ siquidem veritates incognitę, plurimæ iniusticiæ impunitæ manerent, si iurisperitorum cessaret sapientia, & sua quærendarum rerum studiosa sagacitas, contemptui, aut non vsui haberentur. Deniq; nemo vnquam dubitauit, verum & iustum multo esse meliora, quam falsum & iniustum. Esset enim rationi dissonum, si verũ à falso, iustum ab iniusto vinceretur. Quod vtiq; funestum in rep. sæpe accideret, si iurisconsulti deessent. Quorum id præcipuum studium est, iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Rursus quam necessarium humanæ reip. hoc exercitium fuerit, ex eo patet, quoniam (vt Philosophus inquit in ethicis) *Sunt nonnulli homines pessime quidem persuasibiles, qui non facile credunt, nisi certissima videant signa, aut fortes habeant persuasiones.* Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute scientiæ iuridicæ certissimas vel propinquas, imo fortissimas persuasiones eliciunt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas, puniendasque violentias & iniusticias. Vnde Cicero hanc iuris disciplinam extollens: *Hæc*, inquit, *ad omnes res priuatas atque publicas tuendas, instituta est.* Et iterum: *hæc ars tuta est, hæc honesta, hæc illustris: qua sæpe multæ respub. saluæ factæ sunt.*

Iurisperiti pernecessarii.

Denique (vt Philosophus voluit) omnes artes inuentæ noscuntur ad supplendos humanę naturæ defectus, vt libet exempli

gratia

gratia vnum inſerere. Natura enim ipſa lapides ligna atque ferrum producit; ſed minime domum efficit, quare recte & neceſſario ars domificandi inuenta eſt, quæ idipſum ſupplet, quod natura defecit. Simili modo natura parens lanam & linum: ſed non veſtes, producit. ſalubriter ergo atque neceſſario artes texendi, atque ſuendi inuentæ ſunt. Natura ergo quanquam homini inſtrumenta loquendi dedit, non tamen virtutem tribuit perſuadendi. Sed arte effectum eſt, vt homines ſtudio ipſo atque mirabili artificio, vi quadam dicendi conſequantur, conceptus videlicet ſuos imprimere poſſe audientium animis: ſicut natura minime dedit homini vim diſcernendi congruum ab incongruo, niſi per grammaticę ſcientiam: nec verum à falſo niſi per dialecticam. Licet dederit inſtrumentum cognoſcendi verum à falſo, videlicet loquelam & intellectum. Oportebat ergo pro conſeruatione humanæ vitæ, & tollendis inter homines diſſidiis, vt naturæ huius defectus ſuppleretur per iuriſperitos, qui ipſum iuſtum & rectum iudicibus perſuadent, ſecundum traditas legislationes: & nonnunquam iuſtum & rectum diſtinguant, limitent & moderentur, ſecundum particularium caſuum occurrentias, & legislatoris mentem. quę omnia perirēt, niſi iuriſperiti eſſent, qui ea hominibus ſuaderent. Et (vt paucis agamus) ſumma eſt excellentia huius exercitii, quo ipſa vniuerſalia ſtatuta humana, quæ generalibus atque indeterminatis verbis ſtatuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iuriſperitorum ſubtilem & ingenioſam applicationem dictarum legum, ad cauſas particulares, mentem legum interpretantur. Et tandem vero per hoc nobile aduocationis officium inſontes defenduntur, oppreſſi releuantur. & vt paucis multa comprehendamus, iuſtitia periret, ſi deeſſet qui iuſtitiam allegaret. Ex quibus facile cognoſcitur, quanta ſit huius exercitii honeſtas, quanta neceſſitas, quanta denique vtilitas. Sed vix affinium & amicorum ſolicita inſtantia verba finierant; cum mater clamitans dicebat illud Sapientis: Fili mi, *ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas.* Et tandem aduocatorum vitam ac exercitium, eorumque aperta diſcrimina & pericula ſequentibus verbis diſſuaſit.

CAPITVLVM XVIII.

De incommodis & oneribus exercitii iuristarum, & artis aduocationis in causis & iudiciis: & de periculis huius status & modi viuendi: & de damnis, quæ ex illo veniunt reipub. & an litigia nutriantur ex aduocatorum copia, & an humana iusticia potest impleri in iure naturali.

IVrisperitorum eorũ præsertim qui forenses causas agunt, in iudicio, quos aduocatos vel causidicos appellamus, quam sit dãnosum periculosumq; exercitium, nemo apertius, quam aduocatus ipse, vnquam intellexit. Sed & quantum hominibus sit inutile quippe & perniciosum nemo rectius agnouit, quam qui pro eius infortunio aduocato indiguit. Huius exercitii damna, discrimina atque pericula non facile enarrari possent. Ex multis autem paucula quædam in medium adducenda decreuimus. In primis naturam artis atque exercitii considerare oportet. Est enim eius generis patrocinatio in causis: quia difficile est aduocato & causidico vnum iuuare, quin alterum lædat. cui pulcre Ambrosius dicere videtur, *qui non potest alteri subuenire, nisi alter lætatur, cõmodius est neutrum iuuare quam grauare alterum.* Vnde super illo verbo: *impio præbes auxilium,* Augustinus inquit: *callidi argumentatores & iurisperiti fallaces, dum cupiũt ditari, vix præuaricationis periculum fugiunt, controuersias actionesque causarum contra ipsa iura vertunt, & vt aduersarios coerceant, iussionibus legum ad illudendos iudices exquisitis exemplis, multiplices intellectus, & cauillosas à legibus eliciunt coniecturas.* Quid igitur in eius laudem non facile inuenio. vendunt enim linguam suã, quæ Spiritus sancti donũ est. Qua de re Augustinus de seipso in lib. confessionũ loquens, ait: *Placuit mihi subtrahere ministeriũ linguæ meæ, à mundanis loquacitatis meæ, ne ceteri mei exẽplo iã nõ legẽ Domini, sed forensia bella mercarentur, & ex ore meo arma furori suo accõmodarẽ.* Rursus nõ illis puto assentiendũ, qui negant causidicos lites nutrire, sed potius ꝑscindere contendũt; ex Ciceronis verbis argumentũ sumentes, quæ recte intellecta eos lædunt. *Aut enim eos, qui leges ignorant, voluptates & appetitus suos putant legibus iuuari posse, & inde*

Aduocatus linguam vendit.

legum

legum peritos consulunt, vt eis dicant appetitus suos legibus sequi posse. Sed ea verba quid aliud sonare videntur, quam aduocatos lites gignere, dum voluptuosis & cupidis hominibus suadent legibus posse explere, quæ leges ipsæ vetant. Quis enim tam amens est, qui leges iustas asserat iurgia nutrire, quas dicit Cicero in eodem *de legibus*, esse viciorum emendatrices, virtutumque commendatrices? Sed ex mente Cicer. elici posse, non leges sed legibus abutentes, qui sunt legistæ, lites nutrire & educare perspicuum est. *qui vt nascantur lites, spē victoriæ victis promittunt, adducentes innumera fallaciarum repagula, & astuciarum obstacula*, secundum Policratum. Qui enim cœcus non est, liquido videbit, quia non hominum negotia, non causæ, non controuersiæ suscitant aduocatos. quinimo (vt oculis cernimus) aduocati ipsi causas gignunt, litigia suscitāt, controuersias fouent, immo mouent atque nutriunt. Præbeant huic veritati testimonium ea loca, quæ certe beata dixerim. vbi si desunt aduocati, ibi causæ ipsa quoque litigia desunt. vbi vero aduocatorum turba strepit, ibi litium anfractibus tota ciuitas ardet, nec domus aliqua à litigio vacat.

Laus legum.

Aduocati ex magna parte lites pariunt

Vidi ego in Germania vrbes quamplurimas populatissimas quidem atque optima politia gaudentes, in quibus ciuis vnus iuris ignarus in decidēdis causis penitus inexpertus, totius ciuitatis causas breui momento pacifice & incredibili silentio terminabat: vbi nec assistentia erat aduocatorum, nec allegationum ingeniosa alteratio. Stupenti igitur mihi atque quærenti: cur in tanta vrbe tam paruæ atq; perpaucæ causæ agerentur? quidue causæ erat, quod nullus ibi aduocatus adesset? Responsum tandem est cum faceto modestoque risu, vltimum esse causam primi. Addebantque, vt ego mihi ipsi inquirendo satisfacerem. ac si aperte dixissent, pauculas admodum causas in tribunalibus esse suis; cuius rei illa erit ratio, quia nullum, qui eas proponeret, aduocatum facile admittebant. Profecto non insulsum eorum dictum puto. plurimi quidem nequaquam plerumque litigarent; quin imo aliquid forsan iniuste paterentur, nisi aduocatorum pronitas adesset, atque eorum solicitudo, qui vincere pollicerētur. Nemo certe, nisi insanus, sine armis bellum tentat. Quippe plurimi salui fuere, quia illis arma defuere; & longe plures periere armorum fiduciarū penuria. Tolle enim frenetico arma, præstabis & vitam:

Laus Germaniæ à politia: etiam in penuria aduocatorū.

tolle cupidis litigandi ministros, simul tolles & lites. Cupit enim omnis artifex (vt philosophus in *ethicis* voluit) sua laudare opera simul & dilatare. Sic poeta sua poemata laudat, à cunctis recipi optat. sic *faber* (vt inquit Hieronymus) sua *fabrilia tractat*, studetque summopere, vt totus orbis ea indigeat. Citharista deniq; omnes exoptat dies esse faustos atque solennes. Armorum & machinarum artifex, nuptiarum aut pacis tempora infesta habet: & generaliter de pace nō cogitat, qui cum bello lucratur. Nec aliter agit aduocatus, alienas cupit controuersias, propinquorū & causas exagitat, qui suas non litigat: dissidendo, litigādo lucratur, qui mendicaret, si quietissime omnes viuerēt. Et (vt paucis dicam) desunt lites, si desunt qui lites cupiunt, atq; solicitant. Deniq; Apostolus ait: *seruos Dei non decet litigare.* Quomodo igitur alienas opes litigādo quærere possumus licite, qui nostra proximis offerre iubemur? Et iuxta dominicum cōsilium *petenti chlamidem, pallium nō negemus*. Demum vero illud ego verissimum puto, quia longe minus reip. Christianę nociuum videbitur, si iudiciorum strepitus, si causarum deceptiones non habeat, si aduocatorum penuriam patiatur; quam si per causarum & litigatorum atq; aduocatorum copias caritatis ordo pereat, quæ in litigando seruari minime potest. Et iterū longe minus perniciosum arbitror, quosdam forsan iniuste opprimi ob defensionis aduocationisq; defectum, quampluri-mos, imo ipsam remp. eiusq; quietem, tot tantisq; (vt cernimus) litium perturbationib. concuti atq; subuerti, quæ veluti quædā incendia, cunctas resp. adurunt atq; cōfundunt. Postremo quis causarum, quis fori aut iudicialis strepitus tam auidus est, quem non moueant, imo terreant plurimum illa Bernardi verba. qui cum ad Eugenium ageret, ac eum inducere conaretur, vt fideles ad diuinam legem discendam, sectandamq; alliceret, & aduocatorum astutias fugiendas esse ostenderet: *quotidie*, inquit, *perstrepunt in tuo palatio leges, sed Iustiniani, non Domini: iuste ne etiam istud? Tu videris. Nō certe. Lex Domini immaculata conuertens animas, ea aūt non tam leges quā lites sunt, & cauillationes subuertentes iudicium. Tu ergo pastor & episcopus animarum, qua mente obsecro sustines coram te silere illam, istas garrire? Puto quod etiam hæc peruersitas te compellat ad Dominū dicere cum propheta: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua.* Hæc Bernard.

Aduocati pacem odiūt instar militum.

Aduocatorum penuria reip. non est nociua.

de

de humanis legib. & earum sectatorib. Rursus, nisi fallor, fallitur, quisquis qui litigādi officium assumit. & longe magis fallitur, qui artes litigandi & cōtendendi eligit, in quibus propter nocendi facilitatē *quanto quis doctior, tanto nequior euadit*, vt de aleatoribus Policratus ait. Vnde Augustin. *forma* (inquit) *in eis est litigiosa, hoc ipso laudabilior, quo fraudulentior.* Fateor enim, vtilis est iuris scientia, si eius professores intra eius limites agerent, & legum terminos nō transgrederentur. Sed plurimi illis abutuntur, & falso legum intellectu, & nouis interpretationibus, sacris legibus illudunt. Quod si secus agerent, pauperes admodum & inopes, fateor tamen felices viuerēt. Ea de re sancti viri periculum tam promptum imminere hoc exercitiū tenentib. cernentes, merito perfectis & Deo dicatis viris nedū forēsium causarū interdicunt exercitium, sed humanarum legum studiū. quarū inter cæteras illa est ratio, ne videl. iurisperiti magnū extiment eam iustitiā, quam ipsi continēt & venerātur, & quā leges humanę docent, respectu eius iustitiæ, quā lex Dei cōtinet & veneratur. Iustitia n. humana, quā leges seculi profitētur, impleri indubie potest facultate & naturæ viribus, q. ex eo maxime patet, vt alia taceā, quoniam Christus in euangelio ex duob. naturalibus præceptis oēs leges & prophetas pendere dixit, prout pulcre August. deducit in *epistola ad Volusia.* Diuina vero iusticia nō nisi supna gratia impleri potest. quare ad hūc sensū veri⁹, q̄ paulo ante Isaias dicebat de hūana iustitia, *pannus mēstruatæ, iustitiæ vestræ sunt.*

Aduocatus quanto doctior, tanto nequior.

Legum studium cur interdictum sit viris sacris.

Sed nec alienū ab hoc proposito videtur, q. Dominus in euangelio ait: *Nisi abūdauerit iustitia vestra plusquā scribarum & pharisæorū, nō intrabitis in regnū cælorū.* Quod vtiq; recte dici potest de humana iustitia: quanquā iurispiti & causidici astruere nitūtur, vt Christus fidelib. suis dicere videatur, nisi abūdauerit iustitia vestra plusquā scribarum & pharisæorum, id est legistarū & iurisperitorum, humani iuris, non intrabitis in regnū cœlorū. Nec n. est iustitia, q̄ ex humanis resultat legib. sola ad salutē sufficit, cū illa (vt philosoph⁹ in *politicis* voluit) solum reipublicæ terrenam quietudinem appetat. Cuius gratia plurima, quę lex diuina vetat & punit, ipsa permittit aut iubet. Vnde Augustinus: *Hæc lex, quæ de regendis vrbibus datur, multa pro temporali pace aut permittit aut iubet, quæ lex diuina grauissime punit, vt in concubinatu atque vsuris; demum in præscriptioni-*

bus & multis aliis reperire libet. Denique lex ipsa humana, vt præmissum est, virtuti humanæ & naturali innititur, quæ nequaquã ad æternam felicitatem sufficit sine speciali auxilio diuinæ gratiç: quod aliter est sentiendum de diuina iustitia, quæ tota Dei & à Deo est. Dabo igitur, inquit mater, pluribus persuasionibus finem, si id solum dixerim, quia humani iuris sectatores solo nomine iuris lætantur, cum rem ipsam non habeant: quinimo sub iuris atque iustitiæ obtentu, ipsa iura & iustitiam persequuntur, vt recta de eis dicat vera iustitia, *filios enutriui & exaltaui, ipsi vero spreuerunt me.* Tandem quis ille legista est, & laudabimus eum? qui (vt inquit Augustinus) dicat clientulo suo, recipe, quod mihi, cum tibi adessem, obtulisti? redde aduersario tuo, quod me iniuste patrocinante abstulisti? cuius opera decepto iudice & circumuentis legibus vicisti? Longe satis euagatus sum in describendis aduocatorum periculis: sed expertus dixi. Turpe enim videbatur patricio ignorare ea in quibus versatus est. Quasi ergo mihi maternis his, imo diuinis commonitionibus edoctus, forensium atque ciuilium causas & iudicia penitus statui deserere. Victi ergo & superati contribules, ad aliud vitæ genus innocentissimum, vt dicebant, videlicet notariorum, me transferre verbis atque suasionibus sequentibus nitebantur.

CAPITVLVM XIX.

De notariis, tabellionibus & scribis: & de huius artis laudibus, vtilitate & commendatione ac necessitate.

TAbellariorum siue notariorum ars & viuendi formula, quam honesta, honorabilis & laudata sit, ex plurimis, præsertim illius necessitate & vtilitate, facile cognoscitur. Periret siquidem omnis iudiciorum tela, nisi essent notarii, qui acta conscriberent. periret ipsa veritas & fides in contractibus & commerciis hominum: periret omnis ordo in iudicio forensium causarum, nisi esset aliqua fidelis publicaque persona, cui iudex crederet de his, quæ ab vtraque litigantium parte, aut offeruntur aut dicuntur. Item sunt instituti notarii ad confirmationem veritatis. sed cũ ipsa

Notariorum necessitas.

veritas vbicunque ſonuerit, ab illo eſt qui dicit: *Ego ſum via & veritas.* recta certe ratione notariorum officium valde laudabile erit, quia in veritatis comprobatione & confirmatione radicem & fundamentum ſuſcipit. Demum huius artis laudes & vtilitates ex eo patent, quia publicæ vtilitati deſeruiunt. Hii namq; nedum apud pedaneos minoreſque magiſtratus, creditum & auctoritatem obtinent, ſed apud reges & principes, & cuncta eminentia tribunalia acceptiſſimi & familiariſſimi exiſtunt: quorum manibus admiranda fide inſtrumenta, priuilegia & literæ ad perpetuæ rei memoriam conficiuntur. Et poſt multa temporum ſecula, ex horum ſola notariorum ſubſcriptione, indubitatam probationẽ inducunt. Hii typum tenent Euangeliſtarum Chriſti, qui eius geſta & acta in Euangelio tam fideliter, quam vtiliter deſcripſerunt. Et vt cæteras huius artis commoditates & laudes omittam, qui illam exercẽt, magna lucra ſummos honores aſſequuntur, vt breui tẽpore ac paruo labore, opulenta vtilitatis compendia adipiſcantur, & tandem ab omnibus honorantur, quia omnes illis indigẽt.

CAPITVLVM XX.

De miſeriis, calamitatibus ac laboribus & periculis tabellionum & tabelliorum, & illorum fraudibus & dolis.

INter cæteras vitæ humanæ artes, & modos formulaſque viuendi, ſcribarum atque notariorum artem miſeram, calamitoſam ac multis ærumnis plenam nemo ignorat; niſi qui tam felix fuit, vt nec litem in iudicio habuerit, neque actor nec reus extiterit, nec contrahendi gratia triſti illorum miniſterio eguit. Breui igitur huius artis calamitates, infelicitates, labores atque pericula adducemus, pauca ex multis colligentes. In primis igitur fatemur: habent tabelliones officium publicum, ſed priuatum exercent negotium: reipubl. ſeruiunt, ſed rei familiari deſeruiunt: non illam, ſed iſtam augent: communes ſunt perſonæ, ſed propria ſunt lucra. Demum tabellarii ipſi ſeruos ſe eſſe publicos nouerint, quos iureiurando conſtat aſtrictos, vt quotiens rogari eos à quoquã in omni cauſa cõtingat, ferre eos teſtimoniũ oporteat.

Notariorum perſonæ ſunt publicæ, lucra ſunt propria.

Nemini autem dubium existit, tam astrictos reip. seruos non esse illius dignitatis atque felicitatis, vti paulo ante depictum est. Eius vero artis labores, fraudes, doli, atque pericula ex eo constant, quia natura ipsa impellũtur homines gratis fidem ipsam seruare, veritatem attestari, ac de illa libere vbiq; ferre testimonium. miseri tamen tabelliones soli sunt, qui non nisi pecunia de fide dicere ac rogari velint: nec aliter quã precio interueniente veritati fidem accõmodent. pauper siquidem fidẽ petit veritatis, ille Mammona exigit iniquitatis. Turpis igitur est, qui precium turpiter accipit, pro eo quod gratis exhibere tenetur. quo fit, vt hãc vitæ formulam exercentes, nedum iustitiam, sed ipsam iniustitiam vendant. quare (teste Augustino) nihil inordinatius esse potest. nam iustitiam vendere, iniquitatis est: iniustitiam vero, rabiosa insania. In cæteris enim contractibus, res vendita alienatur à venditore, & transit in emptorem: sed in hoc infelici contractu nullam iustitiam habet notarius venditor. Sic miser artifex ipsam veritatem (ad quam corroborandam eruendamque creatus est, & quæ eum honoratum reddit) inhonorat atque vilificat, dum eam (vt præmissum est) precio exponit. Apud antiquos enim tabellarii alebantur à publico, eratque gratuitum officium. eo igitur seculo aureo certe laudabilis erat tabellionica ars, laudabile exercitiũ: nunc vero quia ad precium exponitur, merito in sordibus computatur, secundum Policratum. Rursus notarius seruus est iustitiæ, quæ virtutum regina est & domina. qui ergo dominam suam vendit, vt proditor iudicandus est. O quot falsa ab eis constituuntur instrumenta, prece quidem, vel precio! O quot contractus fabricant, rei gestæ substantiam longe aliter scribentes, quam partes professæ sunt! O quot falsas clausulas interserunt, al asque iustas abolent, verba cancellant, dictiones vitiant, in multorum læsionem atque iacturam! O quot neglectus (ne dixerim dolos) in iudiciis & contractibus committunt; annos, indictiones, d em atq; locum prætermittunt! Nec testes adhibent naturæ rei necessarios, literas scripturamque diuersificant. qua de re instrumenta suspecta aut dubia redduntur. O quot errores, fraudes & machinamenta ab eis admittuntur! Ob quas res innumera litigia, immortales contentiones ibi nascuntur, vbi sopiri debuerunt. Demum

Notarii fidẽ sine precio non faciunt.

Notarii iustitiam & iniustitiam vendunt.

Notarii olim ex ærario publico alebantur.

Notarius seruus iustitiæ.

mum prothocolla nō retinent,& diuersa plerumq; ab illis instrumenta eduntur. Pleriq; vero literas, contractus & instrumenta, super vsuris & contra iuris præcepta conficiunt; parui facientes, quod ex ea re infames, inhabilesq; euadunt. O quot collusiones agūt in iudicio! quot deceptiones apud iudicē! quot falsas attestationes! quot supfluas dilationes! quot acta inutilia scribunt, vt crescat registrū, processusq; in precio augeatur. Taceo quia excessiua salaria exigūt, crimen cōcussionis non verentes; omnia precio agunt; nec calamum quidē manu capiunt, nisi pecunia assit. taxas excedunt. de quibus Greg. dicere videtur, quia *multo sceleratius ille accipit, quā alius offert.* Hii certe crudeliores sunt illis latronibus, qui insidias adhibent. Nam isti palam rapacitatis auaritia sæuiunt. cęteri n. hostes in suorum tantum hostium sanguine armantur. assisini in quorundā hominum necem pecunias accipiunt: isti vt crudelissimi carnifices, ciuium, amicorum, cūctorumq; hominū oppressione lętantur, & omnium litigantiū vitā extinguunt. Quid n. prodest iustum habere iudicem, sed rapacem notarium? Hinc Isidorus, *ad delictum pertinet iudicis, improbos habere ministros.* Ais forte, quid ad rem? locupletes sunt notarii, nunquam egentes, vbiq; honorati. quod & ego fateor. Sed & illud Ciceronis semper verum esse putaui: *nil fore vtile, nisi honestum iustumque sit: nil honorificum, nisi in virtutis radice, quæ gratuita est fundetur.* Nam (vt idē Cicero subdit) *Nullum emolumentum est fallere, nullum commodum lucris inhiare, splendorisque nomen amittere.* Adde quia vtilitas illa familiaris non potest tantum afferre quantum auferre. Qua enim alia causa Gesabel omni seculo maledicta erit, nisi quia eius non vero testimonio Agab rex vineam abstulit Naaboth? Ea de re eidem Gesabel dictum est iussu Domini: *canes comedent Gesabel.* Denique (vt paucis multa concludam) notarius cupidus rempubl. offendit, Deum contemnit, cui se iureiurando astrinxit, iudicem mētiendo decipit, partes lædit. De his Augustinus dicere videtur, quia *similes sunt locustæ animali pestifero: nocet enim mordendo, consumit nocendo.* Nisi ergo abundauerit nostra iusticia plusquam similium scribarum, spem non habeamus consequendi fructum iustitiæ, quæ est regnum cælorum.

Notarii omnia precio agunt.

CAPITVLVM XXI.

De exercitio agriculturæ, & de laudibus & commendatione huius naturalis & innocentissimi exercitii, & de vtilitatibus generi humano ex illa prouenientibus, & quomodo Deo acceptum est.

AGriculturam optimum esse viuendi genus nemo ambigit, nisi qui viuere nescit. Hic enim vitę modus primus omnium est, à Deo altissimo humano generi tributus. Dictum est enim homini, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* nec dixit, in sudore vultus alieni, vt in cæteris officiis & viuendi modis liquido contingit: in quibus alieno labore, alienoque sanguine & sudore plurimos pasci & nutriri, quinimo & lasciuire videmus. Nequaquam enim Deus homini hoc exercitium præcepisset, nisi primum innocentissimum, deinde ei gratissimum agnosceret. Hoc denique vitæ genus veras naturalesque diuitias gignit, alia exercitia industriales, & (vt ita dixerim) adulterinas diuitias comparant. Igitur inter vtrasque diuitias illa est differentia: quoniam primæ humanum genus sustinent, secundæ corrumpunt: primæ delectant, secundæ cruciant: primæ satiant, secundæ angunt. Quod enim tam felix vitæ genus esse potest, quam naturalibus insidere laboribus, & possessiones, agrosque ad vbertatem pro communi omnium vsu deducere. Quarum rerum innocentissima cura cæteras omnes noxias curas fugat. Gesserunt agriculturæ vsum non solum antiqui primæ ætatis, sed & omnium ætatum viri præstantes atque clarissimi: nec modo publica officia, quinimo & imperia, magnaque fastigia, huius cupidine atque dulcedine dimiserunt. Hanc Cato Censorinus exercuit, de quo scriptum est: *optimus senator, arator, optimus imperator.* Quem igitur pudebit cum Catone terram colere? Quis turpe cogitabit, quod ille pulcrum eligit, qui præter rerum gestarum gloriam etiam in nostris Hispaniis præclarissime triumphauit? Denique in cæteris huius mortalis vitæ occupationibus, vacant homines artibus, in hoc naturæ: in cæteris vacant sagacitati, in hoc sanctæ simplicitati, in aliis superfluitati, in hoc necessitati, in cæteris vacant ornatui, in hoc victui: in cæteris vacant

Agricultura innocentissima à Deo præcepta.

cant

cant homines paucis aut multis, in hoc omnibus. Qua ratione ceteris viuendi modis iuste antefertur. Teste enim Philosopho, *quanto aliquid est communius, tanto est præclarius.* Est ergo illud vitæ genus eligibile, quod pluribus confert, & paucioribus nocet. Demum nō parum huius vitæ prȩconium auget, quia cessant in hoc viuendi modo ea omnia diuinæ offensionis & peccandi incitamenta, ac promptæ actiones, quæ aliis negociationibus sese vltro offerunt. Vt enim quidam ex sapientibus ait: *Inter hominum vitia viuere, & vitia hominum vitare, non tam præclarum quam rarum; nec tam laudabile, quā difficile est.* Quis enim in agro laborans aliena vsurpat? quis deierat? quis blasphemat? quis superbit? aut quis irascitur? aut inuidet? qui optare sibi soli bona non potest, quin aliis eueniant. Quis denique agriculturæ intendens inimicatur? Quid aliud odit, nisi grandines? cui maledicit, nisi tempestatibus? quid denique auare cupit, nisi ea quæ aliorum non sunt? Sed & quis fornicatur, quem nō ciborum preciositas, sed fames & paupercula mensa spectat, & demum ipsa lacertorum lassitudo & diurnus tot⁹ labor, dormire potius, q̄ lasciuire cogit? Rursus in ceteris vitæ occupationibus illud communissimum est, vt quanto homines pluris emolumenti aut census habent, tanto minus Deo retributionis & honoris tribuunt; ita vt verum sit illud Prophetæ, quia *facietas panis causa sit iniquitatis in homine*: in hoc tamen viuendi modo plus omnibus Deo redditur, & (vt ita dixerim) plerumq; plus quam quis habet Deo offert. Nonnunquam enim oblatis Deo decimis, expensisque deductis, nil superest nisi labor, adeo vt plurimi anni etiam vberrimi agricultoribus ipsis steriles sint. Recte igitur antiquum verumque in Hispania prouerbium fuit, quia *agricolæ martires habentur.* Neque enim semel sanguinē fundunt, vt pinguiorem terram hominum vsibus reddant, sed dietim sudore & cruore madent, vt nos viuere possimus, & suis tormentis & assiduis cruciatibus foueamur. His ergo monitionibus suadebāt affines agriculturȩ vacandum, etsi non personaliter, per seruos saltem, & colonos, vt mos est plurimorum virorum illustrium. Sed nondum illi verba finierant, ecce mater occurrit, hunc viuendi modum summopere dissuadens rationibus sequentibus.

Agricultura pluribus confert: paucioribus nocet.

Agricultura dormire potius quam lasciuire facit.

Homo quāto ditior, tāto minus retributionis Deo tribuit.

CAPITVLVM XXII.

De agriculturæ incommodis, oneribus, difficultatibus & laboribus: & de aculeis & miseriis huius status: & narrantur pulcra de hoc viuendi genere, circa eius solicitudines & anxietates: & quomodo repugnat præclaris ingeniis, & quales debent esse agricultores.

LAudatus satis à vobis est agriculturæ vsus; quē certe necessarium atque delectabilem fore, nemo est qui ambigat. habeat tamen aculeos suos. vt enim inquit Plinius in eo quem edidit de naturali historia libro, *agricultura innocentissimæ atque beatissimæ vitæ quondam initium fuit*, nunc vero maioribus longe laboribus, nouisque vitiis obnoxia est. Vt enim in Georgicis Virgilius ait, & primo a diuina scriptura discimus, non vtique homo terræ & agris, sed terra homini seruire debuerat. Hominum ergo culpis effectum est, vt terra possessoribus suis, sine labore non respondeat: & plerunque labor ipse fructus dulcedine careat. Mortalis ergo indigentia atque necessitas, terram ferro solicitare, mirisque blanditiis mollire coegit. In qua colenda quot labores? quot corporis? quot animi solicitudines homines perferunt, nemo nouit, nisi qui terram colit, adeo vt verum sit illud Petrarchæ: *qui triticum seminat, seminat & solicitudinem.* Et iterum quod Poeta dicit, quia *granum plurimorum est, sed anxietas seminantis.* ita vt proprie loquendo, ager animus sit, cultura intentio, semen cura, & messis labor: quas res agricultor vberrime percipiet. læta vindemia, dum tamen cum pruina & grandine pepigerit. O quot inutiles araturas, quot mortalium hominum anxias curas agricultura affert! & qui per anni circulum diligentias egit plurimas, vnius horæ rabida tempestas abstulit. quod si cœli tranquillitas adsit, quanto plura seminasti, tanto plures necesse est pascas grues, pluresque domi mures, volucres denique hospites habebis inuitus. Nec enim notiora agricolis sunt, quos nescio quid ad seminandum cogat, nisi quia ita diuina prouidentia voluit, vt etsi labores, pericula

Agricultorem spes plerumque delectat sine fructu.

ricula, agricola experiatur, laborare tamen non desinet, quem spes plerumque delectat sine fructu. Demum vero illud certissimum est, multis tamen incredibile, quia in colendis agris, ornandisque vineis vix fertilitas sumptibus æquatur. Adde, quia (vt Gregorius dicebat) *bonum est agros colere, si nihil melius quod fieri possit, inuenitur.* Agriculturæ igitur hac nostra ætate operam dare, non est viri excellentis aut præstantis ingenii, nec pro arte, nec pro officio, aut negotio: sed pro ocio & curarum alternatione, vel ipsa cogente necessitate laudabile. Nec enim ars terram facit meliorem; non quidem intellectum meliorem, vires intellectiuas non perficit, sed exteriores exercet. Qua de re iuste Sapientes agriculturam inter mechanicas computarunt, vt inferius tangemus. Et hæc putatur causa, quare Philosophus in *septimo Politicorum,* agricolas nec mercatores ac artifices & mercenarios, licet sint artes necessariæ in ciuitate, non tamen sunt propriæ artes ciuitatis: quare non veros ciues Aristoteles appellat, sicut consiliatiuos, sacerdotes, & bellantes & iudicatiuos, prout latius diximus supra in *Capitulo V.* Vt enim inquit vnus ex Philosophis: *Natura studiosa parens dum multas mortalibus artes dedit, distinxit etiam ingenia. & cui quis aptissimus reperitur, illi recte insistet.* Indecens namque atque indecorum videtur, debile corpus fragilesque lacertos, sed docilem animum habentes, colendis agris insistere debere. Pulchrum igitur est atque officiosum, aliud melius agere non valentibus, agros ipsos arare: sed longe salubrius foret non agros, sed animos colere. Verum est tamen, quod terrena animalia terram amant. Rursus satis innocentia agricolarum exercitia verissime fore puto, si tales ipsi agricultores forent, quales antiqui illi innocentissimi & simplicissimi erant: & quales eos debere esse legimus, non quales experimur. Illi enim cum patientia & longanimitate labores ferebant, cum frugum abundantia Deum laudantes, cum sterilitate minime murmurantes, sed cum Iob Patriarcha dicentes: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen eius benedictum.* Sed & tales primi illi agricultores erant, qui (vt cum Propheta loquar) *gladios vertebant in vomeres, & lanceas in ligones.* Agricolæ vero nostri tẽporis aratrum, stiuam, rastrumq; vertunt in arma, nõ modo defensiua sed & offensiua, Deum decimis, regem

Antiqui agrorum cultores innocentes fuerunt.

Agricultores Deum decimis, regem vectigalibus fraudant. Agricolæ arma sumunt & contra Dominos superbiunt.

vectigalibus fraudant, fines fundorum confundunt, vel sibi applicant; ecclesiam non reuerentur, contra Dominos superbiunt, foros frequentant; per seruos conductitios, agros colunt; sed per seipsos in iudicio litigant, cum per alienos in agro laborant. & dũ suum deserunt officium, aliena periculose vsurpant. Hi (proh dolor) auaritia, superbia, pompa, ornatu vario, ampla supellectili, fraudibus deniq;, dolis, litigiis & versutiis, cunctos negociatores vincunt. Martires autem quo pacto tales agricolas appellem, non video. causa enim martirem facit potius, quam tormenta. Agricultores igitur nostri temporis, martires terrenæ cupiditatis, non Christi dixerim. Et (vt paucis agamus) sicut terram colunt, sic penitus terreni sunt, vt de his recte dicatur: *Ipsi vero terram lingent & terram comedent*. nec de cœlestibus cogitant, qui semper de terrenis loquuntur, & meditantur. sibi inuicem inuident, alios abhorrent status. Sed plerumq; castigat eos Deus, in eo delicti genere quo peccant. Dignum enim est, vt qui in terram (quæ omnium elementorum humillima & vberrima est) per superbiam & auariciam peccant, eiusdẽ terræ bonitate priuentur. Ideo dat illis Deus terram fructiferam in salsuginem propter malitiam habitantium in ea. Quo fit, vt terram sui natura fertilem, illorum iniquitas faciat sterilem. Sed vix bona mater dissuasionis agriculturæ verba expleuerat: & ecce fratres, consanguinei pariter & amici, si nullum genus vitæ placebat, ex illis maxime, quæ supra discussa sunt, saltem mechanicas, aut liberales artes seu alium viuendi modum, etiam si foret aliquod exercitii genus, cui plebei homines sese conferre solent, mihi ipsi deligerem, idq; sequenti persuasione agere non erubuerunt.

Agricultores terrã sui natura fertilẽ: sterilem faciunt iniquitate sua.

CAPITVLVM XXIII.

De artibus mechanicis in genere & vtilitate earum: & quot sunt artes mechanicæ, & qualiter earum exercitia prosunt: & quomodo diuersæ artes sub eis comprehenduntur: & demum deducit, quod in dictis artibus plures viri clari euaserunt, & quod mediocritas vitæ mechanicæ non est despicienda.

Repu-

REpudiata sunt à te, inquiunt amici, ea viuendi genera, q̃ nobiliora atq; honoratiora in hoc seculo vidẽtur, in quib. fere cũctos ingeniosos & studiosos, ac nobiles viros versari conspicimus. Si igitur occultis incognitisq; nobis causis nullũ ex supradictis eligere ꝓponis, nos, qui te plurimum diligimus, & posteritatem ex te quã maxime peroptamus, quã vtiq; perderes, si ad spiritualem vitam transires, te plurimum nõ modo rogamus, sed monemus atq; hortamur, vt saltem artifex fias alicuius honesti, aut plebei exercitii. Sunt n. præter nominatas artes & viuendi genera, alia cõplura exercitia & viuendi genera nõ inhonesta; quib. etsi plebeos homines cõmuniter videamus deditos, alios tamẽ ingenuos natura homines, quib. ita sors illorum tulit, aut ita voluerunt, vel natura ipsa inclinantur, sæpe cõspicimus artes exercitiaq; ipsa delegisse. Prǫeligunt certe nõnulli sub illa mediocri vita agentes, seculi huius breuẽ cursum innocentes transigere, quam sub magnis statib. periclitari. Adde, quia plurimi in eis ipsis infimis artibus clari euaserunt, qui tãdem ad altiora sæpe vocati fuere. Non n. artes ipsaq; exercitia animos hominum virtutemq; penitus immutãt, nisi fœdissima sint. Elige igitur aliquã ex mechanicis artibus: quas ipsa omniũ parens natura ad vsus hominũ pernecessarias instituit, quas nequaquã ipsa prouida gubernatrix natura nobis donasset, si non necessarias, si non vtiles, si nõ honestas iudicasset, & suos sectatores beatos faceret. Sunt enim (vt nosti) artes ipsæ mechanicæ septẽ numero, ad quas cætera omnia vitǫ genera corpus respiciẽtia (teste philosopho in *politicis*) reducuntur: videl. lanificium, armatura, siue ars fabrilis, nauigatio, agricultura, venatio, medicina, theattrica. Sub lanificio vero plurima vitæ genera includuntur, puta texendi, torquendi, suendi, & quæ sunt manu, acu, fuso, rota, fibula siue aliis instrumentis, & cætera omnia quæ in materia, lana, lino, pelle, pilo & viminibus continentur. Armaturæ vero adaptatur quicquid armorum est, & quicquid ferro metallisq; continetur, sub qua aurifices, metallarii, monetarii ac alchimistæ militant. Vocatur autem ars ista instrumentalis, non solum, quia instrumẽtis vtatur, sed etiam quia ex materia illa efficiat plura instrumenta. ad quam etiam pertinet omnis lapidum, lignorum & arenarum labor. Hæc duas species habet, arcitectonicam & fabrilem.

Artes mechanicæ vtiles & necessaria.

Mechanicæ septem.

Architectonicæ partes sunt, segmentaria, carpentaria. Fabrilis vero sunt partes, malleatoria, fusoria, sculptoria, & multa alia similia vitæ genera. Nauigatio vero continet omnem negotiationem in emendis vendendisque mercibus, & in illis mutandis tam domesticis, quam peregrinis. Alii vero mercaturam ponunt speciem per se. Sed Philosophus eam sub nauigatione designat, licet mercatura multis modis accidat absq; nauigatione. Sub agricultura vero quicquid in terra laboratur, intelligitur: ad quã pertinet omnis agricult⁹, & quicquid ad nemora ac pascua & hortos pertinet. Ad venatiõnẽ vero ferarum occupatio aucupii, auiũq; volatus pertinet. Et generaliter ad eam pertinet omnis piscatura, & venandi genus in terra, mari, fluminibus vel aere. Item ad eam pertinet omnis apparatus ciborum, saporum, potuum. Et generaliter omnia officia piscatorũ, carnificũ, coquorum, cauponũ, tabernariorum. Sub medicina vero ipsa medendi ars & chirurgia continetur. Similiter & apothecariorũ, pigmẽtariorũ turba. quib. iunge herbistas, & balneorum magistros, rasores & similes. Sub theatrica vero aptantur oẽs artes ad ludos publicos & priuatos, ac diuersa spectacula pertinentes. Cui viuendi modo histriones, bufones, repręsentatores, tragici connumerantur. Dicta est enim *theatrica*, secundũ Isidorum & Hugo. *à theatro*, vbi populus ad ludos conueniebat. Fiebant autẽ ludi in theatro, vbi etiã gesta recitabantur. In gabellis vero choreas ducebant & saltabãt. In gymnasiis luctabãtur. in amphitheatro certabant pedibus, equis vel curribus. in arenis pugiles exercitabantur. in conuiuiis, rithmis & musicis instrumentis psallebant, & alea ludebant. in phanis tempore soleñi Deorum laudes canebant. Antiqui nãq; ludos inter legitimas actiones connumerabant: quia temperato motu naturalis calor nutriebatur in corpore, & lætitia mentis reparabatur: vel quod magis credendum est, quia necesse fuit populũ aliquando ad ludũ peruenire. Et voluerunt (vt inquit Philosophus) determinata esse loca ludendi, ne in diuersoriis priuatisq; locis conuenticula facientes probrosa & contumeliosa aliqua perpetrarent. Huiusmodi itaq; mechanicæ artes & viuendi genera honestissime à quolibet honesto viro valent exerceri. Nam & sacra scriptura huiusmodi necessarias artes cõmendat, inquiens in Ecclesiastico: *In manu artifi-*

eis omnis opera laudabitur. Vnus ex Prophetis ait: *In porta regis artifices negociantur.*

Aut si forte ceteras artes ingenio præditas peroptas, elige tibi liberales artes: præsertim quattuor vltimas, quas mathematicas vocant, quę plerunq; magno splendore homines eas sectantes illustrant. Legisti Sulpitium Gallum astronomum plurimum honoris & vtilitatis attulisse Romanis. qui cum bello proximi essent contra Persas, ea nocte luna eclipsata est: quo signo stupefacti Romani deliberabant bellum non cõmittendum. At Sulpitius Gallus astronomus publice pronunciauit, non esse malum omen: adducens rationes astronomicas, quibus suasit populum bellare. quod effectum est cum ingẽti Romanorum victoria. Sic & apud Athenienses cum sol pateretur eclipsim, plurimi, ne esset mundi finis timebãt. Sed Pericles mathematicus, per rationes astronomicas patriam falso timore liberauit. de cuius scientiæ laudibus atq; abusu latius infra agemus *in XXXVI. cap.* *Astronomi quidam laudati.*

Sed de mechanicis & humilibus artibus quam plures claros euasisse compertum est. Legisti Lisippum pictorem ita ab Alexandro fuisse dilectum propter faciem & staturam eius mirifice depictã, vt eum ad magnos proueheret honores. Quid de histrionis arte dicemus. Legisti de Roscio histrione, qui tam excellens in ea arte euasit, vt Romani nunquam meliorẽ illo testarentur. Nam tã mira coram populo operabatur, & tam præclare ludos in theatro celebrabat, vt ingentẽ Romani populi dilectionẽ cõsequeretur, adeo vt senatus nobilibus eum aggregaret. Adde Socratem ipsum fontem sapientiæ, qui artẽ affectauit citharisandi. in qua tã clarus euasit, vt illam nobilem artem suę ciuitati incognitã superadderet. Quid de Tito dicam? qui adeo pauperi & vili officio vacabat, vt publicanus esset. & cum gabellas precio colligeret, tam fideliter tamen in eo officio se gessit, vt propter eius dignitatẽ, probitatem & fidẽ creatus à Romanis consul fuerit, in quo mirifice se gessit. Quid de Varrone, qui carnificis officio fungebatur? propter suas tamen virtutes cõsul à Romanis creatus est. sed quid ista cõmemoramus? Legisti apud Strabonẽ regi Ægypti filiũ natũ esse, quẽ nullo studio trahi posse ad artes militares ferũt vel sciẽtificas, sed inclinabatur natura ipsa ad artem fabrilẽ, videbatq; libenter *Socrates appetiit artem citharisandi.*

fabros,& ad eos cum poterat declinabat. Idq; rex conſpiciens de ſapientum conſilio eum ſuo arbitrio reliquit, qui tam famoſus in arte fabrili euaſit,& tam egregia machinarum & ferramentorum præſidia patri attulit, vt longe plus ei ex illa arte quam ex militia profuerit. Nõ eſt ergo deſpicienda vita mechanicarum artium:& multo minus mathematicarum. Nam ſi electione quis mediocrẽ & humilem ſtatum aſſumit,hoc certe perfectionis ſignũ eſt. Beatus enim prædicatur, qui in magnis potuit tranſgredi, & non eſt trãſgreſſus. tales enim ſublimari hic & in ſuperna ciuitate merẽtur. Vnde Greg. exponens illud Dauidicum: *Nonne cum paruulus eſſes, in oculis tuis caput Iſrael factus es? Quia* (inquit) *paruus tibi fuiſti, magnus coram me fieri meruiſti.* Tanto enim precioſior quis apud Deum exiſtit, quanto ſibi abiectior fit. Hinc Caſſiodorus: *Laudata eſt virorum ſententia, quæ rebus modum imponit.* & nos humilius conſiderare docet, quam de nobis amici expectant; quia plerumque non ſatiat quod bonum putatur. Et iterum: *optimum eſt moderata gerere, quæ nullus audeat accuſare.* Non eſt deniq; diffidendum de ſectatoribus humilium artium, quia in eo exercitio humiliter & fideliter agentes facilius, quam in maximis adminiſtrationibus conſtituti viam ſalutis cõſequi poſſunt. Adde quoniam deeſt illis materia, deſunt artes, deſunt ſtudia ceteros decipiendi & malignandi. *Maiores* (vt inquit Propheta) *ſapientes ſunt, vt faciant mala, bona autem facere neſciunt.* Præterea alii ad alia apti nati ſunt, quos forte ſua naturalis inclinatio ad parua inuitat. qui ſi magna tentant, deficiant neceſſe eſt. Debet ergo attendere vnuſquiſq; in ſe ad quod melius natura inclinatur. Vnde Ambroſius *Vnuſquiſque ingenium ſuum nouit, ideo ad id ſe applicet, quod ſibi aptum videtur.* Cicero: *ad ſuam cuiuſque naturam conſilium eſt omne reuocandum.* Et Seneca: *Male reſpondent coacta ingenia. Reluctante enim natura virtus labor eſt.* His & ſimilibus, amici & conſanguinei perſuadent aliquam ex prædictis artibus quam citius fore eligendam. Sed pia mater timida, & ex his, quæ pauloante audiuit, ſtupida, ilico in hæc verba prorupit.

Humilium artium exercitia tutiora ſunt.

CAPI-

CAPITVLVM XXIV.

De dissuasione in genere vitæ mechanicæ, & licet sint artes necessariæ, tamen non est necessarium illarum habere exercitium. Item in rubricella sequenti agit, quare mechanicæ artes inuentæ sunt: & quis sit illarum finis: & quare sic appellentur: & an sint vtiles ingeniis hominum, & an artifices sint veri ciues, & partes ciuitatis.

FAteor, fili mi, magna est vis quibusdam hominibus in dicendo. Nam (tuo Cicerone teste) *tanta est copiose dicentis virtus, vt quod quis audit, etiã si ea ipse sciat, noua se audisse arbitretur.* Quid enim præstantius, quam posse dicendo tenere hominum mentes, & allicere plerumque voluntates ad ea, aut quæ ignoramus, aut aliter scimus? nisi certe perspecta cognitaq; res ipsa esset, super qua paulo ante locuti sunt amici & attinentes tui. effecissent profecto intima verba sua, vt tandem illis acquiescerem. Sed verum est, fili mi, quia (Aristot. teste) *quædam falsa probabiliora sunt, quibusdam veris.* Adde, quia (vt Sapiens ait) *vbi plurima verba, ibi inopia*, scil. veritatis & iustitiæ. Quippe loquar saluo omnium honore: loquar tamen cum Sapiente, quia *stultus verba multiplicat.* Et iterum: *qui multis verbis vtitur, lædit animam suam.* Vnde Gregorius super illo verbo, *vir ventosus non iustificabitur: qui multa loquitur, iustificari nequaquam potest.* quia dum quisque per verba defluit, perdita grauitate silentii, mentis veritatisque custodiam amittit. Habet enim hæc omnis veritas, quia non multis nec ornatis verbis eget, simplex est, & simplicibus contentatur sermonibus. Vnde Augustinus, *satis est vt verba congruentia, non oris eligant industriã, sed pectoris sequantur ardorem.* Hinc pulcre Tullius: *ex verborum splendore & dicendi festiuitate suspicio quædam artificiosæ apparitionis nascitur, quæ maxime orationi vim adimit.* Et Seneca: *Nihil tam iniquum, quam manifesta verborum præparatio. apparet enim subesse nescio quid mali.* Redeo iam fili mi ad verba amicorum. plurima certe adducũt, quibus te ad plebeam, ad fœdam, ad turpemque vitam ducant. Malunt enim (vt aiunt) vilissimis te artibus deturpatum, sed prolem habentem intueri: quam egregiis artibus aut nobili viuendi modo imbutum

magnã esse vim dicendi & persuadendi.

filiis carentē. Cæca est enim (nisi fallor) mens hominum, quæ prolis pariter perituræ fœcunditatem potius, quā virtutis & veræ felicitatis amico peroptat. Audi igitur fili mi, ne dimittas legem matris tuæ. & in primis illud Chrisostomi cordi semper habe, quia *omnino iniquum est nobiliora ingenia studiis deturpare minoribus.* Noui ergo vires intellectus tui. quare (vt cum tuo Seneca loquar) *ad aliud te natura edidit, quam vt sis seruus, cum liber existis.* Teste enim philosopho: *Artifex artium mechanicarum speciem quandam seruitutis patitur, dum intellectu vigens qui liber est, rebus intellectu minoribus seruit.* Adde, quia in eis ipsis artibus doli, fraudes, labores, & pericula non desunt. Vnde apud Machabeos etiam legitur: *Omnes artifices, & operarii iniquitatis, contriti sunt.* Cuius etiam causam scribit Sapiens in prouerbiis, quia *opus instabile, facit impius artifex.* Hinc etiam Isaias: *Multitudo,* inquit, *hominum seducta per speciem operis: opus tamen iniquitatis in manibus eorum.* Sed de singulis huiusmodi artibus statim latius dicemus. Nec diffiteor, fili mi, quia exercitia ipsa mechanica necessaria & vtilia plurimum existant: sed an ideo eligantur, considerandum. Cloacarum enim atque latrinarum purgandarum vsus, quam necessarius quamque vtilis sit, nemo ambigit. Sed an ideo à nobili iuuene ac bonę indolis adolescēte à docto viro eligenda sint, tuipse animaduerte, & iudicent amici, tuique censores. Simile videtur illud Apostoli, quia *quædam in nobis membra necessaria sunt, minus tamen honoratiora.* Necessariæ igitur sunt artes mechanicæ ad politicam socialemque vitam: sed nō ab omnibus necessario exercentur. Vnde philosophus in VII. politicorum ait, quod *exercentes mechanicas artes, non proprie sunt partes ciuitatis nec ciues, licet sint artes necessariæ. principaliter enim non dirigunt ad virtutem, quæ est finis totius politiæ bene ordinatæ.* Et hoc est, quod pulcre ait Sapiens in Ecclesiastico: qui cum mechanicas artes nominasset, ait: *Omnes hii in manibus suis sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, & sine his non ædificabitur ciuitas: sed non sedebunt super sellam iudicis, & testamentum iudicii non intelligunt, nec palam facient disciplinam & iudicium, sed solum operationi artis vacabunt.* Hæc ille. Quæ verba apertissime probant, mechanicas artes licet necessarias ciuitatibus, suos tamen sectatores ineptos efficere, nedum ad iudicandum & præsidendum, sed ad alios actus politicos, &

Mechanicis artibus doli, & fraudes non desunt.

Mechanicæ artes suos sectatores ineptos faciunt.

cætera omnia quæ ingenii, consilii aut disciplinæ sunt. Sed de hoc latius supra tetigimus in v. capit. *huius libri*. Artes igitur mechanicæ exercendæ sunt tantum ab his, qui aliud melius non valent. Verum quia de mechanicis artibus primo sermo adductus est: deinde de liberalibus artibus & mathematicis dicemus. primo de mechanicis, sub quibus omnes artes ad corpus pertinentes continentur.

Mechanicæ artes exercendæ ab his qui melius nesciunt.

CAPITVLVM XXV.

Quare inuentæ sunt artes mechanicæ, & quis illarum sit finis.

QVantum attinet igitur ad mechanicas artes: dignum est, vt à quadam radice cognoscas, quare ars mechanica inuenta est; & quis sit eius finis; & quare sic appellatur; & quot numero sint. Igitur secundum sententiam Aristo. & Hug. in suo *didascolicon*, causa inuentionis earum fuit, vt natura subueniret & occurreret humanis necessitatibus, & defectibus corporalibus. Ex quo elicitur finis illarũ. omniũ ergo mechanicarũ artium finis est, supplementũ necessitatũ & defectuum corporalium. Nam naturaliter nemo carnem suam odio habuit. Videns igitur humana ratio multiplicẽ defectum carnis, & corporũ humanorum ad occurrendũ prædictis defectibus, cæpit (vt solicita) cogitare, in singulis cõuenientia subsidia. vt igitur facilius, melius, & decentius, valeret natura ipsa prædictis hominum necessitatib. subuenire, excogitauit multiplices artes operatiuas in rebus exterioribus, ad præsidium corporis. vt, artem lanificii operatiuam vestium; & operatiuã armorum de corio, ferro; & sic de aliis. Et sic patet causa inuentionis istarum artium mechanicarum, quia fuit ex desiderio occurrendi necessitatibus & defectibus corporalibus. Et finis illarum est supplementum ipsorum defectuũ humanorum. Vocãtur autem *mechanicæ* secundum philosophum & Alfarabium & Hug. in *diascolicon* quasi adulterinæ, quia mechari faciũt intellectum, circa eã q̃ non sunt proprie sua. Item quia opus artificis est, segregata cõiungere, & coniuncta segregare. Cum igitur hoc opus artificis non sit naturale, imitatur naturã vt potest. ideo *mechanicum*, id est adulte-

Mechanicæ artes quare inuentæ. Mechanicarum finis.

Mechanicæ intellectum faciunt mechari. Mechanicum quid.

rinum vel non proprie naturale vocatur. His igitur visis, tu fili mi tene semper animo tuo, illam antiquorum Sapientum sententiã: quoniam *nullo ingenuo viro aut de gloria & honore siue virtute certanti conuenit, vti artibus mechanicis, aut seruilibus delectari exercitiis.* Adde, quia licet necessariæ, & vtiles sint, & loco & tempore commendandæ, habent tamen aculeos suos, habent pericula & incommoda; quæ tanto nobilia hominum ingenia ad terram vsque perducunt, quanto vires solius corporis exigunt. quinimo plerumque aptiores ingenio, inepti ad illa inueniuntur. Rursus non carent dolis, fraudibus & deceptionibus plurimis, vt singulariter & de singulis videre libet, vbi de vniuscuiusque vtilitate & laudibus, ac incommoditate & miseria particulariter agemus.

CAPITVLVM XXV.

Vbi particulariter agitur de prima arte mechanica, videlicet de lanificio, & cæteris artibus, quæ ei subalternantur: & de illius vtilitate & incommoditate, dulcibus & amaris.

LAnificii vero ars (vt Sapientes voluerunt) prima inter mechanicas esse noscitur. Sub qua textoria, filatoria & quicquid lana, lino, pilis, sericoq; conficitur, & reliquæ similes comprehenduntur. Harum artium necessitas atque vtilitas tam euidens est, vt nisi nudus incedere vellet, idipsum non diffitebitur. Ad tegumentum igitur humani corporis, pudendaque operienda: sed & frigoris æstusque iniurias repellendas, necessariam eam artem inuenit parens natura, perutilem certe & innocentissimam, ac honestis viris, nec minus feminis consentaneam: in qua nec membra deturpantur, nec artus plurimum fatigantur. Hæc ars vitam protegit, ac vitam instruit. Docet enim artifices suos, cunctosq; mortales, quam breuis fallaxque sit huius vitæ cursus. quia (teste propheta) *transit velut à texente vita nostra.* Verum si versa vice huius artis infelicitates, miserias atque pericula complectamur, longe aliter sentiemus. Sunt enim (nisi fallor) textorum, filãtium, lanificum, sutorum, & aliorum, qui lanificio subalternantur, tot machinationum & fraudum figmenta, & deceptionum genera:

Lanificii necessitas.

quot

quot filorum numerosa multitudo in eorum operib. reperitur. In primis igitur huius ministerii artifices Deo altissimo ingrati sunt; *qui dat eis niuem sicut lanam*. id est tantam abundãtiam, vt ministret eis lanã vt niuem. Ipsi tamen Deum fraudant decima & primicia, nedum lanæ, sed & hœdorum. Rursus postquã Deum cõtempsẽrunt, facile putant proximos lædere: idque multipliciter agunt. Quis n. exprimere possit, quot sophisticatas telas cõficiunt? quot filorum falsas cõmixtiones adiiciũt? quot furta, quot rapinas cõmittunt? Texunt plerumq; leues pannos, bonã furãtes, inutilem lanam apponentes, falso pondere librant. taceo fallacias in filãdo, maleq; torquendo, dolos in texendo, falsos adulterinosque colores intingendo. Taceo denique sutorum fraudes ac furta, qui vix nisi ex furto vescuntur. Harum itaque artium fraudes atque miserias sacra Scriptura commemorat, inquiens per prophetam: *Vę vę filii deserti, qui orditmini telã, sed non per spiritum meũ.* Et alibi: *Telas araneæ texuerunt*. Quare alius propheta in eos vehementer exarsit. Ait enim: *Qui intelligit te, præcipitabit te, & telã quã orditus es fraudulenter.* Et Isaias: *Confundentur* (inquit) *qui operantur, lanã & linum pectentes, & recte non texentes.* Hii enim artifices auaritiæ seruientes, vestes conficiunt lino lanaque contextas, dum idipsum non modo ad litteram agunt, sed suis artibus non contenti ad alienas pariter transeunt. Sunt igitur artes ipsæ & eis similes recte mechanicæ, quia mechantur & non perficiunt intellectum, nec viam virtutibus parant.

Lanificii artifices Deum contemnũt: hominesque lædunt.

Sutores vix nisi ex furto vescuntur.

Mechanicæ virtutibus viam non parant.

CAPITVLVM XXVI.

De secunda arte mechanica, videl. fabrili, armatura aut architectonica, & de partibus eius: & de vtilitate eius, & prærogatiuis illarum: & de incommodis, miseriis & oneribus earum.

FAbrilis siue armatura, secunda est ars mechanica: sub qua carpentaria, lignaria, marmoraria, aurificum & quicquid lignis, lapidibus aut metallis fabricatur. Harum quidem artium summa est necessitas atque vtilitas. Per eas enim necessitatibus hominum subuenitur. nisi enim ædificia forent, nec homines sub-

Fabrilis necessitas.

sistere possent; omnisque politica conuersatio, & diuinus cultus perderentur. Quid enim pulcrum, quid iocundum in orbe foret, nisi vrbes, nec domus, nec templa essent? Nã homines velut fera animalia in speluncis latitarent. Aurificum vero & metallorũ & sequaciũ studia & artes, non modo honesta, sed iocunda & vtilia sunt; qui vasa ad Dei cultum hominumq; ornatum atq; obsequium parant. Taceo de fabrili siue armatura, qua fidelia arma ad expellendos hostes fabricantur, & alia plurima, quę explicari sermone nõ valent. Si igitur fideliter dictas artes exercent, honestissimã vitam agunt; præsertim si nõ ad lucrum, sed ad reip. cõmune bonum intendant, & victum non quæstum inde quærant. Tunc enim beatus est talis artifex, & bene erit ei, qui laborem manuum suarum manducat. Verum tamen non desunt eas artes exercentibus, miseriæ, calamitates, labores atq; pericula. Plenæ enim sunt dolis & fraudibus. Fabri vero plerumq; sophistica non vera fabricant, blandos vomeres cudunt, blanda arma atque infidelia, molles gladios, & plerumque toxicatos conficiunt. carius fabrilia sua vendere conantur, quam valeant. Rursus arma vendunt infidelibus; nec sua arte contenti, alienas inquirunt. De quibus ait Isaias: *Nunquid sculptile conflabit faber?* O quot falsas ferri fabricationes, & pro calibe commutationes! quot sophisticata ferramenta! quot falsas cementationes! quot lapides, lignorumque sculpturæ, & picturæ falsas operationes machinantur! Aurifices vero quot metallorum falsas connexiones: quot sophisticationes: quot dealbationes: quot deceptorias alchimicasque operationes, nec repertas transmutationes: quot metallorum ac monetarum falsas commutationes: quot inutiles & caducas deaurationes, picturas & colorationes, aurichalci pro auro, stanni pro argento pestiferas venditiones: quot mineralium falsas perscrutationes agant & conficiant, non facile dicere possemus. Sed verum est illud Hieremiæ ad eos artifices: *Confusus est* (inquit) *omnis artifex in sculptilibus operibus suis.* Fatemur igitur, artes ipsæ vtiles sunt, humana corpora nutriunt; sed animos ad virtutes non inducunt. Implent marsupia, sed à mente non expellunt vitia.

Aurificum necessitas.

Fabri toxicatos gladios conficiunt.

CAPI-

CAPITVLVM XXVII.

De tertia arte mechanica, videlicet de nauigatoria & artibus ei subalternatis: & de vtilitate & laudibus earum: demum de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.

NAuigatoria siquidem tertio loco mechanicis artibus subalternatur; quæ eadem cum mercatura videtur. quædã tamen singularia tam vtilia quam inutilia, tam dulcia quam amara, habere dinoscitur. Illius autem necessitas & vtilitas ex eo patent, *Nauigatoriæ necessitas.* quoniam sine illa tota pene hominum societas, tota conuersatio periret. & cum nulla prouincia aut ciuitas sola sibi sufficiat, veluti ad quam omnia vitæ necessaria & vtilia, per nauigantium suffragia facilius & aptius res omnes deferuntur. Habetque certe altera ab altera, quod ei deest: ministratque quod superfluit. Demum omnes fere insulæ perirent, aut depopulatæ essent, nisi per nauigationes aditus ad eas haberetur. Adde, quia secundum Aristotelem in politica, *necessarium est regno aut ciuitati bene ordinatæ promptam habere nauigationem, si volunt esse liberi.* Nam per nauigationem sunt habiles & parati ad lacessendas & propulsandas iniurias piratarum & latrunculorum. Nauigantes deniq; multa generi humano vtilia afferunt industriæ & sagacitatis. sciunt enim vẽtos agnoscere, portus eligere, securiores futuras tempestates præuident, earumq; ortus & occasus præsciunt, speculantur suo studio aduentus aduersantium nauium. Demum nauigantium vita innocens atq; honesta est. nam & Christus nauiculã ascendit, *Nauigantiũ vita honesta* & transfretauit. Apostoli idipsum sępe fecerunt. Rursus ab illis omnibus cupiditatibus, libidinibus & voluptatibus, qui in terra ac ciuitatibus hominibus se offerunt, segregati sunt, & tanto Deo sunt deuotiores, quanto proximiores periculis. Veruntamen *Nauigatores tãto deuotiores, quanto proximiores periculis.* habet ars ipsa non paruas miserias, calamitates, labores atq; pericula, prout vnicuique recte conspicienti facile intueri libet. Ea enim ars plena est miseriis, dolis ac fraudibus. Taceo eius pericula. Si enim deessent, qui naues fabricarent, nullus tãto periculo se exponeret. Quorum dementiã Sapiens miratur, inquiẽs: *Ponentes*

ratem in mari, committunt se & vitam suã paruo ligno; cum mare piscibus, terrã autẽ Deus dedit filiis hominum. Primus omniũ Romanis persuasit nauem conscendere Claudius Caudex, ob hoc sic appellatus, quia plurium tabularum contextus, *caudex* apud antiquos vocatur, de quo dicit Seneca, *non vtilem artem inuenisse.* In primis itaque nauicularii seu hanc exercentes artem, naues de ineptis putridisque lignis fabricant paruo tempore duraturas. & dum homines se illis committunt, subito dum ludunt absorbentur. quod periculum ex fraude nauiculariorum prouenire dinoscitur. Taceo quot latrocinia nauigantes & piratæ indies agunt: quot furta: quot rapinas: inter quos nulla fides, nulla veritas, nullus ad Deum timor, nec ad proximum amor reperitur: sed qui potẽtior est, paruas scafas inuadit. In aliis viuendi modis robatores sunt pessimæ conditionis; in hac misera arte, qui plura deprædatur, eo amplius præmiatur, & archipirata ac magnarum classium princeps constituitur. Nec refero, quod homines in mari submerguntur, aut certe interficiuntur: nec ditantur nauigantes, nisi cum aliorum spoliis. piratas enim & hostes fidei dimittunt: fideles peregrinantes & mercatores inermes insequuntur. Tandem nauigantes quos apprehendere non valent, periclitari cogunt. Miserũ certe genus hominum, in quibus nullum est humanitatis vestigium. Cum enim natura ipsa impellente naufragantib. homines cõpatiuntur, hii tamen naues periclitantes, quas tueri deberent rapiũt, dantes afflictionem afflictis. Adde, quia vtilis & secura esset nauigatoria ars, si aer, si venti, si maris fluctus, si scopuli rapidi nauigantibus obedirent. Sed longe certior est tempestas, quam tranquillitas nauigantibus. Denique parua sunt terræ pericula, nisi maris discrimina experiantur. Non enim solum nauigantibus pericula imminent ab hostibus, sed a mari, sed à piscibus: quibus tutius foret inter homines, quam inter delphines conuersari, qui carnes humanas sitiunt. Et vt paucis agam, nauigantes id habent, vt periculis suis gaudeant. Scriptum est per Sapientem, *qui nauigant mare, enarrant pericula.* Hinc & propheta dicebat: *Vlulate naues in die pauoris maris.* Sunt igitur hæ artes eatenus vtiles & commendandæ, quatenus earum artifices eis ita vtuntur, vt instituta noscuntur.

Nauigantes agunt furta, rapinas.

Nauigantiũ miserum genus hominũ

CAPI-

CAPITVLVM XXVIII.

De quarta arte mechanica, videlicet de venatoria, & artibus ei subalternatis: & de laudibus & vtilitate earum, & de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.

VEnatoria quarta ars est mechanica; sub qua omnis ferarum auiumque occupatio, & piscatura, earumque rerum paratura continetur, vt supra tetigimus. quarum artium vtilitatem nullus ignorat. Est enim in primis delectabilis, atq; ad exercitationē deductionemque temporis accommodata, & ad modestam hominum recreationem instituta. quippe & ad salutem corporis perutilis, si debitis loco, tempore & fine bono eis fruamur. Adde, quia toleranda est, si ob necessitatem pro pellibus & carnibus non ob voluptatem sine strepitu & clamore exercetur. Sed iam huius artis & vitæ incommoda, labores atque miserias simul & pericula commemoremus. In primis itaque quis prudens gaudium suum in fugacissimis rebus collocat? Deinde venatui vacans melioris negocii diem perdit. Quid de periculis corporis dicam? quot foueas venatores præcipites incurrunt? Aquas quoque, stagna, siluas non sine discrimine percurrunt. Reges vero & magnates, & si quotiens armis non vacant, venationi se dedant. Inter cetera tamen incommoda illud paruum non est, quia lassitudinem, senectutem, pluresque ex ea infirmitates nanciscuntur: & (vt dici solet) paruo solatio plures mœstitiæ comparantur. Quid dicam de temporis amissione, inutili occupatione, fructus modicitate, & tandem punibili vanitate. Quæ enim maior vanitas, quam quod post paruam bestiolam leporem, natura ipsa timidam, tot currunt reges, tot milites, tot cursores, tot buccinarum & comitū clangores, tot vlulantium vociferationes. Et (vt paucis multa cōprehendam) in scripturis sanctis neminem sanctum venatorem legimus. Esau enim venator erat, quoniam peccator fuerat. Rursus inter venatores scriptura sacra Nembroth commemorat, qui *robustus venator & oppressor hominum* appellatur. Denique venatores siluas quærunt, vbi venationis colore, peregrinantes spoliant

Venatus vtilitas.

Venatus incommoda.

atque trucidant. Hæc est eorum venatio, hæc aucupatio. Taceo de alia venationis specie oppressiua, arenaria cum bestiis decertando. Et (vt paucis agamus) venatores densa nemora & solitudines inquirunt, non vt vitam solitariam agãt, cui se ineptos sciunt; sed vt feris & volucribus conuiuant, quia hominum vitæ inhabiles sunt. Huic arti subalternantur macellariorum ars ceterorumque coquorum atque cauponum officinæ artes, quarum vsus potius voluptas quam necessitas induxit. Esus enim carnium ante diluuium incognitus erat. Istorum artes vilissimæ sunt, & fraudibus plenæ ac dolis, vt vnusquisque experitur. Vendunt enim carnes putridas, ouem pro castrone, hircum pro ariete, capram pro capriolo. Decipiunt in pondere; fraudant in precio; & in re ipsa seducunt. quo fit vt dum carnes vendunt, ementium corpora lædant. De ceteris vero huius artis partibus multa dici possunt: puta de piscatura, & vinorum ciborumq; apparatu; in quibus tot committuntur fraudes, vt pudor sit ea commemorare. Harum igitur artium studia, ventri non menti seruiunt. Tolerantur itaq; quatenus sufficiunt ad vitę humanę alimentum, & bonam corporis valetudinem.

Venatores vitæ hominis inhabiles. Contra macellarios, coquos & caupones.

CAPITVLVM XXIX.

De quinta arte mechanica, videlicet de agricultura, & de partibus eius: de cuius vtilitate, dulcore & amaritudine supradiximus in vigesimo primo, & XXII. capitulis.

CAPITVLVM XXX.

De arte pastorali: & de eius vtilitate, ac incommodis, miseriis & laboribus.

PAstorum quidem artem nonnulli agriculturæ, alii venatoriæ attribuunt: vtcunq; sit, specialis de ea agendus est sermo. Est igitur vtilis pastorum seu bubulcorum ars, atque ad vitæ humanæ indigentiam supplendam admodum necessaria. Hic igitur viuẽdi modus innocuus est, nemini officit, naturæ operi intendit, Reipub. seruit, à multis est segregata facinoribus & à peccandi occasioni-

Pastorum vtilitas & necessitas.

ſionibus aliena, contemplationi proxima, in vtilibus actionibus obuia,eamq; vitæ formulam ſancti Prophetæ ſectati ſunt, & ſub *paſtoris* nomine reges & prælatos appellarunt. Quippe cuius nomine glorioſo Chriſtus nuncupari voluit,inquiens: *ego ſum paſtor bonus.* Verumtamen huius artis plurima ſunt incommoda, laboresatq; pericula. Primo quidem, vt putamus,vtilius hominibus foret homines potius amare,colere & alere quam pecora. Amant enim quod nec ſe amari ſciunt, nec amantibus vicē reddere poſſunt. Rurſus ſi animalia per te paueris, occupatiſſimus bubulcus eris: ſi per alios pecora boueſq; paſcis,tu non paſtor modo,ſed paſtorum ſeruus eris. Sed & illorum furtis, fraudibus & dolis neceſſe eſt credas.nunc pecora mortua tua afferent,nunc à feris comeſta,nunc in præcipitium dedita: ſed & quotidie noua, rumoreſq; adducent,ex quibus dolorem mæſticiamq; concipies. Neq; eorū fraudes vitare valebis;vt recte de eis dicat Propheta: *Omnes paſtores præuaricati ſunt.* Et iterum: *Paſtores ſuos paſcit ventus*, videlicet auariciæ. Contra quos alibi ſcribitur: *Ve paſtoribus qui dilacerant gregem ſuum.* Adde,animalia ipſa,quæ tantopere alis atq; cuſtodis, multis periculis ſunt expoſita,quæ tam crebra ſunt, vt plerumque totum gregem exhauriant. Vt paucis agamus, vtilitas incerta eſt, certa ſolicitudo,dubium lucrum,manifeſta pericula.

Paſtorum incommoda.

Paſtorum incerta vtilitas certa ſolicitudo.

CAPITVLVM XXXI.

De ſexta arte mechanica, videlicet theatrica & ludis, & de partibus ſubalternatis: & de diuerſitate omnium ludorum, & de illorum vtilitate,damnis & periculis.

THeatrica vero ars ludos reſpicit, dicta à *theatro*, vbi populus conueniebat. Hæc vero vitæ formula toleranda eſt,ſi ludis homines ad eum finem vtuntur,quibus inſtituti ſunt. Teſte enim Philoſopho, *propter publicam læticiam homines à prauis cupiditatibus, & à nociuis voluptatibus retrahuntur*, vt ſupra tetigimus. Conferunt denique ludi ad recreationem humani corporis, vt vigoroſius laboribus & vtilibus artibus vacare poſſint. *Ludus*

Theatrales ludi, ad bonum finem inſtituti à gentibus.

enim *moderatus* (teste Philosopho) *cibus est animi.* Nam, inquit Seneca, *Socrates ludere cum pueris non erubescebat.* Et Cato laxabat animum curis paucis fatigatum. Idcirco legum conditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem publice homines cogerentur, tãquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Verum tamen plurimæ sunt huius artis incommoditates, vanitates, miseriæ atque pericula. In primis igitur considerandum est, quia vt mihi satis videtur, apud catholicos theatrica ars minime ponenda nec nominanda præcipitur. Nam (vt inquit Isidorus) *spectacula crudelitatis inspectiones sunt vanitatis, quæ non solum hominum vitiis, sed dæmonum iussionibus instituta sunt.* Proinde nihil debere esse Christiano cum Circensi insania, quæ dicitur *theatrica*; cum amphitheatrica crudelitate; cum atrocitate arenæ; cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit. Quinimo fidei Christianæ prẹuaricator efficitur, qui id denuo appetit, quod in baptismo iam pridem renunciauit, id est, *diabolo & operibus eius.* *Lucius Silla* (vt inquit Seneca,) *primus in circo leones solutos dedit: Pompeius primus elephantes posuit ad spectacula*: nec tamen commendantur bonã rem egisse, nisi bonum fuit more nouo perdere homines. Vnde subdit Seneca: *Sanctius foret ista in obliuionem ire.* Præterea considerent frequentatores ludorum, quod teste Chrisostomo super illo verbo: *Sedit populus comedere & bibere & surrexit ludere* : *Deus non dat ludere sed lugere, sed diabolus dat ludere, ne lugeamus: & dum ludimus, illudimur.* Adde, quia ludus non caret illusione, à qua nomen accepit. Vnde Sara vidit Ismaelem ludentem cum Isaac: *in quo ludo* (vt inquit Augustinus) *vidit illusionem, quæ significabat deceptionem.* Præterea dæmones delectantur in ludis vanis: quia vident homines eis libenter intẽdere, & à via virtutis deuiare. Vnde in somno fuit à dæmonibus dictum cuidam Romano, vt ludi in vrbe instaurarentur, secundum Augustinum in *quarto de ciuitate Dei.* Denique in ludis rara est grauitas, prompta est scurrilitas, vanitas, stultiloquium, verba ociosa, mendacia vana, inspectiones, libidinosæ tractationes, in promptu est leuitas, abest modestia, nil aliud in his locis accidit nisi breuis lætitia, paruum gaudium, magna temporis iactura, puerilis occupatio. Et (vt quidam Sapiens ait) *ludorum expectator vanus, lusor insanus,* qui nec honeste geritur, nec honeste cerni-

Ludorum theatralium pericula.

cernitur, adeo vt ignoremus an ſit luſor infamior aut ſpectator. Rurſus multi fuere, quos natura mites fecerat, ſed ſpectacula vitia docuere, crudeleſque effecere. Nil enim potentius in memoriam deſcendit, quam quod viſu conſpicitur. audita facile volant, conſpectæ res hærent, etiam inuitis. Fugienda ergo ſunt ludorum ſpectacula, vbi ad horam gaudemus, vt diutius doleamus: & ſemper videamus, quod vidiſſe ſemper diſpliceat. Porro ludorum varia eſſe genera cõſtat, quæ docuit antiqua illuſio. Alii enim aliis delectantur ludis. quidam ſpectaculis ferarum, quidam hiſtrionibus, quidam palæſtris, quidam aleis, ſed vbique vanitas. Quid enim tauros, quid feras publice interfici delectationis habet? quaſi non ſufficiat bellorũ cruor in caſtris vrbibuſq; dietim effuſus? De palæſtris vero atq; torneamẽtis quid dici poteſt? vbi inſpector vaniloquus, miles inſanior. Fit enim ſeruus totius vrbis. in quo ludo ſæpe vilior omnium victor euadit. De hiſtrionum bufonumq; vita quid dici poteſt? neſcio quis inſipientior euadat, an hiſtrio, vel qui de hiſtrione ridet: forte qui pecunias effundit, vanior eſt. Quotiens enim hiſtriones de ſe dominos ridentes videns, totiẽs ipſi mirantur dementiam ſe mirantium. Sæpe certe hiſtrio aliquid fingit, quo falſo audientes delectat, ſe vere. Alearum vero & taxillorum luſores adeo ſpurciſſimã artem exercent, vt in ea arte quanto doctiores, tanto nequiores habeantur. De quib. Philoſophus in Politicis ait, quia *aleatores mortuorum ſpoliatores & latrones, turpes lucratores ſunt.* Lucri enim gratia opprobria ſuſtinent. Vnde & Themiſtocles grauiſſimos viros & reipublicæ curam gerentes, à ludis lenioribusque ſolatiis arcendos decreuit, ne reſpublica ludere videretur. Ipſe denique dicebat, *ſanctius eſſe ociari, quam turpiter ſolatiari.* Ludos vero innoxios ad recreationem & temporis deductionem Chriſtianis non nego, vt muſicis inſtrumentis: vt videbis ſtatim, cum de muſica agemus; quæ prætermittuntur pro loco & tempore.

Varia eſſe ludorum genera.

Ludi fortuna pericula.

CAPITVLVM XXXII.

De ſeptima arte mechanica, videlicet medicina, & de eius neceſſitate & vtilitate & laudibus. Demum de illius abuſu, laboribus & periculis.

Medicinæ vero ars (fateor) inter mechanicas nobilior est, tanquam à natura ipsa hominibus donata: quinimo vitę humanæ plurimum necessaria, atque à Deo immortali laudata & honorari iussa. qua corporum morbi curantur, & vitæ intersticia cõseruantur. Deniq; ipsa huius artis naturalis inquisitio commendatissima est. Et (vt paucis agam) vtilis admodum & accommoda medicina est, quę nedum corpora ipsa curat, sed liberiorem ad vacandum animum reddit. Nam Philosopho teste: *ex bona corporis valetudine crescunt vires animi*: & bona corporis dispositio animam quoque iuuat, & ad optima quæque disponit. Sed fateor, laudanda plurimum ars medicinę esset, si bonum subiectum, si virtuti deditum reperit, si deniq; idipsum sciendi genus optimum ac naturalibus scientiis infallibilibusq; fundamentis communitum, prius medici addiscerent quam exequerentur. Sicut enim (vt aiunt) vnusquisque id agit feliciter, quod optime nouit: ita qui principia medicinæ ignorat, cuius finis sanitas existit, vt sanũ ęgrum reddat, necesse est. Vidi ego plurimos heri aromatarios, hodie medicos: heri barbarum rasores, hodie morborum grauium censores: heri herbas ceteraque materialia in apothecis commiscentes, hodie in principum aulis morbos iudicãtes. Si enim etiam sanando, vix nomen boni medici quisque assumit; quonam pacto necando medicandi titulum vendicabit? Quibusdam itaque his similibus me aliquando febricitantem visitantibus, atq; remedia pollicentibus, sed & causas morbi iudicare conantibus, illud ad Philippũ, vt in actibus apostolorum legimus, dicebã: *putas ne intelligis quæ dicis*? Quibus dicentibus: *Etiam*, ego iterum cum eodẽ eunucho addebã: *quomodo scire poteris, cũ aliquis te non docuerit*. Mira certe res est, vt enim inquit Hieron. fullones, metallarii, fabri, lignorum cæsores, ipsa quoq; vilia officia exercentes, absque doctore esse non possunt, nec experiri audent quę non nouerunt: sola est medicandi ars, quam sibi passim vnusquisq; vendicat. Alii enim à crebro infirmantibus medicinam addiscunt. Alii à feminis, vt viros curent. Alii ab infidelibus audiunt, vt fideles necent. Alii nescio quibus libellis legunt, vt in miseris corporibus vniformiter exequantur, & (vt aiunt) vno collirio ab eis incognito, omnium oculos volunt curare. quo fit, vt cæcus arte natura videntem cæcum faciat.

Medicinæ necessitas.

Heri aromatarius, hodie medicus.

Hiis

Hii medicinam neſcientes, medicina abutuntur: & artem egregiam, quam non nouerunt, profitentur, medicinæ excellenti & illuſtri nomine gloriantur, quippe quæſtus gratia pecuniam vt finē quærunt. Præmium certe vero medico non modo exiguum, ſed ſordidum & tanto labori impar, nec ingenio dignum. Ex quibus huius artis difficultates & incommoda in promptu ſunt; dum viris excellentibus non creditur, & hac laudatiſſima arte abutentibus præmia dantur. Adde, quia multa milia hominum talium medicorum inſipientia, aut inexperientia forte moriuntur, & dum vnum morbum curare ſatagunt, plures inducunt, aſſuefaciuntque miſeros ægros, vt ſine medicinis viuere non valeant, quas niſi aliis parandis minime ipſi tangunt nec deguſtant. Cetera hominum genera felicem auram, bonamque temporis diſpoſitionem optant: Medici vero aut inſanam, aut peſtiferam, omnes infir- *Medici omnes infirmos eſſe preter ſe & ſuos deſiderāt.*
mos eſſe præter ſe & ſuos, deſiderant. Quos quidam Sapiens ſimiles dicit eis, qui funera ad corpora hominum ſepelienda deferunt: quos Demoſthenes Athenis damnauit exilio, eo ſolo, quia optabant plurimos mori, vt inde lucrum caperent. quod contingere non poteſt ſine multorum morte. Taceo quot morborum prolongationes, quot peſtiferas potiones, quot infirmitatum comminationes miſeris infirmis ingerunt, & quos abſtinentia aut ſimplici victu, quippe vel herba, ſi ſcirent, curare poterant, ſumptuoſis vltramarinis quippe & adulterinis materialibus, quæ ipſi aut vendunt aut illorum lucrum participant, curare, potius inficere humana corpora moliuntur. Rurſus medici cauſas & naturas ægritudinum dicunt ſubtiliter, dantque ſanitatem verbotenus, adeo vt ſicut quidam Sapiens dicebat: *Cum eos audimus, mortuos poſſe ſuſcitare credimus:* paulo tamen poſt cernimus inanem eſſe eandem ſanitatis ſpem, quam ilico inſperata mors intercipit. Sed quid plura? Abſit, vt de medicis quicquam ſiniſtre dicam. In manibus enim illorum ſæpe meis peccatis incido. Itaq; mihi ceteriſq; mortalibus ſanum foret conſilium eos non exaſperare verbis, ſed demulcere obſequiis. Quare nec ego ſentire audeo, quod omnes clamant: latrones enim, ſicarii, venefici homines inhumaniter occidūt: medici tamē humaniſſime atque officioſiſſime & ſolenniter interimunt.

Et si qui aut diuino munere aut naturæ vigore conualescunt, ipsam diuinam gratiam ipsumque beneficium pecunia vendunt, dum sibi sanitatem attribuunt. Nec indignẽtur medici, quod eorum artem mechanicam dixerim. Nam dicere possum congrue medicinam esse mechanicam, quia est de corpore humano, ex ea parte, qua infirmatur & sanatur. Quod quidem corpus est intellectiuum. Quibus dicendum est secundum Alfarabium, quod hoc non probat medicinam non esse mechanicam. Primo quia licet sit de corpore humano, non tamen operatur in eo medicina proprie secundum quod est intellectiuum; sed secundum quod est sensitiuum & vegetatiuum. Medicinæ autem ad hoc valent: primo vt iuuetur vegetatiua potentia & sensitiua in operibus suis. Fateor tamen quod aliquando accidit, vt inde iuuetur intellectiua, quia sedatis doloribus, liberius vacatur operibus intellectiuis. Secundo hoc patet, quoniam Aristoteles in libro *de animalibus* tradit doctrinam de humano corpore simul cum doctrina brutali: tamen naturalis scientia speculatiua est, Medicina vero est operatiua & mechanica.

CAPITVLVM XXXIII.

De arte mercandi & vendendi, quæ ipsa mechanica est, & sub nauigatoria continetur: & de eius necessitate & vtilitate: & demum de illius infelicitate, fraudibus, dolis atque periculis.

MErcatura vero (quæ ad nauigatoriam pertinet) vtilis admodum est ad supplendas inopias prouinciarum: & sine illa comertium inter homines haberi vix posset. huius autẽ mercatoriæ artis tres sunt partes: (vt ait Philosophus in *primo Politicor.*) scilicet marelaria, id est per mare ferens merces, quæ nauigatoria dici potest secunda est oneraria: tertia est assistentia, quam quis assistit mercatoribus in pecuniæ & aliarum rerum commutationibus. quæ omnes mercaturæ species à Plutarcho cruribus corporis humani recte comparantur. Veluti enim crura hominis huc atque illuc discurrunt pro necessariis humani corporis; sic

Mercatores corporis cruribus assimilantur.

merca-

mercatores pro necessitate corporis reipubl. cæ. Rursus sicut coxæ & tibiæ sustentant corpus; sic mercatores reipublicæ suis mercibus sustinent. Ex quibus conspicitur necessitas & vtilitas huius artis. quare merito (vt ait Hugo) commendabilis est, veluti quæ diuersas ignotasque gentes conciliat, bella sedat, pacem firmat, & tãdem priuata bona ad communem omnium vsum immutat. Est igitur mercatura non modo necessaria, sed accommoda vtilisq; reipubl. & (vt inquit philosophus) est non infimum viuendi genus, si ipsorum mercatorum finis ad releuandas indigentias communis reipublicę tendit. sed si cupiditatis gratia quis mercaturam exercet, vix erit innocens. Sunt enim eius artis incommoda & pericula plurima. idque ex eo maxime constat, quoniam secundum sententiam Sanctorum, vix mercatura sine peccato potest exerceri. Quis enim huius artis dolos, fraudes, iniquitates & scelera narrare potest? Profecto non est dictu facile. Et si cætera taceam, quot falsæ rerum venalium laudationes? quot mentitæ rerum emptibilium vituperationes? quot defectuum occultationes? quot falsæ aut diminutæ mensurationes & ponderationes? quot falsæ mercãtium commixtiones? quot mendacia? quot periuria? Contra quos inquit Ambros. *O mercator seculi, comparator inferni, cur in fraudem & deceptionem conuertis naturæ industriam? Cur affectas rerum defectus? Cur optas pauperibus sterilitatem, vt domui tuæ cõpares dolosam fœcunditatẽ? Exploras, quando erit sterilior prouentus; quando rerum inopia. Hanc vocas industriam: quæ potius est calliditatis & cupiditatis astutia. & quod tu remedium dicis, commercium nequitiæ potius & latrocinium est.* Et sequitur. *lucrum tuum damnum multorum est.* Et (vt paucis agamus) omne huius artis officium eo tendit, vt ea vtentes lucris intendant, vilius emant, carius vendant, proximos decipiant. Hos signat Valerius cum ait: *Insidiosissimam fore artem, quæ inopum sanguine pascitur: & mendaciis, vt veritatis instrumento iuuatur.* Hac fallacia quasi præclaris artibus gaudet: quorum fraudib. non tam alios quam se ipsos fraudant. quia, teste Chrisost. *qui simpliciter negociantur, in omnibus prosperantur: qui versantur in dolum, eis omnia aduersantur. cum scriptum sit in Ezechiel: Totam anniuersationem vitæ vertunt ad lucrum. Ideo non perseuerabit substantia sua.* Et iterum: *Fraudabit eum pecunia sua.* Taceo de vsura, quæ vix a mercatura separa-

Mercaturæ necessitas & vtilitas.

Mercaturæ pericula.

tur. Cæterum de Campſoria ſileo, & pecuniæ commutatiua; quæ huic mercandi arti ſubalternatur. in qua tot doli, tot fraudes, tot rapinæ ſunt, quot nummos campſor habet ipſe. Harum itaque mechanicarum atq; ſimilium artium ſectatores vltra alia incommoda (teſte Philoſopho) inepti ſunt ad politiſandum. Quinimo apud antiquos huiuſmodi artibus vacantes, prohibebantur participare nedum principatum, ſed magiſtratum & conſulatum vt ſupra deduximus.

CAPITVLVM XXXIV.

De artibus liberalibus in genere: & de illarum commoditate & abuſu, laudibus & damnis, dulcibus & amaris.

LIberales vero artes plurimum fore vtiles ad inſtruendos iuuenes, & neceſſaria admodum ſcientiarum genera, nullus ſane mentis dubitat. nec tu ignoras, qui in puerili agens illis imbutus es: quæ (vt noſti) ſeptem numero ſunt, & in duo genera diuiduntur: quia primæ tres primordiales artes vocantur, vel prima ſciendi elementa, videlicet *Grammatica*, *Dialectica*, *Rhetorica*. Quatuor vero ſequentes ſcilicet *Aſtronomia*, *Muſica*, *Arithmetica*, & *Geometria*, mathematicæ appellantur, id eſt, doctrinales, quia per certas demonſtrationes docent, vt ſtatim ſubiiciemus. Quare autem liberales appellantur, & circa mathematicas quæ fuerint cauſæ inuentionum earum, & quæ ſit earum natura, vtilitas ſeu incommoditas, ſubiiciam. quæ etſi tibi nota ſint, volo illa tibi ad mentem reducere, ne illarum oblectamentis allectus, dum illis te totum exhibes, digniora atque excellentiora, ad quæ illa ordinantur, prætermittas. Appellantur itaque (vt noſti) ſeptem ipſæ artes *liberales* triplici ex cauſa. Primo vt diſtinguantur ab aliis illiberalibus, vt mechanicis & cæteris ſeruilibus artibus: quæ ideo ſunt *illiberales*, quia ordinantur ad corpus: Animam autem & intellectum male diſponunt. Ipſæ autem liberales principaliter ordinantur ad animam, quam diſponunt ad vſus & actiones virtutum moralium & intellectualium, vel ad vſum perfectiſſimæ virtutis, quæ eſt felicitatis. Ex quo poteſt elici alia propriiſſima

Liberales dicuntur artes ex tribus cauſis.

cauſa

causa, quare vocantur artes *liberales*, videlicet quia secundum eas, homo per se disponitur secundum intellectum, ad optimum finem, veluti vsum virtutum moralium & intellectualium; vel ad vsum perfectæ felicitatis, quæ est speculatiua. Qui autem talia considerant, naturaliter sunt liberi, quia non sunt seruiles, cum intellectu vigent. ideo recte artes ipsæ liberales dicuntur. Fateor tamen secundum philosophum in *octauo politicorum*: quia vtile & commendabile est participare aliquando liberales artes & mathematicas, quarum vsus ordinatur ad exercitium excellentiorum doctrinarum vsque ad certum terminum: sed continue & assidue exercere se in eis vsque ad quamcunque perfectionem, nonnunquam nociuum est; quia continua consideratio in illis retrahit aut simpliciter aut pro parte ab vsu virtutis moralis. Tertia vero causa est, quare *liberales* dicuntur; quia liberos, id est expeditos & exercitatos animos requirunt, eo quod subtiliter de rerum causis disputant, & de illis plerumque quæ à sensu remota sunt. Alia causa est, quia antiquitus tantummodo liberi, id est nobiles & ingenui, in eis studere consueuerunt. Plebei vero & ignobiles studebant in mechanicis, propter peritiam operandi. corporalis enim operatio plus congruit plebeis: otium autem & studium nobilibus secundum Hugonem.

CAPITVLVM XXXV.

De primis duabus liberalibus artibus, videlicet Grammatica & Dialectica: & de ortu earum, & causis quare inuentæ sunt, & de illarum laudibus & vtilitate, ac demum de earum abusu & incommoditate.

POstquam egimus de liberalibus artibus in genere: superest, vt in specie eas breui sermone tangamus. Primo igitur de Grammatica & Dialectica agemus: De Rhetorica vero in *sequenti capitulo* differemus. Vocantur itaque tres ipsæ artes *primordiales*, quia circa prima literarum elementa versantur. Per eas enim aut de congruitate, aut de ornatu sermonis, aut denique de orationis veritate & fal-

ſitate principalius agitur. Prima itaque *Grammatica*, ſecundum Alfarabium, à litteris nomen accepit: quæ mater eſt aliarum artium. Fuit autem cauſa & modus inuentionis eius, quoniam cum homines inordinate atque ad libitum & ſine arte loquerentur, eueniebat vt minus bene conceptus ſuos exprimere, ſed & minus apte audientes intelligere valerent. quo fiebat vt tardius intelligere & intelligi, ac difficilius ſcientias tradere poſſent. Qua de cauſa curarunt ſapientes has incommoditates tollere, tradiderũtque artificioſum loquendi modum, vniformẽ quidem ac cõgruum, vt omnes conceptus humani, demum cunctæ doctrinæ per eandem artem aptius & liberius ſignificarentur & addiſcerentur. Verum etſi vtilis & neceſſaria ars Grammaticæ ſit, quo tamen pacto inter ſcientias annumeretur, plurimi dubitarunt: pro eo quia Grammatica ipſa ſolum circa periciam recti ſermonis verſatur. ſermo vero tranſit, ſcientia autem eſt de permanentibus. Adde, quia hæc ars polire linguam, non animum nouit: nec intellectum dirigere, ſed labia. Accedit, quia non propter ſe, ſed propter alias inuenta eſt. quare inſtrumentum ſciendi potius quam ſcientia ſecundum quoſdam dici poteſt.

Origo Grammatica.

Grammatica an ſit ſcientia.

Logica ſecunda eſt liberalis ars, quæ & rationalis dicitur. Ipſa enim diffinire, quærere, reſpondere, vera falſis diiudicare, ac ſubtiliter diſputare docet. Neceſſaria certe & vtilis ars: quia, ſecundum Hugo. in *didaſcolicon*, per eam ſubtilibus obiectionibus latẽs veritas reperitur. Cauſa ſiquidem inuentionis eius perutilis admodum fuit. cum enim phyſicis plures ſuborirentur opiniones & contrarietates, decreuerunt ſapientes de modo altercandi artem tradere. Videbant enim, quia non poſſet facile perueniri ad alicuius ſcientiæ certitudinem ſine peritia diſputandi. Hanc Salomon omnium ſapientiſſimus in *prouerbiis* addiſcendam admonet, dum nos hortatur, vt *intelligamus ſermones prudentiæ, verſutiaſque verborum, nec non parabolas & obſcurum ſermonem, & dicta ſapientum ſimul & ænigmata.* quæ omnia (vt Hieronymus ad Magnum oratorem ait) dialecticorum & oratorum ſunt. Sed & Auguſtin. pro eo inter cætera Logicam commendat, quia exercitatiora politioraque reddit ingenia. Sed certe ſi dialecticæ fructus, ſi finis attenditur, vtique reperiemus, quia potius ingenium inaniter fatigat, quam

Logica vtilis & neceſſaria.

quam vtiliter perficit. Nam & si condisputantem viceris, nõ fructum, sed verborum folia consequeris. Hinc Gregor. *syllogistica*, inquit, *disputatio quid aliud est, quam verbis contendere & audiẽtes subuertere? Abutuntur enim ea arte plurimi, dum confidentia clamoris verborum veritatem impugnant.* Rursus: *quisquis ea doctrina versaris, necesse est contentiosus loquaris quicquid probare non potes.* quia (vt inquit August.) *confirmationem sumit ab homine, quicquid non habetur ex veritate.* Sed & illud verum est; quia sæpe nimium altercando perditur, dum inquiritur veritas, quod satis dolendum est. Idipsum quod ad veritatem iuuandam institutum est, ad eam obfuscandam, occultandamq; cum hominum labore studiosissime quæritur. Vnde Augustinus in *de doctrina Christiana*, execrabilem dicit artem sophisticam disputandi & libidinem rixandi, quam admonet cauendam. Si enim doctrina foret pietatis, nequaquam sacræ literæ tantopere eam detestarentur, cum aiunt; *Qui sophistice loquitur odibilis est.* In ea certe (vt ipse Augustin. ait) *victoria verborum & ostentatio ambitiosa quæritur*: nec modo tardos: sed plerumque ingeniosos decipit.

Logica abusus.

CAPITVLVM XXXVI.

De Rhetorica, quæ est tertia liberalis ars, & de eius ortu & vtilitate ac laudibus: Rursus de eius abusu, & qualis debet esse orator, & ad quid valet eloquentia sine sapientia: & quomodo aliquando est mortifera.

R*Hetorica* tertia est liberalium artium, sic dicta, quasi ornatus sit locutionis, secundum Alfarabium. Veluti n. per Grammaticã congrue loquendi artem addiscimus: ita per rhetoricam ea ornate proferre, quæ didicimus. ex qua re potissima causa illius inuentionis sumitur, secundum Hugo. Est igitur huius artis summa vis, ingens laus. Nam (vt inquit Seneca) *magna res est eloquentia; nec adhuc vlli indulsit, vt totam contingeret. satis felix est qui in aliqua eius parte receptus est.* Hæc certe ornamentum est aliarum scientiarũ. quia (vt inquit Cassiodorus) *quicquid in alia doctrina concipitur ab ista sub decore profertur.* Vnde in Ecclesiastico scribitur: *Tuba & psalterium faciunt melodiam, & supra vtrumque lingua suauis.* Et iterum: *Fauus mellis ver-*

Rhetorica vtilitas.

ba composita. Et rursus scriptum est: quia *sapiens in verbis suis monstra placauit*. De laudibus vero eloquētiæ repete, quæ supra diximus in XXXIV. cap. *in principio*. Sed certe hæc ars plurimos fallit, dum suos sectatores dicere non scire docet: instruit dulciter verba carpere, non vtiliter sapere. Et dum verborum suauitas quæritur, vera rerum sapientia amittitur. atque vtinam tantus hodie esset hominū labor ad recte beateque viuendum, quantus ad ornate, bene politeque dicendum. Hinc Firmianus Lactantius: *Vtinam tam multi benefacerent, quam bene loqui videntur*. Adde, quia pleriq; ea vtuntur non ad salutem, sed ad perniciem. Acerbissime quidem illud referendum quippe & dolendum arbitror, vt videlicet ea, *quæ* (teste Cicerone) *à natura data est ad bonorum hominum conseruationem, in pestem & nocumentum vertatur*. Simplex enim est veritas & recta splendore aut verborum lenocinio non eget, quinimo (vt Quintilianus ait) *suspecta est cum ornatur, fingere nescit*. Nam *quomodo* (inquit) *fabricabit figmentum, quæ vix elimatum depromit sermonem?* Ipsa vero perornata locutio plus proferre, quam conferre solet. Vt verum sit, quod quidam Sapiens ait, quia *garrulosa dicendi festiuitas plus sonat quam valet: multumque habet inanitatis & vacui*. Idque prudens Seneca non negauit, dum in declamationibus dicit, quia *raro hæc inter se coeunt, vt eadem vox sit dulcis & solida*. Hinc Dydimus ad Alexandrum: *artem*, inquit, *bene loquendi non discimus, nec facundiæ rhetoricorum oratorumque operam damus*. Cuius officium est fabulantes sermonibus figmentare mendacia, & innocentiæ fidem conferre criminibus: qui dum putant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam rapuisse, nesciunt se suæ conscientiæ perdidisse nitorem. vt recte experiantur illud Lactantii, quia *multis sua etiam facundia mortifera est*. Rursus veluti ipsa artificiosa dicendi ars suos alumnos decipit, sic & ab eis fallitur, paremque ei vituperii vicem reddunt, dum eloquentiæ aut rectoris falso nomine gloriantur, eamque tanto fœdius deturpāt, quanto nullam partē eloquentiæ attigerunt. Quippe nominari eloquentes delectantur, qui nondum loqui inceperunt, ne dixerim didicerunt. Est enim modernorum hominum ingens numerus, qui in eo se veros rhetores, perfectos atque facundos oratores euasisse putant, si post pauculas, quibus insudarunt, Grammaticæ litteras

Rhetorica abusus periculosus.

tas, poſtergatis cæteris præclaris ſcientiis, quæ ipſam eloquẽtiam
nedum illuſtrant, ſed conficiunt, ilico facundiæ ſtudiis ſe dedant,
libroſque Ciceronis & ſi vis noſtri Quintiliani perlegant. Longe
certe aliter idem Cicero moderna deplorans tempora in eo libro
ſentiebat, quem *de oratore ad Quintum fratrem* edidit. Longe ſecus
& ipſe Quintilianus cum *de oratoris inſtitutione* ageret. rarum e-
nim aut nullum fatentur optimum eſſe ea ætate oratorem. Cuius
rei illam aſſerunt non inſulſam fore cauſam. Nam oratorem, in-
quiunt, in omni ſapientiæ genere perſuadere oportere, vt quæ a-
libi didicit, cum ſplendore dicendi proferat. adeo vt qui verum
oratorem audit, ſcire & intelligere pluſquam cæteri arbitretur.
Quod vtique niſi diuerſis ſapientiæ titulis luſtretur, efficere non
valebit. Quo enim pacto in ſacris literis ille perſuadebit, qui eas
nuſquam legit? Quoue in naturalibus, qui Ariſtotelem non vidit?
Quo modo in moribus aut iure ciuili perorabit, qui earum ſcien-
tiarum ne dixerim expers eſt, ſed nec principia nouit? Ea de re
Cicero mirari deſinit paucos admodum fuiſſe oratores, cum eos
aut omnia aut multa ſcire oporteat. Quæ omnia homines com-
plecti perquam difficile eſt. Hinc Auguſt. in *de doctrina Chriſtiana*
ait, quendam Sapientem dixiſſe: quia *oratorem oportet non modo de-
lectare, ſed docere: nec modo perſuadere vt flectat, ſed vt vincat.* Conſtat i-
taque ea omnia non nudis verborum foliis, ſed multiplici ſapi-
entia comparari. Talis ergo eloquentia à ſapiente prolata, omni
dulcore mellis dulcior eſt: de qua in Eccleſiaſtico ſcribitur: *ſapiens
in verbis amabilem ſe reddit.* Vt igitur partes laudatæ eloquentiæ
quis aſſequatur, neceſſe eſt varia ſcientiarum ſupellectili conſti-
patus exiſtat. Idque in *prouerbiis* Salomon permonuit inquiens:
Stude ſapientiæ, vt poßis digne proferre ſermonem. Qua ſententia con-
temptibilem aſſerit facundiam, niſi ſcientia & ſapientia fuerit
condita. Fateor ergo, hominum mens hodie deprauata, quin-
imo & penitus obcæcata eſt: adeo vt frondes pro fructu capi-
ant, & fumo paſcantur, dum ſe igni appropinquare putant.
Hoc eſt certe illud tempus, quod Apoſtolus ad Timotheum
præſignabat, cum poetarum fabulas ac figmenta pro veritate
ac ſana doctrina fideles accepturos in ſpiritu deplorabat, cum
ait: *Veniet ergo tempus, cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt: ſed à ve-*

ritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Adde, quia teste August. Cicero ipse & cæteri, qui rhetoricam docuere, fassi sunt eloquentiam sine sapientia obesse plurimum: & prodesse nunquam: sapientiam vero sine eloquētia plurimū profuisse. Hinc Apostolus ipse vas electionis ad Corinthios de se loquens palam fatetur, se imperitum fore sermone, sed non scientia & sapientia. tantum tamen profecit, quantū mundus capere potuit, & humana ingenia sufferre valuerunt: adeo vt plus cæteris doctrina & prædicatione proficiens, vnus ipse *doctor gentium* meruit appellari. Ipse deniq; & si rhetoricis coloribus non vsquequaquam vtebatur, adeo vtiliter disputabat, vt omnes sua sapiētia superaret: non vtique (vt ipse alibi ait) vincebat in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, quæ ad eloquentiam referuntur. quare fideles summopere admonet, ne decipiantur in sublimitate sermonis. Nouerat enim quod ad eundem sensum Iob dixerat; *frustra* (inquit) *homo aperit os suum, & absque sapientia verba multiplicat.* Nec idipsum gentiles veteres, qui eloquentiæ studia miro cuderunt ingenio, negare videntur. Quippe arbitrati sunt eloquentiam non debere iudicari atque laudari verborum solo splendore, sed secundum grauissimas sententias à vera sapientia sapienter elicitas: vt explicare libet, & gratia exempli dixerim. In conficiendo diademate siue anulo absque proportione longe plus conferre videtur, qui carbunculum, qui gemmas, qui aurum offert, quam aurifex qui modo ea auro ligat, formamq; simplicem adiicit. Omnis itaq; referta oratio gēmis sapientiæ & sententiarū pondere perficitur, non solis verborum flosculis. parum ergo substantiæ vel virtutis, aut solidæ pulcritudinis orationi afferre videtur, qui solum rhetoricæ & eloquentiæ vacat, veluti qui nuda ex aliena preciosaque materia verba ligat. Qui vero non mendicando, sed sua diffundendo preciosiora ministrat, longe pluris conferre visus erit. *Famulatur* itaque (teste Augustino) *eloquentia sapientiæ.* Nec mirum (vt Hieron. ait ad Magnum oratorem) *si propter eloquii venustatem & dicendi ornatum sapientia vt domina ea vtatur, & aliquando de ancilla atque captiua propter eius venustatē faciat liberam Israelitem: quæ & tamdiu honorata incedat, quam diu dominam sequitur: sitque contemptibilis, cum sola absque dominæ splendore prodire*

Eloquentia vt sine sapientia nocet: sic sapientia sine eloquentia prodest.

Argumentū præfertur stilo.

&

& placere gestit. Postremo audi, quid Augustinus dicat. Ait enim: quia *eloquentiæ solum vacantes minime ingeniosi habentur. Quid enim* (inquit) *prodest clauis aurea, si aperire non potest? aut quid obest lignea si potest?* Agam igitur finem, si illud vnum dixerim, quia qui sine sapientia eloquentiam profitentur, vanitati inniti fatentur. Nam nudo verborum ornatui vacantes, humanitatis studia se iactant assecutos. Cum enim (teste Sapiente) *vana sunt studia hominum*: recte oratorum exercitia studia humanitatis sunt quippe & vanitatis, dum vanitati sermonis incumbunt. quos pulcre idem Sapiens alibi digito tangit: *Verba* (inquit) *proferunt plurima, multaque in dicendo & disputando vanitatem habentia.* Sed & Hieremias ad eundem sensum: *Doctrina* (inquit) *vanitatis eorum lignum est argento inuolutum.* Lignum (inquam) siccum est atque aridum, idq; vt splendeat argento inuoluitur. Nec aliter rhetorum verba arida sunt, veluti nullo sapientiæ humore aut sententiarum spendore humectata. quare vt fulgeant, argento nudæ eloquentiæ superinuoluuntur. Quo fit, vt verissimum sit eos studia sequi humanitatis, quin potius vanitatis. Adde quæ diximus in præfatione huius libri, quæ incipit: *Verum*, vbi aliquid diximus vsque ad medium capituli.

Humanitatis studia vnde dicta.

CAPITVLVM XXXVII.

De Mathematicis scientiis in genere, & de earum ortu & fine.

MAthematicæ vero doctrinales vocantur, quia per certas demonstrationes quantitatis continuæ docent, vt statim subiiciemus. Has Philosophus metaphysicæ connumerat, & cum illa conueniunt, quia vtraque considerat de quantitate continua, sed dispariter. Metaphysicus enim considerat de omnibus quantitatibus, provt sunt entia, vt ait Philosophus *libro 4. metaphysicæ*: sed mathematicus considerat de quantitate, vt de subiecto; & de illa principaliter agit, illamque demonstrat. Et quia quantitas multiplex est, aut saltem quadruplex, ideo quatuor sunt mathematicæ. Prima enim & nobilior quantitas est circa dimensionem omnium cœlestium corporum in se, & inter se per distantias & di-

Mathematica quadruplex.

mensiones ad inuicem, etiam respectu motus & situs illorum & circa istam quantitatem versatur *Astronomia.* Alia est quantitas respectu auditus circa sonos & voces. Nam humana curiositas videns in sonis esse delectamētum, quęsiuit causam eius, vt sibi posset per artem tales delectationes facere & cōtinuare, vt dicit Boetius in *primo Musicæ.* Vnde docuit quantitatem vocum sub vna concordia & consonantia sonorum coniūgere, & in vna proportione numerali deducere. & hanc proportionem & quantitatem sonorum vocamus *Musicam.* Tertia quantitas respectu numeri versatur, quæ dicta est *Arithmetica,* id est virtus numeri; quia considerat quantitatem numeralem & proprietatem eius, vt ait Isidorus. Hæc certè ars magnæ virtutis est, quia nulla aliarum artium indiget; aliæ vero hac plurimum indigent, vt ait Boetius. Quarta vero quantitas versatur circa mensuram, quæ dicta est *Geometria,* id est mensura terræ, quæ ortum habuit secundum Alfarabium in Ægypto. Cum enim post Nili inundationem possessiones omnes obducerentur limo, ad hoc vt deinceps possessiones certitudinaliter distinguerentur, ceperunt terram lineis & mensuris metiri & partiri, vt sic ceteri limites ponerentur in possessionibus. A tali igitur primaria mensura terræ scientia mensurandi nomen accepit, quæ Geometria dicitur. Postea vero creuit inquisitio eius, & deuentum est ad lineas, & circulos, & triangulos, & ceteras figuras ad eiusdem artis perfectionem.

CAPITVLVM XXXVIII.

Particulariter de prima scientia mathematica, videlicet de Astronomia, & de eius laudibus & vtilitate: demum de illius incommoditate, incertitudine, laboribus & damnis.

AStronomia itaque prima est *Mathematica,* & quam antiqui *mathesim* penultima breui appellabant; eamque vtilem probabilemque habuerunt: quia (vt ait Policratus) natura illam inducit, ratio probat, & vtilitas & experientia approbat. qui hanc sequuntur, curiosiores sunt cœlestium, vt inuestigent de singulis,

Astronomia vtilitas.

quæ

quæ sub lunari globo continentur: vtilis certe ad naturales effectus prænoscendos. Illa enim de siderum motibus magnitudine & distantia pertractat. Euocat enim homines ab his tenebris & grosso aere, & in superiorem illam lucidissimamq; cœli domum tot luminaribus distinctam, oculos & animum inducit. Est enim iocundum fixas stellarum imagines discernere, & erraticas suis locis nominibusq; designare, earumq; coniunctiones; demũ solis & lunæ defectus longe ante prædicere & præuidere. ex quibus plurima commoda consequimur, & non parua pericula & incõmoda vitamus. Rursus non est dubitandum ex motu cœlestium corporum, plurimos futuros rerum euentus dependere; prętertim in illis, qui ex nostro libero arbitrio non procedunt. Vnde secundum doctrinam Sanctorum: *Non sunt culpandi, qui naturales effectus stellarum & planetarum nouerunt & prædicunt.* Nam & in Genesi legitur: *Luminaria cœli ad hoc producta esse, vt sint in signa & tempora & dies & annos.* patet ex pra dictis excellentia & vtilitas huius artis. Verum secundum Alfara. hæc ars pro parte mendax est, & hominib. ignota. Quis enim hominum hodie nouit omnium & tam diuersatũ stellarũ diuersas naturas & effect⁹? & postea virtutes ex omnibus mixtas, vt cum certitudine determinet euentus, etiã naturales in elemẽtis & elemẽtatis cõtingentes, vt absq; dubio dicere possit; taliũ stellarum coniunctio facit necessario siccitatem, & taliũ cõiunctio facit aquarũ abundantiã: & talium pestilentiam, & talium mortem diuturnam, & taliũ mortem celerem? indubie nemo nouit çirca arcana ista certum dicere, sed per coniecturas fallaces asserunt aliqua ex his quæ contigerunt aliquando, & non accidit vniformiter sicut dicunt. Et ideo *astronomia iudiciaria* fatua dicitur, & infatuatiua eorum qui sibi vacant, secundum eundem Alfara. Irridenda certe & talium hominum dementia, vt scire velint, quę in cœlo aguntur, quasi consilio cœlestiũ interfuerint, atq; recenter inde venerint: cũ tamen quid in terra quid in domo vxor aut soror eius egerit, ignorent. Noui ego quosdã astronomos vxores habere non satis pudicas, ipsi tamen de aliarum impudicitia coniectabãt. Plurima itaq; incõmoda humano generi ex his futurorũ perscrutationibus mathematici afferunt. Sed vltra prædicta eminent alia incommoda & pericula. Nam raro & difficulter sectatores huius

Astronomia incerta diuinatio.

Astronomia fatua infatuat.

Astronomia incommoda.

artis intra moderationis metas cohibentur, sed cupiditate quadã futura prænoscendi, ad diuersa vanitatum genera eius velamento homines trahuntur. vt (teste Policrato) non tam Philosophiæ species, quam quædam impietatis disciplina sit, & tandem in mathesim producta per vltima conuertatur. Dilatant enim plurimi philacterias huius artis, vt constellationibus & planetis nimium virtutis attribuant, & eis nescio quam auctoritatem præstant in contumeliam creatoris. Et iuxta Apostolum: *Ad sobrietatem non sapientes stulti facti sunt.* Cœlestibus enim constellationibus attribuunt vitam & mortem, ceterosque euentus hominum prædicere conantur: & cetera, quæ pater posuit in sua potestate: non attendentes quæ per Prophetã Deus ad illos irridens ait: *Dicite mihi quæ vẽtura sunt, & dicam quia dii estis.* Sic igitur mentes hominum futura prænoscere cupientium illudunt, vt tandem liberi arbitrii perimant libertatem. qui pariter & eis credentes, vtinam illud cõsiderarent; quia altissimus sideribus ac stellis tantum dedit vigoris, quantum voluit, sibi tamen retinuit totius opificii principatum. Quæ omnia ipsi auctori Deo exhibent famulatum, iuxta illud: *Cœli enarrant gloriam Dei.* Adeo enim hii homines diuinæ prouidentiæ illiusque bonitati & potestati detrahunt, vt asserant aliquem faustum, aut fortunatum esse posse, ex constellatione natiuitatis suæ. A quibus (vt quidam Sapiens ait) quærendum esset, *an credant ira Dei quibusdam plerumque regna & dominia ablata fuisse simpliciter, & eius gratia & beneplacito aliis esse collata.* Rursus non credunt, quod eadem diuina ira vel gratia Dei, aut aliquorum precibus potest placari, vt bona data non auferat, & mala merita non inferat: quæ omnia in sacris literis sæpe facta esse legimus. Quod si ea vera fore credunt, necesse est illos etiam credere, quia contra voluntatem creatoris huiusmodi bona hominibus non proueniant, nec eis auferantur: sed ineffabiliter verum sit, cuncta bona & mala mortalibus ex Dei beneplacito prouenire. Vnde doctissimus Guillermus Cancellarius Parisiensis pulcre in eo, quem *de vniuerso*, libro edidit, refert facete, quia *cum vnus ex astronomis cuidam ex illius natiuitatis constellatione magnam dignitatem polliceretur, ille ab astronomo quæsiuit: Num si Deus nollet, ille dignitatem assecutus esset? Cui respondit: Nullo id pacto effici posse. Rursus ergo quæsiuit: an si Deus vellet,*

vellet, astra & eius natiuitas possent impedire, ne dignitatem assequeretur? Similiter respondit negatiue. Tunc ille: Cum ergo vtrumque sit in Dei arbitrio, totum ei committo. Quod vero obiiciunt, *luminaria cœli producta esse, vt sint in signa & tempora:* fatendum est in naturalibus. Erraret enim Medicus, si flebotomaret in certa lunatione vel signo siderum. Signant ergo sidera futura tempora, an naturaliter erunt sicca vel humida: secus in euentibus hominum, qui ex arbitrio procedunt, & per rationem dirigi possent. Tales enim astris non subiiciuntur. Pendent enim ex intellectu, quem secundum Philosophum constat esse ab extra. Fatendum est tamen, quia inclinatiue astra disponunt certos hõnes ad certos actus; præsertim eos, qui nõ resistũt passionibus, nec sequuntur rationẽ. Quo sensu dixit Ptolomeus, quia *solus sapiens dominabitur astris.* Stultorũ autẽ infinitus est numerus. Significant ergo astra, quædam naturalia in terra, nec ad illa homines cogunt: quinimo ea facile vitare possumus: veluti exempli gratia, Eleuatio manus cũ gladio, signũ est eminentis percussionis: nonnunquam tamen in iocum resoluitur. Rursus aliud exemplum succedit. si in capite alicuius vici aut stratæ vrbis videmus ignem accensum, & ventum validum ex ea patre, certe coniectamus domum ligneam, quam ignis & ventus petit, comburendã, tamen aquarum copia aut aliis remediis vitari potest. O quot felices principes, quot viros clar ssimos fefellit, atq; infelices reddidit hæc tam falsa & auida futurorum euentuum inquisitio. Testes sunt tres inter ceteros omni seculo percelebres & memorandi viri Pompeius, Crassus & Cæsar, quibus (teste Cicerone) Chaldæi omnes, mathematici, ceteriq; aruspices præclaro fine in patria morituros promisere. quod an verũ sit, mœstum est cõmemorari. ferro enim omnes cæsi; duoque longissime ab Italia inhumati, ferarumq; morsib. expositi fuere. Ea igitur atq; maiora quippe & deteriora his prouenire assiduo conspicimus, quos felices astronomi præsagiunt. Nec tamen humana mens futurorũ auida auerti vult, ne illorum nugis credat. Mira hominum leuitas, mira credendi facilitas, verius dixerim fatuitas. Quam non parum Cicero miratur, qui longe magis mendacibus quam vera dicentibus credunt. Ceteris siquidem etiam probis hominibus non facile fides datur, si vno tantũ notabili sunt deprehensi mendacio:

Siderum & signorum effectus.

Astrologi multos magnates deceperunt.

Aſtronomos vero & coniectores melioris conditionis dixerim, quod econtra accidit. Mille enim illorum in grauiſſimis rebus mendaciis, vna fortuita & alias futura veritas fidem præſtat. Quo fit vt aliud mirabilius accidat, quod, vt Petrarcha ait: *ſine vlla ſuſpicione mendacii libere mentiri poßint*, pro eo *quia ſemel potuerunt non mentiri.* Adde aliam ſtupendi & admirandi cauſam. Cum enim diuina veritas (ſcriptura ſacra teſte) nos moneat, ne prædictis coniectoribus etiam Prophetis & vera prædicentibus credamus, cum ait in Deuter. *Si ſurrexerit in medio tui Prophetes: & prædixerit ſignum atque portentum: & euenerit quod locutus eſt: non audias verba Prophetæ. Tentat enim vos Deus an diligatis eum.* nihilominus eis ipſis mathematicis, quos non Prophetas, non ſanctos ſcimus, in cunctis credimus, qui paucula dæmonum forte præſtigiis prædixerunt. Huius denique exercitii pericula & incommoda, vltra prædicta ex eo conſpicies, quoniam illam artem pro fundamento & ſcuto quodam ſuæ iniquitatis multi venerantur & colunt ſcilicet diuinatores, nigromantici, incantatores, arioli, aruſpices, coniectores, cyromantici. Vtcunque igitur ſit: oro te, fili cariſſime, hanc artem velut peſtem fuge: nec quid aſtra de te inquiras, ſed quid aſtrorum creator ſanxerit, bonis operibus expecta, atque vt ad ſalutem tuam cedant, iugiter exora: nec ab his coniectoribus veritatem ſperes agnoſcere, quibus veritas ipſa ignotior eſt quam tibi. Fateor enim aliqua aſtronomiæ ſpecies laudata eſt atque perutilis. Verumtamen (teſte Auguſtino) *potius eſt ſcientia curioſitatis, quam doctrina pietatis.* nec illam inculpamus, ſed vtilius ſectandam dicimus ſapientiam naturalem, quæ aſtrorum arti hæret. Illa enim naturali intellectui conſona eſt atq; conformis, per quam naturalium rerum animatarum & inanimatarum principia, paſſiones, & eorum quæ cœlo & mundo continentur, rationes & effectus cognoſcimus, ac multarum rerum poſſumus cauſas reddere, quæ mundo miranda videntur. Nec minus iocunda eſt inquiſitio perſpectiuæ, & de ponderibus tradita ratio. Fatemur tamē quia in his naturalibus metaphyſicis ſcientiis non Chriſtus, non Prophetæ ſonāt, ſed Philoſophus & Commentator. De quibus ad Damaſum dicit Hieron. quia *phyſici perſcrutatores oculos in cœlum leuantes, & vltra profundum terrarum in abyſſo demerguntur, in vanitate ſenſus*

Sacræ literæ prohibent aſtrologis fidem dari.

Aſtrologia ſcientia eſt non pietatis ſed curioſitatis.

sensus, in obscuritate mentis ingredientes diebus ac noctibus perscrutantur, multa vt sciant, pauca vt sapiant.

CAPITVLVM XXXIX.

De secunda mathematica, videlicet de Musica, & de eius laudibus & vtilitate, ac illius incommoditate, miseriis & laboribus.

MVsica vero altera mathematica est, quæ vt dixi, consonam multitudinẽ proportionum suarum in quadam æqualitate vocum conciliat. Hæc certe ars apud Græcos magno semper honori fuit: nec putabatur quis liberaliter eruditus, nisi musicalibus cantibus instructus foret. Quantam autẽ virtutem Plato harmoniæ tribuit, ex his patet, quæ in *Timeo* tradit. Ait enim, quia *potentissima artium est Musica, cuius harmonia virtus est ad mitigandos dolores animarum humanarum, ipsasq; lætificandum similiter & ad ingerendas eis omnes passiones.* Tantusq; est musicorum in cõmouendis animabus vigor, vt eas cogat mouere corpora sua ẽt ad gestus insolitos, quib. motus interiores alterãtur. Deniq; per harmonias gratia contemplationis & diuinarum scientiarũ studia, non mediocriter iuuantur, secundum Alfara. Adde mirabile dictu: quia & in bellis equos ipsi musicales concentus incitant: Delphinos quoq, & cetera animalia lætificant. Hanc Socrat. didicit, & adolescentes erudiri in ea iussit, non quod ad lasciuiæ incitamentum, sed ad motus animæ sub regula rationeq; moderandos. sicut enim non omnis vox, sed tantum quæ bene consonat ad soni melodiam facit: ita & motus animæ non omnis, sed qui rationi cõgruunt ad rectã vitæ harmoniã pertinẽt. Auget eius laudes, quia nõ modo delectabilis & vtilis est, qua nedum spiritus hominum viuificantur, sed instrumenta sunt ad rectos bonosq; hominũ mores, cuius virtute maligni spiritus cohibentur. Sed quid plura? Animũ à curis liberat, & quadam interna lętitia ad exultationem in Deũ mentes humanas prouocat. Vnde Propheta: *Exultabũt* (inquit) *labia mea, dũ cantauero tibi.* Sed iam audi illius incõmoda. Primo enim eas, quas diximus vtilitates, qui musiam audiunt, consequuntur: non quidẽ ipsi artifices. nam, vt ait Aristoteles *audibilia fortius mouent quam sensibi-*

Musica commoda.

Musica incommoda.

lia, aut per se operabilia. Quinimo, teste Philosopho, propter vehementiam multitudinemq; vocum, læditur cerebrum, læduntur spiritus vitales cantantium; quo fit vt ad mores male dispositi reddantur. quos Aristot. *banausos*, id est, indispositos ad res intellectus vocat. Rursus musica & vsus eius per certas melodias ad mollitiē disponunt, aliquando ad iram, aliquando ad diuersa alia, quæ distrahunt ab operibus virtutis & intellectus, quare senibus ac magnis & studiosis viris audire & iudicare, non exercere musicam præceptum est. Decet enim (vt Sapientes aiunt) grauem virum non modo manus, sed voces cohibere ad aliorum applausum; quod proprium histrionum est. Adde his quę tangemus infra *libro 2. Capitulo XV.* vbi de cantoribus agitur.

CAPITVLVM XL.

De tertia & quarta mathematica, videlicet Arithmetica & Geometria: & de earum laudibus & vtilitate, ac de illarum incommoditate, inutilitate & laboribus.

Arithmetica & Geometria vtiles & necessaria.

ARithmetica & *Geometria* vltimæ sunt mathematicæ, & vtiles admodum; quarum altera de numeris, altera de magnitudinibus. In quibus secundum varias relationes parium vel impariū: item linearum, superficierum, aut corporum, variæ species numerorum, magnitudinumque constituuntur. quæ cognitio iocunda est. Hæ quidem artes vtiles certe & necessariæ sunt, & in scriptura sacra plurimum commendatę, quia scriptum est: *Omnia fecisti in numero, pondere, & mensura.* Sine enim numero nihil agere possumus. Vt enim inquit Isidorus: *Tolle numerum à rebus, & omnia pereunt; nec differrent homines à bestiis ceterisque animalibus, quæ calculi rationem ignorant.* Et idem de Geometria; *Sine enim pondere denique & mensura nec possessiones nec politiæ forent.* Sed fateor, hæ artes & si vtiles & necessariæ sint, non tamen homines conducunt, nec dirigunt ad mores, nec ad felicitatem æternam. Quid enim prodest rerum magnitudines ac extrinsecas quantitates agnoscere, sui vero ipsius intrinsecas qualitates ignorare? Quid rursus quantus sit orbis intelligere, sed

Arithmetica incommoda.

quantus

quãtus sit eius creator nescire? Aut quid prodest, omnium numerorum proportiones attingere? Quid numerare multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocare, si vicia, si scelera sui-ipsius non computat? Vera igitur geometria est quantitatẽ & magnitudinem peccatorum attendere, illaque pœnitentiæ calculo diluere. Vera illa est arithmetica, dies nostros dinumerare, & in quo defecimus computare, dicentes: *Fac mihi Domine notum numerum dierum meorum, vt sciam quid desit mihi.* quia carpentarii sibi vẽdicant: in quarum vsu, pericula, fraudes & doli non desunt. Taceo de falsis computis, de falsis mensuris & ponderibus. Vides, fili mi, huiusmodi mathematicas artes fore alienas ab artibus & scientiis pietatis: quæ ad vitam æternam conducunt, ad quam te dirigere, omnia mea studia tendunt.

CAPITVLVM XLI.

In quo sub breui epilogo recolligit autor cunctas alias artes & genera viuendi in hoc seculo. In quo ostendit miserias, labores & pericula omnium statuum. & docet eos omnes plures habere aculeos & miserias quam gaudium, quietem & securitatem: discurrens per omnes modos viuendi in hoc seculo.

CErnis iam, fili mi carissime, si ea quæ audisti, tecum ipse recolis ac discutis, explicata esse omnia vitæ genera: cuncta denique humana temporaliaque exercitia: in quibus diuersa mortalium studia, tam sedulo & vehementer occupantur. Nec enim puto me falli, quoniam humanus animus in illis non tam satiatur quam cruciatur. Si enim recte iudicas, plus in eis laboris quam quietis, plus mœroris quam gaudii, plus luctus quam solatii, plus difficultatis quam facilitatis, plus periculi quam securitatis reperies: quæ omnia opto tecum ipse consideres. Scio enim, quoniam si minimam laborum, difficultatum & afflictionum partem, pro immortali Deo pertuleris eorum, quæ mortales subeunt, vt seculo diuersis modis seruiant, recte quidem beatus eris. Verum sub breui epilogo plurima tibi ad mentem adducam. Quis enim omnium viuendi generum, ac humanorum exercitiorum & offi-

ciorum labores, incommoda, pericula, fraudes quoque & dolos facile memorare posset? Sed (vt breuioribus apud te vtar verbis) à summo culmine vsque ad infimum, à Cæsare vsque ad bubulcum, à Rege vsque ad pastorem: nulla quies, nulla securitas, sed omnibus casibus, periculis, aculeis, laboribus innumeris subiiciuntur: cuncta fraudibus & iniquitatibus subiacent. Regis enim aut Cæsaris clarissimum esse nomen non ambigimus: sed durissimum officium & magis seruare difficile. In excelsum enim & ventosum montem ascendit Rex, quem facilius fulmina feriunt. Nam & si clarus Regis titulus sit, res tamen obscura. nec aliud est quam vitreum & periturum iocale: curis & periculis plenum. Demum Reges delirant adulationibus, & (quod periculosius est) retento Regis nomine plerique tyranni fiunt: quorum nonnulli multo iustius sub Rege iusto agerent, & tranquillius quam reges ipsi essent. Locus certe regius nedum ignauus & petulans est, sed & periculosus, laboriosus virtutique difficilis. Quippe bonus rex, seruus reipublicæ: & malus, hostis illius. Adde, quia rex ea die, qua regnare cæperit, mori cæpit. Aliis enim viuit moriens: quod difficile creditur à regis hostibus. Si quæ erat olim quies, Regi periit. Sed de Principum miseriis hactenus in *secundo huius libri capitulo* diximus. Simile omnino de Principibus, de Ducibus & Marchionibus, Comitibus, Baronibus & cæteris potentibus cogitabis, quibus illa indelebilis atque irreparabilis mœstitia addenda est; quia si potentes sint, posse tamen ne regi subiiciantur, nequaquam possunt. Cætera hominum officia, status, artes & exercitia breuioribus attingam verbis. Milites populum reliquum & ipsos subditos non defendunt, sed deprædantur: Principum officiales plebem excoriant; thesaurisant sibi non autem reipublicæ thesaurisant. Regia quæque domus & Principum aula, plena est superbis. & quandoque magnatum curia referta est mendaciis, impietas versatur in principum ac quorumlibet belligerantium castris seu tentoriis. quoniam (vt dudum cecinit elegantissimus poeta Lucanus)

Reges delirant ex adulatione.

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur
Venalesque manus: ibi fas, vbi maxima merces.

Sed iam transire ad alios libet. Eques ipse factiosus: armiger

pauper

pauper deprædatur, pedites luctuosi, inferni ministri, venator fessus cursitat inaniter, fraudatur auceps, piscator madidus aquas non terram colit, custodes latrones in siluis, iusticiarii in foris sicarii, excoriat barbitonsor, lædit cyrurgicus, occidit medicus, apothecarius sophisticat aromata, iudices tribunalia vendunt, notarii registra falsificant, litigiis immiscet canonista, fraudibus ditantur legistæ, fraudat orator, artistæ superflua curiose rimantur: Theologi bona prædicant, praua agunt: mercator decipit atque deierat: venditor laudat: vituperat institor: scriptores incorrecte depingunt: pictores falsa sculpunt: carnifices putrida vendunt: tabernarii ebrios pariunt, gulam gignunt. Sed tam cæca est hominum mens: vt ad hæc omnia & si miseriis, periculis, ærumnis plena, tamen vt ad quædam solatia ingentia properant, festinant. Currunt enim & discurrunt mortales, non quidem per virẽtia prata, sed per scabrosos sepes, ac semitas diuersas. Quidam n. ascendunt mõtes, transcendunt colles, transuolant rupes, transgrediuntur foueas, ingrediuntur cauernas: alii rimantur viscera terræ: alii profunda maris penetrant: alii opaca nemorum transfodiunt: alii exponunt se ventis & imbribus, ac tonitruis & maris ac fluminum fluctibus & procellis: alii metalla cudunt & conflant: alii lapides sculpunt & poliunt: alii ligna succidunt & dolant: alii telas ordiuntur & texunt: alii vestes incidunt & consuunt: alii ædificant domos: alii plantãt hortos & vineas: alii succendunt fornaces: alii extruunt & cudunt molendina: alii piscantur: alii venantur, aucupantur: & tandem alii mercantur, fænerantur. In quibus omnibus nõ deficit fraus, dolus & nequitia, ac etiam pericula plurima. Rursus alii meditantur, cogitant, consiliantur, & tãdem decipiuntur. alii contendunt: alii prœliantur: alii plurima animo voluunt, vt diuersis artibus opes congregent, & quæstus multiplicent, lucra se ctẽtur, & his labor corporis, afflictio mentis & periclitatio animę. Quæ omnia hominũ studia atq; exercitia, tã vana sunt quã diuersa, plena certe periculis, aculeis & laboribus. Quod pulcre nõ negat sapiens Salomon inquiens: *Cumq; me conuertissem ad vniuersa quæ sub cælo sunt, & quæ fecerunt manus meæ, & ad labores quib. frustra sudauerant: vidi in omnibus vanitatem & afflictionẽ, & quod non sit nisi labor*

& afflictio spiritus. Et concludit: *Cunctæ res difficiles: nec potest eas homo explicare sermone:* prout statim particularius in *sequentibus capitulis* differemus.

CAPITVLVM XLII.

In quo inquiritur causa, quare à prima mundi origine, boni & mali in quouis statu existentes, diuersas miserias, pœnas, cruciatus, plurimaque mala & incommoda corporaliter passi sunt. Et breuiter enarrantur calamitates in specie omnium fere magis excellentium personarum vtriusque testamenti.

QVam cæca sit mortalium curiosa inquisitio, erga vitæ formā eligendam, satis ex prædictis conspicere libet. Audita siquidem fiunt non modo in genere, sed in specie eorum, qui temporaliter & in hoc seculo vitam ducunt, cuncta humanæ vitæ studia, exercitia, artes & officia. in quibus ostensum est parum fore dulcoris, plurimum vero mœroris & afflictionis. Superest igitur pro huius partis complemento, vt eius rei primo causas perquiramus: deinde à nascentis mundi origine, plurimum & fere omniū magis excellentium & egregiarum personarum miserias, pœnas, afflictiones, incommoda, mala, mortesque teterrimas, particularius & nominatim breui, sed compendioso sermone narremus: nec modo sceleratorum hominum, sed & innocentium. Vt dum vnusquisque bonos simul & malos ea pertulisse cognouerit, nequaquam se magis aut exemptum, aut priuilegiatū reputet. Quid igitur sibi vult, quod nulla viuendi formula, nulla vitæ ars, nulla sors iustorum aut iniquorum hominum, miseriis, laboribus & anxietatibus, cruciatibus ac pœnis careat? Certe quisquis interrogat, mecum ignoret. Si tamen inquirendo aliquid dicere libet, illa fortassis inter cæteras causa, summaque ratio assignari valebit. Cum enim (teste Hieremia) *oculi hominum ad auaritiam, ad sanguinē innocentum fundendum, ad calumniam, ad cursum mali operis intēti sunt.* Quodque & Genesis libri proclamant: quia *vidit Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum.* Et in prouerbiis scribitur: *Pedes hominum ad malum currunt.* Et

Et iterum in Hieremia: *De malo ad malũ egreßi sunt.* quare recte eos mala sequuntur, qui mala cogitant & operantur. Quod sensit Dauid cum ait: *Comprehenderunt me mala, quorum non est numerus.* Hinc Gregor. *Nulla dominabitur aduersitas, si nulla dominatur iniquitas.* Nec aliud clamabat Sapiens: *Corda* (inquit) *filiorum hominum replentur malitia & contemptu in vita sua.* Et subdit: *Et post hæc ad inferos deducentur.* Natura enim humana tam naturaliter deprauata est, vt ex se mutari non valeat. quare necesse est eam comitentur mala, sequantur aduersa. Hinc idem Sapiens: *Nequam est natio illorum & naturalis malitia ipsorum: quoniam non poterat mutari iniquitas eorum in perpetuum. Semen enim illorum erat maledictum ab initio.* Sed dices: iuste quidem malos mala sequuntur: bonis vero præmia non supplicia debentur. Sed audi quid sanctus Iob dicat: *Si impius fuero, ve mihi: & si iustus, non leuabo caput saturatus afflictione & miseria.* Primis enim afflictio pœna est, secundis medicina: illis supplicium, istis exercitium, *omnium* tamen (vt ait Sapiens) *multa est afflictio.* Quod Apostolus non negauit inquiens ad Timotheum: *Omnes qui pie viuere volunt in Christo, Christi persecutionem patiuntur.* Nec aliquem idem sanctus Patriarcha excepit cum ait: *Homo natus de muliere breui viuens tempore repletus multis miseriis.* Id enim hominibus summa ratione congruit. Nam cum mens humana ad eam, quam creatus quietem suspiret, agit diuina prouidentia nos ad illam dirigens, vt in hac valle miseriæ nullis gaudiis, nullis prosperitatibus merito quietetur: vt tanto vehementius nos æterna illa nondum habita delectent, quanto iam ista adepta cruciant. nec aliud Imperator noster verbo & exemplo docuit inquiens: *in mundo pressuras semper habebitis.* in quo verbo Gregorius *nemo,* inquit, *sibi promittat quod euangelium non promittit.* Quis tam demens ille est, vt sibi in quouis huiuslibet statu quietem & gaudia promittat? Quippe tribulationes & angustias euangelica, immo Christi vox comminatur. Superest vt exemplis factisque comprobemus, quæ verbis attulimus. In primis igitur quam vera sint facile intuebimur, si cunctas huius seculi ætates discutimus: si denique nostrorum priscorum vitas ac studia, artes & exercitia perscrutemur. Memores itaque simus dierum antiquorum; cogitemus generationes singulas. Interrogemus pa-

Mala recte eos sequuntur, qui mala cogitant.

tres nostros, & annunciabunt nobis: maiores nostros, & dicent nobis. Nam à tempore, quando diuidebat altissimus gentes, & quando separabat filios Adam, omnis creatura, omnis ætas miseriis & ærumnis plena fuit. Incipere autem libet à primo nostro protoplasto. Is à dæmone seductus, quã male permutauit locum, nosipsi sentimus. Vxor vero Eua quam male versutiis dæmonum credidit, nosipsi patimur, quibus plurimas afflictionum miserias infeliciter transmisit: quas sibi nobisque vitasset, si voci creatoris obedisset. Per quorum transgressiones ab ipsa mundi origine omnes morti dediti, non modo mali, sed boni: non peruersi, sed & iusti, recti & innocentes; non nisi sudoribus, miseriis, & laboribus vitam duxerunt. Abel enim eorum filius innocens, à nocente occiditur. Enoch iustus ab hac vita transfertur. Cain sagitta perfoditur. Lamech primus bigamus excæcatur. Tubalcaym laboribus implicatur: & faber malleator, atque in cuncta opera æris & ferri multipliciter fatigatur. Mathusalem, sicut plurimis annis vixit, sic multa frigora, multaque sensit discrimina. Noe ab ea, quam plantauit, vinea irridetur: atque centum annis in arcæ fabrica desudauit: viditque tremulus cataractas cœli apertas, ruptosque abyssi fontes. Nemroth tyrannus maledicitur: & præsumptio turrem ædificantium cum eorum supplicio reprimitur. Abraam tentatur & circunciditur. capitur Loth in bello. Saræ vero sterili deficiunt muliebria. Agar expellitur. bellis insudat Ismael. Isaac immolãdus per multas miserias senuit. decipitur Esau suis primogenitis: primogenitus ipse à fratre frustratur. Sodomorum tabernacula vorax ignis consumpsit. vxor Loth curiosa sciendi prohibita, salis conuertitur in statuam. Rebecca desiderio filiorum premitur. Iacob luctatur: à fratre insidias patitur. Lia licet fæcunda, lipposa dolebat. Rachel pulcra, doloroso partu spirat. Dina indigne violatur. Sichen mechatur. Ioseph à fratribus venũdatur. Ruben maledicitur. Simeon & Leui, à patre vasa iniquitatis appellantur. Dan vero coluber: Isachar asinus: Beniamin lupus rapax. Et vt breuius agamus: filii Iacob de scelere pessimo accusantur. pincerna Pharaonis impie incarceratur: pistor suspenditur à domina: carnalibus stimulis Ioseph angitur. populus Israel in luto, palea, lateribus

ac ſeruilibus oneribus premitur: maſculi iubentur interfici: Obſtetrix timore falſum dicit: Moyſes ciſtæ aquiſque committitur: Ægyptius in ſabulo ſepelitur: Cæteros intempeſtiua mors affligit. Muſca percutit grauiſſima: ranarum multitudo: culices: brucus: lapides grandines vexant: Tandem rotæ curruum ſubuertuntur, atque in profundum feruntur: & tenebroſus vorax pontus abſorbet. populus ſitit, eſurit, ſimul & murmurat in deſerto. de porta ad portam quæruntur idololatræ iugulandi. Crematur Nadab. murmurans populus ſuccenditur flammis. Dathan & Abiron terra abſorbuit. Core ad centrum terræ ruit. igniti in populum ſæuiunt ſerpentes, occiduntur Cananei. moritur Aaron. in monte impugnatur Balaam. Moyſes dilectus Deo extra patriam moritur. Iherico corruit. lapidatur Achor. ſuccenditur Ay, & eius rex ſub aceruo lapidum ſubmittitur. pugnat Ioſue. ſenſerunt de cœlo lapides Amorrei. Ayoth in ventre pinguiſſimo gladium dereliquit. Sexcentos occidit vomere Sangor. perimuntur Sebee & Salmana. Abimalech ſeptuaginta fratres ſuper lapidem regnandi cupidine occidit; eiuſque cerebrum non multum poſt mulier confregit. Ihepte filiam immolat, dicentes Chibolech iugulantur. Philiſtini, aſini mandibula ſternuntur: alii cum Sampſone templi ruina conſumuntur. filii Beniamin occiduntur. moritur Abimelech. flet Anna. cæſus eſt Iſrael. Phinees & Ophni moriuntur. cecidit Heli. Golias perimitur à Dauid. pereunt Philiſtei. cadunt ſacerdotes. percutitur Nabal. perimitur Ionathas. Saulis armiger ſe fideliter (ne dixerim imprudenter) necat. Transfoditur Aſael. Abner occiditur. Miphiboſeth claudus decollatur. Ioſobeth percutitur. Oza vincitur. Syri perduntur. Proditur Vrias bene ſeruiens. luget Thamar. Amon pœnas luit. pendet Achitophel. lancea foditur Abſolon. Dauid pater dum hoſtem cernit, occiſum filium plangit cariſſimum. currit Achimas ad malum. decollatur Syba. eneruati à Dauid pereunt. ſine culpa interficitur Adonias. occiditur Ioab. idolatrat Salomon: qui cunctos ſapientia vincit, à muliercula deuincitur. ſpernitur Roboam. Ieroboam maledicitur. dolet Aſa. vritur Zambri. timet Helias. occiduntur prophetæ. Micheas ſagittatur. cecidit Ochozias. vrũtur quinquagẽa-

rii.irridetur caluitio Heliſeus:pueri vrſis lacerātur. leproſus Naaman anxius medelam quærit: punitur Giezi.corruit Ioran.feritur Senacherib. ægrotauit Ezechias: dies enim mortis prædicitur. eruūtur oculi Sedechiæ. dolet Eſdras. luget Neemias. abiicitur vt beſtia Nabuchodonoſor. occiditur Balthaſar. innocēs accuſatur Suſanna. Ionas in pelago recluditur. Tobias dolet cæcitate. præſtolatur Anna. Sara lacrimatur. in periculo Iudith conſtituitur. Olophernes (quem vix terra ſuſtinebat) à femina capite truncatur. Vaſti repellitur: pallet Heſter: ſuſpenditur Aman. decidit potens Alexander. opprimitur Eleaſar. occiditur Antiochus. perit Liſias. corruit Nichanor. Iudas occubuit. perditur Ionatas. Simeon perimitur: Eliodorus flagellatur. necatur Onias. occiditur Liſamachus. Machabei torquentur. Iob diuerſis plagis percutitur, & in ſterquilinio tanquam dulci lecto meditatur. Paucula ex multis ſufficiant, eorum qui in veteri lege afflicti & tribulati ſunt. Taceo eos annumerare, qui ſub euangelio & lege gratiæ, diuerſis pœnis, cruciatibus, miſeriis & malis afflicti reperiuntur? Quis enim Apoſtolorum plagas? quis Martyrum ignes & gladios? quis innocētum enſes & præmaturas mortes enumerare poſſet? Quorum alii cæſi, alii ſecti, alii lapidati ſunt, alii plumbatis, alii ſagittis, eculeiſque rubricantur, rotis lacerantur, lignoque afficiuntur, alii beſtiarum dentibus traduntur. Libet illud *conuiuium* hic inſerere, quod Cypriano nonnulli attribuunt. in quo ex Scripturis ſacris plurimos introducit, qui nō eſcas, ſed corpora, membra, ſanguinem, pericula & labores ad conuiuium conferunt. Ex præmiſſis igitur attingere libet ſeries & cauſas malorum & dolorum, quibus mortales corporaliter afficiuntur: ideo vt apertis oculis conſpiciamus, nullum hominum genus ærumnis & miſeriis caruiſſe: nullumque tempus à doloribus & laboribus vacaſſe. vt recte Rex & ſapiens Salomon dicere auſus ſit: *Vidi calumnias, quæ ſub ſole generantur, & lacrimas innocentum, & conſolatorem neminem: & laudaui magis mortuos quā viuos, & feliciorem vtroq; iudicaui, qui nōdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub ſole ſunt: quoniam vniuerſa vanitas & afflictio.* Et rurſus in Eccleſiaſtico: *Quid de vniuerſo labore hominis, niſi cruciatus & afflictio?* Et ſubdit: *Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni, nec per noctem mente requieſcit.*

CAPI-

CAPITVLVM XLIII.

In quo ostenditur, homines in quouis statu viuentes non solum pœnas exilii, cruciatus & mortes, & cetera corporalia incommoda assidue pati: sed & alias diuersas intrinsecas mentis afflictiones, ut nusquam vita aut sorte sua contenti sint. Et breuiter tangit particulariter omnes fere huiusmodi animi querelas & molestias ad vtramque partem.

POstremo parum est mortalibus, quas pauloante enarrauimus, miserias, ne dixerim supplicia, calamitates & pœnas corporales perpeti, nisi plurimis aliis mentis intrinsecis ærũnis & assiduis cruciatibus premantur. Vehementius enim inuisibiles animorũ morbos, quam corporeos aut visibiles affligere constat. quare eos difficilius curari posse perspicuum est. quam itaque diuersis & aduersis effectibus secum pugnet mortalium animus, nõ alium quã se interroget, sibique ipse respondeat, quam vario, quamque reciproco mentis impulsu modo huc rapitur, modo illuc, vt nusquam vnus, nusquam integer existat. Quippe secum ipse dissentiens seipsum discerpit. quatenus sine vlla requie ab ortu hominis vsq; ad exitum fluctuet mortalis vita, quamcunq; viuendi formulam eligat. vt recte de eo Iob dixerit, quia *homo repletus multis miseriis fugit velut vmbra & nunquam in eodem statu permanet.* Sed vt cetera taceam: non parua mortalium miseria putanda est, nulla ratione effici posse, vt cuique suæ vitæ formula placeat, cuius plurimos habet inuidos: nulli ars applaudat: nullum sors lætum teneat; sed querulus aliena peroptet, qui sua non satis meruit. age, vt ea ipsa quæ maxime cupierat, assequatur. Certe cum fauorabilis incipit esse fortuna, illico mens emollita timidior & suæ sortis obliuiosa fieri incipit: vt non à casu Flaccus dixerit: *Vita mortalium fluxa & mobilis semper.*

Bene ferre disce fortunam.

Inexplicabilis certe miseria est se miserum semper putare, nec à miseria eripi posse. atque illa calamitas (vt ita dixerim) omnium calamitosior est, quando à calamitate respirare non licet. quippe cui quicquid accidat, etiam si lætum iocundumque existat, con-

tinuo cruciet. In primis itaque vellem, illud humanus consideret animus, quod ante oculos conspicit. Ego vero plures vidisse sum memor, qui damna, qui pauperiem, qui supplicium, qui mortem carorum, qui peiores morte, videlicet grauissimos morbos æquo animo tulerunt, qui tamen diuitias, qui honores, qui potentias, qui fastum, qui laudes, qui famam, qui aliorum sine inuidia præconia atque triumphos, quieta mente ferrent, nullum. Quas siquidem animi passiones, & si Apostolus *opera carnis* appellet, quia tamen à fonte cordis profluunt, recte morbi animi censendi sunt. Quid enim aliud ambitio est? quid cupiditas? nisi superbia. Vt enim Augustinus inquit: *Non est ambitio sine elatione: non est cupiditas sine superbia.* quia omnis superbus cupidus est: & omnis ambitiosus elatus. quæ omnia recte animi vitia sunt, veluti ex affectu & desiderio procedentes. Nam (Isidoro teste) *cupiditas desiderio augetur*: cum scriptum sit: *Insatiabilis est animus cupidi.* Digne igitur imperator noster apud Matthæum ait: quia *ex corde exeunt cogitationes malæ.* Tanges si vis, simul & discute omnium mortalium querelas, ac varias animi afflictiones. Verum audi illico causas atque rationes: vt liquido agnoscas tanto maiores pectoribus humanis inesse miserias, quanto magis obcæcati sint, vt cur eas patiantur aut ignorent, aut non satis intelligere velint. Quidam enim non parum animo torquentur super amplioris felicitatis, prosperitatis ac fortunæ carentia. sed certe ignorant, quot periculis ac infinitis & inexplicabilibus curis plenæ sint. Alii tristantur etiam post adeptas, quas optarunt, prosperas fortunas: sed forte aut eos (quod difficile est) ferre non nouerunt, aut recte conspiciunt eas bonis moribus aduersas. Alii murmurant de aduersitate, infortunio, & calamitate: sed certe nisi fallor, nō cogitant quod incogniti hominis nota esse calamitas non potest. Alii de eiusdem fortunæ ne dixerim inconstantia, sed fallacia vehementius queruntur: quæ adeo cum eis ludit, vt illos in patria sua, vno prope tempore Dominos effecerit simul & exules: sed certe hi integram fortunæ amicitiam nō amplectuntur, cum eius leges aspernantur, quæ in altum nihil diu manere statuit. Adde, indignum fore vt mores, ludosque illius respuat, cui se totum deuouit. Alii denique pœnas sentiunt in huius

mortalis vitæ incolatu ac ꝓlongatione: ſed certe hi præmaturam mortem inexperti id optant quod veniſſe dolerent. Alii queruntur ſe perſecutiones, impugnationes, atque iniurias diuerſas, tormēta deniq; & exilia perpeti: ſed quid ſi aut aliis ij ſi ea intulerūt, aut meruerunt? Alii lamentantur, quia tentationis flagella patiuntur: ſed certe eis exercitari minime nouerunt. Alii turbantur plurimum, quia vano honore, inanique gloria non fruuntur: ſed hi aut verā gloriam nō nouerunt, aut forte eos latere melius tutiusque foret. Alii quod deſpecti humileſque ab hominibus reputentur: ſed forte longe plus deiicerentur, ſi plus eleuarentur. Alii detractiones, infamias & opprobria moleſtiſſime ferunt: ſed hi falſis laudibus tument. Alii anguntur ſuper temporalis poteſtatis aut dignitatis ſiue mundani dominii carentia: ſed his virtus fortaſſis non ſupereſt, vt ea aſſequantur & ferant: vel hi corruptum habent guſtum talia falſo putantes diuturna. Alii de natura conqueruntur, ob parentelæ & magni generis ſeu nobilitatis defectum: ſed hi veram nobilitatem non ſatis nouerunt. Alii paupertatem & diuitiarum inopiam implacabiliter ferunt: ſed certe hi falluntur putantes diuitias ipſas poſſeſſores ſuos felicitare, non cruciare. Alii de perditione rerum, de naufragio, ruina, aut temporalium bonorum damno, & defectu plurimum anguntur: ſed forte his expediens fuit illis carere, quæ cauſam maioris ruinæ præſtabant. Alii amicorum vel carorum amiſſionem vel ſeparationem deplorant: ſed certe putandum eſt amicos non ſatis ſe amaſſe, qui à vitæ periculis euaſerunt, nec perierunt. Alii de iniqua ſocietate torquentur: ſed forte eos bona non oblectauit. Alii de carentia humani fauoris queruntur: ſed quid ſi odium eis longe plus profuiſſet? Alii quod ab amicis derelicti exiſtant: ſed quid ſi primo ipſi eos reliquerunt? Vel forte dignum fuit, vt quos virtus non fecit, fortuna dimitteret. Alii rurſus ſimiliter lamentantur, quod tam cari paulo ante hominibus viſi ſunt, vt certatim in eorum amicitiam venire niterentur, idem tamen ipſi de nulla alia re concordes, in ſuum excidium quaſi communicato conſilio conſpirarunt; ſed hi de amicitia æquiuocant, aut forte ceſſauit vtilitas,

cuius etiam gratia amici assumpti sunt. Alii quod amicis tædiosi, aut etiam onerosi existant: sed quid si grati atque beniuoli fieri voluerunt, aut renuerũt? Alii quod inimicitias sine causa patiuntur: sed quid si virtutem non habent reconciliantem? Alii summa tristicia afficiuntur, quia non satis voluptatibus delitescunt: sed hii falluntur, qui contumeliosos hostes amicos reputant, vel forte ociositatem illas afferentem præscindere nolunt. Alii quod refectione temperata careant: sed hi ignorant eam male digerentibus prodesse. Alii quod ieiunio & abstinentia vti non possunt: sed certe quia ne possint, volunt. Alii super famis & sitis inedia queruli sunt: sed quid si illis saturitas inimica est. Alii super amplæ & delicatæ habitationis carentia tristantur: sed his angustus forte locus virtutes donat. Alii super asperis & duris lectisterniis lamentantur: sed certe quia mollia ad luxum inertiamque prouocarent. Alii de vilibus vestibus queruntur: sed hi in domibus regũ esse cuperent, qui mollibus vestiuntur. Alii quod ceteris humanis solatiis careant: sed hi satis ignorant plus tristia quam læta quibusdam conferre. Alii quod cum hominibus non conuersentur aut fabulentur; sed indubie tales ignorant solicitudinis dona, virtutesque silentii. Alii de omni tristabili euentu queruntur. sed certe quia cuncta illis ad votum successere, quibus sese experiri non licuit. Alii non modo turbantur, sed inconsolabiliter torquentur: quia mali in hoc seculo melius habeant quam boni. sed hi non facile credunt, malos nihil habere in cœlis, sicut bonos parum in terris. Alii quod in seruitutem redigantur, seu captiuentur & incarcerãtur: sed hi ignorant, ꝙ potior pars hominis, id est, voluntas, libera est, cui principes non dominantur. Alii tristantur ꝙ oporteat eos diu iugum subiectionis portare: sed hi præesse, non subesse optãt, nec obedientiæ fructũ satis gustarunt. Alii querũtur de obseruantia diuersorum præceptorum: sed hi certe aperte demonstrant, quod eos transgressio delectat. Alii de reuerentia superioribus exhibenda queruntur: sed hi illam recipere, non exhibere cuperent. Alii de carentia propriæ voluntatis: sed certe hi tales ignorant, quam graue malum existat propria voluntas. Alii de voti emissione: sed hi certe non satis nouerunt, quod felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Alii quod seculum derelinquere

Querela claustrarium.

quere

quere non valeant: sed certe his ideo valetudo deest, quia valetudo non adest. alii quod religionem ingressi, perseuerare nequeāt: sed hi certe incepisse dolent. Alii quod excōmunicati existant: sed hi certe ecclesiæ censuram non medicinā, sed pœnam falso putāt. alii quod irregulares sint aut inhabiles: sed hi certe non satis humiliari nouerunt. alii quod diuinis officiis & sacramētis careant: sed his forte vtilius foret deuotione & fide suscipere. Alii quod lectio aut vsus sacræ scripturę eis auferatur: sed certe quia eis aut ad quęstum aut ecclesiæ discrimen vtebantur. Alii de exauditionis tarditate anxii sunt: sed forte non satis sciunt, quia differt cibum, auget esuriem. alii de rerum temporalium petitionis frustratione angūtur: sed certe quia aliena sunt à vera interioris sui hominis salute. Alii de impedimento contemplationis queruli sunt: sed quid si ad pietatis actiua opera sunt efficaces? Alii de augmento negotiationis: sed forte contemplationi inepti sunt, aut illa eis permolesta est. Alii quod virtutibus careant, viciis se dedant: sed verum est, *nō nisi à seipso quis læditur*. Alii q. faciliter vitia sequantur: sed hi vitiis resistere nolūt. Alii difficulter virtutes amplectūtur: sed certe, quia cōfragosa & pdifficilis ad virtutes via est, dulcis ad vitia. Alii mœstissime ferunt stimulos carnis: sed hi forte ad eos præueniunt. Alii de erranea seu nimis arta conscientia anguntur: sed certe hi superiorū exemplis aut præceptis iuuari spernunt, aut quia suo sensu reguntur. Alii quod semper læti & iocundi & nunquam tristes, neque in aliquo conscientia stringat: sed certe hi timorem Dei abiiciunt, & latam simul & lætam vitam sequuntur vitiorum, quæ ducit ad mortem. Alii quod plurimum audaces existant. Alii quod pusillanimes & timidi: sed certe hi & illi extrema pro mediis capiunt, nec cogitant quia multa ex timiditate sunt dimissa, quam per audaciam sunt commissa. Alii quod mortem: alii quod fulmina & tempestates timeant: sed certe hi timere desinerent, si vere sperare incepissent, aut eos criminis conscientia non accusaret: quia (vt Sapiens ait) *magna securitas est nihil inique egisse*. Alii de sua prędestinatione & salute hasitant: sed parum hi laborant, vt sua sit certa electio. Alii plus quam oportet de Dei bonitate sperant: sed hi futuram Dei iusticiam non satis credunt. Alii quod ob grauia ab eis commissa desperare formident: sed certe nemi-

nem grauissima peccata condemnant, si non placeant. Si non vis desperare, desine peccare. Adde quia vtrisque, videlicet nimium sperantibus & desperantibus, timor deficit & spes. Quare vtrisque vtrunque est necessarium, scilicet vt Deum timeant, & in eum sperent. Timor enim sine spe inducit desperationem. Spes vero sine timore in dissolutionem, secundum Hugo. Alii de timore inuasionis hostium, visibilium & inuisibilium anguntur: sed hi congrua remedia scienter aspernantur. Alii ob bonorum corporis defectus, aut deformitates queruntur: sed hi non satis considerant, fatuum esse, qui seruum lasciuire peroptat, aut ornare cupit. Alii senectutem grauiter ferunt, eiusque calamitates detestantur: sed hi parum fore putant cupiditates reliquisse, atque id non posse, quod nolle deberent. Alii de corporis debilitate & diuersis morbis, præsertim de oculorum, auditus, odoratus, aut loquelæ carentia, siue defectu: sed certe hi cuncta ad corpus referunt ignorantes defectus ipsos plus profecisse animæ, quam offecisse corpori. Alii super vitæ breuitate & tempestiua morte inconsolabiliter torquentur: sed his bonos actus, quam multos dies congregare consultius esset: cum non multum, sed bene viuere sit laudabile. Alii de eadem imminente, de propinqua morte, & de instanti agone, spiritu anguntur: sed hoc ideo, quia non satis considerant rudem esse tyrannum, qui à pœna liberat, quem punire se putat. Hæc paucula forte & multa de huius vitæ diuersis artibus formulisque viuendi, & earum ærumnis & afflictionibus à me diserta sunt. Quæ quidem longiora aut breuiora dici posse scio: verum nec breuitati admodum studui, nec copiæ, sed prout ex communi omnium mortalium vita se obtulerunt scriptis disserui: ne legentes vel inopia vel fastidio fatigarem: vt cernat vnusquisque mortalium in quauis sorte, arte constitutus sit, quid ad vtramque partem dici valeat: nec illos blanda resoluant, nec afflictiua conturbent. atque vt dulcia pariter & amara despiciat, sed paratus sit semper ad omnia, prõptus & ad singula.

Non multum sed bene viuere laudabile est.

Absoluam iam fili mi hunc primum ad te pollicitum librum, de cunctis vitæ huius temporalibus artibus & exercitiis, eorum-

que

que miseriis & ærumnis. Verum ex his, quæ vltimo dixi, sensi plane tuum animum non parum titubare. Voluis enim in mente, quinimo (vt ita dixerim) inter dentes mussitas, ne dixerim murmuras. Cum enim audiuimus satis ruentis seculi huius calamitates, aduersitates & supplicia, tribulationesque multas & malas, quas passim (vt supra tetigimus) bonis & reprobis, facinorosis & innocentibus communes esse. Eaque prohdolor non tam legimus quam experimur: quarum rerum causas quasdam in genere deduxisti. Verum tantæ tam graui querelæ speciales, vrgentioresque causæ congruerunt. Demum quid remedii, quid solaminis mortalibus in tantis ærumnis & vitæ laboribus esse possit, nondum adduxisti. Vtinam enim tam prompta congruaque ad eas omnes calamitates leuandas remedia attulisses, quam certa huius vitæ mæsta supplicia deplorasti. Vsque adeo vt bonos virtuteque præditos viros, absque culpa affligi & torqueri, quippe ab immortali DEO relictos putemus, sicut & malos prosperari in altumque prouehi indigne conspiciamus. Quo fit, vt diuinam prouidentiam incusemus, quod quosdam inculpatos variis suppliciis, infortuniis, & pœnis cruciari, alios culpæ noxios felicitare permittat. Si enim calamitates huiusmodi (veluti supra disseruisti) non nisi ex culpa mortalibus proueniri contendas, indecens plurimum diuinæ iustitiæ videtur, vt innocens ab eodam fonte affligatur, quo reprobus & iniquus pœna releuatur. Nec aliud deplorabat Hieremias inquiens: *Iustus quidem tu es Domine, si disputo tecum, verum tamen iusta loquar: quare via impiorum prosperatur?* Et subdit: *Prope es tu ori eorum & longe à renibus illorum.* Prope inquam (teste Augustin.) *dando eis quicquid volunt & petunt.* Et longe à renibus eorum, in nullo videlicet eis displicendo, aut illorum animos conturbando. Sic & Abacuc Propheta eam ipsam depromit querelam: *Quare* (inquit) *Deus non respicis contemptores, & cur taces deuorante impio iustiorem se?* Quæ omnia tanto animos hominum in maiorē ducunt admirationem, quanto per eundem Hier. de diuina iustitia scriptū legimus: *Scio Domine Deus quoniam malum iniustumq; non libenter respicis: nec potest quis de tua iustitia*

aubitare. Hic est, fili mi, effectus murmuris tui & cunctorum fere mortalium. Et veluti vetus querela sit & multorum animos exagitat, sic multis egeret verbis: breui tamen sermone faciam satis veritati, quo nullis verbis humanæ opinioni respondere possem. Mirari igitur & conqueri, tu, ceterique mortales desinetis, si rem ipsam altius repetitis. In primis itaque illud animo fixum teneamus, neminem absque culpa aut causa affligi aut torqueri oportere, cum scriptum sit: *Oculi Domini super iustos.* Et iterum: *Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Super quo verbo Cassiodorus: *Errat*, inquit, *malus dicens, secure facio mala, sed discat quia vultus Domini super facientes mala.* quasi dixerit: iustos & iniustos Deus respicit, sed dispariter. Iustos enim respicit, vt pie eos exaudiat: sed malos vt puniat, perdatque de terra memoriam eorum. Quam siquidem punitionem siue iacturam memoriæ vitæ & quorumuis temporalium minime absque culpa mortalibus contingere credendum est, nisi culpam non putes illis abuti aut ea ad luxum, ad auariciam, ad superbiam, pompam conuertere, quæ iustissimus Deus tanquam virtutum instrumenta hominibus concessit. De quibus Gregor. pulcre dicere visus est: quia *summa & decora iusticia est vt concessa perdat, qui inconcessa captat.* Rursus vt est sanctorum doctorum sententia: *mali non vtique impune transeunt, tum quia in fine punientur: tum quia ea temporalia bona quibus iniqui in hac vita gaudent, Deus illis concedit ob paucula quæ gesserunt bona.* Sed spiritualia bona, quæ respectu temporalium magna bona existunt, iustis virtutique deditis reseruat tanquam æquissimus iudex; cui maxime congruit, vt bonis det spiritualia, tanquam potiora bona. De reliquis vero caducis & temporalibus bonis, seu pœnis & suppliciis, tantum viris bonis ministret, quantum sufficere conspicit ad virtutem. Quod per alia verba pulcre Augustinus deducit in *primo & quinto de ciuitate Dei*: quia habentes politicas & humanas virtutes, iuste rebus huius mundi præmiantur: qui vero diuinis pollet virtutibus, præmiatur in rebus DEI. Et subdit Augustinus respondens quærentibus: quibus præmiis Romani falsorum Deorum cultores orbis imperium meruerunt? Ait enim, quia bonis moribus hæc temporalia meruerunt,
quia

quia veluti nullum malum impunitum, sic nullum bonum irremuneratum. Licet idem August. aliam caussam assignet in *principio huius libri.* Vt igitur ad conceptum sermonem redeamus. Aspera plerumq; & amara Deus iustis immittit, ne in illis timeatur aduersitas: sed & malis fortunę bona concedit, ne in istis quæratur felicitas, quas ipsi reprobi obtinent. Cæterum in hac rerum vicissitudine agit Deus, vt prudentissimus medicus, qui cuncta ordinat ad infirmi obedientis bonam voluntatem. Is enim sæpe secat & vrit infirmum, nec illum exaudit deprecantem, vt auertat ab eo dolorem necantem. Adde: quia secundum Grego. *occulta sunt Dei iudicia, sed occultiora sunt cum boni mala recipiunt, & mali bona. sed si curiose caussam inuestigare libet: ideo malos bona recipere putandum est, quia cum boni hic delinquunt, iuste hic mala recipiunt, vt ab æterna damnatione eripiantur. Sed & mali bonis hic fruuntur, vt inde posterum ad tormenta trahantur.* Et subdit Grego. exempla præclara, scilicet de vitulis & infirmis. De vitulis inquam. Nam veluti qui mactandi sunt vituli, liberi in pascuis relinquuntur: sic impius ad mortem currens, effrenatis voluptatibus relinquitur. Econtra vero iustus à transitoriæ delectationis iocunditate restringitur: sicut & vitulus ad laboris vsum deputatus, sub doloroso iugo retinetur. Denique exemplo infirmorum idipsum probatur. Negantur enim iustis in hac vita temporalia, quia ægris, quibus spes viuendi est, nequaquam à medico cuncta, quæ appetunt, conceduntur. Dantur autem reprobis bona, quæ in hac vita appetunt, quia desperatis ægris omne quod desiderant non negatur. Et concludit: *Perpendant ergo iusti mala, quæ iniquis permanent: & nequaquam eorum infelicitati inuideant, quæ percurrit.* Quæ verba omnem mortalibus admirationem & querendi caussam submouent. Cæterum secundum August. *super Canticis*, quinque modis & totidem caussis, calamitates & flagella mortalibus contingere perspicuum est: vel vt iusti merita per patientiam augeantur, vt Iob: vel ad custodiam virtutum, vt apostolo Paulo: vel ad corrigenda facinora, vt Marthæ lepra: vel ad initium pœnæ, vt Herodi, quatenus hic incipiat, quod in inferno sequitur: vel ad gloriam magnificandam, vt de cæco nato. Ex quibus liquido constat, neminem in hoc seculo sine culpa premi, vel absq; eius vtilitate affligi. Quæ omnia agunt,

vt in his, quæ diuina prouidentia mortalibus mittit, prosperis aut aduersis, non murmur nobis sit, non querimonia, sed mens bene conscia potius illis consoletur quam turbetur. Multis enim variisque argumentis facile agnoscemus, quia plurimum expedientia vtilia quippe & necessaria nobis sunt laborum, calamitatũ, & pœnalitatum omnium flagella, & quæq; huius mundi supplicia. Primo enim dilatant cor hominis ad magna Dei dona recipienda. Nam veluti martellus fabri dilatat metallum ad id quod artifex desiderat: sic Deus aurifaber humanæ creaturæ, per malleum persecutionum & tribulationum cor iustorum dilatat, vt fructum ex eis percipiat, & ducat ad veriora bona, de quo dictum est. Secundo veluti aqua vinum temperat, sic aduersa & quæcumque huius vitæ pœnalia vinum temporalis lętitię moderatur, ne homini noceant. Quod pulcre Aristot. nõ tacuit in *Ethicis*. Ait enim, quia *virtuti deditus moderate se habet erga hæc bona fortunæ, aut adipiscenda vel amittẽda: nec gaudiosus erit bene prosperatus, nec infortunatus tristis.* quod si aqua tribulationum non temperat vinum prosperitatis, extinguit potius quam iuuat: in cuius figuram scriptum est in Exodo: *Operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis nõ remansit.* Tertio veluti medicina necessaria est mortalibus, sic aduersitas & afflictio. Vnde August. *intelligat homo medicum esse Deum: & aduersitatem medicamẽtum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem.* Et subdit: *sub medico vreris, secaris, clamas, non audit medicus ad voluntatem, sed audit sanitatẽ.* Quare fideles conqueri desinãt de asperitate infortunii, persecutionis aut pœnalitatis: quia ea omnia signa sunt potissima diuinæ electionis, vt per aduersa asperum sit iter nostrum, *ne* (vt August.) *magis delectet diu pergere, quam citius peruenire.* de quib. scriptum est, *in paucis vexati, in multis bene disponentur.* Quarto vtilis est fidelibus quippe & necessaria aduersitas, tribulatio, & persecutio in hac vita, quia ad meliora compellit. Vnde Gregor. *mala quæ hic premunt, ad Deum ire compellunt.* Quod non ignorans rex & propheta dicebat: *multiplicatæ sunt infirmitates eorum, & postea accelerauerunt.* Vnde August. *Nullus seruus Christi sine aduersitate tutus viuit.* Et subdit: *Si putas sine persecutione viuere, nondum cœpisti esse Christianus.* Itaque tam vtilia ex huius seculi persecutionibus & calamitatibus colligentes, gaudeamus affligi qui speramus frui. & vt inquit Bernard. *Non*

timeamus esse derelictos. quinimo semper memores simus verbi Christi ad nos dicentis: *Cum ipso sum in tribulatione.* Et iterum: *Iuxta est Dominus his qui tribulati sunt corde.*

Actum est fili mi de cunctis viuendi artibus, quib. in hac mortali vita seculariter viuitur, tam nobilibus quam ignobilibus, magnificis & plebeis, publicis & priuatis, maximis & infimis. Audisti denique eorundem vitæ generum dulcia pariter & amara. Sed & actum est de omnibus fere malis, incommodis, pœnis & calamitatibus, suppliciis & afflictionibus corporalibus ac mentalibus omnium fere magis nominatarum personarum, incipiendo à nascentis mundi origine. Rursus actum est de causis & rationibus, cur nocentes pariter & innocentes, boni simul & mali, tot afflictionum & pœnalitatum genera patiuntur. Sed & audisti consolationes & congruentia remedia, ad eas omnes releuandas mæstitias, quibus mortales in hoc seculo afficiuntur. Quæ omnia fili mi opto solerter consideres: ex quibus tu cæterique mortales liquido agnoscetis, quid boni aut sinistri omnis vita temporalis obtinet. Verum quia opposita iuxta se posita (teste philosopho) clarius conspiciuntur: superest iuxta pollicitum ordinem, vt cum in hoc primo libro de secularibus officiis & humanæ vitæ artib. me audisti loquentem: te auscultem in sequēti libro de spirituali statu differentem. Ad te enim spectat de spirituali vita agere, quæ in duos diuiditur status, videlicet in statum ecclesiasticum episcoporum & clericorum; deinde in statū religiosorum. Age igitur si placet de his duobus vitæ humanæ generibus, & de excellentia & operatione vtriusque; de dulcibus, amaris vniuscuiusque: vt tandem legentes apertis oculis veluti in lucidissimo speculo conspiciant, quid lateat sub omni vitæ humanæ genere: quo fiet vt securius vnusquisque eliget, quæ frequentius legit, ac maturius digessit, ad laudem Dei omnipotentis, qui est benedictus in secula.

Explicit primus liber de omni statu & vita temporali.

PROLOGVS IN II. LIBRVM.

Incipit Liber Secundus

DE STATV ET VITA SPIRITVALI, ECCLESIA-*stica & regulari.*

Paule II. Pontifex Maxime

Irabitur forsan Sanctitas tua, † Beatissime Pater ac clementissime Domine, quod in hoc opusculo recti ordinis rationem peruerterim. Et, cum iuxta Gregor. *status spiritualis tanto temporali sit dignior atque excellentior, quanto solis splendidissimus fulgor tenebrosis densitatibus, & aurum plumbi metallo præstat*, prius de temporali statu egerim, quam de spirituali. Sed certe naturæ ordo ad id compulit. Primo enim temporales nascimur: sed & prius in temporali statu versamur, priusque illum experimur. Deinde temporalis status imperfectione conspecta, transimus ad spiritualem statum. Adde: quod non satis excellentiam, perfectionem & internam mentis tranquillitatem status spiritualis agnosceremus, nisi prius temporalem vitam, atq; eius incommoda experti essemus. Postquam igitur in *superiori libro* de cunctis temporalibus & terrenis, siue secularibus statibus, & viuendi modis, artibus ac diuersis hominum exercitiis actum est: in quo pro vtraque sui parte, tam ad commēdationem, quam ad reprobationem satis disputatum est. Et quid boni, quid sinistri, quid vtilitatis, quid incommoditatis, quid quietis, quid laboris, quid securitatis, quid periculi, quid honesti, quid inhonesti, quid virtutis, quid vitii, omnis temporalis status & secularis viuendi modus habeat, plene discussum est. In hoc igitur *secundo libro* dimissa matris introductione, & con-

Ordinis ratio.

sangui-

ſanguineorum altercatione, quibus de re incognita diſſerere non licet: decreui ego ſpiritualem ordinem profeſſus, de eodem ſpiritualis vitæ ſtatu breui aliqua diſſerere. Faciam ego ſatis non tantæ rei debito, nec tuæ Sanctitatis deſiderio, ſed conatui meo. Atque vtinam tam digne, vtiliter & diſerte, de eo eminentiſſimo ſtatu à me agatur, quam illius maieſtas atque immenſitas exigit. Subalternatur itaque vitę ſpirituali duplex ſtatus: quia ipſa vita ſpiritualis, in duos diſtinguitur ſtatus. Alter eſt epiſcoporum & ſacerdotum, ac Eccleſiaſtici ordinis miniſtrorum: alter eſt monachorum ſiue religioſorum. De his ergo duobus ſtatibus & viuendi modis, hoc libro agendum eſt. Et quia ad dicendum campus latus eſt, & materiæ ipſæ non tam diffuſæ & profuſæ, quã à multis tractatoribus confuſæ reperiantur. Quinimo propter varias ſcribentium opiniones vix legentes proficere poſſunt. Multa deniq; in his materiis, intacta aut non ſatis diſerta inueniãtur. Decreui ſub quodam breui compendio, in hoc ſecundo libro floſculos quoſdam, circa hos duos ſtatus inſerere vbi vtriuſque ſtatus & vitæ normam, naturam ſeu efficaciam, nec non excellẽtiam, laudes, commendationem, & demum eorum labores, difficultates, aculeos & pericula adducam. Demum vero inter ſe, & alterius ad alterum differentias & comparationes breuiter perſtringam. Incipiens à ſtatu Eccleſiaſtico, & primò à ſummo pontifice, qui culmen & vertex eſt totius ſpiritualis ſtatus. Deinde à ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus. Rurſus deſcendam ad ſtatum archiepiſcoporum, epiſcoporum, cęterorumque prælatorum, curatorum & clericorum ſub eccleſiaſtico ordine degẽtium. In quo libro materias in tabula in *principio primi libri* deſcriptas diſcutiam. Diligens igitur lector ex motiuis, auctoritatibus & rationibus quæ inſerentur, non ſtatim vincatur ad commendationem vel improbationem alterius ſtatus: ſed motiua, rationes & autoritates, quæ pro alio ſtatu viuendi genere adducuntur accurate conſideret: videbitque, quod hii duo perfectiſſimi & excellentiſſimi ſtatus, omnium aliorum ſtatuum & vitæ humanæ generum ſuperant dignitatem. Quoniam & ſi intra gremiũ fidei catholicæ exiſtentes, in quocunq; degant honeſto ſtatu (ſi pie vixerint) ſaluari poſſint: Hi tamen duo ſpirituales viuẽdi modi, ſingularius ſuos ſectatores

Deo proximiores reddunt. Et si vterque status sanctus & Deo acceptus est, alius tamen alio perfectione & dignitate præstat. sed & alter alteris placet & conuenit, secundum naturam, qualitatem, ac vires personarum. Inter se tamen circa eorum perfectionem, habent se sicut excedens & excessa, vt latius per discursum eorum, quæ tradentur in hoc libro videbitur. Ea ergo, de quibus in hoc secundo libro agendus est sermo, in infrascripta capitula distinguuntur.

CAPITVLVM I.

De sublimitate & excellentia dignitatis summi pontificatus: & de incomprehensibili eius auctoritate & potestate: & de illius necessitate & vtilitate: & de altissimis eius mysteriis.

SVmmi pontificatus excellentiam, dignitatem & auctoritatem huiusque sacratissimi status, laudes, præconia attollere, illiusq; necessitatem & vtilitatem ostendere, hodie munus suscepi: grãde quidem negocium, sed paruum ingenium. Cuius tanta est sublimitas & eminentia, tanta immensitas, vt nullus mortalium, nedum comprehẽdere, aut satis exprimere, sed nec cogitare posset. Obtundit enim omnem humanum intellectum illius sacratissimi, & omnium eminentissimi status, maiestas & excellentia: quia scriptum est: *Scrutator maiestatis opprimetur à gloria.* *Si enim* (teste Ambros.) *nihil in hoc seculo excellentius atque excelsius inueniri potest statu & dignitate simplicium sacerdotum, & particularium præsulum, qui per diuersa orbis loca in partem solicitudinis assumuntur*: quid cogitandum est de eo summo pontifice, qui vices veri Dei gerit in terris? qui ad plenitudinem status, qui ad apostolicum thronum, qui ad culmen omnium dignitatum assumitur? Ex qua certe, vt riuuli à fonte, rami ab arbore procedunt? qui nõ ad humanum tantum principatum, sed ad diuinum, non ad principandum solum mortalib. nec modo hominibus, sed angelis; non ad iudicandum viuos, sed mortuos; non in terra solum, sed in cœlo; non ad præsidendum solis fidelibus, sed infidelibus: & (vt paucis agam) qui ad eamipsam dignitatem, ad eandem iurisdictionem & coactionem, ac vniuersalem

ſalem toto orbe ſupremum principatum à ſummo Deo & eius loco ſuper cunctos mortales inſtitutus & euectus eſt de hoc. De quo per Iob ſcriptum eſt, quod *coram eo curuantur qui portant orbem, & reges ſeculi atque tyranni ridiculum ſunt.* qui ſolus omnem poteſtatem ambit. Et (ſicut ſcriptura commemorat) *vnus eſt, & ſecundum non habet.* Et iterum de eo ſcribitur: *Tu ſolus & nullus tecum.* Et rurſus: *Potens ſuper omnes potentes.* Cuius (teſte propheta) ſuæ *ſunt iuſtitiæ, poteſtas & imperium.* Quem iterum Dauid ſignat inquiens: *Dedit ei poteſtatē & regnum: & omnes populi & linguæ ſeruient ei.* Qui (vt canon ait) *terreni ſimul & cæleſtis imperii iura ſuſcepit.* Cuius ſummæ dignitatis faſtigium atq; maieſtas, non modo apud antiquos veteris legis effulſit, ac dignius apud catholicos diuina inſtitutione refulget atque præeminet: ſed & apud gentiles ſummum omnium bonorum & principatuum culmen tenebat. Nam (vt ait Varro) ex ordinatiſſimo atque eminentiſſimo gradu pōtificum & ſacerdotum gentilium, reſultat quidem excellentiſſimus & ſublimiſſimus ſtatus in vno ſummo pontifice. Hinc Iſidorus: *diſtinctio,* inquit, *graduum & ordinum inter pontifices & ſacerdotes à gentilibus maxime inuenta eſt: quando ſuos ſacerdotes alios ſimpliciter flamines, alios prothoflamines appellabant, & alium, qui cunctis flaminibus præſidet, in ſummo gradu locabant.* Quem, vt idem Varro voluit, Iouis aſſumpta veſte inſigni curuli & regia ad ornatum diuinitatis plurimum in eo putantes permaxime colebant. Cicero quoque ſublimitatem ac excellentiam ſummi pontificatus gentilium, ex illius myſteriis oſtendit; dum in cultu & religione ſuſcipienda primus omnium erat atq; vnus ad interpretandū, quæ voluntas eſſet deorum immortalium, vt ſtatim in *ſequenti ca.* tāgemus. Huius deniq; ſummi pontificatus ſublimitas, vtilitas atque neceſſitas nō facile explicari valeret. Sed vt cetera taceam, non ſatis plene recteq; vniuerſitati orbis à Chriſto ꝓuiſum foret, nec eccleſiæ, quā Chriſtus ſanguine redemit, morem geſſiſſet, niſi talē tamq; eminētem in terris vicariū reliquiſſet, qui in ea poteſtate & auctoritatis integritate, toti orbi præſideret, qua ipſe Chriſtus in terris manens. quippe qui per prophetam dixerat: *Quid potui facere vineæ meæ & non feci?* Accedit, quoniā ſolus ipſe dirigit omnē humanā creaturā in finē ꝑfectiſſimū. q̄obrem ſibi vni Chriſtus claues cōtulit regni

Sacerdotum inſtitutio à gentilibus.

cœlorum,ac poteſtatem ligandi atq; ſoluendi in cœlo & in terra. Rurſus ſummi pontificatus ſublimitas & excellentia, atque vtilitas & neceſſitas in eo conſpicitur : quoniam (teſte philoſopho) non poſſet hic mundus regi, niſi vnus eſſet ſummus principatus, ad quem vnũ perueniendum eſt,ex quo ſingula diriguntur & gubernantur: cuius motu & diſpoſitione oẽs hierarchici actus ordinantur.Et tandem huius orbis diſpoſitio dirigatur adinſtar cœleſtis monarchiæ. Nã(teſte Dionyſio)neceſſarius eſt ſummus hierarcha, qui,quos regit,illuminet. Periret enim omnis ordo rerũ, niſi vnus ſummus põtifex foret,qui eum ipſum ordinem(vt ita dixerim)ordinet,dirigat & exequatur. Teſte enim philoſopho: *vbi eſt ordo & graduum aſcenſio, ibi neceſſe eſt conſtitui vnius excellentiam.* Periret rurſus & mortalium omnium hominum commerciũ, niſi foret vnus pontifex vice Dei in terra monarcha; in quo omnes,vt in glutino quodam partium,ad corpus myſticum copulẽtur,& in quo ſinguli vt membra ſub vno capite gubernentur. Periret fidei vnitas,& eccleſiæ vnanimitas,& cõcordia ſimul & pax, qua nihil dulcius excogitari aut inueniri poteſt , niſi foret vnus ſupremus pontifex, qui cunctos mortales ad vnius fidei & vnitatis vinculũ reduceret: dicente Hiero. ob eam rem *in remedium ſchiſmatis actum eſſe, vt vnus omnibus præſit.* Periret deniq; illa cunctis mortalib. neceſſaria ad Deum meditatio. Teſte enim ſcriptura Romanus Põtifex longe perfectior,longe dignior & efficacior, inter Deum & populũ mediator exiſtit,antiquo illo balbuciente,ſed iuſto Moyſe,ac fratre eius Aaron; qui ſolum in vno populo, in vna gente,ſed & ſuper terrenis meditationis officio fungebantur.Summus vero noſter pontifex (teſte Apoſt.) *ex hominibus aſſumptus, tamen pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum, vt offerat ſacrificia & dona pro peccatis.* Hic igitur digniꝰ ſalubriuſq; mediator exiſtit populi ad Deum: hic ſacrificia:hic holocauſta,nõ hircorũ aut vitulorũ, ſed veri ſacratiſſimiq; corporis Chriſti Deo patri offert,eoſq; in eodẽ miniſterio inſtituit, qui itidem faciant in orbe vniuerſo pro delictis populorum. Hic igitur peccata diluit: hic animabus fidelium pœnas condonat, ſupplicia relaxat. Hic veniam lapſis impartitur. hic errantes corrigit; delinquẽtes,cum expedit,reducit. Hic incorrigibiles punit;&tandem peccatores ſummo Deo con-

ciliat, illumque iratum placat. De quo Sapiens ait: *Ecce sacerdos magnus, qui in tempore iracundiæ factus est reconciliatio.* Periret rursum iustitiæ virtus: quia (eodem Philosopho teste) nisi vnus in orbe foret, qui eam cunctis ministraret, & negligentium vicem suppleret, quicquid iustum est periclitaretur. Vnde Augustinus *sine iusticia non potest regi hæc respub. humana.* Neq; enim vera aut recta potest esse respublica, nisi vnus omnibus præsit, qui gubernet & regat. qui summus pontifex est immortalis Dei vicarius. periret tandem illa potissima iusticiæ pars, quam Aristotel. *epykeiam* vocat, cõmuni bono vniuersi orbis per necessaria: per quam summus monarcha dirigit iustum legale, & plerunque scriptam rigidamque iusticiam moderatur, dispensat, detrahit, prout rerum contingentium suppetit diuersitas, & boni communis necessitudo expostulat. Periret demum alia iusticiæ non infima pars, quam *distributiuam* vocant; quæ vnius proprie est summi principatus, qua vnicuique secundum eius dignitatem & merita, circa proportionem prẹmia elargitur: dignitates, principatus, regna & imperia pro meritis donat, atque instituit; pro demeritis vero transfert de gente in gentem. Quare (& si cetera taceam) huius satratissimi & eminẽtissimi status summitas, maiestas atque felicitas simul & necessitas, ac vtilitas in eo facile comprehenditur. Nam si (vt aiunt) nulla maior est felicitas, quam multos fecisse felices. Hunc statum beatissimum tanto feliciorem dixerim, quanto plures super omnes mortales, facilius & (vt ita dixerim) felicius feliciores agere potest. Patet igitur huius sacratissimi status excellẽtia, dignitas & vtilitas atque necessitas. Patent eius laudes & præconia non modo ex auctoritate instituentis, ex dignissima institutione, ex causis dignissimis; sed ex fine optatissimo, ex beatis mysteriis, ex propinquitate ad Deum, ex fructu desiderantissimo, ex cunctorum mortalium vtilitate & felicitate redundantissima.

Papa tanto fel cior, quãto plures felices facere potest.

CAPITVLVM II.

De spiritualibus incommodis, amaritudinibus, miseriis, aculeis, necnon mentis afflictionibus, periculis & laboribus summi pontificatus: vbi plurimæ summorum Pontificum calamitates, & spiritus perturbationes narrantur.

STupore non paruo audita est illa omnium dignitatum suprema dignitas,& cunctarum potestatum eminentissimus principatus,summi videlicet pontificatus,visaq; est tanti numinis celsitudo,& auscultata tantæ lucis splendidissima claritas;cuius radiorum iubare totus lustratur orbis atque vegetatur. Sed & ante nostræ mentis oculos contemplata est tanti culminis prerogatiua, dignitas atque excellentia, & tanti tribunalis suprema auctoritas. cognita est illius sacratissimi atque diuinissimi status summa vtilitas atque necessitas. Demum audita sunt breui eius status laudum præconia: discussæ sunt eiusdem culminis vtilia & commoda, dulcia & prospera. Verum quia alternæ sunt rerum omnium vices, nec aliquid ita prosperum est,quod grauissimis aculeis non tangatur. Idcirco iuxta pollicitum & cõsuetum ordinem eiusdem altissimi status adducenda sunt incommoda,amaritudines,labores & pericula atq; prementia: vt cernat quisquis qui in ea sedet, quippe in se experiatur:cernant rursus & ceteri mortales,qui in illo status culmine summam omnium felicitatem collocãt,verissimum esse,quod Sapiens ait,quia *extrema gaudii luctus occupat: & risus dolori miscebitur.* Et propterea verum esse illud eiusdem Sapientis: *Gaudium & felicitatem dixi errorem.* & felicitati improperabat dicens: *Cur frustra deciperis?* In ea igitur differenda re,bipartita erit oratio. In prima quidem huius summi pontificis status incommoda & infelicitas,amaritudines & pericula,labores & miserias,spirituales videlicet & mentales: breui sed amaro calamo describemus. Secũdo in loco temporales siue corporales miserias eius status, labores & incommoda, ac interna latentia & aperta pericula differemus. In primis enim illud antiquum,sed verissimum Sapientum verbũ nostris mentibus repetendũ arbitror:quia quicquid in orbe preeminet atq; præcellit,multis internis doloribus suis afficit ac premit possessores:sed & infinitis pene mentis aculeis ac amaritudinibus excruciat,quos demulcet. Ceterũ discernenda est (vt puto) dignitas à persona, accidens à subiecto, qualitas ab obiecto. dignitas certe eius est excellẽtię,eius culminis,vti audiuimus: quippe de quo sanctorum patrum habent traditiones,quia nemo sanæ mentis dubitat sanctum esse, quem apex tantæ dignitatis attollit. in quo si desunt bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ

à Pe-

à Petro loci videlicet præcessore testantur. Adde, quia ea ipsa dignitas (teste Symmacho Papa) *aut claros ad hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat.* Persona vero, cui tanta dignitas hæret, vt tantā sic sanctitatem vitæ ex ea dignitate cōtingeret, sicut ex loci prærogatiua nomen sanctimoniæ recipit. Sed prohdolor altitudo dignitatis, virtutis, personæ innocentiā non inducit. Quod si illud eiusdē Symmachi quis obiecerit: quia *Petrus Apostolus perennem meritorū dotem cum hereditate innocentiæ transmittit ad posteros.* Id nisi fallor de eis summis pontificibus plane intelligit, quos par sanctimoniæ splendor illuminat. Transmisit igitur Petrus sanctitatem status, non vitæ: transmisit sanctimoniam cathedræ, non personæ: vt heredes essent futuri pontifices suæ bonitatis, atque causam occasionemque bene recteque viuendi, sancte præsidendi reciperent, & sanctitas loci meritaque præcessoris alium hominem facerent, quam natura genuisset. Plerumque enim (teste Isidoro) *dum mutatur status, mutatur mentis affectus.* Accedit, quia sicut excellentiam & dignitatem, ita dignitatis sequelas, videlicet ærumnas & labores Petrus transmisit ad posteros. Quas dum imperturbata mente considero, nescio Romani pontifices tanta miseriarum, laborū, dolorumq; immensitate respersos felices, nō potius infelices, aut miseros dixerim. Inseparabilis enim & affix⁹ atq; annexus est huic culmini cunctarum mentis afflictionum & perturbationū aceruus grauissimus. Idq; ipse Hier. nō negauit, inquiens: quia *non est facile in loco Petri & Pauli tenere cathedrā.* Et Aug. *Sicut nihil in hoc seculo excellentius, itaq; nihil in hac vita laboriosius, nilq; difficilius, ac periculosius pontificatus officio, si eo modo non militetur, quo imperator Christus iubet.* Quod an verum sit, vnusquisque in ea sede locatus non modo experitur, sed patitur: qui plus miseriarum mentisq; amaritudinū in se conspicit, quā legat in codicibus. quod si tā graues huius dignitatis aculeos non sentit, omniū eum miserrimū dixerim. Nā (vt aiunt) *propriā non nosse miseriā summa miseria est.* Quis enim oro lętus? quis felix in tātis miseriis esse potest? quis secur⁹ inter mille picula nō semel, sed iugiter iactat⁹? Quis rursus felix appellari audebit, in quē vnū omniū mortaliū ēt vilissimorū hominū ora, linguæ mordaces, cumulatissime & impune armātur: quæ vtrūq; suū hominē vehemētissime cōturbent. Quis oro Gregoriū

Altitudo dignitatis persona innocentiam non inducit.

magnum vnum inter summos pontifices post Petrum clariorem, sanctiorem, aut feliciorem negabit? Is tamen grauissimis mentis tempestatibus & diuersis aduersitatibus siue infelicitatibus vrgebatur. Nam curarum sarcina, demum æmulorum detractionibus perturbatus in seque pene distractus (vt canones eius habent) in seipsum indignatus dicebat: *Infelix ego in ecclesia ista quid facio, vbi me episcopi despiciunt & detrahunt: omnipotenti Deo gratias ago.* Quid igitur est, quod felicior post Petrum Pontifex se infelicem appellat? Aut quis in pontificatu felix erit, qui Gregorium non habet in felicitate consortem? Aut cum quo rursus aliquis felix sit, qui cum Gregorio noscitur esse infelix? Equidem tanta miseriarum & perturbationũ mole hic beatus summus pontifex refertus fuit: tot mentis perturbationibus & cruciatibus constrictus, vt quemadmodum de seipso in *Registro* ait, tædio rerum victus, nullum maius suppliciũ, quam illam summam felicitatem putabat. Dicebat rursus, spinosam fore cathedram Romani pontificis, fastigiumque illud summum acutissimis vsquequaquam consertum aculeis, adeo vt corona & purpuratum phrygium nõ tam aurea quam ignea censeatur. Idque & Adrianus papa non negabat. Referebat enim sæpe (teste Policrato) quia *non iocundis lætisque gradibus ascendisset, sed in incude & malleo dilatasset eum Dominus, quem precabatur vt dexteram apponeret: quo insupportabile onus tamq; infelicem (vt ita dixerim) felicitatem ferre posset.* Rursus iuxta quendam Sapientem: quia *duplex se offert mortalibus via, qua gradiendum est: altera ad laborem, altera ad miseriam ducit.* Eligat igitur quam sibi vult summus pontifex: aut enim sese miserum, aut ex libero seruum agnoscat, necesse est. Quo fit vt apud semetipsum quietem, animique tranquillitatem optans, & requiem non inueniens, descendisse non ascendisse recte arbitrabitur. Nam curis multiplicibus implicatus, ascensiones suas afflictiones potius & spiritus molestias æstimabit. quia (teste Gregorio) *quanto quis altior erigitur, tanto curis grauioribus oneratur.* eisque populis mẽte & cogitatione supponitur, quibus præponitur dignitate. Quo fit, vt quantocunque ingenio polleat, in tanto curarum tumultu & aduersantium sibi rerum assiduo conflictu quo se ferat, ignoret. Quippe ad spiritualia reddatur imbecillior, qui sibi in terrenis videtur diligentior, quia (vt ait) *facile cæle-*

Gregorius etiam non fuit liber à detractoribus.

cœlestia amittuntur, cum terrena diliguntur. Rursus qui in eo fastigio sedet, dum securitatem vitæ æternæ captat, ad interitum, ad periculum currit. Quid ergo felicitatis habet, cui nihil est securitatis? quis enim securum summum pontificem arbitrabitur, qui de portu sciens fugit ad naufragium? Si enim in parua aqua cum tempestate periculose nauigatur, quanto periculosior erit nauigatio in mari magno & spacioso? vbi reptilia, quorum non est numerus; quorũ quædam blandiendo Syrenarum more miseros decipiunt, quos dũ eleuant, deiiciunt in profundum maris. Quædam reptilium genera vt glutiant, appropinquant, quę sua sunt quęrunt, non quæ salutis nauigantium. Quædam deniq; minus lædunt, dum aperte insidiantur. Quędam more beluarũ sub amicitiæ colore naui appropinquant, vt illã dorso subuertant, quam rectis membris inuadere non valuissent. Et (vt paucis agã) quid esse potest in tanta tempestate securũ? nam (teste Greg.) quid est aliud potestas culminis, nisi tempestas mentis? Distrahit certe tantæ dignitatis cura, & tanta rerũ solicitudo: quæ mẽte pontificis, etiam si ferrea marmoreaq; sit, confusionem ingerit & suiipsius ignorationem. Nã iuxta Greg. *sæpe suscepta cura regiminis per diuersa & aduersa in seipsa colliditur:* & imperfectus quisque inuenitur ad singula, dum confusa mente diuiditur ad multa. Demum in his, quæ diximus, si illud infelicitatis & periculi genus addideris, nihil est cur summi pontificis felicitatem infeliciorem & miseriorem cunctis mortalium miseriis non contendas. Obstat enim suæ supremæ excellentiæ, suæ momentaneæ felicitati interioris sui hominis ignis inextinguibilis conscientiæ remorsus assiduus, vermis qui non consumit nec cõsumitur, sed cruciat. Quæ omnia tanto premunt grauius, quanto quæ suo cõgruunt officio aut nõ egisse, aut neglexisse damnabiliter non ignorat. Deniq; si illum periculo proximum dicimus, qui paucarũ animarũ curam suscepit: quo pacto lætus, quo securus erit, qui omnium curas in se vnum transtulit? Fortes certe illos humeros dixerim, nisi leuem putet sarcinam, quos pulcre Bernard. tangit inquiens, *grauiori & periculosiori debito tenentur astricti, qui multis animabus rationem sunt reddituri*: quia iuxta Prophetam: *de manu pastoris peccata populi requiruntur.* Idipsum periculum summi põtificatus magnus Greg. plangebat, atq; in ipsa sua assumptione

grauiſſime deplorabat, vt eius *Regiſtro* colligitur. Ait enim: *Cor meum derelinquit me: nolite vocare me Noemi. filios enim perdidi, id eſt opera per terrenas curas. Prius eram ſuper altitudines terræ: ſed poſt curarum fluctibus & tempeſtatibus ſum depreſſus.* Et ſubiicit: *Quis ad hoc ſufficit onus? Symia vocari leo poteſt, ſed nunquam fieri.* quaſi dixerit: vocari in eccleſia poſſum ſummus pontifex, ſed opere fieri non valeo talis: niſi quæ tali dignitati congruunt, digne peragam. Hæc paucula inter nimia de ſummi pontificis ſpiritualibus miſeriis, laboribus, curis & mentis amaritudinibus à me breui differta ſunt. Adde quæ infra tangentur cum de epiſcoporũ & aliorum eccleſiæ miniſtrorum aculeis, laboribus & periculis ſermo erit.

CAPITVLVM III.

De plurimis temporalibus, corporalibus incõmodis, amaritudinibus & miſeriis & calamitatibus Romanorum pontificum: & de illorum promptis, & ei coniunctis laboribus & periculis, anxietatibus & inſeparabilibus ærumnis.

QVi aures audiendi habet, non ſine magno mærore audiuit eas ſpirituales miſerias & mentis afflictiones, pauculas quidẽ ex multis, ſed veras atque pergraues: eaſq; ſpiritus amaritudines, incõmoditates ac labores, ſed & pericula, quæ ſummum põtificẽ comitantur. Supereſt iuxta pollicitum ordinem, vt cetera incommoda, aduerſa, & pericula temporalia, quæ eoſdem ſummos pontifices (dum in hoc laborioſo vitæ præſentis certamine militant) temporaliter ſiue corporaliter premunt, breuiſſime audiamus. In qua re, magna nobis ſe offert ad dicendum copia, ſi eſſet qui tam grandi negotio parem dicẽdi vim accõmodaret. Demus igitur, atque pro conſtanti fateamur, quod perquam difficile contingit, & fingamus alicuius ſummi pontificis tantam aliquando fuiſſe, aut eſſe poſſe gloriam; tantam virtutem, moderationẽ atq; induſtriam, vt ei cuncta ſuccedant proſpera. Demum honoratus plurimum ſit, & in omni orbis plaga laudatus & adoratus, cui omne genu (vt debitum eſt) flectatur. Obſtant tamen his exteriori-

bus felicitatibus, plurimaq; potius cruciant quam satiant, nec tantum delectent quam premant. Primo quidem obstant domesticæ curæ. obstat rursus iniquissima auiditas, & (vt ita dixerim) rabidissima rabies propinquos exaltandi, atq; carne & sanguine reuelãtibus familiam, genus, stirpem perpetuandi. Volunt enim nõnulli summi pontifices, vt à se iam non vna, sed plurimæ insignes familię & nominatissimæ domus incipiãt; illustres principatus nascantur, quorum desiderio non deerunt priscorum exempla pontificum, & longe minus qui huiusmodi proposito faueant. Nam docti pariter & indocti idipsum suadebunt, alii fabulas, alii scripturas allegabunt, auctoritates retorquebunt prurientes pontificis auribes. ecce inquient: *nemo carnem suam odio habuit.* Christus quoque (cuius actiones summus pontifex illius vicarius imitari debet) cum dilexisset suos, *vsque in finem dilexit eos:* qui sibi coniunctos exaltauit: sed ad crucẽ dixerim. Multi multa dicent, vt placeãt: quia idipsum placere pontifici non ignorant. Plurima suadebunt vt decipiant. fateor tamen facile est decipere volentem. Sed plerumq; decipiuntur in adinuentionibus suis, & inde punire eos diuina prouidentia ordinat, vnde peccatum insurgit. Nonnunquam enim ingrati sunt nepotes & contribules, ingrati propinqui: vt à rege Lybiæ sumere exemplum libet: cui nepos aduersus fuit, & propinqui vitæ insidiatores, ac fratrum interfectores. Demum si grati erunt, heredes quidem pecuniæ erunt, sed deheredes virtutis. Adde, quia si virtuti dediti, si studiosi fuerint, atque merito diligendi, hii pro eorum virtute plerunque æmulos habent, totaque contra eos armatur indignorum turba. Id tamen raro conspicimus. quinimo sæpius qualificatum sanguine, præferunt qualificato sapientia & virtute: putantes ex caritatis ordine excusatos, quam *à se & suis incipere* aiunt. Quo fit, vt dum summus pontifex eumipsum caritatis ordinẽ seruare se simulat, in eũ cõmittat. Cum itaq; ordinata caritas id primum exigat, vt coniunctos sanguine, sapientia & virtute præditos diligamus, eosque spiritualibus honoribus ceteris præferamus. Quibus non similibus non beneficia, non promotiones, sed patrimonium si egent relinquamus; naturæque non carni subueniamus. Econtra plerumque fit. Exaltant enim indignos; prætereunt dignos. Sed non diu transit

Inanes summorum pontificum curæ.

Summi põtifices ab adulatoribus circumueniuntur.

Christi vicarius Papa.

Puerorum exaltatorum ingratitudo.

inulta tam improba personarum acceptio. aut enim taliter exaltati ditatiq;, illa omnia breui consumunt tempore, quæ alibi longo cruciatu pontifices luituri sunt: aut repentina morte eripiuntur, eosq; in momento perdunt, quos longo studio, maximisq; impendiis, & animæ periculis in altum prouexerunt: & quos exaltarunt in vita, seruare à morte nō valent. Quippe quos heri & nudiustertius ad magna læti duxerunt fastigia; hodie mæsti ad parua ducūt sepulcra. Et (vt paucis agamus) conspiciunt assiduas fratrum, nepotum & carorum præmaturas mortes, ne dixerim cædes. Taceo quod summis pontificibus heres incertus est, successor ingratus atque non placitus, ne dixerim æmulus. Quod si ais, quid ne id pontifici officit? qui dum viuit super cunctos mortales gloriam & imperium obtinet: & omnes viuentes iudicans à nemine iudicatur? Quippe qui in eum solum obloquuntur, sacrilegi reputantur. Quibus facile respondemus. Primo enim sublimitatem & potentatum non negamus. Sed illud attendere libet; quia quo sublimius quis sedet, eo grauius descendet. Vix enim ex alto sine periculo aut labore descenditur. Sed (vt quidam Sapiens sapienter ait) *hoc inter prudentes & ignauos interest: quia illorum descensus est, istorum vero præcipitium atque ruina.* Nam (teste Augustino) *quanto gradus altior, tanto casus grauior.* Et rursus: *Quo plus ceteris quisque potest, eo magis scit sibi esse metuendum.* Quod rursus dicitur, Romanum pontificem super mortales gloriam honoris & laudis nomen obtinere, neminemque in eo, nec verbo prorumpere, in quem sinistri aliquid cogitare nephas punibile iudicatur. Fatendum est, quia non deerunt qui laudent: & in cœlum vsq; eius nomen & gestorum suorum facta extollant, colant, venerētur & adorēt. & (vt quidā ex modernis dicebat) *nec deerunt qui obsideant, & circumstent summo pontifici, qui demum assistant, ne dixerim resistant.* Sed nec deerunt qui serico terram sternant, cœlos apponant mobiles, vt sub vmbra gloriosus pertranseat: sed versauice non deerunt, qui inter ea omnia obsequiorum genera in eum vnū oculos figant, de eo iudicent, obloquantur, actus arguant, quos corā extollunt: verba distorqueant, quæ paulo ante inpręsentiarum plena sapientia ac sensum consummatum dixerunt. Nec deerunt, qui famam in theatro lacerent,

Summis pontificibus incertus heres.

quam

quam in palatio laudant: vitam seorsum carpant, quam coram illo commendant. Et quicquid mali, quicquid aduersi accidat, sibi vni vulgus attribuet. Si pacem, si concordiam summi pontificis opera populi suscipiunt, non deerunt qui id negent. alias enim (vt inquiunt) futurum erat. Si quid vero belli, si quid discordiarum etiam sine pontificis culpa acciderit, ipse vnus causa & fomẽtum erit. Rursus si vis, eisdem Romanis pontificibus cuncta eis votiua & prospera succedant: aliqua tamen, imo plurima, eis ipsis omnia habentibus deerunt. Deest primo naturalis videlicet libertas, qua se ex libero seruum constituit; quia merito liber esse nequit, qui seruus esse maluit. Quo enim pacto dum cathenis quis vinctus est, liber esse potest? Aut quomodo piscis liber inter hamos erit? aliud denique Romano pontifici deest, etiam cuncta possidenti, forte inepte dixi. Quid enim omnia habenti deesse potest? Certe qui dicat ei verum. a minimo itaque vsque ad magnum, omnes adulationi student, artificiose ei loquũtur vt decipiãt, in dolo suadent vt vincant, fraudulenter supplicant vt optata pertingant. Et quia adulationẽ sine dolo non esse nemo dubitat: dolose sese blãditores confæderant, ne alter alteri contradicat; & veluti oratoris finis est persuadere verbo, medici farmacia curare, sic adulatoris finis est persuadere verbo doloso. Nam

Liber esse nequit: qui seruus esse maluit.

Adulatores faciunt conspirationem

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Et iuxta Hieron. *Nec venena dantur nisi melle circumlinita.* Hi pares faciunt Deo pontifices, diuinos profitentur. Sed (nisi fallor) in eo se pontifices plurimũ diuinitatis habere comprobarentur, si tales rapi facerent ad tormenta: & in eo se Dei cultores agnoscerent, si tales deceptores grauissime punirent.

CAPITVLVM IV.

De alia infelicitate & calamitate Romanorum Pontificum, videlicet quia diu non viuant in pontificatu: & de causis ac rationibus huius breuitatis vitæ, in eisdem summis pontificibus potius quam in aliis monarchis & principatibus.

FElices & beatos sese summi pontifices arbitrarentur, si his tantum calamitatibus, miseriis, & amaritudinibus, quas paulo

ante narrauimus, non premerentur. ſed vltra cæteras ea vna omnium grauiſſima nuſquam à mente decidit; quinimo continue affligit, vrget, & cruciat: cuius comparatione reliqua omnia incommoda, labores & pericula, leuia quidem & tolerabilia, ſed & dulcia ab eo reputantur. Cum enim ſcriptum ſit, quia *pellem pro pelle*, & *cuncta quæ habet homo dabit pro vita ſua*: eo fit vt breuius vita & præmatura mors, ſicut vltimum eſt omnium terribilium, ſic cunctis periculis & laboribus grauior atque moleſtior exiſtit. Cunctas enim calamitates & captiuitatis miſerias populus Iſraeliticus pati voluit, vt ſolum viueret. Dicebat enim, *melius eſt vt captiui viuentes ſeruiamus Nabuchodonoſor regi*. Eſt ergo ſummorum pontificum (vt aiunt) illa ſumma infelicitas, & tanto ſtatui coniuncta infeliciſſima calamitas, quoniam & ſi cunctis affluant bonis, nunquam (vt aiunt) diutius in pontificatu viuant; vt de eorum quolibet ſcriptura dicere videatur, quia *ante ruinam exaltabitur cor*. Et iterum: *Exaltatus cito conſummatus, & in breui expleuit tempora multa:* ſupple, quibus alias viuere debuerat. Et iterum in eo ipſo, qui primatum ſuper omnes mortales tenet, illud recte impleatur, quia *omnis potentatus vita breuis*. Rapiũtur quidẽ ſummi præſules, & citiſſime poſt aſſumptionem moriuntur: adeo vt poſt eorum prædeceſſorem Petrum apoſtolũ (qui per quinq; circiter annorũ luſtra eccleſiæ præfuit) nullus poſt eum ſucceſſor hoc ſpacium pontificatus æquauit. Quinimo ſi moderna libet tempora contemplari, vix ad Romanę ſedis culmen euehitur, qui paucorũ metas trãſcendat annorum. Quæ ſiquidem breuis vitæ neceſſitas cum dignitati annexa videatur, merito apud homines natura ipſa viuere cupidos, præcipue ſedentes in ea cathedra, omnium mortalium infeliciores & calamitoſiores reputandi ſunt. Verum quia hæc non recens eſt querela, ſed antiqua concertatio: & apud maiores noſtros tam monſtruoſa & prodigialis calamitas, non ſolum in ſtuporem adducta eſt, ſed eius ratio & cauſa ſæpe quæſita: nec tamen arbitratu meo ſatis inueſtigata reperitur: decreui ſuccincto ſermone diſſerere: Num ea res ita ſit: Demum an ſufficiens ratio; ſiue cauſa breuitatis vitæ Romanorum pontificum potius, quam aliorum præſidentium aſſignari valeat. Inter ſcribentes igitur reperimus Petrum Damiani in ſcripturis diuinis eruditum, ac virum

Papa omniũ infelicior reputandus eſt.

Cauſa breuitatis vitæ ſummorum pontificum.

virum eloquentissimum (vt eius quædam habet epistola) interrogatū fore ab Honorio summo præsule, quid causæ tātæ esset infelicitatis? Is igitur causas & rationes inuestigare conatus, iccirco arbitratur diuinā prouidētiam ita disponere, vt humano generi metum mortis incutiat: & quam despicienda sit temporalis vitæ gloria, in ipso gloriæ principatu euidenter ostendat, quatenus dum præcipuus & supremus omnium hominū, tam angusti tēporis cōpendio moriatur, tremefactus quisq; ad prestolandi sui obitus custodiā prouocetur: Et arbor humani generis dum cacumē & verticē suum tā facile corruisse cōsiderat, flatu cōcussa formidinis in suis vndiq; ramusculis contremiscat. Sed subiicit: quispiā fortassis obiiciet: Cur & Regib. Cæsaribusq; hæc eadem viuendi breuitas non occurrat? Nā & Octauianus Augustus, quo imperante saluator mundi de virgine nasci; & Dauid rex, de cuius stirpe dignatus est propagari: alter LVI. alter XL. annorum circulis, regali fastigio floruerunt. Et post Christi aduētum Iustinianus L. fere annis imperauit. Post quos & alii videl. vtriusq; regni principes, etsi minusculo, nō tamen ad instar Romanorum pōtificum, breuissimo regnauerunt tempore. Ad q. facile Petrus Damiani respondet: quia cum vnus omni mūdo Papa præsideat; reges aūt plurimos in orbe terrarum, sua cuiusq; regni meta cōcludat: & quilibet imperator ad Papæ vestigia corruit, qui rex est regum, & princeps imperātiū, ac cunctos in carne viuentes, honore & dignitate præcellit. Quo fit, vt quolibet rege defuncto, solū regnum eius destituatur administratione. Cū vero sedis apostolicæ pontifex moritur, vniuersus veluti cōmuni patre mundus orbatur. Quid n. Africa de regibus Asiæ? aut quid Æthiopia de Hispaniæ principibus sentit? Nam siue moriātur siue viuant, quia procul à se remota sunt, vtrumq; indifferēter ignorāt. Est & aliud, cur mors cuiuslibet regis non magnopere sit terrori: quoniam seculares principes, qui turbis popularib. præsunt, sæpe gladiis premuntur. Nam (vt de multis paucos adhibeam) Gaius, Claudius, Nero, Galba, Otho, Vitellius, omnes isti imperatores, p continuā sunt seriem vnus post alterum principati, & excepto Claudio cūcti sunt, vel suis vel hostium gladiis interempti. Postmodum quoq; (sicut Romana tradit historia) Antonius, Alexander, Maximus, Gordianus, Decius, Gallus, Volusia-

Mors Papæ latius diuulgatur quam regum.

nus: omnes hi ſeriatim ſibimet per continuum ordinem ſuccedē-tes, gladio trucidante proſtrati ſunt. Seculares ergo principes, quia diuerſæ mortis caſibus exponuntur, cor audientium eorum exitum non terretur. Papæ vero vita, quia ſola naturalis obitus lege concluditur, eius ex hac vita tranſitus, ſine graui formidine non auditur. porro quia terreni principes regni ſui quiſque (vt dictum eſt) limitibus includuntur, cauſa non eſt, cur per alienas mundi prouincias eorum obitus diffundatur. Papa vero, quia ſolus eſt omnium eccleſiarum vniuerſalis epiſcopus, cum luce priuatur, mors eius per ampla terrarum regna diffunditur. Et ſicut ſol, quia ſolus lucet, ſi eclipſim forte ſuſtineat, præſto neceſſe eſt, vt tenebras totus vbique mundus incurrat. Sic etiam Papa, cum ex hac vita recedit, ilico (quia vnus in mundo eſt) longinqua regnorum ſpacia mortis eius fama percurrit. Et conſequens eſt, vt quos tam ſublimis ſingulariſque perſonæ caſus obturpat, propriæ quoque vocationis exitum tremefactis viſceribus expaueſcat. Vbi notandum, quam velit omnipotens Deus Romani pontificis vitam hominibus in ædificatione prodeſſe, cuius etiam mortem decreuit ſaluti gentium miniſtrare: quanto ſtudio debet lucris animarum quoad viuit, intendere, cuius mors prouidetur ad creatorem ſuum animas hominum reuocare, vt dum ſe patrem orbis eſſe conſiderat, ab impetranda tot filiis hereditate deſidia non torpeſcat. Hæc eſt illius Sapientis ſententia: quæ & aliis perſuaſiuis cauſis & rationibus iuuari poteſt. Primo quidem, quia cum diuina prouidentia nihil in orbe agat, cuius legitima cauſa non præcedat, pie arbitrandum eſt, quod nonniſi ex iuſtis cauſis in diuina mente reconditis, vitam ſummorum pontificum abbreuiat. Et inter cæteras, vt Chriſtum imitentur in vitæ periodo, quem imitari debent in viuendi modo. Et vicarius patronum ſequatur, qui intempeſtiue & in dimidio annorum ſuorum ab hac luce ſubtractus eſt. Ipſe enim dixit, *qui mihi miniſtrat me ſequatur*. Rurſus immortalis Deus, iudex rectus vitam donat & adimit, & ſecundū ſuam nobis incognitam iuſtiſſimam diſtributionem. ſed & cum æquiſſimus miniſter arbiter exiſtat, ita ſuis miniſtris & fidelibus vitam diſtribuit, vt nec alter ex recepto beneficio ſuperbiat, nec alii eius felicitati inuideant. Obliquaretur ſiquidem eadem diui-

Mors papæ ſit exemplo aliis mortalibus.

na

na & æquissima distributio, si cuncta felicia & prospera, quæ simul singulis denegat, vni concederet. Ea igitur diuina prouidentia, omnia in numero, mensura & pondere æquans, papæ vicario suo, summum omnium felicitatum culmen donauit. sed ne tanta felicitate intumescat, longam adimit vitam. Cæteris vero mortalibus, quod illi vni negauit, recte indulget: vt ille habeat, quo istos excedat: & illi obtineant, de quo ille inuideat. Accedit, quoniam cum omnium mortalium studia, ad viuēdum tendant, ordinat iustissimus Deus, vt tam vehemens viuendi studiū, mors preueniat, in eo præsertim qui cæteris potius quam sibi viuere optādus esset. Quare in eo tanto celerius vitam eripit, quanto studiosius illā cupit atq; custodit: quia iuxta Gregor. *quanto mens humana se per desideria dilatat, tanto ad receptionem effectuum angustat.* Et iterum hęc humana vita per momenta deficit, & cum plus viuendi desiderium crescit, ipsa viuēdi anxietas desiderio terminatur. Quo fiet, vt ipsi Romani Pontifices, omnia habentes facile agnoscant, quod decipiuntur in cogitationibus suis, dum sibi longam vitam promittūt. Et qui non ignorant, quia *non est hominis via eius*: discant ea desiderare, quæ prosint. Et dum per potentiam stare se putant, quā facile cadant, aduertant. Demū negat rectissimus Deus vicario suo, quæ optat ad eius solius vtilitatem, cui donat quæ sunt ad eius veriorē salutem. Nam iuxta Gregor. *multa incommoda incurrunt sæpe homines diu viuendo.* Ex his itaque causis, putarunt nonnulli sapientes & curiosi viri, Romanos pontifices non diu in pontificatu viuere. An autem rationes ipsæ vrgeant, statim subiiciemus.

CAPITVLVM V.

De verissimis causis breuitatis vitæ summorum pontificum: & an sit verum vniformiter, quod parum in papatu viuant: & an in hoc Romani pontifices differant à cæteris mortalibus.

ASsignatæ sunt causæ & rationes breuitatis vitæ summorum pontificum, prout quibusdam sapientibus placuit: quæ & si veræ & exemplares ac rationi satis consonæ videātur, ꝑ eo maxime quod timorē mortis ac cōtemptū culminis dignitatū persua-

dere videantur, & ob eã rem aures demulceãt: quia tamen in mẽte diuina reconditæ sunt (cuius iudicia vt abyssus multa) nobis incognitę sunt. Rursus non auctoritatibus sacrarum scripturarũ, sed potius persuasionibus innituntur. credimus rationes ipsas non vsque adeo militare, aut satis sufficere vt fateri oporteat statui & culmini summi pontificatus generaliter tributum esse, aut vniformiter inesse, vt tantum apicem ascendentes digni aut non digni, sancti aut reprobi, pro eo solum quod in pontificatus culmine sedẽt, vita longa aut alias eis à diuina prouidentia destinata frustrari debent. Ne autem eos imitemur, qui dum aliena refellunt, sua non cõprobant, altius rẽ ipsam repetentes plurimis & (nostro iudicio) veridicis fundamentis deducemus; alienum esse à facti veritate, cunctis videl. summis pontificib. vniformiter insitum & propriũ esse, vt parum in pontificatu viuãt. Idq; nedum alienum à rei veritate, sed nec recta fide fore credendum arbitramur. quinimo in ea ipsa viuendi conditione, aut breui aut longæua, ipsos summos põtifices à cæteris hominibus non differre. Et si forte, vt plurimum, diutius eos in pontificatu viuere non cernamus, id nõ ex natura, aut infelicitate status siue dignitatis Apostolicæ, sed aliunde veluti in cæteris mortalibus contingere. Deducemus igitur primo luce clarius, aliunde Romanos pontifices, & ex aliis potioribus & notioribus causis, diutius non viuere. In sequenti vero capitulo, breui compendio rationes afferemus, quare summo pontificatui non insit vniformiter, vt illum assequentes parum viuant. Primo igitur putamus facti præsuppositum veritate carere, quinimo si summorum pontificum *annalia*, si illorum assumptionum tẽpora, si ætates animo recensemus, vtiq; reperiemus eosdẽ pontifices nõ modo breuiori, sed longiore tẽpore cæteris fidelib. vixisse. Quippe cum vt plurimũ nonnisi senes ac maturæ ætatis viri, sed & valitudinarii ad summũ eligantur pontificium, quid mirum, si parum in papatu sedeant, qui diu ante illum vixerunt? Nihilominus plurimos in senectute assumptos legimus diu sedisse. Linus enim XII. annis vixit in papatu: Cletus totidem: Leo quartus licet senex, XV. annis: Fabianus X. & VIII. Pascalis & Damasus, Vigilius, Innocentius atque Liberius totidem. Leo quartus licet longæuus ætate, & valitudinarius foret, cum cathedram ascenderet, viginti

Papæ quidã senectam attigerunt.

tamen

tamen annis præfuit: Alexander XXI. Beatus vero Siluester XXIII. annis sedit. Rursus Adrianus primus XXIV. annis, vno minus mense præsedit. Leo vero primus vigintiquinque feliciter præfuit annis: sub quo duo ycomenica apud Calcedoniam fuerunt congregata concilia. Quid igitur sibi vult illorum insulsa positio, qui cunctis in cathedra Petri sedentibus vitam adimunt? cum tamen vnius hominis ad omnes proportione habita, plus cæteris viuere comprobentur. nisi velimus eos solum, qui Petri cathedram tenent, longiore vita præ cæteris viuere. Aut forte velimus illos tunc naturaliter nasci, tunc viuere incipere, cum assumuntur. Aut forte conqueramur exempli gratia Calixtum secundum post octogesimum assumptum annum, præmature raptum, quia quadriennio fere tantum præsedit. quibus illud Nicodemi in Euangelio facete simul & vere dici potest: *Quomodo enim homo potest renasci, cum sit senex?* Aut quomodo viuere incipiet is, cui naturaliter viuere desinendum esset? Satis igitur (vt putamus) viuunt summi pontifices, si recte viuunt: longæue præsident, si diu se viuere & præesse arbitrantur. Sed (nisi fallimur) ideo nonnulli summi pontifices mori præmature arbitrantur, quia citius quam vellent, sed forte tardius quam debent, moriuntur. Mira certe res est. Volunt summi pontifices præceptum adeo esse, vt viuant; sed nolunt quidem viuere, vt præceptum est. Recte igitur cum eis agit diuina prouidentia; qui in eorum vitæ cupiditatis pœnam, tanto celerius rapiuntur, quanto (vt prædiximus) vitam cupiunt atque custodiunt. quia (vt inquit Gregorius) *male viuunt, qui diu se victuros desiderant*. Et Socrates dicebat: *Viuere non meretur, cui nihil est in mente nisi vt viuat*, de quo infra tangemus in *capit. septimo.* Si igitur recte, si vere atque catholice in ea re loquendum est, indubie fatendum erit, breuitatem aut longitudinem vitæ pontificis (sicut & cuiusuis alterius) ex illius persona aut propria natura pendere; non quidem ex statu, sed ex reatu; non ex pontificatu, sed ex actu; nec ex dignitate, sed vitæ qualitate; nec ex culminis excellentia, sed quietis animi indigentia. Et (vt paucis agamus) tres arbitramur potissimas atque vrgentissimas breuitatis vitæ quorundam pontificum causas, rationesque communes omnibus non plus sum-

Papa à natura non est exemptus.

morum pontificum quam infimorum hominum. Quarum prima est natura disconueniens. Secunda culpa puniens. Tertia curarum turba vitam minuens.

Prima siquidem causa, naturalis disconuenientia. Cum enim summus pontifex velut cæteri homines ex quatuor sit elementis compactus, natura in eis vim suam æquo exercet vibramine, nisi forte summi pontifices contendant à natura ipsa exemptos: idque ipsi summopere optarent, vt corporis dolores & cruciatus vitarent. Constat autem longioris & breuioris vitæ causam naturalem fore. Nam (Augustin. teste) *& si in manu Dei sit omnis vita & mors, ipsæ tamen naturæ plasmator sic cuncta gubernat & regit, vt naturam motus suos naturales exercere sinat.* Causa igitur naturalis longioris aut breuioris vitæ hominis, secundum quorundam philosophorum sententiam, spiritus siue aer est, eo quod illũ videamus instrumentum esse virtutis operatiuum & vitæ inductiuũ. quare secundum spiritus proportionẽ, sic proportionatur & vita. quãdoquidẽ paucus existit, tunc debilitate vitam abbreuiat, sicut in melancholicis: quãdo vero multus, eo casu exufflando calorẽ extinguit, veluti ventum videmus extinguere lampadem. Cum autem grossus erit, vtiq; virtutũ vitalium operationes impedit, sic & quãdo nimis exilis: tunc n. de facili spirat: quo fit vt mortem abbreuiet & inducat. Aristotelis vero & aliorũ philosophantiũ schola indubitata cõclusio est, calidum & humidum principia & causas fore longioris vitę hominũ. quãto enim tempore calidũ in humido nõ consumpto aut non deprauato valet subsistere, & quãto tempore humidũ reduci potest, atq; à calido cõuerti, tãto tempore indubitanter vita cuiusuis mortalis durat. Quæ siquidem mensura circa tria potissime attenditur: videl. circa quantitatem, item qualitatẽ ipsius calidi & humidi, tertio secundũ qualitatem mẽbrorum atq; vasorũ, in quibus operatur; prout latius in *libro de morte & vita* philosophus tradit. Quãdo igitur in humano corpore adest illa discõueniẽtia; aut cõtingit caliditatis & siccitatis excessus ipso humido radicali, aut consũpto aut deprauato, necesse est, vt vita hõinis abbreuietur. Cõtingit aũt variis ex causis excessus ipse siue humoris deprauatio, secundũ naturaliũ & medicorum traditiones. id tamẽ facilius in Principib. cõspicimus; qui putãt se ita esse dominos stomacho-

Papa à natura non est exemptus.

Principes stomacho-

machorum & ventrum suorum, sicut & omnium subditorum. quotidie siquidem preciosis atque splendidis sapidisque cibis, variisque modis præparatis passim vescuntur, vinorumque varietate potantur. Et quia maiore quantitate sumitur, quod auidius & sapidius deuoratur; necesse est ex multorum diuersorumque ciborum varietate grauetur stomachus. Quo fit vt edendo edendi appetitus amittatur, generenturque ventositates, inflationes in ventre, tremores in membris, ac febres, & tandē præmatura mors accidat. Hinc Arist. *de secretis secretorum* ad Alex. *Nihil* (inquit) *q̃ magis vitam prolonget, quā cauere à superfluitate ciborum: nec est quod magis abbreuiet, quā comestionem comestioni superaddere.* Hippocrates enim adeo dietas seruabat, vt debilitatē corporis ex industria sustineret: malens debilis viuere, q̃ robustus & pinguis mori. Dicebat enim, quia malebat *comedere vt viueret, q̃ viuere vt comederet*: Addens, quia alimenta hominibus natura dedit, propter durabilitatem; non durabilitatem propter cibum. Hinc sapiens Salomon ait: *Æqua vita hominibus in sobrietate, & qui abstinens est, adiiciet & vitam.* Falso igitur culpa personæ dignitati attribuitur; indigne summi pontificatus dignitas, propter ventris ingluuiē diffamatur. Sed rectus est Deus & rectum iudicium suum. pœna certe tenet auctores suos. scriptū est, *anima*, id est vita, *quæ peccauerit, ipsa morietur.* Et consonum rationi est, vt qui peccat in vitam propriam, in ea puniatur. Ridiculum ergo videtur asserere, mortales & naturales homines determinatum quendam statum, aut dignitatis culmen assequentes, à legibus naturæ exemptos fore. Et præsertim summi Dei vicarium, hominem purum, & naturæ subditum, qui quanto Deo proximior existit, tanto legibus naturæ, vt legibus patroni sui astringitur. Natura enim lex Dei est, qua eius vicarius ligatur.

rum, sicut & subditorum Dominos se esse putant.

Secundam & principalem causam breuitatis vitæ summorū pontificum (sicut & ceterorum hominum) culpam punientem diximus. Nihil enim magis vitam hominum abbreuiat, quam peccatum, idq; plurimis diuinis testimoniis comprobatur: quod in eisdem Romanis pōtificibus facile reperiri libet. Nam ad quēdam ex summis & veteribus sacerdotibus, qui typum pro eo tempore summorum pontificum gerebant, Deum per Prophetam dixisse legimus: *præcepta mea cor tuum custodiat, longitudinem enim*

2. Causa breuitatis vitæ summorum pontificum.

dierum & annos vitæ & pacem apponent tibi. Demum in expresso alibi summo pontifici longa à deo vita promissa est. Siquidē alius propheta summum sacerdotem designans: *Super aspidem* (inquit) *& basiliscum ambulabis: & conculcabis leonem & draconem.* Et statim subiicit: *Eripiam eum & glorificabo eum, ac longitudine dierum adimplebo eum.* Nec ab re quidem: cum enim scriptum sit, quia *opus iusticiæ vita est*, merito sancti iustique pontifices longa perfruuntur vita. Vnde alibi scribitur: *Si in lege mea ambulaueris, longos faciam dies tuos.* Et iterum: *Quærite deum & viuetis.* Iniusti vero & reprobi è vestigio vita priuantur: quia ad omnes illa vox dicta est, *Viri iniqui non dimidiabunt dies suos.* Et rursum: *Iniusti mox sicut honorificati fuerint & exaltati, deficient.* Et alibi: *Vidi impium exaltatum & eleuatum sicut cedrum, & transiui, & ecce non erat.* Quæ siquidem auctoritas proprie summum pontificem signat, cum dicit: *Exaltatum sicut cedrum*, quæ cunctas plantas eminentia & altitudine vincit. Talibus certe comminatur propheta dicens: *fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiet alter.* Vnde Augustinus pulcre inquit: *Vita hominis media est inter vitam peccantium hominum & innocentium & angelorum, si viuit homo secundum carnem, peccatoribus comparatur, qui non dimidiabunt dies suos: qui viuit secundum spiritum, per diuturnam vitam angelis comparatur.* Sed dicet quispiam: plerumque reprobi & iniusti diutius, boni vero parcius viuunt. Quod & fateor, & antiqua querela est à prophetis & sanctis viris, deo soli reseruata: quantum tamen ipsa diuina prouidentia sanctis intelligere nosseque permisit, illud vtrisque conuenit, illis ne amplius peccent; istis quia id sibi expedit. *non enim eis mors ipsa pœna est, sed remedium, vt molestiæ & mundi miseriæ, quæ eos premunt, & alias vinci non poterant, vitæ suæ breuitate vincantur*, secundum Ambrosium. Vnde Senec. *quæ videtur intempestiua mors, iustis est completa vita, quia miseriarum finis est.* Quare subdit: *rudis satis videtur tyrannus, cum potius à pœna liberat, quem punire se credit.* Rapiuntur igitur boni pontifices, vt requiescant à laboribus suis; & ne malitia mutet intellectum illorum. Adde, quia secundum Grego. papam de se loquentem: *quosdam magis delectet pergere quam manere: magis citius præuenire, quam morari: ne dum oblectatur in via, obliuiscatur quod desiderat in patria.* Et iterum idem Grego: *aliquando secreto iudicio*

agitur,

agitur, vt electorum vita abbreuietur, ne viam pro patria diligamus. Vt igitur paucis agamus: tunc summi pontifices summe erunt felices, tunc vere beati, tunc gloriam, tunc famam dilatant, tunc nomen perpetuant, tunc longos & incolumes videbunt dies, si ecclesiæ cui pręsunt promouent honorem: si fidem, quam exaltare professi sunt, augere conantur: si religionis dilatant cultum: si mores emendant: si superbos humiliant: si exaltant humiles: si sunt munifici in egenos; in copiosos, frugaliores: si sapientiā, si virtutes præmio: si vitia æqua pœnarum lance compensant: si iusticia vsquequaque ambulat ante eos, & imponunt in via prudentiæ cunctos gressus suos: si tyrannidem viriliter reprimant: si ad pacem orbis inuigilant: si ab omnibus extremis æquo spacio discedunt: si cessat in eis prodigalitas, abest omnis auaricia; quia illa ecclesiam vastat, hæc gloriam mentiri veritas non potest. scriptum est: *Qui odit auaritiam, longæ fient dies eius.*

Papa quo pacto diu viuere possit.

Tertiam causam breuitatis vitæ summorum pontificum, non quidem ipsum pontificatum dixerim, sed vrgentium atque prementium turbam curarum, ac assiduam mentis agitationem; quia scriptum est: *tristis spiritus exsiccat ossa.* Et iterum: *deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Hinc Augustin. super illo verbo Iacobi 4. *Vita nostra vapor est admodum parens*, ait, *curæ & assiduæ cogitationes corpus extenuant; & mentis fatigationes, rerumque inextricabiles quæstiones, humores omnium exsiccant: frequentia hominem morbidat, tristiciæ consumunt, negotiorumque solicitudo coartat.* Hinc & Cassiodorus: *Nihil est quod vitæ hominis magis officiat, & dies eius abbreuiet, quam tristicia mentis, languor animi & rerum solicitudo multarum.* Nam *sicut* (teste Sapiente) *lætus animus floridam reddit faciem, & iocunditas cordis vita est consummata hominis: ita anxius & curis fatigatus animus corpus macerat, & vires minuit, humidum consumit, caliditatem auget cum siccitate.* Ex qua re appetitus perditur, & tandem mors acceleratur, vt pauloante in prima naturali causa deduximus. Has igitur putamus causas verissimas, has rationes, hæc fundamenta breuitatis vitæ summorum pontificum: non quidem ipsius culminis statum & eminentiam, quæ sancta est, & in illo nullo peccauit, sed qui ea abutitur.

3. Causa breuitatis vitæ summorum pontificum.

CAPITVLVM VI.

In quo aſſignantur cauſæ & rationes, quare illorum opinio non ſit tenenda, qui putarunt, ſummis pontificibus bonis & reprobis vniformiter inſitum & proprium eſſe, vt in pontificatu parum viuant.

CEterum vt huic articulo finem demus, ne de illorum ſimus numero, qui ab aliis mature tradita leuiter refellunt, nec cauſas reddunt: breui rationes & motiua adducemus, quibus apertiſſime probatur, opinionem illam non eſſe ferendam, nec recta fide tenendam, videlicet ſummis pontificibus vniformiter inſitum eſſe, vt parum in pontificatu viuant. Primo igitur idipſum probãt ea, quæ ſupra tetigimus. Secundo quia facti veritas lõge aliter rẽ demonſtrat. Tertio ea vitæ breuitas, quatenus noſtram tenet iuſticiã, in nulla alia totius orbis monarchia, imperio aut principatu eccleſiaſtico aut mũdano reperitur. Quinimo ſi veteris legis ſummos põtifices, reges ſiue monarchas recolere libet, nõ eos tali lege taliq; cẽſura cõſtrictos reperiem⁹, veluti de Melchiſedech, Moyſe & Aaron, Heli, Eleazaro, & plurimis: qui longo admodũ tempore in ſummo ſacerdotio vixerunt, vt in *præcedenti cap. tactum eſt.* Quarto quia (niſi fallimur) qui vitæ breuis neceſſitatem ſummis pontificibus imponunt, Deum arguunt acceptorem perſonarum. Nam cum *omnium hominum* (vt ſcriptũ eſt) *vita eſt in voluntate Dei*, in quo *omnes viuimus, mouemur & ſumus*, & ita iudicat magnũ ſicut paruum, quia ſcriptum eſt: *Puſillum & magnum ipſe fecit*: & æqualiter cura eſt Deo de omnibus, quinimo de hominis vita loquens Propheta ait: *Non accipit perſonam principis.* Et iterum: *Non ſubtrahit perſonam cuiuſquam Dominus, qui eſt omnium dominator.* Subtraheret itaque perſonam, ſi præmaturæ vitæ eius præſidentem citius quam alios vita priuaret, atque à terra ſubtraheret. Quinto non eſt veriſimile, ſed à veritate alienum, Deum, cuius cura eſt de eccleſia ſua (de qua per Prophetam dixerat: *quid potui facere vineæ meæ & non feci?*) velle quouis modo parare occaſionem ſciſmatibus & periculis, atque eam diſcidiis & diuiſionibus patenter ex ponere, quod eſſet, ſi lege æterna & vniformiter ordinaſſet vicarios eius in terris præ ceteris honinibus parum

viuitu-

viuituros. Ex crebris enim huius ſedis vacationibus, ſciſmata, pleraq; pericula eccleſiæ imminere & ſæpe accidere perſpicuum eſt. Abſit enim à diuina bonitate, vt hoc faſtigium apoſtolicę ſedis ab eo pro communi eccleſiæ vtilitate, eiuſque vnitate inſtitutum, in eius diſcidium, periculum & detrimentum conuerteret. & ex eo ſtatu neceſſario ſciſmata proueniunt, in quo ſedentes neceſſario breui viuendum eſt. Nam (vt ait Hieronymus) *in remedium ſciſmatis actum eſt, vt vnus omnibus præſit.* & ob eam rem ſanctorum virorum traditiones, & ſacri canones, vacationes huius ſedis, & obitus ſummorum pontificum plurimum formidarunt. Sexto, abſit, quod eccleſia Dei in traditionibus & conſuetudinibus ſuis, quouis modo erret, quæ ſpiritu ſancto regitur. Ipſa tamen per totum mundum diffuſa, ſine intermiſſione pro vita & incolumitate Romani pontificis ad Deum aſſidue orat. Nam (vt pulcre canon ſancti Bonifacii martyris ait) *pro Romani pontificis vita atque perpetuo ſtatu, vniuerſitas fidelium tanto inſtantius orat, quanto ſuam ſalutem poſt Deum ex illius incolumitate animaduertit propenſius pendere.* Hæc ſunt verba canonis. Ecce formalia verba, quæ omnem dubitationem tollunt. Erraret vtique eccleſia, & improuide ageret, atque Deo contradiceret, orando pro illius longa vita & incolumitate, qui ex diuina diſpoſitione, quæ eum voluit & præſciuit parum viuere, & ſic neceſſario breui moriturus eſt. Septimo, ex ea breui & certa neceſſitate moriendi, aufertur ſummo pontifici magna vtilitas, ſed & grande meritũ, quod ex incertitudine temporis mortis cunctis fidelibus prouenit. Nam (vt inquit Gregorius ſuper illo verbo,) *qua hora non putatis,* & cetera ; *Tempus mortis ideo Dominus nobis voluit eſſe ignotum, vt ſemper poſſit eſſe ſuſpectum : & dum illud tempus præuidere non poſſumus, ad mortem ſine intermiſſione præparemur.* Si ergo Papa parum ſe viuere ſciret, per conſequens mortem præuidere poſſet; quo fiet vt fruſtraretur tanto bono, videlicet timore mortis; quia ſecundum Gregorium: *Tanto plus mors timetur, quanto minus præuideri poteſt.* Præterea cum Papa ſit in ſtatu omnium perfectiſſimo, indignum eſt, vt propter eandem perfectionẽ alio proximo bono priuetur; videlicet grandi merito, quod ex longa vita iuſtis prouenit. Quanto enim iuſtis viris magis prolongatur vita corporalis, tanto felicior redditur in effectu

præmii salutaris. Nam (Augustin. teste) *hæc vallis miseriæ fit eis vallis vbertatis bonorum spiritualium.* Fit etiam campus certaminis & pugnæ victoriosæ. *Est* enim *vita nostra* (secundum Bernardum) *locus lucratiuus.* Ea de re Paulus longam vitam optauit simul & procurauit, cum submissus in sporta per murum, persecutoris insidias declinauit. Denique ipse Christus dulcissimæ matri suæ, post eius passionem, longam vitam promisit pariter & donauit. Sed & Iohanni Euangelistæ, quem Christus plurimum diligebat, & ad Apostolatum vocauit, non tamen sine suo & plurimorum profectu ad centesimum vsque annum vno minus vitam prolongauit. Quod ergo Christus dilectis suis promisit, donauit atque laudauit; idipsum vicario suo negare non debet, pro illius ampliori merito & ecclesiæ suæ vtilitate. Octauo, hæc pontificis mors, quam præmaturam dicunt, aut est in illius pœnam, aut in præmium, aut est proprium cathedræ. Non quippe in pœnam, quia nullus sine culpa punitur. Scriptum est enim, *absit à te Domine, vt perdas iustum cum impio.* Iustus & rectus pontifex, si parum in pontificatu viueret, puniretur sine culpa: quod est inconueniens. Sed & alia ratione hæc breuitas vitæ, nec in pœnam nec in præmium esse potest. Quia ex eo quod necessario futurum est; quia *quod quis vitare non valet, non consequitur nec pœnam nec præmium,* secundum Augustinum. Si vero sedi annexum est, tunc sequatur absurdum necesse est, vt videlicet aliunde, quam ex volũtate propria, quis mereatur aut demereatur; consequatur pœnam aut præmium. Adde; quia Christus Romanam ecclesiam instituit duraturam vsq; in finem seculi. Indignum itaq; videtur, vt in sede perpetua sedens breuius viueret, quam in ceteris prophanis & temporalibus cathedris sedentes, imo congruum esset, vt longioris essent vitæ: & quod eis à natura prouenit, Deus, cuius est vicarius, non auferat. Inconueniens enim videtur, vt præsidens in sanctissima cathedra, diminutionem vitæ suscipiat à cathedra, quam bene viuendo honorat, & in ea viuens fidelibus proficit. Sed neque est largitati diuinæ consentaneum, vt abbreuiata sit manus eius in vicario & ministro suo: de quo (vt supra tetigimus) per Prophetam promissum est: quia *si in præceptis suis ambularet, eriperet eum, & glorificaret eum, & longitudine dierum impleret illum.* Confirman-

firmantur prædicta: quia si pontificatus esset proprium parum viuere, Papa Dei vicarius & minister, esset peioris & durioris cõditionis quam ceteri homines. Et hoc in duobus. Primo, cum ceteris, imo omnibus hominibus à Deo dictum sit: *ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum*, si vniformiter breuis esset mors papæ, auferetur ei illud beneficium & istud bonum, vt sit ante faciem eius vitæ & mors. Secundum, cũ Deus in dicta auctoritate appellet vitam bonum, & mortem malum; tunc ea sola ratione, quia eius est vicarius & minister, reciperet ab eo odia & mala, cum potius bona sumere deberet; quia scriptum est: *Qui ei ministrat, vita viuet*. Et iterum: *Ministros eius non derelinquet*. Absit enim vt Deus reddat pro bono malum.

CAPITVLVM VII.

Quo respondetur motiuis illorum qui dixerunt, papam parum viuere in papatu. & in quo sensu sit intelligenda prædicta opinio, & quomodo cum veritate possit saluari.

POstremo, vt de statu Romani Pontificis nos absoluamus: quãquam ex supra dictis luculenter responsum sit rationibus & motiuis in principio adductis, quibus aliqui sapientes & contẽplatiui persuadere potius quam probare visi sunt, Romanis pontificibus vniformiter datum esse, vt parum in papatu viuant: nihilominus particularius satisfaciemus prædictis rationibus. Deinde vt morem prædictis sapientibus geramus, qui positionẽ huiusmodi affirmarunt, deducemus breuissime, quo intellectu, quo sensu eadem positio intelligenda sit, videlicet Romanos pontifices non diu in papatu viuere. Primo igitur dicimus, rationes, persuasiones & motiua prædictorum scribentium ad vnum tantum fundamentum referri. Aiunt enim, vtile esse fidelibus Romanorum pontificum breuem vitam, pro eo maxime, quia illius breuis periodus ceteris fidelibus terror est, vt sese ad mortem parent, agantque de commissis pœnitentiam: rursus vt dignitatum culmina facilius contemnãt. quæ omnia vnico verbo soluuntur. Dicim⁹ enim, quia hac vtilitate ex tali verisimili timore ꝓueniẽti,

non eget ecclesia, præsertim cum illius expresso dispendio & vnitatis incommodo, ac capitis nostri crebra periculosaque subtractione. longe siquidem magis terroris atque timoris, mortalibus ex multorum quā vnius interitu incutitur. Plusq; mæroris ex plurimorum florētium iuuenum præmatura morte concipimus, quam ex senis vnius naturali morte maximis curis & solicitudinibus constipati. Ad contemtum vero dignitatum alia nobis sunt tradita efficaciora documenta. Adde quia illarum natura potius quam possidentium mors ad eorum contemtū inducere videtur. Cuius illa (teste Boetio) contemnendi summa ratio est: quia recte spernenda est dignitas, quam maligni plerumque assequuntur, & quam plurima pericula comitantur. Ceteræ vero rationes persuasiones verius sunt, quæ contrariis & potioribus persuasionibus tolluntur.

Accedamus ad secundum, quod polliciti sumus, videlicet discutere & declarare, quo sensu intelligenda sit prædicta conclusio eorum, qui dixerunt Romanos pontifices vniformiter parū viuere in papatu. Dicimus igitur, quod multipliciter prædicta positio ad verum sensum reduci posset. pro quorum intelligentia inferimus breuissimas duas conclusiones. Prima est: quod Romanus pontifex recte & pie præsidens, licet paucis annis post papatum in mundo fuerit, longo tamen tempore viuit. cuius ratio est; quia totum tempus sui pontificatus sibi lucratus est, fuitque sibi idem tempus viuum. Secunda conclusio est: quod si Romanus pontifex non recte nec pie in papatu vixerit, licet centum annis in eodē pontificatu fuerit, tamen nō diu imo breuissimo tempore censendus est præsidere. Cuius ratio est; quia residuum imo totum sui pōtificatus mortuum est. Vixit ergo mundo, longo tempore; sed Deo, sed fidelibus, sed sibi breuissimo, respectu fructuosæ præsidentiæ. Est ergo intelligenda positio prædictorum scribentium, secundum hanc vltimam conclusionem; videlicet quia verissimum est, quod Romanus pontifex non pie nec recte, sed inutiliter præsidens, quantocunque tempore in papatu fuerit, parum tamen in effectu viuit. Nam primo sibi modicum vixit, cum totam pene vitam inutilibus occupationibus perdidit: parum etiam Deo vixit, quo ad spiritualem fructum. Probandus igitur ac

robo-

roborandus est huiusmodi articulus. Primo igitur dicimus, quod Romanus Pontifex, licet longissimo tempore in papatu præfuerit, si tamen plurimis occupationibus inutilibus & curis & solicitudinibus terrenis tentus sit, parum viuere dicendus sit. Pro cuius declaratione præsupponimus: quia secundum nostrum Senecam *non accepimus breuem vitam, sed fecimus: nec inopes eius sumus, sed prodigi*. Nam veluti amplæ & regiæ opes, si ad malum dominum venerunt, pereunt in momento: si vero, licet paucæ, bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt: Ita ætas nostra bene disponenti longa est: imo si ea vti scimus, longissima est; si vero nescimus, breuẽ vitã facimus. Papa igitur si inutiliter & reprehẽsibiliter in papatu viuit, parum viuit. Nã (vt aiunt Iuristę) *nihil & inutile æquiparãtur*: & præsidere non dicitur, qui inutiliter præsidet. Ait enim scriptura, quia conquerebatur sanctus Iob, *quare impii diu viuunt?* Sed statim subiicit: *Veruntamen non sunt in manu eius bona illius; & numerus dierum illius dimidiatur*: quasi dixerit, non repugnat quod diu viuant, & modicum viuant. Nam non diu viuunt, qui diu in sua impietate viuunt, quia scriptum est, *abominatio est Deo vita impii.* Itaque quo ad Deum & effectualiter, paruo tempore viuit. & hoc est quod sub paucis, sed elegantibus verbis refert sapiens Salomon. Ait enim: *si quid impiorum longæ vitæ fuerit, in nihilum computabitur*. Ex quo patet, quod vita eius (licet longa) breuissima reputatur. quod idem Sapiens confirmat. Ait enim: *Ætas senectutis vita immaculata*: quia vita longa, quæ per senectutem designatur, proprie est vita immaculata. Ex quo sequitur, quod non viuere aut parum viuere censetur, qui inutiliter aut maculate viuit. Cæterũ parum viuit Papa, qui terrenis occupationibus transigit tempus. *Papa terrenis occupatus.* Si enim Papa ad memoriam reducit, quantum vitæ sibi auferunt lites inutiles, causarum strepitus; quantum illa officiosa omnium rerum, quæ in orbe sunt, notitia; quantum morbi, quos manu sibi facit: videbit q; paucissimos annos sibi habuit, & parum ac breuiter vsus seipso fuit. Quomodo n. longo tempore viuit, qui non sapientiæ? non laudatis studiis? non paci? non quieti Christiani populi vacat? Cum scriptum sit: *eruditio & sapientia veram vitam tribuit*. Non ergo diu viuit, cui districtus animus est; qui nihil speculatiuum, nihil intellectuale recipit: sed quicquid admittit, acti-

uum & terrenum eſt. omnia velut inculcata conſpicit. quinimo (vt quidam Sapiens ait) *viro occupatiſſimo nihil minus eſt quam viuere.* Si vero papa nihil ex ſuo tempore inutiliter labi permittit, ſibique vacat, eius vita longiſſima eſt, licet paucis ſit annis computata. Itaque (vt putamus) hic eſt ſenſus illius elegantiſſimæ Salomonis ſententiæ: *Senectus* (inquit) *venerabilis eſt, non diuturna nec numero annorum computata.* Ecce (inquit) *ſenectus venerabilis eſt, non diuturna*, diu viuendo ſed ſibi vacando: *non diuturna* plurimis annis, ſed actionibus ſanis, *nec numero annorum computata*, ſed virtute & ocio adornata. Itaque longiſſimo tempore viuit, qui breui tempore, tamen ſibi vacans, viuit. quia quantumcunq; viuit, id ſibi totum tribuit. Romano vero pontifici, qui populorum curis angitur, neceſſe eſt tempus deficere: quia illius vitam populus tollit & eripit: quo fit, vt parum ille viuere cenſendus ſit, quia nullum aut modicum tempus in ſuos vſus conuertit. Et hoc eſt, quod idem Seneca dicit, quia *decipitur qui propter canos & rugas in fronte putat diu vixiſſe.* Non enim nauigaſſe putandum eſt, quem ſæua tempeſtas à portu huc atq; illuc tulit, totumq; orbem egit: de quo dicere verum eſt, quia ille non multum fuit peregrinatus, ſed plurimum iactatus. Itaque cum Romano pontifici non deſunt (vt dictum eſt) infelices & miſeræ ſolicitudinis cauſæ, adeo vt per tot occupationes nō ſolum vita non geratur, ſed optatur ad negociandum: merito tam inutilibus occupationibus preſſus, breuiſſimo tempore viuit. quia qui omne tempus perdidit, paruiſſimo tempore viuit. Adde quia omne tempus aut fuit, aut eſt, aut futurum eſt. Papa niſi pie nō regit, ſi terrenis occupationibus deditus, nec ſpiritualibus intentus ſit, non vacat reſpicere præterita: & ſi vacat, moleſta eſt recordatio. Quomodo n. iocunde recordabitur, ſi ambitioſe cōcupiuit? ſi ſuperbe præfuit? ſi arroganter cæteros contempſit? ſi auare cōgregat, ꝓdige effundit: neceſſe eſt harum rerum memoriam teneat. Nā omnis ætas aut præteritorū obliuiſcitur, aut illorum cum moleſtia recordatur. Conſtat tamen quia præteritum certior eſt pars noſtri tēporis. præſens vero tēpus ꝑbreue eſt. ante deſinit q̃ incipiat. ſolum tamē hoc tēpus papa habet, q; tam breue eſt, vt teneri nō poſſit. Futurū vero dubiū eſt. Quo fit, vt Romano pontifici omne tempus ꝑbreue ſit. Nam præſens tempus propter ſui breuitatem,

aut

aut nō sentit aut negligit: futura timet: præterita cruciant: sic omne tempus breue est. Rursus alio sensu papa non diu viuit; quia parum viuit, qui assiduo timore mortis astringitur. Facit enim ipse timor Romanum pontificem vitam perdere: quod est non viuere, quia iuxta Catonem:

Qui metuit mortem, quod viuit perdit idipsum.

Non sic apostolus Paulus timebat mortem, sed plerumq; optabat. Ille enim quia pie & iuste præfuit; quia nihil sibi conscius erat, intrepide dicebat: *cupio dissolui, & esse cum Christo:* mori non timebat mundo, qui optabat Christo viuere. sed & alibi vitam pœnam putabat, & mori lucrum. Ad hunc sensum dicebat sapiens, quia *iustus cito perit; impius autem multo viuit tempore in malitia sua.* Iustus, (inquam) cito moritur: quia quanquam paucis diebus in seculo manserit, multo præmiorum cumulo floruit. Itaque quo ad numerum dierum, breuis eius fuit vita: sed quo ad fructum & meritum, longissima. Nam (vt inquit Cyprianus) *iustus magis lætatur quod breuem (sed bonam) vitam egerit: quam quod longam non viderit. Impius vero longo tempore viuit in malitia sua*: quia licet multis annis in seculo vitam egerit, paruum tamen fructum peregit. qua de re in effectu, breuissimo tempore viuere iudicandus est. Vel alio modo, impius longo tempore viuit, quia cum cogitationes suas in longum ordinat, diesque sibi multos promittit, meditatione & desiderio suo, longo tempore viuit. Vel alio modo: Impius longo viuit tempore: id est, toto vitæ suæ tempore viuit in malitia sua. Totum enim tempus vitæ alicuius licet breue sit, multum dicitur sibi, veluti alias dicitur: quod *multum dat, qui totum dat.* Nec intelligenda verba sunt vt sonāt, quod impius longo annorum tempore viuat, ne contradicat prophetæ sententiæ, qui ait: *Viri impii non dimidiabunt dies suos.* Denique, alio sensu papa non diu viuit: quia qui diu viuere cupit, diu viuere non videtur. Vnde Chrysostomus: *maximum vitæ impedimentum est viuendi cupiditas.* Et Cyprianus: *Illius est in mundo remanere velle, quem mundus oblectat.* Et (vt supradiximus cum Gregorio) *male viuunt, qui diu se victuros desiderant.* Desideranti enim diu viuere omnis ætas breuis videtur: quippe qui nullā mortis diē videre vellet. Non sic vitam concupiuit rex & propheta Dauid. quia n. pie

& iuste præfuit, non desiderabat diu viuere ; quinimo dolebat, quod incolatus suus prolongatus esset. Cum ergo Romanus pontifex pie regit, semper in eius meditatione mortem præstolatur, illamque exoptat. quare recte parum viuit, quia parum vitam extimat. Non sic de impio, de quo ait Sapiens: *O mors quam amara est memoria tua homini iniusto, habenti pacem cum substantia sua.* Et (vt paucis agamus) sancti prophetæ & qui pie populis præfuerunt, clamabant, desiderantes liberari de carcere mortis huius: & tanquam inuiti detinerentur, voluntarie moriebantur. Quo fiebat, vt iuxta eorum desiderium parum viuerent in seculo. Romani vero Pontifices è contrario mori timentes, clamant desiderantes viuere, quanquam plurimis annis viuant, cum tamen præter eorum mẽtem moriuntur, non tanquam exeant de vita, sed tanquam extrahantur, clamant parum vixisse, quia nunquam mori vellent. Fatemur tamen, quia si papa ad fructum spiritualem, & ad lucrum animarum ac fidei incrementa, occupationes recipit, longissime viuit, licet breuissimis diebus præfuerit. Idque aget, si iuxta quendam Sapientem, totius orbis rationes administrat, tam parce quã alienas, tam diligenter quam suas, tam religiose quam publicas. Longe diffusius, quam putauimus, egimus de Romani pontificis statu, illiusque sublimitate & excellentia: necnon de eius infelicitate, prosperis & aduersis, dulcibus & amaris. Superest vt transeamus ad statum sequentem perfectum & excellentem: videlicet dominorum Cardinalium. Deinde ad omnes alios gradus & ordinis ecclesiastici & spiritualis status.

CAPITVLVM VIII.

De excellentia & prærogatiua status & dignitatis Cardinalatus: & de laudibus & præconiis eius.

CArdinalatus siquidem dignitas & excellentia, post summum pontificatum vltra omnes Ecclesiæ dignitates supereminet, ac culmen, gloriam & potentiam obtinet : quippe qui eodem summi pontificii splendore coruscat. Quis enim radios splendidissimi solis, ab eius lucis claritate, à gloriç & laudis immẽsitate diuellere

uellere conabitur. Aut quis membra à corpore, ramos ab arbore ſeparabit? niſi forte quis dicat, quia plurimum inter hos & illos intereſt. Truncata ſiquidem altiſſima cedro, rami areſcunt: eclipſato ſole, radii denſantur: mortificato corpore, membra motu fruſtrantur. Sed in cardinalibus myſtici corporis eccleſiæ, eclipſato morte pontifice, illorum officium non decreſcit, ſed dignitas vireſcit: non confunditur, ſed magis diffunditur. quinimo in ſeipſis tota pene eccleſiæ auctoritas refunditur. Dum tamen agit in humanis, illius & illorum tanquam capitis & membrorum vna eſt laus; quorum vna eſt virtus, vna excellentiæ gloria, eadem inſeparabilis vnitas. Tanta eſt enim inter Romanum pontificẽ & cardinales cõmunio, tanta vnio, vt omnis ſummi pontificatus excellentia, & culminis eminentia illorum eſſe videatur, vt vnũ corpus reputẽtur. Nec modo vnio inter eos vnitiſſima cõſiſtit, quinimo (vt ita dixerim) eadem idẽtitatis, adeo vt q. vel fauore vel odio illã ſedem cõcernit, & cœtum cardinalium veluti partes corporis ſui tãgere cenſendum ſit. Hinc Sapientes voluerunt ex eaipſa idẽtitate, cardinales ſummo præſuli fidelitatem aut obediẽtiam iurare, vel præſtare non oportere, veluti nec à ſeipſo quis fidelitatẽ requirit, cũ inter petentẽ & dantem debeat eſſe diſtinctio. Ea igitur de re Romanus pontifex in numero cardinaliũ ſe cõnumerat; ſicut Imperatorẽ legimus in ſenatorũ numero cõputari. Hi ſunt pręclara eccleſiæ luminaria, & candelabra ſplendore lucis & decore excellentię radiantia: de quibus ſcriptum eſt, quia *luminaria cardinum dederunt lucem*. Hi ſunt, de quib. Zacharias propheta ait, quia *tanquam filii ſplendoris aſſiſtũt dominatori vniuerſæ terræ*. Hi ſunt baſes & columnæ eccleſiæ ſacroſanctæ: vtpote qui ſuorum virtutibus meritorum, vicarii Ieſu Chriſti latera tenent, & illius ampliſſimi hoſtii ſunt firmiſſimi cardines, quib. totus voluitur orbis. Hi ſunt ſacerdotes Leuitici generis, qui excellentiore iure, quam Leuitico, id eſt, diuina auctoritate in executione pontificalis officii Romani præſulis, & apoſtolici throni coadiutores exiſtunt. Hi ſunt, qui vt nubes volant per altitudinem ſtatus, & eminentiam dignitatis, & quaſi columbæ per puritatem ad feneſtras ſuas, id eſt ad ſenſuum corporalium cohercionẽ. Hii ſunt magni cõſiliarii ſummi pontificis; quorum ſapientia mundus regitur, qui ex obſcuris

Papæ & Cardinaliũ communio.

aperta faciunt, ex paruis magna, ex partib. tota; qui in priuato publicum agunt negociū, & plus vacādo vtilitatis afferūt, quam alii actiones exercendo, veluti nauem gubernātes, licet quieti sedeāt in puppim, tamen multo maiora & meliora agunt cæteris nauigātibus, & cuncta corporis membra mouentibus. Hi ex toto orbe terrarum, pauci ex multis, singulares ex omnibus assumuntur, atq; à vulgaribus officiis educti, ad ipsius orbis regimen euehuntur, & in marcido corpore exercent mentis vires, eo sapientiæ & prudentiæ magis apti negotiis, quo in exercitiis corporis minus possint. Hos gentilitas præsignabat, quos prothoflamines appellabat. Nam istorum typum gerētes magno honoris cumulo fungebantur. Et nedum actu, sed habitu & ornatu à cæteris reip. ducib. differebant: quippe quorum nomina aureis merito litteris scripta erant, apud quos erat auctoritas omnium gerendorum. Hi sunt principes nominati in orbe; principes Leuitarū, offerentes sacrificia. Hi sunt principes, qui congregati sunt cum Deo Abraam, Dei vicario, patre multarum gentium. Hi sub nostro Christo, optimo imperatore, principes sunt constituti super omnē terram, nō vtiq; in hac vel illa ciuitate siue prouincia, sed super omnem terrā. Quæ res agit, vt non de episcopis principatus ipse intelligi debeat, qui determinatas habent prouincias. Si igitur vnius vrbis rectores in summa gloria habentur, quāto erit gloriosius, totius orbis principes fieri? Hi ad statum perfectum assumpti, Christi vicario assistunt: in quo assistentiæ genere Apostolorum typum repræsentant, atque assistendo sanctitatem participant. quia scriptum est: *Quos eligit, appropinquabunt ei, & sanctificatur in his qui sibi assistunt.* Et veluti in cœlesti hierarchia cherubin atque seraphin, ceteraq; cœlestium spirituum agmina, singulari quadam assistentiæ prærogatiua cæteris angelis missis excellentiora sunt: nec aliter in ecclesiastica Hierarchia cardinales statum assistentium tenentes, cæteris episcopis & ecclesiæ prælatis, qui missorum statum gerūt, dignitate & gradu merito præcedunt. Congruum enim atque dignum videtur, vt veluti Romana ecclesia prior digniorque omnium existit, tanquam domina & magistra, sic & illius ministri singulari quadam honoris prærogatiua, & dignitatis excellentia cæteris præfulgeat. Hi certe à cardine nomen ducunt; quia veluti

Prothoflamines præfigurabant cardinales.

Hierarchia ecclesiastica similis cœlesti.

Cardinales à cardi-

uti in materiali hostio templi duplex est cardinum genus, superius videlicet & inferius, sic in viuis cardinibus duplex consistit mysterium, superius & inferius, spiritualium videlicet & temporalium sedula administratio. Vtrumque igitur in his cardinibus voluitur: quia vtrumque ecclesiæ expedire agnoscitur, diuerso tamen calle. Alterum quidem vt instrumentum admittitur, alterum vt fructus quæritur. Deseruit ancilla dominæ, & illam sequitur & obsequitur. Per eosdem certe hostii cardines domina intrat & serua; sed finito ancillæ ministerio, aut forte vt altera Agar superbiente, eiicitur ancilla foras, & recumbit domina cum spōso: serua non expellitur dum ministrat, sed sustinetur, quia seruit. ideo seruatur, quia decorat statum dominæ, de qua scriptum est: *Cum ancillis gloriosior apparebo.* Absit tamen vt filius ancillæ sit heres cum filio liberæ dominæ. Diuersus est vtrisque finis. modesta temporalium occupatio, dum exteriora sine culpa solicitat, durabiliora ornatioraque spiritualia facit. Sacra enim cum auro splendent, sordescunt sine gemmis. Nec tamen ea temporalium cura excellentiam, aut status perfectionem in cardinalibus minuit, dum non sit affectanda pro libito, sed vtilis, sed officiosa pro ministerio. quinimo plerumque perfectionem auget, dum per eadem temporalia proximorum saluti prouidetur. Paulus siquidem aliquando ad tempus contemplatione caruit, vt p extrinsecas actiones plurimorum prodesset vtilitatibus. Hi sunt alii seraphin, qui ardentes interpretantur siue sustinentes, quia eorū assiduo obtuitu & familiari cōseruatione frequentib. obsequiis spōsi, ecclesiæ ardentissime intendunt: & super eorum humeros non modo Romanæ vrbis, sed orbis vniuersitas, & totius eius machinæ pondus insidet: de quibus scriptum est, quia *Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.* Hi sunt vigiles, hi custodes pro omnium salute, quia dormientibus nobis ipsi peruigilant, quasi rationē pro nobis reddituri. Dum enim dormitare eos putamus, vigilant animo, hostium insidias, infidelium machinamenta, & persequentium ecclesiam fraudes explorant sagaciter. Hi anticipant consilia malignantium, deprehendunt laqueos, elidunt tendiculas, retiacula dissipant, iniqua impiorū consilia frustrantur. Hi tandem omnia tolerant, orantes pro populo & sancta ciuitate. Ve-

ne nomen acceperint.

totius orbis & vrbis machina cardinalibus humeris insidet.

rum quia ecclesia ciuitas est propter collectionem, sponsa propter dilectionem, grex propter pascua: Cardinales Ecclesiæ recte custodiæ & concordiæ inuigilant, quia ciuitas est: inuigilant pastui, quia grex est: inuigilant ornatui, quia sponsa est. De quibus propheta ait: *Super muros tuos constitui custodes*. Et iterum: *cardines ostiorum domus Domini interioris sancti sanctorum, & ostiorum domus templi ex auro erant purissimo*. Ex his igitur apertissime noscitur huius spiritualis status eminentia, sublimitas & excellentia: illiusque necessitas & summa vtilitas. Colligitur denique, quanta sit huius status felicitas & commoditas. Superest tandem, vt illius calamitates & miserias, infelicitates atque pericula breuissima audiamus.

CAPITVLVM IX.

De plurimis anxietatibus & aculeis, laboribus & periculis, status & dignitatis Cardinalatus: & de oneribus, quæ incumbunt huic dignitati.

FElix certe & totius prosperitatis honoratior atque beatior esset Cardinea dignitas: nisi plures longe miseriæ atque calamitates illam premerent, quam felicitatis & dulcedinis cumulus demulceret. Quo fit, vt qui rectus, qui iustus, qui æquus huius rei censor extiterit, vtique reperiet statum illum multis calamitatibus & amaritudinibus respersum esse, vt de eisipsis in hoc status culmine sedentibus Augustinus dicere videatur, quia *summis felicitatibus Deus amaritudines immiscet, vt alia quæratur fælicitas, cuius dulcedo non est fallax*. Fallax certe istius status sublimitas est, fallax gloria, si se falli permiserit, nisi illius dulcia vt amara consideret. Illa enim si mente reuoluerit, experietur vtique, quia potius grauat quam subleuet, plus premat quā præmiet. Cuius est proprium, teste Chrysostomo, *vt sic suis applaudat, vt noceat: sic in via fortunatos demulceat, vt in fine perniciem operetur.* ab initio siquidē propinat dulcia, vt cū inebriati fuerint, letale virus cōmisceat. In primis itaq; fatemur, hunc statum cardineum sublimē fore atque gloriosum, si bene in eo voluitur orbis: Si ita ecclesiæ

statuſ,

ſtatus voluitur, vt non potius inuoluatur: Si in eo iuſticiæ rectitudo immobiliter voluitur, & conſtanter vertitur, vt cum expedit, volubiliter permaneat. Vnde Hieronymus qui eodem decore fulgebat, de ſe & illis dicere videtur: *Grandis eſt* (inquit) *dignitas, grande officium, ſi quæ illo digna ſunt, perficimus.* Et rurſus: *Lætamur de aſcenſu, ſed non timemus lapſum.* Et ſubdit: *non enim tanti eſt gaudii excelſa tenuiſſe, quanti mæroris dignitatis onera non impleuiſſe.* Itaque vt putamus, qui in hoc ſtatu lætabundi ſedent, lætari deſinent, ſi illius ſarcinas, ſi onera, ſi miſerias recta mente penſauerint. idque ſi quadam ſupina aut affectata ignorantia ignorare voluerint, in ea tempeſtate eos periclitari neceſſe eſt. vt enim inquit Auguſtin. *Æger eo morti propinquior eſt, quo à proprii morbi cognitione eſt remotior.* Agnoſcant ergo, qui hoc culmen tenent, dignitatis naturam, quæ plerumque poſſeſſorum animos per abtupta elationis rapit. Et quia eo quiſque extollitur, qui ſe ſupra alios videt, in ſuperbiam & abuſionem erigitur: non curat prodeſſe, ſed gloriatur præeſſe: pręſumit ſe meliorem: quia ſe cernit ſuperiorem: priores dedignatur amicos, notos ignorat, contemnit antiquos: vultum auertit, ceruicem erigit, grandia loquitur, cum exigua operetur, ſublimia meditatur: ſubeſſe non patitur, qui præeſſe molitur. Vtinam ex conſideratione veri dominii decreſceret tumor ſuæ dominationis, vt dicere poſſit: *nec ambulaui in magnis, nec in mirabilibus ſuper me.* Rurſus gloriari deſinent, ſi pondus ſeruitutis, ſi molem ſolicitudinum, ſi turbam curarum & anxietatum, ad mentem adduxerunt. De quibus ait Iob: *Ecce gigantes gemunt ſub aquis.* Vbi Gregorius: *Quanto quis altior erigitur, tanto curis grauioribus oneratur.* Et ſequitur: *Homo in ſublime poſitus, tantos ſupra ſe ſuſtinet, quantos dignitate præcellit.* Ideo *gigantes* in eccleſia *potentes*, videlicet cardines, recte *gemunt ſub aquis*, id eſt, ſub populis. Et quia ſcriptum eſt: *Aquæ multæ populi multi.* ſub quibus contremiſcunt, quia illorum aſſidua cura grauantur, & illorum peccatis damnantur.

Deniq; non glorientur cardines ipſi, quia ſponſo eccleſiæ aſſiſtũt, eiuſque adiutores atq; conſultores inſtituti ſunt. Si enim ad mentis aciẽ reduxerint, quãtis laboribus plena ſit ac ærumnis, ea Romani pontificis aſſiſtentia, ea conſulendi & iuuandi neceſſitudo: quantiſque periculis referta ſit illa deſiderata ad Papam pro-

ximitas; cythara gaudii vertetur in luctum. Quanto enim Lucifer fuit Deo propinquior, tanto grauius peccauit atque ruit.

Nimia propinquitas nocet.

Nimia plerumque propinquitas nocet: nec ignis lædit, nisi approximantem: Cognoscant igitur, quia assistentes sunt, non insistentes, ne dixerim obsistentes: coadiutores, nō impeditores: assistentes bono, resistentes malo: applaudentes bonis, impugnantes peruersos: vt sint, de quibus scriptura ait; *Qui assistit, assistat quasi Gyon in die vindemiæ. Gyon* conflictus vel lucta dicitur. In vindemia vero mali fructum rapiunt. Qui igitur summo pontifici assistit, conflictum aggreditur contra eos, qui fidem & ecclesiam impugnant. Assistere ergo quippe & resistere, iuuareq; omni tempore sint cardines parati, non modo in prosperis, sed aduersis: ne de illis Romanus pontifex recte conqueratur, quia ei assistunt, non autem in oportunitatibus, non in tribulatione. cum autem tribulatio proxima est, non est qui adiuuet. Demum propinqui sint, vt consultent, non vt consumant, sicut scriptum est: *Quos eligit, appropinquabunt ei, nec derelinquent eū.* Vtinam qui tam proximi sunt in dignitate, propinqui sint in sanctitate; vt de eis Romanus ipse pontifex recte dicere possit, quod in Leuitico ad Leuitas dicebat summus Sacerdos: *Sanctificabor* (inquit) *in his, qui appropinquant mihi.* Sed prohdolor, verendum est potius, ne nimia propinquitate ipsi dracones sint iuxta arcam domini: ne de illis dicat ecclesiæ sponsus; *aduersus me appropinquauerunt.* Videant rursus, quia difficillima res est tanto tribunali assistere; difficilius sic consulere, vt simul prosint & placeant; & longe omniū difficillimū, vt in assistendo sit animus, in consulendo liber, non odio, affectui, non passioni obnoxius. *Nam* (iuxta quendam Sapientem) *apud magnum tribunal difficile est sic consiliari, vt sit in verbo veritas, in consilio fides, in cōmisso silentium.*

De consiliariis. Conditiones boni consiliarii.

Ille siquidem (teste Ambrosio) recte cōsulit, qui vtiliter assistit, qui seipsum formam & exemplum exhibet in doctrina, in grauitate, vt sit eius sermo salubris, consiliū vtile, vita honesta, sententia decora. Deniq; quantū curæ, quantū solicitudinis, quātumq; miseriæ, laboris atq; periculi in ea assistētia vertitur, illud aperte indicat; quia quicquid ęgrū, quicquid marcidū, quicquid turbulētū, aut inquietum in orbe erit, totū eis curandū tribuitur. Quicquid deformationis, aut morū corruptionis in mūdo erit, summo pontifici

Omnia vicia totius orbis ascribuntur papæ & cardinalibus.

tifici simul & cardinalibus imputatur. Si pestis, si fames, si in Deum & proximos fideles peccauerint, si vitia excreuerint, eis imputabitur, *qui* (vt Scriptura ait) *comedunt peccata populorum.* Nam (iuxta Ambros.) *cum populus indisciplinatus reperitur, signum est, quia sacerdotium non est sanum.* Vnde Gregor. in quadam Homelia: *vbi subiectus ex sua culpa moritur, ibi is qui præest mortis causa inuenitur.* Et (vt paucis agamus) tot sunt Cardinalium miseriæ & calamitates: tot mentis & conscientiæ remorsiones: quot sunt præceptorum & rerum eis incumbentium transgressiones. Quæ omnia enumerare per quam difficile foret.

Ceterum congruit gradui, congruit ordini cardinalium, expedit honori, conuenit oneri & periculo, vt considerent se cardines fore, atque custodes ostiorum domus Dei: per quæ nemo facile intrat, nisi per cardinum ministeria. Ad eos igitur circumspicere pertinet, quis ingreditur & egreditur. Cõentur itaq; vt intrẽt habẽtes vestes nuptiales, & qui digni reputẽtur, claudantq; indignis. Clausa erat Iherico, vbi positi erant principes, vt viderent intrantes & egredientes. Et in libris Iudicũ: *Custodes vigilabant clausis diligentissime ostiis domus Dei.* Sed caueant, ne claudant ostia his qui intrare deberent, percutiẽtes eos qui foris sunt, quos scriptura commemorat, quia *claudunt ostium cum intrinsecus fuerint.* Rursus inuigilent custodiæ cardines ipsi, duo enim Simones eis occurrent, assidue inuicẽ cõtẽdentes, quos nõ æqua lance amplectãtur. alterũ sequantur, alterũ persequãtur. Simonẽ magũ corrũpere nitentẽ expellant: Simonem Petrum ei maledicentem admittant. Simonem magum & filiam eius eiiciant, quia ad eosdem cardines scriptura ait: *Claudite ostia, ne sinatis eam intrare.* Et iterũ in libris Regum: *Eiice eam, & claude ostium.* Vterq; Simon negociatur vt intret, sed longe dispariter. Simon Petrus iniqua domus Dei commertia damnat: alter Simon admittit. ille terrena vendit, vt cœlestia assequatur; iste spiritualia emit, vt temporalia adipiscatur. Ille dum gratis accipit, gratis dat: Iste id precio vendit, q̃ precio emit. Simõ magus ait; *Accipe nummos, vt habeã gratiæ Dei largitionẽ*: Simon Petrus ait; *Pecunia tua tecũ sit in perditionẽ.* Ille nihil habẽs terreni, multum diuini muneris elargitur, cũ ait, *Quicquid habeo tibi do:* Iste plurima habens nihil dat virtutis, quia extimauit donum Dei posse

pecunia comparari. Intret denique Simon Petrus, cuncta visitet & operetur; pellatur Simon magus, qui vulnerat, nec medetur. Ille claudos sanat ægrotantes; iste sanos efficit claudicantes. Ille curat aliorum oculos; iste implet suorum loculos. Ille intret qui ait: *surge & ambula:* Alter expellatur dicens; *qui venerit ad me, non eiiciam foras.* Ille in nomine Iesu Nazareni suscitat mortuos: hic in nomine Zabuli mortificat viuos.

Demum expedit cardinalibus iactantiam & ornatum exteriorem fugere. Non sint de illorum numero in quibus cernitur vestium cultus plurimus; virtutum autem nullus aut exiguus. Pompa enim vestium toleranda pro tempore, non affectanda pro libito: permittenda pro status decentia, dimittenda pro scandalo. Auaritiam, vt scorpionem, cardines fugiant, quia de illis scribitur: *Percute cardinem & commoueantur super liminaria: quia auaritia in capite & plateis eorum, propterea nouissima eorum consumam.* Post aurum non eant: Christum, non quæstum sequantur. affluentiam rerum non quærant, nisi virtutum & donorum spiritualium. Vitent mensarum luxuriem, congeriem vasorum: quia hoc non est ornare ecclesiam, sed spoliare: non est decorem maiestatemque custodire, sed perdere: non est defendere, sed exponere. Rursus exponant se murum pro domo Domini. Exeant ex aduerso potentibus seculi. Regibus se exhibeant imperterritos, vt Iohannem: iniustis, vt Moysen Ægyptiis: fornicantibus, vt Finees: Idolatris, vt Heliam: auaris vt Elizeum: vt Petrum blasphemantibus: vt Paulum persequentibus: vulgum non spernant, sed instruant: diuitem non palpent, sed terreant: pauperem non grauent, sed foueant: dignos promoueant, indignos expellant. Et (vt inquit Canon) *quærant eos in ecclesia columnas erigere, quos plus cognoscunt prodesse:* non quos vel ipsi amant, vel quorum sunt precibus & seruitio deliniti, vel pro quibus vt prælati fiant, muneribus impetrarunt. Et cum Apostolorum typum teneant, distribuatur dignitas pro meritis, non pro volitis: distribuant vnicuique prout opus est non sibi, sed populo. Iuuenes doceant, non exaltent: minas principum non paueant, sed contemnant: ecclesias non spolient, sed ornent: marsupia non exhauriant, sed corda reficiant, & crimina corrigãt: studiosos diligant, ignorantes ignorent, quia scriptum est: *ignorans*

De vestium pompa.

igno-

ignorabitur. De dote viduæ & patrimonio Crucifixi, pauperes pascant, non in conspectu hominum, sed Dei. Nec reprehendimus quosdam, qui pauculas escas egenis erogant, quæ de sua & suorum superest mensa: sed eos inculpamus, qui preciosiora recondunt, more illorum, de quibus Matthæus ait, quia *decimant mentam & anetum ac ciminum: & relinquunt quæ grauiora sunt*: quoniam *hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Iubentur denique cardines viriliter stare pro afflictis, & iudicare æquitatem pro mansuetis terræ. Iubentur denique vacare morum correctioni, insistere concordiæ, inuigilare paci, infidelium expugnationi & fidei augmento intendere, eamque vsque ad sanguinem tueri, in cuius typo rubei pilei insigniis decorantur. Sint denique in loquendo modesti, in aduersitate securi, in prosperitate deuoti, in hospitio non dissoluti, in conuiuio non effusi. Demum sint pontifici fideles, infidelibus comportabiles. sint ad petendum verecundi, ad negandum iusta difficiles. Sint grati postquam acceperunt; sint largissimi exhibitores, & parcissimi promissores. Et (vt finem verbis, sed non mentis dolori imponamus) tales interius exteriusque cardines ecclesiæ existant, quales se velle esse professi sunt. Tales sibi appareant, quales ab hominibus reputari cupiunt. hoc sit illis pudor, alios esse, & alios apparere. Fuere quidem multi, quibus expediens minime fuit apparere & conspici. Sed (prohdolor) in omni statu experimur alios esse, alios apparere: vt illud Anticlaudiani apud omnes verum sit, quia *aliquando non sunt homines quod videntur: sæpe vero pluris sunt, quam appareant*: vt gloriæ eis sit ascendisse. Postremo id vellem cardinalium cordibus semper defixum sit, quia si tandem diuersis illecebris delitescunt, nec eis onera incumbentia pertimescunt, vereor ne illud Amos Prophetæ audiant; *Stridebunt* (inquit) *cardines domus Dei in illa die.* Et iterum illud Esaiæ: *Super muros tuos constitui custodes: Ipsi vero, sicut locustæ vineam depasti sunt.*

Officium Cardinaliū.

CAPITVLVM X.

De sublimitate, excellentia & dignitate status patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, prælatorum, presbyterorum & ministrorum ecclesiæ: & de perfectione status eorum.

COgit ordo pollicitus, vt attingamus ceteros status hierargicos vitæ spiritualis: videlicet patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, archidiaconorum, curatorum, & aliorum clericorum sub ecclesiastico ordine degentium. Cuius status, dignitas & excellentia, non satis à mortalibus laudari, extolli & commendari potest. Conficeremus quidem magna volumina, si ea omnia adduceremus, quæ illorum excellentiam & sublimitatem demonstrant. Paucula tamen sub quodam breui epilogo perstringemus; quantum præsertim ad propositi rationem pertinet; quoniam latius excellentiã huius status deducimus in libro *Defensorii status ecclesiastici*, vbi prædicta comprobamus non solum ex fundamentis iuris naturalis, sed testimoniis & exemplis veteris legis, ac etiam ex ipsa gentilium obseruantia, necnon testimoniis nouæ & euangelicæ legis, & demũ auctoritatibus & fundamẽtis iuris humani. Nam (vt cetera taceam) quis dubitat pontificem ac sacerdotalem dignitatẽ principiũ sumpsisse ex ipso naturali iure? quo (vt inquit Philosophus in *politicis*) homines naturaliter inclinantur ad sacrificia: quæ non nisi per pontifices & sacerdotes, etiam ipsa antiquitas, instituenda celebrandaq; duxit. Sed illa gentilitas naturali iuri innitens, hanc pontificum & sacerdotum summam super omnes mortales dignitatem & excellentiam, nedum institutis, sed humili ac deuota obseruatione professa est. Nam (vt Plutarcho placuit & Policratus refert) apud gentiles, eos, qui religionis cultui præerant, quos pontifices appellabant, quasi typum animæ in corpore humano tenentes, super omnes mortales venerabantur, eisq; subiiciebantur. Sicut itaq; anima totius corporis habet principatum, cunctaq; membra vegetat, eiq; obsequuntur, & illorum gerit principatum: ita pontifices, quos ipse Plutarchus etiam *præfectos diuino cultui* vocat, toti corporis communitati præsint oportet. Subdens, quia & Augustus Cæsar sacrorum pontificibus eo-

Ordo sacerdotalis ex iure naturali principium sumsit.

usque

usque subiectus fuit, donec & ipse (ne cui mortalium subesset) Vestalis creatus est pontifex. Demum *in ipsa veteri lege hic* excellentissimus *ordo inchoatus est, & in noua plenius confirmatus*, vt inquit Isidorus. Nam sancti doctores sacrificium, & per consequens sacerdotiũ ab Abel & Chayn incepisse aiunt, qui primo sacrificarunt Deo. Vnde creditur Adam in spiritu & iussu Domini, docuisse filios sacrificare Deo. quare dicunt ordinem sacerdotii tunc primo incepisse. Sed putamus vtrumq; recte stare posse. quoniã ante legẽ, sacerdotium & sacrificium incepit ab Adam & filiis eius, videlicet implicite & sub quadã figura: sub lege vero explicite & expresse iussu Domini incepit ab Aaron. Alii a Melchisedech, iuxta illud: *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Sed, vt diximus, *sub lege Aaron primus iubente Domino victimas obtulit*, vt inquit Isidorus. Quocũq; modo sit, ex ipsa temporis primitate & diuturnitate, ac instituentis excellentia, sancti status sanctitas atq; sublimitas apertissime cõprobatur. Demum vero ipsa põtificalis & sacerdotalis excellentia & sanctimonia ex hoc agnoscitur: quoniam sublimiori nomine, quã cogitari potest, in sacra scriptura episcopi, sacerdotes & ecclesiæ ministri nominãtur. Appellantur enim *dii.* Sacerdotes dii appellantur. Vnde in Exodo scribitur: *Diis non detrahes*: per Deos, episcopos & sacerdotes intelligens, vt ait quidã Canon. Rursus ordo ac status ipse in eo eminẽtissimus atq; sanctissimus est, quia typũ tenet cœlestis hierarchię. Nã ipsi ecclesię ministri ecclesiasticã cõficiũt hierarchiam. Ipsi quoq; in sortẽ Dei electi sunt, & ipse sors illorũ est. Ipsi denique tantæ excellentiæ & dignitatis existunt, vt merito à cunctis seculi principibus & christianæ fidei cultoribus *patres* appellentur. Vnde Greg. *Quis dubitet ecclesiastici ordinis viros, venerandos fore, quos Regum & Principum, omniumq; fidelium patres & magistros censeri compertum est?* Et sequitur: *Nonne miserabilis insaniæ esse videtur, si filius patrem, discipulus magistrum nõ honorent? Et iniquis obligationibus illum potestati suæ subiicere, à quo credit non solum in terra, sed in cœlis ligari posse & solui?* Et iterum idem Gregor. circa principium Pastoralis inquit: *Honor & sublimitas nullis poterit comparationibus adæquari. si Regum fulgori compares, & Principum diademati, longe inferius erit, quam si plumbi metallum & auri fulgorem compares. Quippe cum videamus Regum colla & Principum submitti genibus sacerdotum, &* Sacerdotes patres & magistri omniũ principum appellantur.

osculata eorum dextra orationibus eorum credant se contineri. Et Ambrosius in pastorali: *Magna est excellentia & sublimitas episcoporum: quæ sicut maxima est, ita maximam debet habere cautelam: quia honor grandis, grandiori debet solicitudine circumuallari.* Et rursus Ambrosius: *Nihil in seculo excellentius sacerdotibus, nihil episcopis sublimius reperiri potest: vt cum dignitatem eorum oculis demonstramus, digne noscamus quod sumus: & quod sumus professione, actione etiam demonstremus, ne sit gradus excelsus, & deformis excessus.* Denique Ioannes Chrysostomus huius status gradum & excellentiam signans ait: *Sacerdotibus ecclesiæ Deus cunctos voluit esse subiectos, ad quos vniuersa, quæ in ecclesia occurrunt, voluerit pertinere.* Et Augustinus clericorum statum & ecclesiastici ordinis sublimitatem & sanctimoniam designans, ait ad Mauricium: *Sacerdotibus & Leuitis ecclesiæ non ex terrena potestate Dominus noster, sed excellenti potentia, propter eum cuius serui sunt, ita eis dominatur, vt debitam eis cuncti reuerentiam impendant.* Et subdit: *nam in diuinis eloquiis ecclesiastici ordinis, clerici & sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli vocantur. Nam & ad Moysen de eo, qui ad iura deducendus erat, dicitur: Applica eum ad Deos: videlicet ad sacerdotes.* Et rursus scriptum est: *Diis non detrahas, id est seculi sacerdotibus.* Et iterum: *Ego dixi, dii estis.* Et Propheta ait: *Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem de ore eius requirant, quia angelus Domini exercituum est.* Quid ergo mirum, si Reges, si Principes, si cuncti fideles eos honorent, quibus in suo eloquio honorem tribuens, aut Angelos, aut Christos, aut Deos, Deus ipse appellat? Grandis ergo est excellentia status & ordinis clericorum & pontificum, veluti qui eius locum tenent super terram, qui cœlum & terram condidit, & omnia quæ in eis sunt: quibus tantā tribuit potestatem, vt quos ipsi absoluunt vel ligant super terram, ipse ligatos solutosque habet in cœlis, dicente eis Saluatore: *quorum peccata remiseritis, remittuntur eis.* Sed quid de huius ecclesiastici status dignitate & excellentia dicere fas est? Potius certe tempus, quam dicendi materia deesset.

Sacerdotes aliquando dii aliquando angeli vocantur.

CAPI-

CAPITVLVM XI.

De differentia & comparatione Ecclesiasticorum; videlicet Episcoporum, & aliorum inferiorum prælatorum, & clericorum inter se ad inuicem: & quis gradus altero sit dignior & perfectior.

EXigit ergo idem ordo pollicitus, vt ecclesiasticorum, siue clericorum ordinem inter se inuicem discernamus, & comparemus: quod breuissime tanquam manifesta absoluemus. Aliqui enim in minoribus ordinibus sunt constituti, aliqui subdiaconi, alii diaconi, alii presbyteri, alii episcopi, archiepiscopi & patriarchæ: inter quos longa valde differentia est. Nam etiam ex Christi institutione maiorum & minorum sacerdotum discretio facta est, quando Apostolos, tanquam maiores, & septuaginta duos discipulos quasi minores sacerdotes instituit, vt patet Luc. x. vbi Glossa, quod *sicut in Apostolis forma episcoporum, sic septuaginta duobus forma presbyterorum, quasi secundi ordinis est præscripta.* Postea autē Apostoli hanc formam secuti sunt, & in singulis ciuitatibus episcopos, in parochiis presbyteros ordinarunt. Procedente vero tempore, & crescente mensē Domini, Apostoli ordinarunt diaconos, quorū maximus fuit Stephanus. subdiaconos vero & alios minores ordines, ecclesia per temporis discursum sibi constituit; quamuis nonnulli dicant subdiaconatum ab Apostolis fuisse institutum, sed per eos inter sacros non numeratum, postea tamen ab ecclesia aggregatum. Veruntamē Dionysius, qui Pauli discipulus fuit, in *Ecclesiastica hierarchia*, tres tantum ordines describit. Episcoporum ordinem dicit maximum, & perfectiuum, presbyterorum vero illuminatiuum, diaconorum purgatiuum. Nec solum distinguitur quo ad sublimitatem, & pro excellentia & prærogantia dignitatis, sed prout inducit quandā seruitutem propter Deum oppositam statui libertatis. Nam secundum sententiam Doctorum, circa istos gradus tria possent considerari, sicut tribus modis perfectio status, aut vitæ sanctitas acquiratur. Primo perfectio status sumitur communiter & large, per actus dilectionem. Secundo magis proprie per officii administrationem. Tertio pro- *Tripliciter est aliquis in statu perfectionis.*

priissime per voti perpetuam obligationem. Primo igitur modo, omnes in caritate existentes sunt in perfectionis statu: quia (vt Apostolus ait) *sola caritas vinculum est perfectionis.* Et hoc modo perfectio opponitur ruinæ peccati & culpæ, secundum quem modum dicit Apostolus; *Qui existimat se stare, videat ne cadat.* Secundo vero modo, omnes qui assumuntur ad officia Ecclesiastica, possent dici esse in statu perfectionis respectu laicorum. Sunt enim ipsi quasi medii inter Deum & populum. Vnde quanto propinquiores Deo ratione officii, quod ministrant, tanto perfectiores. Vnde in canone scribitur: *Non solum Episcopi, sed presbyteri & diaconi debent magnopere prouidere, vt cunctum populum, cui præsident, obseruatione, vita & doctrina excedant.* id etiam agere debent inferiores gradus, puta exorzistæ, lectores, & alii. Sed tertio modo solum Episcopi, Archiepiscopi, ac Patriarchæ, ac etiam religiosi, illi videlicet, qui per votum in perpetuam seruitutem sese tradunt ad seruiendum Christo & hominibus propter ipsum, in his quæ sunt circa opera perfectionis, tales sunt propriissime in perfectionis statu. Et hoc modo in hac parte, accipitur *status,* vt videl. sonet in quandam seruitutem oppositam statui libertatis: quia per talem statum fit mutatio status libertatis in perpetuam Christi seruitutem, vt supra diximus. Et hic propriissime est status perfectionis vitæ Apostolicæ in hac parte. secundum quem modum accipitur status. *2. quæst. vi. si quando in causa capituli vel status interpellatum fuerit. Non* (inquit) *per procuratores, sed per seipsos est agendum.* Cæteri ergo ministri Ecclesiæ indubie sunt in statu perfectionis, propter officii administrationem. talis tamen perfectio status magis accipitur comparatiue quam proprie. Nam canones, inferiorum clericorum statum magis appellant *gradum*, quam statum. Vnde dicitur in quodam canone: *Pro gradu officii, vnusquisque studere oportet ad meliora.* Et hoc dictum sit, quantum ad Episcopos & ministros Ecclesiæ inter seipsos comparatos.

CAPI-

CAPITVLVM XII.

De plurimis difficultatibus & aculeis, laboribus & periculis ſtatus archiepiſcoporum, epiſcoporum, & cæterorum clericorum: & de malis miniſtris eccleſiæ: ac de multis abuſibus, vitiis & inordinationibus illorum in genere & in communi.

VIſa excellentia dignitatis, & ſublimitate ſtatus Eccleſiaſtici in genere, ac differentia & comparatione inter ſe: ſupereſt agere in communi de eius periculo, aculeis, & difficultate. Et adducentur in medium auctoritates & rationes, quibus non inepte probari videntur huius ſtatus difficultates, pericula & incommoda. Indignum enim videtur, vt ſi quos epiſcopos aut clericos huius ſtatus ſublimia & dulcia delectant, amara & aſpera moderentur, nec in eo ſtatu ſecuros ſe reputantes plurimum extollantur, qui tam proximi ruinæ inſiſtunt. In primis itaque nemo ſibi blandiatur ex ſanctimonia huius eminentis ſtatus eccleſiaſtici: nemo certe de eius excellentia extollatur: nemo de illius dignitate confidat. Cogitet enim, quia (vt inquit canon) *non loca, non dignitates, non cathedra ſtatum faciunt, ſed vita & mores.* Vnde ex officio & dignitate non licentiam peccandi, ſed neceſſitatem bene uiuendi, eccleſiaſtici viri ſe nouerint aſſecutos. nec ex eminentia ſtatus, audaciam delinquendi ſibi ſumant: pro eo maxime, quia (vt in præcedentib. diximus) nullus ſanctum dubitare debet, quẽ apex tantæ dignitatis attollit. In quo ſi deſunt bona acquiſita per meritum, ſufficiunt quæ à loco & cathedra teſtãtur. Et iterum; *Cathedra aut claros ad hæc faſtigia erigit, aut qui erigũtur illuſtrat.* Ad quæ dicimus plurimũ falli eos, qui de loci dignitate lætantur. Nam Symmachus Papa ſeipſum declarans, prædicta de illis intelligit, qui per bonos actus, ſanctos prædeceſſores imitantur. Vnde ſubdit: quod ea, quæ de cathedræ ſanctitate dixerat, ad illos pertinent, quos conuerſationis ſplendor illuminat. Sed pro tanto ſanctos vocat, quia propter loci & cathedræ ſanctitatem boni & ſancti præſumuntur. Vnde Hieronymus: *Non ſanctorum filii ſunt, qui tenent loca ſanctorum: ſed qui exercent opera ſanctorum.*

De ſtatus dignitate nemo tumeſcat: ſed contremiſcat.

Itaque non reddat ecclesiasticos viros securos dignitatis fastigiũ, status periculum. Vnde Gregor. *Nos qui præsumus non cathedræ, non dignitatis, non ordinis vel gentis prærogatiua, sed moribus confidere debemus:* quia (vt inquit Canon) *non dignitates aut ordines creatori proximos faciunt, sed nos aut propria merita coniungunt, aut mala disiungunt.* Non ergo lætentur episcopi ex sanctitate cathedræ: nõ sacerdotes confidant ex sacerdotii dignitate, sed potius cõtremiscant ex imminenti calamitate & periculi pronitate. Quid enim dignitas affert, si vita obest? Nam (teste Gregorio) *quid paradiso altius, tutius atque iocundius? quid cœlo securius? & tamen homo de paradiso peccando, angeli de cœlo ceciderunt, vt posteris cederet in exemplum, quia non loci nec dignitatis amplitudo securitatem tribuat, sed vitæ innocentia.* quia (vt idem Gregorius subiicit) *iustum quippe est, vt nobilitate loci ac dignitate officii non iuuetur, qui dignitatem Dei à se abiicit.* Vnde Chrysostomus ad episcopos de dignitate, excellentia se efferentes, nec illius eminentia pericula præuidentes, pulchre ait: *Videte, inquam, fratres, quod non sedeatis supra cathedram: quia non cathedra facit sacerdotem, sed sacerdos facit cathedram: non locus sanctificat hominem, sed homo locũ: nec omnis sacerdos sanctus est, sed omnis sanctus sacerdos.* Et sequitur: *Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit cathedræ.* Et iterum: *Malus sacerdos ex sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem.*

Secundo ecclesiastici status incommoda & onera, difficultates & aculeos, ærumnas atque pericula ex ipso nomine satis comprehendere possumus. Si enim episcopi, sacerdotis aut clerici nomen solum perterret, quãto amplius ipsius rei defectus, quam nomen importat? *Episcopus* enim superintendens aut speculator dicitur: *Sacerdos* vero dictus quod sacra det aut doceat: *Clericus* vero appellatus quod in Dei sortem electus sit. Qui ergo non superintendit, qui non speculatur, qui à longe non prospicit incommoda subditorum, nonne episcopi falsum nomen vsurpat? Sed & qui sacra nec dat, nec docet, nonne falsum sacerdotis titulum sumit? Clericus vero quomodo sors Dei dictus est, quem mundus, quem seculum, quem denique ipse infernus de illo verius sortiuntur? Hos itaque pulchre Bernhardus describit: *Mirum est quod clerici aliud videri cupiunt quam sint: videlicet habitu milites, quæstu clerici, actu neutrum exhibent. non enim pugnant vt milites, nec euangelisantur vt cleri-*

Episcopi, sacerdotis & clerici nomẽ terribile.

Sacerdotis & clerici nomen falso sæpe vsurpatur.

Clerici habitu milites, quæstu clerici actu neutrum esse volunt.

clerici, nec laborant vt ministri. Cuius igitur ordinis sunt, cũ vtrumque esse cupiunt, & vtrumque deserunt & confundunt? Et sequitur: *Vnusquisque (inquit Apostolus) in ordine suo resurget: sed isti in quo? Sed certe quia nullũ tenent ordinem, sine ordine peribunt. Et cum Sapiens Deus vt veraciter creditur, à summo vsq; deorsum nihil inordinate reliquerit: vereor certe nõ alibi esse ordinandos, quã ibi, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Ad hos præterea sic nominatos pastores, & pastoralem curã deserentes, per prophetam Deus acerbissime cõminatur. Ait enim: *Si non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua, & ille iniquitate sua morietur, sanguinẽ eius de manu tua exquiram.* Quod ergo maius periculum cogitari potest, quã aliorum iniquitate damnari? In ceteris siquidem statib. seu viuendi modis culpa tenet auctores suos, quilibet proprio suo peccato punitur, qui a scriptum est: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* In hoc tamen periculoso viuendi genere nedũ suo, sed aliorum scelere pastor plectitur. Damnantur n. pastores, populorum iniquitate. Quis ergo sanæ mentis ad illud vitæ genus aspiret, vt animam suã teneri obligariq; baratro eligat, si alii peccauerint? In exordio humani generis Cain ipse licet reprobus, tãtæ tamen intelligentiæ fuit, vt vitæ alienæ curam abiiceret, inquiens: *Nanquid ego custos fratris mei sum?* Repellebat ille à se caute fratris curam, ne incautius pro fratre teneretur. Ille etiam vterini fratris curam recusabat, nunc proh dolor ad extraneorum curã cum aperto periculo properamus. Quis (oro) tam sibi impius, quis tam sui oblitus existit, quis sponsorem seu alienæ vitæ se constitui fideiussorem optat, qui vitam propriam vix tueri possunt? Aut quid tam insanum, quid tam inconsideratum, quã alienarum culparum districtam rationem sese redditurũ promittere, qui sua aut non videt, aut nõ intelligit? Quid tam dementiæ proximum, quã alienorum facinorum fieri diligens indagator, qui suorum est negligentissimus inquisitor? aut quis aliena peccata portare se polliceetur, qui suis premitur? Quis purgandi alios onus suscipit, qui purgatore indiget? Aut illuminãdi plurimos officium accipit, qui cœcus est: & qui se non videt, quomodo alios considerat? Periculosa certe atque grauis sarcina est, cura pastoris. Nam cuiuslibet ouis deperditio, illius periculum est, ad quem propheta ait: *Et erit anima tua pro anima illius.* Demum illius status periculum in eo

conſpicitur: quoniam (teſte Gregor.) *prælati tot mortibus digni ſunt, quot ad ſuos ſubditos perditionis exempla tranſmittunt.* Inter cætera vero deteſtanda exempla vnum eſt illud, quoniam & ſi ſcriptum ſit, *ſeruos Dei non oportet litigare*: Epiſcopi tamen & clerici, qui ſpirituales ſunt, & lites ac contentiones vitare ſpecialius iubentur, proh pudor, tã acerbe, tam impie, tam crebro litigant, vt omnes vincant in contendendo laicos: & ſub colore iuſtitiæ obrepit impietas. Iam non modo pro epiſcopatu litigatur, ſed bellatur: non modo pro ſacerdotio contenditur, ſed pugnatur. Et plerumq; non ſine orbis & vrbis periculo bellatur in eccleſia, quæ pacẽ filiis vt pia mater ꝑmittit. Aiunt enim, *gloriam noſtram non damus alteri*: qui dũ vanam retinent, veram & æternam amittunt: ad gloriam currunt, ſed gloria eorum in confuſione erit. Chriſtus iubet tunicam proximo dimitti, quippe & in faciem percuti ne litigent: iſti eligunt ꝑcutere quã parcere: malunt periclitari Eccleſias, quã nõ honorari.

Epiſcopos & clericos contendere indecens.

Tertio ille hominũ ſtatus nedum difficilis & laborioſus, ſed & pericoloſus videtur, ex quo plures ſeductores & ſchiſmatũ ſeminatores in eccleſia oriũtur. quos certe ex ſacerdotũ & epiſcoporũ ſtatu prodiſſe cõperimus. Vnde Hieron. *Veteres perſcrutans hiſtorias, reperire non valeo, alios eccleſiã Dei ſcidiſſe, populos ſeduxiſſe, præter eos qui ſacerdotes appellati ſunt.* Accedit, quoniam ille videtur pericoloſior, difficilior atq; incõmodior viuendi modus, de quo plures cadũt & plures periclitantur. Conſtat aũt plures cadere in via ſalutis: & longe plures ex ſtatu eccleſiaſtico periclitari, propter plurima, & præſertim propter temporalium affluentiã: ſicut certe plures deuiant in proſperis, quã in aduerſis; de quib. putandum eſt prophetam dixiſſe: *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.* Dexteram quidem honoratiorem partem epiſcopi & prælati in eccleſia tenent; cæteri ſiniſtram. Si igitur de cæteris ſtatibus ad ſiniſtram cadent mille, profecto de iſtis cadent decem millia.

Quarto, eligere curã animarum, nihil aliud eſt, quã exponere ſe ad manifeſta & indubitata pericula: quia (vt inquit Grego) *talia appetere eſt mentis tempeſtas.* nam nihil aliud eſt poteſtas culminis quã tempeſtas mentis. Quis n. tam audax: aut verius, quis tam temerarius eſt, qui in alto & tempeſtuoſo mari nauigare peroptat? Quis illius nauis cupit fieri gubernator, quam peritura de proximo cõſpicit?

ſpicit? teſte Gregorio, *quieto mari imperitus nauta nauem dirigere poteſt: turbato autem tempeſtatis fluctibus etiam peritus nauta ſe confundit atque perturbat.* Profectò nil aliud eſt curam animarum ſuſcipere, ſacerdotium aut pōtificatum ſumere, quam ſcienter ſe naufragiis mergere. Solēt homines de tempeſtate in portum fugere: qui vero animarum paſtores fieri deſiderāt, de portu in tempeſtatem libenter fugiunt; de quibus propheta dicere videtur: *Qui deſcendunt mare in nauibus facientes operationes in aquis multis, & deſcendunt vſque ad abyſſum: quorum anima in eis tabeſcit propter negotiorum multiplicium procellam. quare turbati ſunt & moti ſicut ebrius, & tandem omnis ſapientia eorum deuorata eſt.* Mirum certe videtur, vt non ſatis difficile aut graue videatur, vni epiſcopo vnius animæ curam ſumere, niſi omnium curas in ſe ſuſcipiat. Vnde quidam Sapiens de tam graui ſarcina dicebat; *Fortes humeri qui talia ſuſtinent: aut fortis ambitio ad id animos cogens, vbi futurum periculum ſciunt.* Quod ſi Pontifex in altum ſe locatum gaudeat, conſideret quia tanto erit ei caſus grauior. vix enim ex alto ſine labore aut periculo deſcenditur. Sed (vt paucis concludam) cura animarum ſi recte geritur, ſummus eſt honor: ſed ſummus labor, ſummum onus, ſumma ſeruitus. Si vero male agitur, ſummum animæ periculum, ſummum malum: quia anceps ex omni parte negocium eſt.

Cura paſtoris ex omni parte anceps eſt.

Quinto non eſt propoſito alienum conſiderare; quoniam (vt ait Chryſoſtomus in canone) *homo Chriſtianus fortiter cadit in peccatum, propter duas cauſas: aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinem dignitatis.* Hæ igitur duæ periclitandi cauſæ eccleſiaſticos viros fortiter ruere cogunt. Primo magnitudo peccati. ſcienter enim & ex contemptu peccant. Nam *qui ſcit voluntatem Domini & non facit*, iuxta verba Saluatoris, *vapulabit plagis multis.* Secundo altitudo dignitatis: quia quantum dignitas altior, tanto caſus grauior. Et (teſte Gregorio) *quanto quis in ſede ſuperiori locatus eſt, tanto in maiori periculo verſatur.* Et Auguſtinus: *Sublimitas honorum, magnitudo ſcelerum eſt.* Et Hieronym. *In maiori gradu maior eſt ſine dubio pœna.* Et iterum Chryſoſtomus in canone: *Honoris magnitudo his qui indigne viuunt honore, maximus cumulus incipit eſſe pœnarum.* Et iterum Auguſtinus: *Clerici officium ſi perfunctorie geritur, nil apud Deum miſerius, triſtius & damnabilius.*

Sexto ex episcoporum & clericorum administratione pericula, difficultates & incommoda apertissime demonstrantur. Non enim *episcopi & clerici domini sunt bonorum ecclesiæ*: *sed* (vt Hieronymus ait) *procuratores, sed dispensatores rerum alienarum*: & velut sacrilegos plectendos esse, si quod pauperibus est erogandum, sibi retinent plusquam eius statui sufficit. Quomodo ergo securi sunt clerici, qui non solum ex mala aut desidiosa administratione, sed ex cupida retentione damnantur? Vnde pulchre de se & cæteris presbyteris dicebat Hieronymus: *Quomodo possumus aliena fideliter distribuere, qui nostra timide reseruamus?* Hinc Augustinus ad episcopos & presbyteros ait: *Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum vestimentum, quod tu recludis: miserorum redemptio est pecunia, quam tu refodis: infirmorum solatia sunt delitiæ, quibus tu lasciuis: tantorum ergo scias bona te inuadere, quantis possis præstare quod velis.* Sed & Bernhardus in epistola ad Falconem ait: *Ne tibi, ô pontifex, ô sacerdos blandiaris: quo tuis contentus alia non arripias. Rapis enim cum luxuriaris, vt de altario superbias: de quibus quod præter necessarium ac simplicem victum retines, tuum non est; rapina est & sacrilegium. Habentes* (*inquit Apostolus*) *victum & vestitum; non victum & ornatum, non deliciis, non vestibus, quibus lasciuiamus.* Et iterum idem Bernhardus ad Senonensem archiepiscopum: *Clamant nudi, clamant famelici, conqueruntur pauperes; dicunt,*

Dicite pontifices, in sancto quid facit aurum,

Nobis fame, frigore miserabiliter laborantibus? Quid conferunt tot mutatoria vel extensa in perticis? vel plicata in manicis? nostrum est quod effunditis: nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Hinc Hieronymus ad pontifices & clericos comminans ait: *Ecclesiæ principes, qui deliciis affluunt, propheticus sermo describit, quod eiiciendi sunt de spaciosis domibus lautisque conuiuiis.* Et sequitur: *Si vis scire, quomodo eiiciendi sunt in tenebras, videlicet exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium.* Item idē Bernhard. ad clericos ait: *Multiplica præbendas, habe archidiaconatum, aspira ad episcopatum: gradatim ascēde, & in puncto ad inferos sine omni gradu descendes.*

Episcopi & clerici solum sunt dispensatores.

Septimo pericula, incōmoda, aculei, & difficultates huius status ecclesiastici, ex eo euidentius apparent; quoniam si prophetarum, si patriarcharum, si totius sacræ scripturæ repetūtur annalia,

nullum

nullum reperiemus genus hominum, quos Deus vehementius arguat, & seuerius comminetur, & crudelius puniat, quam pontifices, pastores & sacerdotes. Discurre per Prophetas & scripturam lege. quid audis, nisi *pastores populi mei prævaricati sunt in me. propterea adhuc in iudicio contendam vobiscum.* Et iterũ: *Stulte egerunt pastores.* Et sequitur: *Propterea euellam eos de terra.* Rursus ad eos: *Oẽs pastores meos pascit ventus.* Et alibi: *Væ pastorib. qui dispergunt gregẽ meũ.* Et iterũ: *Væ pastorib. Israel, qui pascunt seipsos.* Et sequitur: *Collidã in te pastorẽ & gregem.* Deniq; ad Iohelem Prophetam transi. quid nisi cõminationis pœnas? quid nisi clamores plangentiũ sacerdotum & pontificum audis? Ait enim: *Plangite sacerdotes: vlulate ministri altaris.* Ausculta Ezechielem: *væ pastoribus Israel qui pascũt seipsos.* Et iterũ: *super pastores iratus est furor meus.* Malachias quoq; nõ tacet eorũ extermininiũ. *Ad vos* (inquit) *sacerdotes, qui despicitis nomen meum: ad vos est mandatũ, ô sacerdotes. ecce ego proiiciam vobis brachium iræ meæ: & dispergam super vultum vestrum stercus.* Et iterum: *Dedi vos contemtibiles omnibus populis.* Sed & Amos Propheta, quam dure prælatos & pastores ecclesiæ comminetur, audiamus. ait enim: *Væ vobis, qui opulenti estis in Syon: & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum ingredientes pompatice domum Dei. qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris.* Deinde contra huius status & vitæ hominis scriptum est: *Quicunque desiderauerit primatũ in terra, inueniet confusionem in cœlis.* Et iterum: *Inter seruos Dei non computabitur, qui de primatu tractauerit.* Sed & Christus in Euangelio has illis pœnas & comminationes confirmat. ait enim: *Væ vobis qui diligitis primas cathedras.* Sed quid hæc commemoramus? Plena est sacra scriptura huiusmodi increpationibus & cõminationibus. Quis ergo dubitat periculosum, difficilem, & cunctis aculeis, miseriis refertum esse illum hominum statum cui tot maledictionum & anathematum, tot cõminationum genera: tot pœnarum & suppliciorum mala Prophetæ, Patriarchæ, sancti, ipse quoq; Deus in scripturis sanctis imprecantur? Vnde Chrysost. super illud: *Obedite præpositis vestris. O pontifex, ô prælate, conspice quanto igni supponis caput tuum.* Et subiicit: *Miror si quem contingat saluari de his, qui principantur, & præsunt in tantis minis, & in tanta pigricia: in tantis increpationibus, & in tanta desidia.* Videotamẽ currentes & sponte se submittentes in pericula: con-

tra quos durissimum iudicium his qui præsunt, scilicet male. De bonis vero scribitur prouerbiorũ 12. *nouit iustus animas iumentorum suorum.* Sed quid de periculo & incõmoditate, & aculeis ecclesiastici status dicã? Cum episcopis & clericis ipsa simonia (quę heresis appellatur) tam familiaris & cara sit, vt vix sine illa in domo Domini incedant. Quibus etiam inuidia domestica, auaricia annexa, libido, ira & superbia, in rerum abundantia videtur. Sunt in hoc statu Patriarchæ pomposi, episcopi negligentes, decanus tumidus, archidiaconus elatus, canonici extra chorum vagantes, vicarius in litibus tabellio falsus, presbyter imprudens, curatus ignarus, confessor leuis, diaconus euangelia nesciens, subdiaconus epistolam ignorat, cantor latrat, thesaurarius fabricam defraudat, sacerdos sacramẽta vendit, capellanus venalis: vt statim latius tangemus in capitulis sequentibus, vbi singulariter de quolibet gradu & officio ecclesiastici status succincte agemus.

Simonia est hæresis.

Epilogus viciorum sacerdotum.

CAPITVLVM XIII.

De dignitate & prærogatiua officii decanatus in ecclesia: & de illius honore & veneratione: & de his, quæ ei competunt: demum de plurimis oneribus & afflictionibus ac defectibus & periculis Decanorum.

AVdita sunt præconia, laudes, necnon excellentia, præeminentia ac sanctimonia status ecclesiastici in genere & cõmuni. Audita denique sunt eius vitæ formulæ incommoda, calamitates & miseriæ, afflictiones & pericula. Quo fit, vt facile eiusdem status dulcia & amara cuilibet recte intuenti patere possint. Verum quamquam ea, quæ in ea re breui diserta sunt, ad omnes ecclesiæ status secundum ordinũ & officiorũ differentias applicari possunt, qui omnes clericorum nomen & ministrorũ officiũ ecclesia sortiti sunt: quia tamẽ particularius episcopos & prælatos respicere videntur, superest vt ad ceteros inferiores ecclesię status gradus & ordines, breuis & singularis sermo decurrat. Consuetũ igitur ordinem sequẽtes vnumquenq; inferiorum clericorũ gradum siue statum tangemus: & quid laudis, quid excellentiæ, quid vtili-

vtilitatis, demum quid calamitatis, afflictionis & periculi habeat; sed & quod defectus eos damnabiliter comitantur, succincte afferemus. Primo igitur post Episcopum decanus siue præpositus existit. nec id ratione caret, quia (vt inquit Canon Calixti papæ & martyris) *decanorum dignitas recte maior post pontificalem appellatur.* Nam Decano post pontificem maior ac principalior cura, & collegii administratio congruit. Rursus proximior est episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in consilio & assistentia. Ipse collegium, necnon personas ac res collegii iudicat & tuetur. Hinc in Exodo: *inter iudicantes vniuersitatem decanus constitui iubetur.* quare sacri Canones venerandam eam dignitatem decreuerunt. Est enim decanus collegii caput, de quo scriptum est: *constituit eum Dominus in caput*, non in caudam, quod ceteris corporis membris auctoritate & iudicio præcellit. idque primitas loci in ecclesia indicat. Habet denique decanus in capitulo & collegio primam vocem, primas salutationes, primos recubitus. Sed iam audi huius dignitatis onera, huius status calamitates, miserias, defectus & pericula. In primis igitur fateor: grandis est huius status prærogatiua. Sed vtinam tam bene huius dignitatis onera agnoscerentur, quam ipsa appetitur. Dicam verius, tam vtiliter ei incumbentia implerentur, quam ab omnibus sciuntur. Gaudent certe decani & præpositi de honoris excellentia: sed vtinam dignitatem virtus sequeretur. *Virtus* enim (vt quidam ait Sapiens) *non solet esse iactatrix, aut sui mirатrix, sed alieni imitatrix, non de extrinseco honore, sed de conscientiæ onere cogitat.* si illud delectat, istud cruciat. Virtus non de se confidit, non arrogat. scit hoc esse tempus militiæ & laboris; non delectationis, non pompæ, non fastus. Fateor denique, decanus collegii & capituli caput existit. Sed vide ne dignitas ipsa, qua tantopere delectaris, conterat caput tuum. Sic age, ne de te ecclesia dicat, quod scriptum est: *caput meum doleo.* Videat decanus, qui se collegii caput iactat, ne ceteri de improuido capite capita sua moueant. Cernat, si eius facta ingerunt commotionem capitis in populis: quia omne caput languidum à pede vsque verticem, non est in eo sanitas. Caueat decanus, ne sit illud caput, de quo scriptum est: *Facti sunt hostes eius in caput eius.* Aduertat Decanus, ne caput serpentis sit:

cetera membra nedum vegetans, sed inficiens. quia Deus confringet capita draconum in aquis. Verendum est plurimum, ne sint illa capita, di quibus scriptum est: *In vniuersis capitibus eius caluicium*, id est, deformitatis vicium. Decanus siquidem, si recte agat, episcopo odiosus sit necesse est: adeo vt illius sit hostis, si collegii amicus esse cupit. Si vero à præsule amatur, à capitulo odietur. Pro eo enim caput capituli est constitutus, vt nonnunquam cupiditatibus aut episcopi insolentiis resistat, qui priuilegia, qui libertates, qui bona, qui redditus ecclesiæ plerunque vsurpat. Ideo certe decanus caput est, vt collapsa collegii erigat, sparsa colligat, recuperet perdita, deformia reformet. Caput tunc esse desinit, cũ singulorum de collegio crimina palpat, ne eorum fauores perdat, atque vt eum eligant, honorent & venerentur. Sed fateor labiis honorabunt, non animo: cor autem longe est ab eis. Collegium rursum regendum decanus suscipit, imo verius feram indomitam gubernandam. Parua enim domus ægre & difficulter regitur. Magna collegia, præsertim sine sapientia aut virtute, tanto reguntur difficilius, quanto quot sunt singuli, tot singularibus feruntur opinionibus. Si igitur decanus lætatur de honoris dignitate, metuat onera, metuat pericula: quæ tot sunt, vt enarrari facile non possint. Quis enim est decanus, qui episcopo non sit grauis & contumax? quin potius contra eum conspiret, qui in eius contemptum non abstinet à diuinis, qui sigillat litteras sine capituli assensu, qui sibi communia ecclesiæ appropriat, qui non residentes agit vt percipiant fructus, licet non facientes seruitium; qui grauant subditos, qui eos non defendunt, qui eos tolerant pro pecunia in peccatis, qui inhoneste incedunt, inhonestius viuunt. Paucula huius dignitatis onera, pericula & afflictiones atque defectus enarrauimus: quia in sequentibus ecclesiæ officiis & gradibus plurima adducemus, quæ merito eidem dignitati aptari possunt. Qui igitur aures habet audiendi audiat, & inter tot periculorum anfractus sit cautus. Facile enim vitabit cruciatum, si velit vitare reatum.

Decanus si recte agat episcopo odiosus sit necesse est, si collegii amicus esse cupit & econtrario.

CAPI-

CAPITVLVM XIV.

De dignitate & prærogatiua officii archidiaconorum: ac de honore & veneratione ei debitis, & de his quæ ad eum spectant. Demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis archidiaconorum.

ARchidiaconi dignitas non paruam in ecclesia militanti prærogatiuã, nec infimum honoris gradum habere dignoscitur. Ipse enim præcipuus oculus episcopi dicitur, pro eo quod cuncta ad episcopum expectantia videre ac solerter prouidere tenetur, veluti qui à canonibus vicarius est illius constitutus. Ad archidiaconorum siquidem præ ceteris ecclesiæ gradibus pro singulari quadam excellentia examinare pertinet ordinandos, idoneosque admittere, inhabiles vero repellere. Qui (vt Canones aiunt) prælatus merito existit, quia post episcopum præeminentiam, iurisdictionem & auctoritatem obtinet, præsertim coherciuam & contentiosam. Rursus illi corrigendi atque visitandi non tam clerum quam populum fas est. Ipse denique præsidere debet, cum archipresbyter eligitur, ipsumque instituit & pro meritis destituit, si contraria non extet consuetudo. Ipse tandem tantæ dignitatis est, vt coadiutor episcopi ecclesię principis recte dicatur. Sed & ad eum pertinet, vacantes custodire ecclesias. Ex quibus præfatę dignitatis eximius honor simul & vtilitas facile comprehenditur. Verum audi amara huius status, tu, qui dulcia degustasti. atque in primis ea repete, quæ supra proxime attulimus, signanter in præcedentibus capitulis, vbi de episcopis & clericis in genere egimus. Sed & illa hic insere, quæ paulo ante de decanis diximus. Adde: quia fateor, archidiaconi ampla, sed & honoranda est dignitas, si tu ea digna existis: non parua est præeminentia, si quos potestate regis, virtute præemines: honoris est prærogatiua, si ceteros humilitate præcellis. Quod si secus agis, vtique experieris illud sapientis senatoris, quia *dignitas ipsa parem vicem improbis reddit, qui non tam à possidente deturpatur, quam ipsum deturpat.* denique non parum eos cruciat ipsa assidua diraque ambien-

tium crux. Quis enim eſt archidiaconus, qui non præpoſitus aut decanus: ille epiſcopus aut archiepiſcopus: ille patriarcha: ille cardinalis: ille tandem Romanus pontifex aſſumi nõn velit? Quis archidiaconus præficitur, niſi vt potentior aut ditior ſit; & contra iuſtitiæ præcepta præeſſe quærat, qui prodeſſe neſcit? Et magnæ claſſis gubernacula quærat, qui paruam ſcafam dirigere non nouit? Taceo intrinſecas eorum calamitates; qui plerumque ſpem emunt dignitatum: & (vt quidam Sapiens dicebat) vertigo eſt omnium peſſima, vt ad ea nunc currant certatim homines, quæ fugere iubentur: ab hiſque retrahi non velint, quæ olim aſpernari conſueuerunt: quippe & debuerunt. Fateor rurſus, archidiaconus oculus epiſcopi deſcribitur: nonnunquam tamen tales ipſi præſules ſunt, taleſque eorum oculi, vt alter altero orbari vellet; adeo vt epiſcopus & de eiſipſis oculis dicere cogatur: *Contenebrati ſunt oculi mei.* Et iterum cum alio Propheta: *Nihil reſpiciunt oculi mei niſi mala.* Quibus alius Propheta ait: *Dedit tibi Dominus deficientes oculos.* Et Hierem. *Oculi eorum pleni ſunt puluere, qui apertis palpebris nihil videant:* quia *oculos habent & non videbunt.* Quis enim epiſcopus de his oculis gratias agit, vt dicere valeat, *nec elati ſunt oculi mei:* qui ita epiſcopi ſui negligentias ſuppleant, vt de eis dicat: *Imperfectum meum viderunt oculi mei,* id eſt, archidiaconi? Hi certe ſunt oculi, de quibus ait Propheta: *Ponam oculos eorum ſuper malum, & non ſuper bonum.* Quid enim aliud vident archidiaconi, niſi munera? Conferunt beneficia non meritorum, ſed pecuniarum cumulo: non virtuti, ſed ſanguini: qui ad ſacros ordines deordinandos ordinant; implent inutilibus atque ignaris miniſtris eccleſias, vt burſas repleant. Hi propter obſequia, delicta non puniunt: arcas, non perſonas viſitant: nec ad lucrum animarum, ſed quæſtum & grauamen viſitandi officium vertunt. Hi res pauperum pauperibus nõ erogant; ſeſe ſecularibus exhibent, qui contemnunt presbyteros; qui principum curias ſequuntur, vt ad cathedram peſtilentiæ peſtilenter aſcendant. Hi certe (vt cum Propheta loquar) *viuificant morituros, & mortificant viuituros:* excommunicant ſine cognitione, abſoluunt excommunicandos. Hi magis lauta conuiuia, quam diuina ſequuntur officia. Adde, quia quæ ad eos pertinent, negligunt, aliena vero

vſur-

vſurpant: & cum eorũ tota pene iuriſdictio ex conſuetudine pendeat, contra epiſcopum præſcribunt, in eius ordinariam meſſem extraordinariam falcem mittunt. Taceo eorum impudicitiam; quæ tanta eſt, vt ſubditos agat impudicos, qui facile maiorum imitantur exempla. Ad quos Hieremias in Threnis ait: *Subtrahunt miniſtri domus Dei à templo aurum & argentum, & erogant illud in ſemetipſos.* Et ſequitur: *Dant autem ex illo proſtitutis, & meretrices ornant: hi non liberantur ab ærugine & tinea.* Illos certe ſignat Malachias: *Receſſiſtis* (inquit) *à via veſtra, ſcandaliſaſtis plurimos in lege: propterea dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis.* Paucula certe ex multis huius officii calamitates & afflictiones, miſerias, defectus atque pericula enarrauimus; cum longe plura ſint, quam ſcribere libeat: quæ cum quis in eo conſtitutus ordine ſecum ipſe conſiderat, nihil eſt cur non intus plurimum crucietur; cuius apertiſſimi ſunt defectus & pauciſſimi profectus. Quare qui habeat aures audiendi, audiat; & in tantis periculis conſtitutus ſit cautus. non enim timebit ſupplicia, ſi ſtudebit fugare vicia.

CAPITVLVM XV.

De dignitate & prærogatiua officii cantoris & primicerii: & de honore ac veneratione ei debitis: & de his quæ ad eum pertinent: demum de plurimis oneribus & calamitatibus, defectibus & periculis cantorum.

CAntor ſiue primicerius ſingulari honoris & dignitatis prærogatiua in eccleſia fungitur: cuius miniſterium ad cœleſtes laudes, ad cultus diuini augmentum principalius ordinatur. Hic (vt canonica tradit inſtitutio) accolitos & ceteros eccleſiæ inferiores gradus ac miniſtros ad diuina dirigit officia canendi, legendi hymnos & pſalmodiam præuidet atque inſtruit. Sed & quicquid diuinæ laudis in communi choro decantatur, per eũ ſolicite preordinatur. pſallẽdi ordinem, orandi modum ipſe committit: negligentes aut diſcolos punit. Et (vt paucis agamus) eius

oneri incūbit, vt diuina officia gnauiter & ordinate altissimo persoluantur: vt iuxta Apostolum, *omnia secundum ordinem fiant in ecclesia.* Tanto igitur cantoris dignitas apud Deum dignior acceptiorque est, quanto principalius cœlestibus laudibus occupatur. Nemo enim dubitat, quantum Deo nostro sit iocunda decoraque laudatio. Hinc amico Dei Moysi pro speciali quadam excellentia dictum est: *Elige ad iudicandum populum viros, qui oderunt auariciam: tu autem insiste in his, quæ ad Deum sunt, vt laudes & ceremonias offeras Deo tuo.* Sed & Esaias super cuncta, quæ in ecclesia Dei geri præsignabat, modernis Dei ministris ait: *Tu* (inquit) *bene canta; frequēta caticū.* Et iterum scriptura ait: *Vociferabuntur Leuitæ: & ego exaudiā eos.* Verum heu heu dixerim, cecidit corona de capite eorū, & cantus illorum versus est in luctum: quia carmen lugubre in ore eorum. Cantores siquidem moderni in ecclesia nec canunt Deo laudes, nec vt alii eas persoluant, efficiunt: quos comminatur scriptura inquiens: *Non claudas ora canentium: Deo enim gratum est obsequium eorum.* Hi ex officio canere debent domino, quia bona tribuit sibi. Hi nequaquam dicere possunt: *Exultabunt labia mea, cum cantauero tibi.* Quomodo enim tacent, qui cantare iubentur? quibus Propheta ait: *Psallite domino in vociferatione.* Cantant plerumq;, sed nō cum grauitate & modestia. qui vtinam ex eorum numero essent, qui dicere possent: *In populo graui laudabo te.* Non enim cantat Domino, qui ex corde non psallit: cuius viæ impiæ sunt, & ad secularia debachantur. Quem & similes alius Propheta signat inquiens: *Voces & victimæ impiorum non placent Domino.* Et iterum: *Cantica eorum quasi panis lugentium.* Et rursum alibi: *Non psallebant ad me in corde suo ministri altaris, sed vlulabant in cubilibus suis.* Quomodo enim ecclesiæ cantores septies in die laudem dicunt Domino, qui vtinam semel chorum ingrederentur? Quippe verecundum hodie putant canere domino, qui cantores appellari gestiunt. Oppositum apponunt in obiecto, & monstro simile tentant, cum cantores esse volunt, & cantare dedignantur. Non igitur canentes aut psallentes, sed potius silentes dicantur: quare nec vt canentes manducent: quippe vt silentes mendicent. Magna itaque ministeria, magna calamitas; sed & magnum periculum est, id negligere quod sunt, & ita

agere

agere, ne nomen consonet rebus. Canebāt enim antiqui ecclesiæ ministri, sed diuerso calle. Nonnulli enim psallebāt cum gaudio, quia suum persoluebant ministerium; quos rex & propheta signat inquiēs: *Exultate iusti in Domino, quia rectos decet decantatio.* Alii vero cantabant Domino corde & voce; nec eos tenebat psallendi fastidium, quos delectabat perueniendi desiderium. Sic canebat Dauid inquiens: *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in omni tempore.* Hos certe cantores laudat, extollit & commendat ecclesia: non vtiq; eos, qui totum psallendi finem in vocis dulcedine collocant. Qua de re sancti viri & sapientes diuersas circa ecclesiæ cantum tulere sententias. Athanasius enim meditans cantilenas animos hominum plerumque inanes vanosque efficere posse, cauendum canendi vsum in ecclesia interdixit. Meminerat enim sanctus vir, canendi delectationem vanos nonnunquam gignere conceptus; memor multorum nominatorum Principum, qui incredibilem curam vocis habuere, velut de Gaio Cæsare legimus. Taceo de Nerone, qui vltima vitæ suæ hora prima inter querelas, quas propinqua mors afferebat, illa fuit, non quod tantus princeps, sed quod tantus musicus periret. Veruntamen beatissimus præsul Ambros. pietatis appetens diuinique cultus auctor & institutor, vt in ecclesia caneretur instituit. Aurelius vero Augustinus vtrumque se passum ait, difficileque negocium iudicauit, vt in *libro Confessionum* asseritur. Adde, quæ dicemus cum de canonicis agemus. Qui igitur aures habet audiendi, audiat: ac si inter tanta pericula constitutus secure incedere cupit, agat iuxta præcepta sui gradus, nec vsquam erit ei finis paruus.

CAPITVLVM XVI.

De dignitate & honore officii thesaurarii vel custodis ecclesiæ: & de his, quæ ad eum pertinent: demum de plurimis oneribus & calamitatibus, afflictionibus, defectibus & periculis illorum, qui talia officia habent.

THesaurarius siue custos precipua quadam prerogatiua ac honoris præeminentia in sacrosancta Ecclesia fulget. Illorum

enim dignitati & officio basilicarum primo incumbit custodia & tuitio, hostiariorum institutio, luminarium incensio & præparatio, cura deniq; confitendi conseruandiq; baptismatis, dirigendi baptisterii, vasorum quoq; sanctorum ac sacerdotalium vestium, necnon sacrarum reliquiarum, & tandem totius ecclesiæ thesauri ad eum principalius pertinet custodia: sed & inter ecclesiæ ministros pro modo obsequii & personarum differentiis redditus & oblationes diuidit. Merito igitur sancta synodus idipsum dignitatis officium, vt vnã ecclesię columnam summo studio eligendam honoriq; habendã decreuit, vt nullus in ea nisi sanctior & melior ordinetur. Sed ordo exigit pollicitus, vt huius dignitatis onera, afflictiones & pericula breuissime audiamus. Inprimis igitur sacristæ siue thesaurarii ecclesiæ aut cuiusuis reip. recte stomacho corporis naturalis cõparãtur. Veluti enim stomachus recipit quippe & conseruat summa diligentia, alimenta humano corpori necessaria, quæ tamen refundit virtualiter & effectualiter in mẽbra singula: nec aliter thesaurarius conseruat ecclesiæ thesauros, & à sua dispositione expensarũ subsidia infunduntur, aut in ærariũ ecclesię, aut in singulorum necessitates Principis aut cõmunitatis iussu. Et veluti stomachus pestifer est, qui multa recipit & recepta minime refundit in mẽbra pro eorum nutrimẽto: sic thesaurarius aut ecclesiæ custos multa ab ecclesia recipiens, & non conseruãs, nec æqualiter ꝓ singulorum vtilitate distribuens, pestifer est, multosque morbos in corpore ecclesiæ generans. Et de talibus ait Hieremias: *Ventrem meum doleo.* Et iterum Esaias: *Transgressorem ex ventre vocaui te.* Si vero fideliter conseruat, atq; pro membrorum & personarum ecclesię qualitate, & præsidentis dispositione vtiliter distribuit, tanquam saluberrimus commendandus est. Hinc Policratus recitat fictam, sed facetam ac vtilem fabulam de altercatione & discordia inter membra & stomachum, eo quod ille deuorabat omnes labores eorum. Nã (vt ait Ecclesiasticus) *omnis labor hominis in ore ipsius.* Tãdem cum venissent ad iudicium coram ratione, quæ erat iudex; & ratio iudicasset membra nihil debere dare stomacho; ilico mẽbra debilitata sunt, & tremores in cũctis mẽbris aderant. quare eisdem membris conquerentibus, iterum ratio iudicauit, vt alimenta stomacho à membris ministrarentur.

Thesaurarii stomacho corporis naturalis comparantur.

Quo

Quo facto, membra refocillata sunt, & pax confirmata est. Et ob eam rem Policratus subdit, quod thesaurarii ecclesiarum, & qui Principum tenent æraria, non sibi, sed communitati & totius corporis reip. coaceruare debẽt thesauros ipsos & ecclesiæ redditus. Si enim aut sibi tenaciter conseruat, aut nimia largitate exinanitus fuerit, nihil habebit quod ministris & Ecclesiæ membris distribuat. Sed iam specialius ad huius officii labores, difficultates, incommoda atque pericula descendamus.

Thesaurarii itaque siue custodis dignitas fateor perdulcis est; idque eius nomen indicat ab auro dictum: nec mirum, si nomen delectet, cuius rem mortales tam auide perquirimus. Delectantia certe nomina, sed difficilia officia, si recte gerantur: alioquin periculosa plurimum atque mortifera. iocundum nomen, sed mœstus effectus atque promptum periculum, si reddenda est aliquando de receptis ratio. Taceo de neglectu, cum scriptum sit: *Maledictus homo qui agit opus Domini desidiose.* Basilicarum igitur sacrorumque vtensilium ac vniuersi Ecclesiæ thesauri custodia, atque illi vni proh pudor tuitioni verecunde committitur, qui plerumque sui non rectam gerit custodiam, qui aut puer est, aut minus idoneus, nec satis notus. Et quod periculosius est, cui nec ætas, nec ingenium, nec mores, nec industria ad paruæ domus custodiam satis sufficeret, matricis principalisque Ecclesiæ templa, non modo turribus munita, sed sacris preciosisque iocalibus ditissima, illorumque conseruatio intrepide demandatur. Mira confidentia, aut magna dementia; miranda facilitas, aut stulta securitas. Vereor ne hi sint illi custodes, quos Daniel signat inquiens: *Custodes tui quasi locustæ.* Sed oro, quo pacto luminaria in Ecclesia accendent, ne lucis in domo Dei desit splendor, qui semper obscuri existunt? Aut quomodo qui dormiunt in tenebris & vmbra mortis, aliis lucebunt? Quomodo rursus sacra tuetur, qui prophana intuetur? Quomodo reliquiarũ sanctarum preciosa pignora venerabitur, qui titulũ non vidit, nec eius auris audiuit, nec in cor ascendit de reliquiis & veneratione sanctorũ? Quomodo domin cũ corpus reuerẽter tenet, qui spurcitiis adhęret? Quomodo solerter præstabit exactã custodiã cæterarũ rerum spiritualium, cui assidua est cura rerũ secularium? Adde,

Thesaurarii nomen ab auro, ideo dulce.

cui sacrarium carcer est, altare exilium. Iubentur siquidem custodes (vt in *libris Numerorum* legitur) excubare in custodiis tabernaculi: quippe custodiam contra custodiam diligentissime adhibere: sed hi, vt alii filii Heli, concubinas mittunt ad custodiã domus Dei. Deniq; redditus ac oblationes thesaurarius recipit; quas vtinam æqua lance diuideret: sed (forte male dixerim) diuidunt, inquam, sed non vt Apostoli, prout vnicuique opus est, sed habẽti dant, & non habenti subtrahunt, id quod habere debeat: nonnunquam vero non seruienti, sed absenti tribuunt. Diuidit, inquam, à fratribus, non à se: sic partes distribuunt, vt totum retineant: expensas graues defalcat, qui lucra sensit: nõ parua damna supputat, qui vltra sortem extorsit, & more proditoris dispensatoris sacrum de sacro eripit, atque dignitatis emolumentum in sacrilegium vertit. Ex quibus huius officii defectus, calamitates & pericula facile conspicies. Si igitur aures habes audiendi, audias: & inter tot discrimina & pericula versatus, sis prouidus. Tutus enim in hac via gradieris, si quod ordo requirit, sequeris.

CAPITVLVM XVII.

De dignitate & prærogatiua officii scholastici in ecclesia: & de his, quæ ad officium spectant: Demum de plurimis oneribus, afflictionibus & calamitatibus ac defectibus & periculis scholasticorum.

SCholastici officium siue dignitas non modo honoranda, sed summe necessaria in Ecclesia fore dinoscitur. Vt enim ait Honorius in canone: *scholarum magistri velut stellæ in perpetuas æternitates doctrinæ lumen infundunt.* Hos merito Ecclesia honorat, & præbendis atque redditibus non modo præmiat, sed ditat: vt in vnaquaque cathedrali ecclesia clericos & cæteros scholares pauperes gratis instruant. Quare illis ea de re tam opulenter prouidet, vt & docentis releuetur necessitas, & via pateat discentib. ad doctrinam. Sed huius officii calamitas, defectus, afflictio & periculum breui audire libet. Atque inprimis *Scholasticus*, quia sapientiæ schola nomen trahit, nequaquam (vt puto) tam fastuoso nomine oblectaretur, si vera sapientia fulgeret, vt enim inquit Laureatus

Scholasticus nomẽ à schola sapientiæ trahit.

reatus

reatus Poeta : *non eget titulis ſapientia ſolida. per ſeipſam clara eſt.* Quis lucernam, vt videatur, ſoli adhibet? Plurimi ſcholaſtici, doctoris aut magiſtri dignitate inſigniti, cum his titulis obſcuri, & abſque illis clariſſimi euaſere. Sed verum eſt, quia hodie mortales titulos quærunt, non rem : laudem petunt, præmium certe inane, exiguum atque ſordidum. Quæ res egentis ingenii ſignum eſt, quia vmbris gloriari ac opinione, non veritate duci volunt. Rurſus neceſſe eſt illud noſcat, qui ſcholaſtici dignitatem aſſumit : quia docendi, non laſciuiendi nomen aſſumit. Docere enim eum oportet non nuda litterarum inſtrumenta, ſed morum præclara documenta, vt quod docet, in ſe teneat. Sed proh dolor aſſumuntur quidem ſcholaſtici in hac temporis tempeſtate ad huiuſmodi Eccleſiæ officium, vt honoris aſſequantur dignitatem, licet nullam ſcientię habeant facultatem. Appellãtur quod non ſunt : nec vnquam didicerunt, quod docere contendunt: & quod verecundius dicam, & periculoſius eſt, qui nuſquam ſcholas viderunt, ſcholas regere profitentur. Magiſtri vocantur, qui nondum fuerunt diſcipuli: aut ſi velis, magiſtri ſunt erroris, qui nunquam fuerunt diſcipuli veritatis. peritiam docendi pollicentur, qui aperte ignorantiam confitentur. facundiam dicendi hoc officium exigit, ſed aſſumuntur, qui barbariſmis vtuntur. Subtilitatem denique ſacras interpretandi ſcripturas ea dignitas exquirit: vtinam eligerentur qui ſimplicem intelligerent litteram. Magna certe miſeria, magna eſt magiſtri confuſio, id ignorare, quod vocari delectat; vt recte ei Apoſtolus dicat : *Qui alium doces, teipſum non doces?* Hos quidem ignorantiæ præceptores monet Sapiens, cum ait: *Antequam loquaris & doceas, diſce audiendo.* Quid enim tam turpe, quam profiteri artem, quam nõ nouit? Et in eam committere, quæ eum decorat? Taceo eorum mores omni ſanæ doctrinæ aduerſos, cum dicat Boetius : *Vas putridum corrumpit aquas: & omnis doctrina vileſcit ex ignominioſa vita docentis.* Sed vtinam quod per ſe non valent, per doctos proboſque viros explerent. Sed verum eſt, quia hoc habet omnis ignorans, vt tales cæteros appetat doctoſque perſequatur: quia non facile per cæteros explet, quod ipſe oderit. Qui igitur habet aures audiendi, audiat: atque inter tot calamitatum & defectuum pericula conſtitutus,

Scholaſtici plus dici quã eſſe volunt.

sit cautus; quia nulla ei nocebit aduersitas, si nulla dominatur iniquitas.

CAPITVLVM XVIII.

De praeminentia & utilitate officii archipresbyteri, & quantae sit venerationis: & de his quae ei competunt: demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & promptis periculis archipresbyterorum.

ARchipresbyter non paruum honoris & prerogatiuae gradum in Dei ecclesia obtinet. Hic enim maior presbyterorum dicitur, quia illis praeest, & in eos iurisdictionem & coertionem exercet. cui visitatio (vt sacri habent canones) aliquando personarũ, regulariter vero ecclesiarum ac fabricae competit. Sed & qua deuotione, quoue ordine baptismi caeteraque à presbyteris conferantur sacramenta, cura ei pertinet. Hic ex singulari praerogatiua, absente episcopo, missas solennes in ciuitatibus celebrat; sacerdotesque ad missas & diuina officia decantanda deputat. Hic largo nomine praelatus, licet ruralis nuncupatur. magna certe dignitas, cui magna committuntur. Verum quanta sit huius officii & status calamitas, quanta afflictio, quantum periculum, ex eo conspicere libet, quia ipse *archipresbyter*, qui maior presbyteris nominatur, nomen solum retinet, rem autem ipsam diu perdidit: atque vtinam caeteris presbyteris non minor esset vita & idoneitate ipse, qui gaudet nominis maioritate. Maiores sunt, vt potestatem exerceant, non quidem in rectitudine & humilitate, sed in rapinis, superbia & abusione. sacrum est archipresbyteri nomen, sed exercens, profanus: clarus titulus, obscura res. Magna certe calamitas est ex dulci fauo amaritudinem fundere. Visitat archipresbyter, qui plerumque visitandus esset: corrigere contendit, qui ad vitia tendit: Ecclesias visitat, vt eas spoliet, non vt ornet: fabricae curam gerit, sed domus suae, non murorum templi. Hi sunt, quos propheta cõmemorat: *Suscitabo pastorẽ qui delicta non visitet.* Adde, quia si visitant, non quidem in virga iniquitatis subditorum, aut in verberibus peccata eorum: nec ea visitatione, qua scriptum est: *Requiram oues meas, & visitabo eas, sicut pastor visitat*

Archipresbyter maior presbyteris nominatur.

Archipresbyteri nomẽ sacrum.

ſitat oues ſuas: ſed viſitant burſas, palpant delicta; qui merito audient: *Vos diſperſiſtis gregem, deieciſtis eos & non viſitaſtis: quod craſſum eſt comediſtis: quod infirmum, non viſitaſtis.* quare, inquit propheta: *Viſitabo præuaricationes Syon.* Et iterum: *Viſitabo ſuper viros defixos fecibus,* voluptatis videlicet & auaritiæ. Qui igitur habet aures audiendi, audiat: & in tantis periculis conſtitutus, ſit cautus, agat iuxta eius officio incumbentia, & vitabit cuncta diſcrimina nocentia.

CAPITVLVM XIX.

De prærogatiua & magna vtilitate officii canonicorum; & quanti ſit honoris & reputationis; & quid eis congruat: demum de innumeris huius ſtatus oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis.

CAnonicus, ſicut honeſtum habet nomen, ſic ſaluberrimum in Eccleſia miniſterium gerit. dictus eſt enim à canone vel regula, quæ cuncta ordinat & dirigit. Canonici itaque regulati & diſciplinati dicuntur: quippe quia ſua electione, regulatione ac diſpoſitione epiſcopus eligitur, qui eſt vertex & norma cuiuslibet eccleſiæ; qui & ſecundum ſacros canones cunctorum eſt præordinator. Nec ab re ſancti patres canonicos, conſiliarios epiſcopi fore decreuerunt. quare in corpore reipub. cordi recte comparantur. Nam veluti à corde in corpore naturali eſt vita & regimen, ſic à canonicis epiſcopum eligentibus & ei conſulentibus, omnium pene in eccleſia agendorum regimen & directio ꝓcedit. Quæ res agit, vt non parua ſit canonicorum honoris & tituli prærogatiua: qui primum in eccleſia gradum eligunt ſimul & dirigunt. quare huiuſmodi ſtatus & vitæ forma non modo honoris, ſed & emolumenti in Dei eccleſia plurimum habet. Demum hic viuendi modus tranquillus atq; ſecurus admodum eſt, nullã curæ animarum ſarcinam habẽs. quo fit, vt minor doctrinæ atq; ætatis idoneitas eis ſufficere videatur. Adde, quia libertatis obtinet ſatis, nec ad ſacros artatur ordines: quippe quibus ad ſeculum redire, & ſub ſancto viuere matrimonio libet. Verum huius vitæ miſerias, cruciatus & defectus, calamitates ac pericula tuipſe

Canonici comparãtur cordi.

audi: qui tam libenter huius ſtatus dulcia auſcultaſti. In primis itaque canonicus, qui (vt ais) nomen à regula traxit, an ſub regula viuat, oro conſidera; atque hic repete quæ ſupra de epiſcopis & cæteris clericis in communi diximus XII. *huius libri capitulo.* Demum quopacto canonicus à regula dicatur, ignoro: qui canonice & ſub regula nō viuit: qui (vt cætera taceā) ſecūdum regulas canonum plures præbendas obtinet, & vnus ipſe plurimorum (forſan meliorum) loca occupat: quippe cum non ſatis eſt vt vnus ſeruiat, damnabiliter multorum ſeruitia intercipit. Demū quāto liberiores ſunt canonici, tāto licentius in plurima debachātur vicia; nec vna vni ſufficit muliercula, niſi retentam in domo habeat vt vxorem: concubinas vero & adoleſcentulas, quarū non eſt numerus. Sed & quomodo ſub regula viuant non video; qui epiſcopis non obediunt, ſed reſiſtunt: ſępeq; in eos conſpirant, armaq; mouent, atq; ne iuſte ab eccleſiæ Principibus puniantur, iniuſte ſe Principibus ſeculi fœderantur, ſed & famulantur. Et (vt paucis agā) in tribus locis canonici verſatur officium: in altari videl. in choro ac in capitulo. In altari, inquam, reuerentia exquiritur; in choro honeſtas & diuinorum deuota decantatio; in capitulo, morum correctio, ac agendorum vnitas & vtilitas. Pro his canonici in altari irreuerentiam vendicant, in choro diſſolutionem, in capitulo lites. Ad altare, inquam, irreuerenter accedunt: qui (vt ait Hugo) *licet ablutis manibus, lota facie, albis veſtibus appropinquent; tamen peruerſo opere, polluto ore, immundo corde Chriſti corpus, ſacra vaſa pertingere non erubeſcunt.* Denique ad altare accedit, elatus ad humilem, iratus ad mitem, crudelis ad clementem. Accedit ſeruus ad Dominum, non charitatis ſupernæ amore, ſed perdendi corporalis ſtipendii timore: non deuotione, ſed coactione. Accedit rurſus turbatus ab aliquo, aut alios turbans. Accedit, inquam, canonicus ad altare vanus, curioſus, voluptati ſubditus. Accedit ad menſam Chriſti, non niſi aliquid temporaliter accepturus: ſed verum eſt quia acceſſit ad Iheſum Petrus, tamen acceſſit & Iudas. ſed quo pacto deuote accedent, qui legem Domini nec ſciunt nec diſcūt. Vacant enim ocio & comeſſationibus, non libris, non contemplationi, non vtili actioni ſtudent. terrenis inhiant, temporalia ſapiunt, aſſidui in plateis, in eccleſia rari, tardi ad prædicandum,

Beneficiorū pluralitas damnabilis.

Concubinatus deteſtabilis.

Canonici epiſcopo inobedientes.

Canonicorū officium triplex.

parati ad leporis vestigia inuestigandum, velociores ad congregandos canes quam ad alendos pauperes: plures illis ad mensam seruiunt, ad missam nullus: ciphus eorum calice preciosior, equus missali charior: cappa eorum casula pulchrior, camisia delicatior alba. Non igitur eorum sacrificiis Deus placatur, sed indignatur, quia scriptum est: *Oratio iusti inpinguat altare, deprecatio impii non liberabit eum.* Et iterum: *Spreuit Dominus altare suum propter iniquitatem ministrantium.* Rursus qualiter in choro versentur, discutiendum est. vbi tanto deteriores inhonestioresque canonici degunt, quanto honestiores esse deberent: vbi mente vagi, attoniti oculis, habituq; dissoluti prospiciunt per cancellos, non pauperculas, sed mulierculas: aliud cantant, aliud cogitant. In choro sunt corpore, in foro sunt mente: mane in theatro, sero in ecclesia: ibiq; nunc intus, nunc foris exeunt inquieti: psalmorum verba non pronunciant, qui cantare pudori existimant; quod si verba aliquando proferunt, eorum sensum non attendunt, nescientes illud Gregorii, quia *vox psalmodiæ cum ex cordis deuotione agitur, Deo per intentionem mentis coniungitur.* Alii cantant, sed non quod libri habent: cantant, vt placeant populo magis quam Deo, tanta quibusdam leuitas est vocis, quanta & mentis: frangit vocem, qui non frangit voluntatem: seruat consonantiam vocum, non morum; quibus ait Gregorius: *Quid prodest dulcedo vocis, si adest asperitas mentis?* Tandem cantant non cum Dauid iuxta arcam Domini, sed in palatio cum Herodiade, vt placeant discũbentibus. Merito igitur chorus eorum non exultationis, sed deplorationis effectus est: vt dicere cogantur cum Hieremia: *Versus est* (inquit) *in luctum chorus noster.* Sed quid hæc? Vereor ne verum sit, canonicos nostri tẽporis fructus non facere suos: cum plurimi chorum non essent ingressuri, nisi aliquid extorquerent. Alii vnicæ interessentes horæ, totius diei emolumenta rapiunt. Alii oster libus officiis sterile exhibent obsequium; pinguiora vero officia frequentant. Alii falso infirmantur, vt distributiones percipiant, etsi in domibus delitescant. Alii (vt ita dixerim) infortunata hora, qua intersunt non diuinorum decantationi, sed seculariũ negociationi; nec diuinis officiis, sed humanis commertiis: nec orationi, sed vanæ confabulationi vacant. Denique ad capitu-

De choro.

Quare templa visitent canonici.

De capitulo.

lũ canonici accedunt, sed vt litigent: vt (prohdolor) vbi litigia sopiri deberent, ibi nascantur: ibi culpa augeatur, vbi deleri debuit: ibi discordias gignunt, partes constituunt. Et (vt paucis agam) quotiens canonicus capitulum ingreditur, totiens domum periurus redit. prece enim, aut precio, odio, fauore aut timore longe aliud consulit, quam aut conscientiæ aut ecclesiæ vtilitas exposcunt. ibi non modesta discussio, sed clamorosa confusio: fitq; capitulum officina discordiæ, cum esse debuit mater concordiæ. Congregantur non vt se corrigant, sed detrahant: nec fit de animabus sermo, sed ipsi loquuntur de extrinsecis. ducunt ad capitulum oues & boues. Et (vt paucis concludam) ibi nec Maria locum habet: nec Martha cõpescitur: quia nec bona actio ventilatur, nec Mariæ silentium custoditur. Taceo de electione episcoporum: in qua caro & sanguis ac mammona iniquitatis longe plus possunt, quam ordo iusticiæ & vnitatis. Cum vero capitulum canonicos creat, aut cetera confert beneficia; non ad merita, sed ad volita dirigunt vota sua: nec ad longiora obsequia, sed propinquiora trahuntur commercia: veluti vnus ex sanctis ecclesiæ doctoribus, non tam eleganter quam facete in ecclesia Argentina accidisse refert. In ea enim, cũm de conferendis certis in ecclesia vacantibus præbendis discordarent, altero nepotem puerum, altero filium, altero ignobilem fratrem nominantibus; quidam Romanus inibi canonicus asellum, qui plusquam XX. annis ei seruierat, nominauit, asserens in conscientia, quia propter diuturna seruitia, quæ asinus ecclesiæ fecerat, dignior cunctis nominatis erat. Quis igitur ea omnia recolens, iocundus, tranquillus aut securus esse potest? Et (vt inquit Bernhardus) *quis in tantis periculis cõstitutus, ac tantis bonis destitutus, non intra vrgetur, nõ vritur, non cruciatur?* Qui igitur habet aures audiendi, audiat: & inter tot miserias, laqueos & pericula sit cautus: viuatque sub regula, qui à regula nomen accepit. non enim timebit æterna supplicia, si studebit vitare seculi vicia.

Capitulum exeunt canonici periuri.

De electione episcoporum.

Asellus nominatur in canonicum.

CAPITVLVM XX.

De præeminentia, necessitate & vtilitate officii sacerdotum curatorũ, rectorum curam animarum habentium: Demum de plurimis huius status laboribus & calamitatibus, defectibus & periculis.

Rectoris

REctoris Curatique sacerdotis eximia est dignitas, atq; pernecessarium saluberrimumque ministerium. Habet enim imprimis illum familiarissimum atque salutiferum ad veri corporis Christi accessum assiduum; in quo est redemptio, vita & salus nostra. Demum quanti honoris & emolumenti temporalis hoc ecclesiæ officium existat, beatus Augustinus patenter insinuauit. Nã illud apostoli exponens, *presbyteri qui bene præsunt duplici honore digni habẽtur*: sic ait: *Presbyteri qui bene præsunt, vita & doctrina digni certe habentur à subditis duplici honore, sc. vt spiritualiter eis obediant, & exteriora bona ministrent.* Nec solũ honore sublimi præmiari debẽt, sed & terreno, vt non cõtristentur indigentia sumptuũ temporaliũ, & gaudeant obedientia spiritualiũ. Demum ex eo rectoris & curati dignitas, honor & vtilitas cõprehenditur, quoniam (vt inquit Gregorius Nazianzenus) *spirituale est eius officium, mediatorem esse populi apud Deũ.* Vnde Rabanus: *Non qualiscunq; dignitas sacerdotum est. Huic enim sorte datũ est, vt mediator sit inter Deum & hominẽ, vt per eos genus humanũ reconcilietur.* Adde, hic pro populo orat, hic sordes eius abluit, hic vice Christi peccata condonat, hic claues regni cœlorum pœnitentibus aperit, hic baptismũ (quo Christi nomine censemur & ei coniungimur) ceteraq; ministrat saluberrima sacramenta, vt merito de illo dici possit, q́ scriptũ est: quia *ipse comedit peccata populorũ.* Superest, vt huius officii calamitates, afflictiones, defectus & pericula succincte narremus, quorũ plurima in *duodecimo huius secũdi libri capitulo* disseruimus, cũ in cõmuni clericorũ omniũ miserias, onera & labores tetigimus: sed & illis nonnulla addenda sunt, quę inesse ceteris ecclesiasticis officiis diximus, pręsertim cum de canonicis egimus. Parua tamen ex multis singularibus eis congruentia afferemus, vt vnusquisque (nisi mente obcæcatus existat) facile huius vitæ formulæ calamitates & pericula conspiciet.

Curati qui bene præsunt duplici honore digni sunt.

Curatorum pericula supra narrata sunt.

Fateor igitur, summa est dignitas, summus honor, curam animarum habere: quod ex eo facile conspicitur, quoniã summa est honoris prærogatiua corporũ rerũq; (quib. non parũ animæ præstant) regimen gerere. Sed oro, consideret rector, qualis ipse debeat esse, qui ceteros regendos, immo corrigendos suscipit: quod tanto est periculosius, quãto pauci sese corrigãt. Attendat curatus

vires suas, qui animarum sarcinam super humeros portat. *Non e*nim (teste Chrysostomo) *dignitas., non officium facit sacerdotem, sed sacerdos officium: nec locus sanctificat hominem, sed homo locum.* Ideo subdit, quia *malus sacerdos aut rector de suo ministerio crimen acquirit, non dignitatem.* qui enim alios purgandi curam suscipit, aliis sanctior purgatiorque esse debet. Vnde idem Chrysostomus: *Magna est confusio, magnum periculum sacerdotum, quando laici inueniuntur fideliores eis atque iustiores.* Quomodo autem non erit confusio, illos esse inferiores subditis, quos etiam æquales esse confusio est? Sed inter cetera, in eo sacerdotum curatorum imminens periculum versatur, quia *non modo sua, sed* (vt ait Isidorus) *populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes nõ erudiunt, aut peccantes nõ corrigunt.* quod & beatus Gregorius testatur. ait enim, quia *sacerdos causa est ruinæ populi.* Quis enim se pro populi peccatis intercessor obiiciet, si sacerdotes, qui eam curam habent, grauiora committant? Quare merito grauissimo supplicio sunt destinati. sunt enim (eodem teste Gregorio) *veluti aqua sacri baptismatis, quæ peccata baptisatorum diluens, illos ad regnum cœlorum mittit, & ipsa in cloacam descendit:* Qui enim aliorũ delicta in se suscipiunt, non tam suam, quam aliorum vitam inspicere debent: quia quorum sudoribus viuunt, quorum sanguine laute pascuntur, dignum est vt eorum culpis plectantur. Hinc idem Gregor. *qui de oblationibus fidelium viuunt, quas illi pro peccatis suis obtulerunt: si comedunt & tacent, eorum certe peccata manducant.* Quare non tam rectorum dignitas extollenda est, quam illorum periculum deplorandum. quod Bernardus summis eiulatibus lacrimatur inquiens: *Egressa est iniquitas à sacerdotibus tuis, domine, qui videntur regere populum tuum: non est iam differentia, vt populus sic & sacerdos. Heu heu Domine Deus, quia ipsi sunt in persecutione tua primi, qui videntur in ecclesia tua populum regere.* Quis enim animarum rector intus non affligetur, cum sciat curam subditorum suo periculo suscepisse? De quo scribit Sapiens: *Defixisti apud extraneum animam tuam: illaqueatus es verbis oris tui.* Quis est curatus aut rector, qui infirmetur cum infirmo subdito? Quis cum scandalisato vritur? Quis cupit fieri pro fratre anathema & subdito? Quis ponit animam suam pro subditis? Quis curatus est Samaritanus, qui liget vulnera subditi? Quis facit secum misericor-

Curati sint populo puriores.

Curati ex populi peccatis dãnantur.

ricordiam? Quis ducit eum in stabulum ecclesiam Dei? Quis reddit, quæ vltra ei necessaria sunt; qui vtinam vitæ necessaria nõ auferret? Quis curatus hodie est alter Ioseph, qui frumenta in Ægypto diuidat, cum sint promptuaria eorum plena? Quis liberat pauperem à potente & inope, cui non est adiutor? Quis rector est hodie mœrentium consolator? Quis vt alter Iob de velleribus ouium suarum, immo ecclesiæ calefacit pauperes? Quis viatoribus hostia aperit? Quis curatorum dicere poterit cum Moyse: *tu scis bene, quia nec asellum, nec quid aliud acceperim ab eis; nec quemquam afflixerim*? Quis cum Samuele audaci animo dicet subditis: *Loquimini coram Domino & coram Christo eis: vtrum bouem cuiusquam tulerim aut asinum*: si quempiam calumniatus sum: si oppressi aliquem: si de manu cuiusquam munus accepi, illudque restituam vobis? Quis cum Ambrosio vasa sua conflat, & dat captiuis & pauperibus? Quis cum Paulino Nolano episcopo (vt inquit Gregorius) pro redimendo filio parrochianæ viduæ mitram & baculum & indumenta pontificalia vendit? Sed certe iam mutatus est color optimus, & dispersi sunt lapides sanctuarii: qui merito sunt ecclesiarum rectores, qui dispersi sunt nõ solum in plateis, sed in capite platearum: quia publice honorari volunt de imagine sanctitatis, in quibus non est virtutis existentia nec veritatis. Sunt enim fermento Pharisęorum (quod est hypocrisis) saginati; qui mœsto vultu cum fletu ad altaria Domini virtutum accedunt, in quibus spiritus sanctus non habitat: qui (vt inquit scriptura) effugiet fictum, merito repellit eũ Dominus & munera eius, quia non vero corde accedũt. Quos pulchre Malachias signat: *Operiebatis*, inquit, *lachrymis altare Domini: & fletu & mugitu gemebatis, vt vos populus sacrificaret.* Et (vt paucis multa pertingã) solũ eis curati & rectoris nomen relictũ est: cura ipsa atq; regimen periit. deficit eis pietas, mãsit auctoritas: qui galli erant, castrati effecti sunt; canes nõ valentes latrare; rectores plebiũ vaccę Samariæ sunt, & ditati nõ mugiunt, nec via regia gradiuntur. *Hi* (vt dicit Bernhardus) *non tam facile optarent honores, si curæ considerarent labores.* Nec modo ea, quæ diximus, pericula, rectores & sacerdotes comitantur: sed alia contra ordinis & officii sui naturam damnabiliter amplectuntur. Sunt enim inuidi & inobedientes superioribus, quibus inuident & detrahunt. Rur-

De magno zelo veterum curatorum.

Curati sunt multi solo nomine.

Curati superioribus inobedientes.

Curatorum defectus. sus nouum curati facinus committunt. Non enim contentantur ceteris rectoribus viuos, sed & mortuos subtrahere parochianos. procurant enim sibi in testamentis aliquid relinqui. Taceo quod sacramentum pœnitentiæ ministrantes in ipsum sacramentum committunt. Imponunt enim pœnitentibus missas quas ipsi pecunia se celebraturos pollicentur. pœnitentias non discretas imponunt. nulli sunt illis casus reseruati: certatim omnes de omnibus absoluunt: missas & cetera eis incumbentia pro defunctis onera non persoluunt: celebrant non reconciliati: vocati confessiones non audiunt: plerumq; sine sacramentis subditi eorum negligentia moriuntur: admittunt excommunicatos ad diuina: non prædicant populo, sed à populo prædicantur. Quo enim pacto prædicabunt, qui literis operam non dederunt? Aut quomodo alios docebit, quem nullus docuit? Sed verum est illud Cœlestini in quadam epistola, quod ante Hieronymus dixerat: quia *abiectissimæ partes ante addiscuntur; solum sacerdotium vilius erit, quod ante sumitur quam addiscitur: auidius quæritur, quam cognoscitur: facilius tribuitur, cum tamen difficilius impleatur.* Denique rectores animarum facti sunt corporum suorum crassatores. impinguati enim, dilatati & incrassati, buccas rubentes habentes, *diuersis epulis saginati, facile* (vt inquit Hieronymus) *spumant in libidines.* Sed quid tam perfunctorie loquimur de vinolentia, de crapula ac ceteris gulæ irritamentis sacerdotum & aliorum, qui ecclesiastico nomine censentur? Qui aiunt, *comedamus & bibamus & moriamur*: qui viuunt, vt comedant: quorum Deus venter est, quia ventri vacant, & ad ventrem (vt ad eorum summam felicitatem & finem) cuncta ordinant: nec eis satis est vti cibis, qui in ea, qua degunt, patria nascuntur, sed Deum & naturam emendant. Nam vltramarinis & forensibus vinis, ac cum magnis impensis adductis ferculis saginantur: quibus non vna sufficit prouincia; diuersitate vinorum lætantur; non considerantes, quia vnius vini potus patriarcham Noe per sexcentos annos sobrium, temulentum fecit & (vt Hieronymus in quadam epistola ait) *Loth per ebrietatem insciens libidini miscuit incestum:* & (quod dictu mirabile est) quem Sodoma non vicit, vina vicerunt. Sacerdotibus enim lex

Rectores ecclesiarum nō prædicāt neque prædicare sciunt.

Rectores animarum impinguāt corpora sua.

lex prohibet vini vſum: ſed & ceteris, qui præſunt, ne obliuiſcantur iudiciorum Dei. modernis vero ſacerdotibus & eccleſiæ miniſtris longe magis mera abhorrenda forent, quibus dignitas honorabilior eſt & operatio ſanctior: quorum vinolentia ac ipſa exquiſita epularum auiditas miniſterium vilificant, perſonas dehoneſtant, conuerſationem deturbant, & poſtremo ceteris laſciuiendi cauſam præbent. Teſte enim Gregorio: *cum maiores voluptati deſeruiunt, nimirum minoribus laſciuiæ frena laxantur.* Taceo commemorari dilectam ab eis philargyriam, id eſt, amorem pecuniæ. plurimi certe eorum aurum ſitiunt, aurum bibunt, vt conſeruent carni & ſanguini. Rectores moderni non paſtores, ſed raptores: ouium tonſores, non ad viridia paſcua ductores: non piſcatores, ſed negociatores: non diſpenſatores bonorum Crucifixi, ſed voratores. Sic ſua falſo quærunt, vt quæ vera ſua ſunt perdant: pro pecuniis celebrant, corpus Chriſti vendunt cum Iuda, de mammona iniquitatis ſacramenta miniſtrant. Vereor ſatis, an rem ſacramenti conferant. ſacra emunt, ſacra vendunt, ſed gratiam non infundunt, quam non habent. Aiunt, *nihil accipimus gratis, nil damus gratis:* dicentes, *quod comparauimus, vendimus*: quia mercatores parati ſunt vendere, quæ carius ipſi emerunt. ſed his lucrum eſt in burſa, damnum in conſcientia: nulla in eis grauitas, & (vt ait Canon) nihil in eis defendit induſtria. Sed audi, quam acerbe eis comminatur eccleſia, quam offendunt. Ipſa enim clamans ad ſponſum ait: *Duplici contritione contere eos Domine Deus noſter:* quia tanta rapacitas, tanta proteruitas, tanta ſegnities duplici eos pœna conterit, anima & corpore: dum hic egere, & in labore inutili viuere, & bonis ſuis gaudere non ſinit, tandem gehennam vſque perducit. Qui ergo aures habet audiendi audiat: & inter tot pericula poſitus, viam quærat ſecuritatis, qui tam propinquus eſt diſcrimini tempeſtatis. Narrata pericula non pauebit, ſi curam ſubditorum digne tenebit.

Paucula certe de cunctis eccleſiaſtici ſtatus dignitatibus, officiis & ordinibus enarrauimus: dulcia pariter & amara tangentes. Quare iam faciemus finem: quia finis non eſſet, ſi

quis conaretur plene narrare cunctas miserias &labores, aculeos, & pericula huius status, videlicet pontificalis & sacerdotalis. Veruntamen ne quis ista legens ex tanta multitudine laborum, & ꝓpinitate periculorum statum ecclesiasticum perfectum & dignum, aut reprobet aut damnet; intelligat sane prædicta vera esse de illis episcopis & clericis, qui male, negligenter & perfunctorie curam pastoralem gerunt, quib. prædicta & maiora pericula parata sunt. Si tamen digne ministrant ea, maiora gloriæ præmia habent destinata. Et hoc est quod paucis verbis dicit Augustinus: quia *nihil periculosius aut damnabilius in hoc sæculo episcopi & presbyteri officio, si perfunctorie agatur: sicut nec beatius & Deo acceptius, quam si eo modo militetur, quo imperator noster iubet.* Itaque non est periculum in statu, sed abutentibus statu: nec est reprobatio in dignitate, sed in deturpantibus dignitatem: in qua nimirum si sit multitudo laborum, vbi est excellentia honorum & præmiorum.

CAPITVLVM XXI.

De secundo statu spirituali, videlicet religiosorum; & de motiuis & autoritatibus ad probandum statum ecclesiastici ordinis simpliciter præferendum esse statui religionis: & per consequens ecclesiasticum ordinem esse præeligendum.

SVperest agere de secundo statu spirituali, videlicet Religiosorum. Primo adducuntur rationes & motiua ad probãdum statum ecclesiasticum simpliciter præferendum esse statui religionis: & per consequens videtur, quod episcopi & ministri ecclesiæ in dignitate & perfectione status sint religiosis præferendi. Primo enim illud aperte probare videtur Hieronymus. Nam & ad Rusticum monachum sic inquit: *Viue in monasterio vt clericus esse merearis.* Et iterum alius Sapiens: *Vix bonus monachus mediocrem clericum facit.* Et iterum ad Heliodorum: *Alia est causa clerici, alia monachi. Clerici oues pascunt, ego pascor: illi de altari viuunt, ego vt securis quasi ad radicem arboris infructuose ponor, si munus ad altare non offero.* Et iterum: *Mihi ante presbyterum sedere non licet. Illi, si peccauero, licet me tradere sathanæ.* Vides ergo dignitatem & excellentiam clericorum

super

ſuper monaſticam vitam. Denique quis dubitat bonum publicum præferendum eſſe priuato? Conſtat autem clericorum & prælatorum vitam magis populo fructuoſam fore, quam religioſorum, vt enim dicit Gregorius, *nullum Deo magis acceptabile est ſacrificium quam zelus animarum.* Clerici ergo cum magis fructificēt, merito ergo eorum ſtatus monaſticæ vitæ præferendus eſt, qui ꝓprie duntaxat ſaluti intendit. Demum nemo hæſitat, quin Helias longe perfectior fuerit quocunque monaſtico viro. quod ex eo maxime conſtat, quia Chriſtus Iohannem, quo inter natos mulierum alius non fuit maior, in perfectione eum inducit, dicens in Euangelio Lucæ: *Ipſe præibit ante illum in ſpiritu & virtute Heliæ.* Et iterum in Mattheo dicit: *Si vultis ſcire, ipſe est Helias.* Super quo verbo Chryſoſtomus pulchre ad propoſitum loquens: *Si talem aliquādo mihi adducas monachum, qualis (vt exaggerationem dicam) Helias fuit: non tamen illi comparandus est, qui traditus populis & multorum peccata ferre compulſus, immobilis perſeuerauit & fortis.* Hi autem ſunt eccleſiaſtici & prælati, qui populorum ſaluti continuo ſtudēt. Sed nec illud obmittendum eſt: quoniam cui amplius committitur, ille magis meretur, ſi bene miniſtrat, quā ille cui minus commiſſum eſt. Conſtat tamen quod viris eccleſiaſticis & prælatis amplius eſt commiſſum, quam monaſticis viris. Accedit, quoniam perfectio ſeu ſublimitas alicuius ſtatus non acquiritur ſine charitate, iuxta illud: *Si habuero omnem ſcientiam & fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum.* Conſtat tamen charitatem proximorum magis ineſſe clericorum ſtatui propter animarū curam, quam habent. Præterea ſi meritum vtriuſque ſtatus conſiderare libet, illud veriſſimum eſt, quoniam meritum hominis cōſiſtit in liberando innocentes de manibus fortiorum & tyrannorum: in quorum perſona dicebat Iob: *Conterebam malos ab iniquo, & de dentibus illius auferebam prædam.* Quod magis fit per ſtatum clericorum & prælatorum, quam monachorum. Vnde Hieronymus ad Paulinum ait, quod *ſancta ſimplicitas ſolum ſibi prodest.* Et quanto plus ædificat Eccleſiam Dei ex vitæ merito, tanto plus nocet, ſi contradicentibus non reſiſtit. Demum magnitudo meriti conſiſtit in magnitudine conatus ad vincendum magnam promptitudinem, & incitamentum ad peccatum: quia inquit Eccleſiaſti-

cus: *Perfectus & beatus est, qui potuit transgredi, & non est transgressus: facere mala, & non fecit.* Talis ergo magnitudo conatus potius est in statu Ecclesiast corum, quam religiosorum. Possent in hac re plurima adduci, sed breuitatis gratia prædictis rationibus sum contentus: quibus quidam probare videntur, episcopos & cæteros ministros ecclesiæ in status & dignitatis eminentia & perfectione præferendos esse religiosis: & per consequens ecclesiasticum statum esse præeligendum. Veruntamen quid tenendum sit in sequentibus capitulis explicabitur.

CAPITVLVM XXII.

De prima comparatione horum duorum statuum, videlic. qualiter hi duo status clericorum & monachorum se habent alter ad alterum comparatus: & quis eorum sit simpliciter eligibilior quantum ad eminentiam & perfectionem status, ac etiam vitæ & sanctitatis.

Considerandum rursus occurrit atq; discutiendum, qualiter hi duo status seu viuendi modi, ecclesiasticorum videlicet & religiosorum, inuicem se habent alter ad alterum comparatus, respectu eminentioris vitæ & perfectioris status. In quo articulo licet plurima dici possent, breuissime tamen & sub quodam epilogo dicendum est, secundum sanctorum doctorum sententias illud esse verissimum, videlicet episcopos non solum cæteros omnes ordines & ministros ecclesiæ militantis, sed & cunctos religiosos & regulares viros perfectiori modo repræsentare Apostolos; & ideo super omnes eminentiores & in perfectiori statu fore. Nam manifestum est, quod episcopi succedunt Apostolis in regimine ecclesiæ. Vnde Paulus ad eos ait: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo Spiritus sanctus posuit vos episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Pro qua re apertius declaranda præsupponendum duximus, quod quatuor principaliter & singulariter fuerunt collata Apostolis à Christo & episcopis eorum successoribus: quæ magnam in eis excellentiam & status perfectionem designant: & in quibus episcopi Apostolis succedunt, & eos præ cæteris imitantur. Primo virga potestatiua in susce-

Apostoli quatuor à Christo acceperunt.

ſuſceptione temporalium ſtipendiorum. Vnde in Mattheo legimus: *Præcepit eis ne quid tollerent in via, niſi virgam*: vt nomine virgæ poteſtatem à Chriſto receptam de recipiendo temporalia ſtipendia intelligamus ſecundum Auguſtinum. Secundo claues in iuriſdictione adminiſtrationis ſacramentorum. Vnde ait Chriſtus Petro: *Tibi dabo claues regni cælorum*. Tertio data eſt inſufflatio ſpiritus in remiſſione peccatorum. Vnde apud Iohannem legimus: *Inſufflauit & dixit, accipite Spiritum ſanctum, quorum peccata remiſeritis*, & cætera. Super quo verbo Gregorius inquit: *Licet intueri in quantum culmen gloriæ perducti ſunt Apoſtoli, vt vice Dei quibuſdam peccata relaxent, quibuſdam retineant: quorum nunc in eccleſia epiſcopi locum tenent*. Quarto data eſt diſpartitio linguarum in prædicatione verbi Dei, vt in actibus Apoſtolorum legimus, quia apparuerunt Apoſtolis diſpartitæ linguæ ad prædicandum verbum Dei. In his ergo quatuor epiſcopi Apoſtolos excellentiori modo repræſentant, quam quicunque religioſi: & ideo ſunt in perfectiori ſtatu. Adde quintum, propter votum perpetuæ curæ ouium ſuarum vſque ad animam & ſanguinem. In qua re perfectiori modo Apoſtolos repræſentant, quam omnes religioſi. Quod votum curæ animarum in conſecratione ſua fecerunt vouentes animas ſuas ponere pro ouibus ſuis: in quo voto tam excelſæ charitatis omnes religioſos excedunt: quia (teſte redemptore) *maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*. Summus ergo gradus perfectionis eſt in epiſcopis: quia eorum dignitas perfectam charitatem iam acquiſitam requirit, non acquirendam. Si vero ſecluſis epiſcopis presbyteros & cæteros miniſtros eccleſiæ ad religioſos comparare volumus: hoc tripliciter conſiderare & intelligere poſſumus. Primo quantum ad humani conatus voluntatem. Secundo quantum ad operis qualitatem. Tertio quãtum ad vtriuſq; ſtatus quidditatem ſeu primitatem. Primo modo præfertur opus operi vel ſtatus ſtatui ex voluntate operantis. Qui enim promptiori voluntate & cum maiori conatu facit opus ad quod tenetur, maioris perfectionis & maioris meriti eſt. Si ergo iſto modo opera religioſorum & presbyterorum adinuicem comparentur, incertum eſt quæ opera ſint maioris meriti & maioris perfectionis:

quia planum est, quod illorum opera maioris meriti & perfectionis sunt, qui cum promptiori voluntate & cum maiori conatu ipsa operantur. Secundo vero modo, quantum ad operis qualitatem, virginitas præponitur coniugali vel viduali continentiæ in bono. In malo vero homicidium præponitur furto. Similiter vita actiua præponitur contemplatiuæ, quia fructuosior: contemplatiua vero præponitur actiuæ, quia merito maior & perfectior. secundum quem modum comparando aliqua opera particularia, quæ faciunt presbyteri, sunt perfectiora aliquibus operibus particularibus, quæ religiosi faciunt; sicut magis est intendere saluti animarum quam ieiunare, quam silentium tenere. Et aliqua opera, quæ faciunt religiosi, perfectiora sunt quibusdam operibus, quæ faciunt presbyteri. Et ita isto modo habent se sicut excedens & excessa. sed tertio modo comparando opera religiosorum ad opera presbyterorum in ordine ad primam quidditatem & radicem, à qua progrediuntur: puta in ordine ad radicem illam, qua religiosi totam eorum vitam Deo vouere, & se & sua in Christi obsequium perpetuo tradiderunt, longe sunt perfectiora quocũque singulari opere presbyterorum. Et eodem modo in perfectione vita religiosorum ad vitam presbyterorum comparatur, sicut infinitum ad finitum: vt dicit Anshelmus in libro *de similitudinibus*. Quamuis n. in bono abstinẽtia sumptioni cibi præferatur: sumere tamẽ cibum cum aliquo propter charitatem præfertur abstinentiæ. In malo vero quamuis adulterium præferatur furto: furari tamen gladium ad occidendum est grauius quam adulteriũ. Sic quamuis presbyteri in aliquo particulari opere possint præferri religiosis: ex adiuncta tamen radice perpetuæ obligationis, qua se in Christi obsequium religiosi tradiderunt, simpliciter in perfectionis statu præferendi sunt: & hanc opinionem aliqui eximii doctores tenent.

Alii vero affirmant archidiaconos, & curatos, & alios inferiores ecclesiæ ministros esse in excellentiori perfectionis statu: & maxime propter tria, quæ eis specialiter conueniunt. Primo propter potestatem: Secundo propter administrationem officii. Tertio propter honoris præconium. Potestatem enim receperunt à Christo in persona discipulorum, quando dictum est eis Lucæ x.

Ecce

Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit: ac si diceret; Dedi vobis potestatem eiiciendi omne genus immundorum spirituum ab obsessis corporibus: ne putaretur esse dictum de bestiis, vt Chrysostomus exponit. Istud autem repræsentant presbyteri in sacramentorum administratione. Administrationis vero officium receperunt, quando dictum est: *In quamcunque domum intraueritis, primum dicite, pax huic domui*: quia enim bonorum omnium pax mater est, sine qua cætera inania sunt, ideo Christus discipulis primo pacem iussit offerre, tanquam bonorum omnium initium, quorum ministros eos faciebat: vt Chrysostomus dicit. Hos autem repræsentant presbyteri in euangelii prædicatione: In quo primo nuncianda est pax: iuxta illud ad Romanos x. *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Istud autem repræsentant presbyteri in plebis curæ susceptione; pro qua, donec ipsam tenent, animam & vitam propriam tenentur exponere. Sed honoris præconium receperunt, quando reuersi cum gaudio dixerunt Domino: *Dæmones etiam subiiciuntur nobis in nomine tuo. Gaudebant enim* (vt glossa dicit) *quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus & dæmonibus erant.* Hoc autem repræsentantur presbyteri in subditorum iurisdictione & coertione: à quibus si bene eis præsunt, duplici honore debent haberi: vt dicit Apostolus *1. Timoth. 5.* Per hæc igitur, quæ proxime dicta sunt, concludunt aliqui doctores, etiam inferiores ministros ecclesiæ in eminentia & in perfectione status religiosis præferendos esse: vel saltem eos fore in perfectionis statu. Hanc itaque opinionem prædicti doctores roborare videntur per rationes & autoritates superius allegatas, cum de excellentia & perfectione episcoporum & ministrorum Ecclesiæ actum est: ad quas, qui religiosos inferioribus ecclesiæ ministris præferunt, respondent: prout in XXIV. *capi.* videbitur.

Administrationis officium.

CAPITVLVM XXIII.

De alia comparatione horum duorum ſtatuum clericorum & religioſorum inter ſe adinuicem: videlicet quis ſit eligibilior, tanquam ſimpliciter humanior atque tolerabilior.

POſt prædictam comparationem horum ſtatuum, videlicet eccleſiaſticorum & religioſorum, quantum ad perfectionem ſtatus, alia comparatio ſuccedit: quis videlicet horum ſtatuum, clericalis vel regularis, eligibilior ſit, tanquam ſimpliciter humanior & tolerabilior. In qua re, vt mihi ſane videtur, quæſtio ipſa facti eſt. vterque enim viuendi modus excellentiſſimus atque ſanctiſſimus eſt. In quorum quolibet diuerſæ viæ ad ſalutem reperiri poſſunt: nec enim ipſe Chriſtus ſponſus eccleſiæ plene illi prouidiſſet, niſi ſecundum diuerſas infirmitates ſeu vires ſuorum fidelium, ſic diuerſos viuendi modos ad vnum tamen Dei cultum tendentes inſtituiſſet. Hinc ipſe ait: *In domo patris mei manſiones multæ ſunt.* Et iterum ſcribitur: *In via Domini alius ſic, alius ſic ibat*: omnes tamen non ad diuerſos fines, ſed ad vnum properantes, ſed vt Deo, diuerſis tamen greſſibus, famulentur: & ſi alius currat, alius plane vadens ei non inuideat, cum vterque metam attingat. quæ diuerſitas vnitas eſt, quia ad vnum Dei cultum diuinitus ordinata. Ea igitur decora diuerſitate atq; fulgida vnitate floret atque ſplendet Dei eccleſia, tam pulchra fidelium ſuorum vnanimi varietate. Nihilominus tamen inter iſtos ſtatus ſeu viuendi modos (vt ſupra tactum eſt) ex diuerſis caſibus & reſpectibus, alter iſtis, alter illis eligibilior eſt. Vnde ait Dionyſius: *Nonnulli ſunt in via perficiendorum, & ad perfectionis acquiſitionem aliquo indigent, quod aliis non expedit.* Nam ad exprimendas paſſiones, arta vita, videlicet per abſtinentiam ac exercitia & vigilias expediret: aliis vero non habentibus illas paſſiones, non congrueret, qui forte defectus ſuos alio exercitio vel diuinæ gratiæ auxilio ſupplere poſſent. Nam veluti ſecundum doctrinam Apoſtoli, in vno corpore multa ſunt membra non idem officium habentia, & quod vni congruit, alteri plerumq; eſt nociuum ſine offenſione

Diſpoſitio diuina ordinauit tantã diuerſitatẽ.

corpo-

corporis: sic plerumq; vna viuendi forma, quæ aliquibus est ad salutem, aliis cedit ad pernitiem: & econtra. Profecerunt certe sibi & multis in ordine ecclesiastico complures, quos numerare operosum foret: adeo vt dicere mihi recte posset aliquis, *tanquam de stellis cœli, numera si potes*. Sic Nicolaus fulsit; sic Gregorius summus ipse Pontifex; sic Paulinus episcopus Nolanus, licet opulentissimus, sed & in regulari & monastica vita effulsit. Item Basilius, Benedictus, Hieronymus, Dominicus atque Franciscus, & plurimi, quibus domus Domini referta est: inter quos nonnulli aut diuino motu supernaque inspiratione vocati, aut variis ex causis ex altero statu ad alterum aspirarunt; in quo beati euasere, sine tamen prioris status diminutione. Hinc Benedictus, hinc Dominicus, & quam plures strictiore feruore Deo famulari cupientes, & seculi consortia fugientes ex clericorum ordine ad regularem vitam transierunt. Hinc rursus Augustinus, Gregorius eadem vocati inspiratione & proficiendi fidelibus vberius zelo succensi, ex monastica religione ad ecclesiasticum episcopalis ordinis gradum sancte & meritorie commearunt. Vnusquisq; igitur prout, secundũ Apostolum, destinauit in corde suo, sic hãc vel illam viã elegit vires suas cõsiderans secundum finem sibi intentum. Est n. vterq; status (vt tactũ est) non præcepti, sed cõsilii & supererogationis; nec imperatur, sed suadetur. Et veluti de virginib. Apostolus ait: *Qui potest capere capiat*. Et de matrimonio secundũ eundẽ Apostolum, plerumq; *melius nubere quã vri*. Ita in his statibus dicendum est. In quibusdam forte vtilius foret, vt per spirituale matrimonium ecclesię nubant, quasi vltra vires inexpertas substricta regulari vita retro respicientes, vitam deserunt inceptam. Itaq; inexpertis imbecillibus & infirmis putamus, quod status ecclesiastici ordinis tanquam humanior & tolerabilior est præeligendus, nisi altiori inspiratione quis desuper ad aliam vitã vocatus, aut spirituali & corporali adiumento roboratus fuerit. Accedit ad hoc, quia eligere actus est voluntatis & virtutis. virtus ergo ipsa considerãda est iuxta philosophum, secundum electionem medii, quod in recta ratione consistit. Ecclesiasticus itaq; status, attẽta humana fragilitate & promptitudine peccandi, quandã viam mediã & rationabilem viuendi habere videtur. Habet n. religiositatis satis:

habet & aliquid humanitatis seu laxitatis. Quod si forte dicatur, religionis vitam eodem respectu simpliciter fore eligendam, pro eo quod habet tolerantias & moderationes suas ad iudiciū prælatorum: nec vltra præcipitur, quā rationabiliter supportari possit. Et dato, quod quis in religione cadat, habet resurgēdi remedia propter intētionem ad Deum erectam: habet deniq; fratres, à quibus iuuari potest. Fateor illud verum fore: tamē illud idem, q̃ eisdem religiosis ex permissione fit seu indulgentia, clericis fit ex iure cōmuni. quod n. toleratur aut indulgetur, constat legi derogare, atq; aliquando prohibitum esse. & si aliquādo sine causa indulgeatur, cōscientia vrgetur: & intus bellum nascitur, vbi quietari speratur, maxime propter instituta & artissimas cuiusq; religionis constitutiones, quib. se artari vouerunt: & ad multa alia, quorum trāsgressio aut contemptus mortale plerumq; inducit peccatum; quæ omnia non ita acriter clericis contingunt. Demum ea ipsa remedia quæ religiosis competunt ex tolerantia vel fratrum præsidio, etiam clericis communia esse possunt. Circa secundum vero quis status seu viuendi modus prædictorum præeligendus sit, tāquam sanctior & perfectior, dictum est in *præcedenti capitulo*.

CAPITVLVM XXIV.

Assignantur responsiones ad obiecta cōtra religiosos, pro tuenda opinione illorum, qui sentiunt, religiosos esse in perfectiori statu quā sint decani, archidiaconi, & alii inferiores clerici post episcopum: vbi discutitur, quæ sit perfectior vita, actiua vel contēplatiua: & de earum adinuicē comparatione: & de aliis hanc materiā tangentibus.

LIbet igitur pro tuenda opinione illa, quæ habet, inferiores ministros ecclesiæ post episcopos non æquari religiosis, quo ad statum perfectionis, respondere ad nonnulla obiecta superius adducta; quæ probare videntur, archidiaconos, curatos & prædictis inferiores ministros ad religiosos comparatos, perfectiorem aut saltem æqualem statum in Ecclesia obtinere. Et quanq̄ per ea, quæ dicta sunt, satis rationes ipsæ solutæ videātur; particularius tamē ad singulas singulæ fiant satisfactiones.

Primo

Primo igitur dicebatur; quia monachis licitum est transire ad statum presbyterorũ, tanquam ad perfectiorem: quia (vt inquit Hieronymus, & transumptiue in *Canone XXIII. quæstio. I.* dicitur) *sic viue in monasterio, vt clericus esse merearis.* Respondetur enim, quod monachus tanquam monachus nõ habet officium clerici exercere, verumtamen inquantum litterati & docti sunt, licite possunt promoueri ad presbyteratum & curam monachalem aliorum habere: perfectionem tamen status non habet ex illo transitu, sed ex perpetua obligatione voti. Et ita licet fiat presbyter, non tamen dimittit perfectionem monachalem. ideo subditur in præfato decreto: *Multo tempore disce, quæ postmodum doceas; & inter bonos semper meliores sectare.* Deinde adducebat illud Hieronymus ad Eliodorum: vbi dicebat Hieronymus *Mihi scilicet monacho ante presbyterum sedere non licet. illi, si peccauero, licet me tradere Sathanæ.* Ex quo videtur, curam animarum habentes in perfectiori esse statu quibusuis religiosis contemplationi vacantibus; aut saltem in statu perfectionis esse. Sed dicendum est, omnes ministros ecclesiæ esse in perfectionis statu, modo quo supra dictum est, videlicet propter officii administrationem. sed talis perfectio status secundum eos, qui hanc opinionem tenent, magis accipitur comparatiue quam proprie. Vnde Canones appellant statum clericorum *gradum* quendam, vt inferius latius tangetur.

Postea vero dicebatur, bonum publicum pręferendum esse bono priuato: & cum curati gerant officium publicum, quia curam animarum; quo zelo seu officio secundum Gregorium nullum est Deo acceptabilius: & religiosi solum intendant propriæ saluti, videtur curatos esse in perfectiori statu. Quibus respondetur, quod quamuis absolute intendere bono publico sit maioris perfectionis, quam intendere bono priuato, hoc est in genere operis perfectio: intendere tamen perfecte bono priuato vel saluti propriæ, præfertur illi, qui imperfecte intendit bono publico. zelus enim animarum sacrificium est acceptum Deo, si ordinate fit. qui ordo est, vt quis primo habeat curam salutis suæ, & postmodum aliorum: quia vt scribitur Matthæi XVI. & transumptiue in Canone: *Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur.* Denique re-

ſpondent alio modo, videlicet quod ea, quæ dicta ſunt, bene probant, curatos & inferiores miniſtros eccleſiæ, ſi recte agant, poſſe eſſe in perfectionis opere, ſed non in perfectionis ſtatu: quia prædicti miniſtri eccleſiæ non ſuſcipiunt plebis aut parrochiæ ſuæ curam cum perpetuo obligationis voto: quod ex eo patet, quia eam deſerere poſſent aut renunciando, aut per religionis ingreſſum. Soli ergo epiſcopi cum voto perpetuo ſuſcipiunt curam animarum. & ideo ſine licentia apoſtolicæ ſedis illam deſerere non poſſunt.

Rurſus quod obiicitur de Helia, de quo Chryſoſtomus dicit: *Si talem aliquem adducas mihi monachum, qualis Helias fuit, non tamen illi comparandus eſt, qui traditus eſt curæ populorum*: & cetera. Ad quod dicitur, quod Chryſoſtomus non intellexit de ſimplici presbytero, ſed de epiſcopo. quod ſi loquatur de ſimplici presbytero, non intendit præferre ſtatum presbyteri ſtatui religionis: ſed intendit, quod periculoſior eſt ſtatus habentis curam animarum, quam religioſi in contemplatione viuentis: & per conſequens, ſeruare ſe innocentem in maiori periculo, iudicium eſt maioris virtutis. Sed quamuis maior virtus requiratur ad hoc, quod aliquis ſe præſeruet immunem à peccato inter populos, quam in religione: maioris tamen virtutis eſt vitare pericula religionem intrando, quam non vitare pericula inter populos viuendo.

Item obiiciebatur, quia presbyteris & miniſtris eccleſiæ magis committitur, videlicet cura animarum quam religioſis: & per conſequens ſtatus eſt maioris perfectionis & meriti. Ad quod dicitur, quod aliquem agere vel adminiſtrare dupliciter contingit. ſi enim ille, cui plus eſt commiſſum, maiora faciat aut plus ſeruiat, indubie plus meretur, quam ille, cui minus committitur, & minus faciat. ſed ſi ille, cui minus committitur, maiora & perfectiora faciat & plus ſeruiat, magis meretur, quam ille, cui magis eſt commiſſum & minus ſeruit. In vtroque igitur ſtatu clericorum & religioſorum iſta duo reperiri poſſunt, per quæ vis argumenti ſoluitur.

Adminiſtratio duplex.

Ad aliud autem, quod dicebatur de merito & perfectione, quod conſiſtit in cura animarum, ſupra reſponſum eſt in ſolutione ad

ne ad argumentum, quod fiebat de publico & communi bono priuato præferendo.

Subsequenter non obstat, quod dicebatur, quia liberare innocentes de manu perfidorum maximæ perfectionis & meriti est: adducentes etiam illud Hieronymi, quia *sancta simplicitas solum sibi prodest, sed tanto plus nocet, si contradicentibus non resistit.* Dicendum est, quod illa magnitudo meriti intelligitur ex parte mentis, quando quis tantum proficit in contemplatione, vt propter Deum velit intendere saluti proximorum, etiam cum aliquo detrimento contemplationis. Hoc enim modo certum est, quod ad maiorem perfectionem charitatis pertinet, quam simpliciter vacare contemplationi. Et hoc est, quod Isidorus in libro de Summo bono ait: *Bonum est igitur corporaliter remotum esse à mundo: melius tamen remotum esse voluntate: optimum autem & perfecti meriti est, vtroque esse semotum.*

Quod etiam dicebatur, quia magnitudo meriti consistit in magnitudine conatus ad vincendum promptitudinem peccandi: quia *beatus est qui potuit transgredi, & non est transgressus.* Quæ promptitudo magis inest ministris ecclesiæ quam religiosis. Dicendum est, quod magnitudo meriti hominis erga Deum ex tribus potest insurgere. Primo ex parte merentis; secundo ex parte principii formalis, quo quis meretur; tertio ex parte operis meritorii. Si igitur magnitudo meriti pensetur ex parte merentis, quando aliquis cõtemplatione Dei & in Christi amore tantũ creuit, vt ad tempus cupiat detrimentũ pati suæ fruitionis propter Christi gloriã, ad procurandã proximorũ salutẽ, modo quo dicebat Apostolus ad Rom. cap. IX. *Cupiebam ego esse anathema à Christo pro fratribus meis.* De quo Chrysostomus dicit in libello de Laudibus eius, quod *sicut ferrum in ignem missum non est aliud quam ignis: sic anima Pauli diuina charitate incensa, non erat aliud quã charitas.* Talis ergo (puto) magis meretur in vita actiua saluti proximorum intendens, quam in vita contemplatiua contemplationi vacans. Vnde Paulus hoc elegit tanquã maioris charitatis & maioris meriti. electio enim nõ est nisi de maiori bono. vnde dicit ad Phil. ca. I. *Coartor enim ex duob. desideriũ habens dissolui & esse cũ Christo, quod mihi multo melius est: permanere autem in charitate necessarium propter vos: & hoc confidens*

Meriti magnitudo tribus modis surgit.

ſcio, quia permanebo omnibus vobis ad profectum veſtrum. Super quo verbo dicit gloſſa, quod *elegit Paulus non quod ſibi melius erat, ſed quod multis expediebat, propter charitatem, quæ ſupereminet omnibus.* Si vero conſideretur principium formale, quo quis meretur, putant aliqui quod maioris meriti eſt contemplatiua vita quam actiua. Cum enim principium formale merendi ſit charitas: ſicut magis meritorium eſt diligere Deum ſecundum ſe, quam diligere proximum: ſic maioris meriti eſt vita contemplatiua, quæ directe de ſuo genere ordinatur ad dilectionem Dei. ſecundum quem modum intelligitur illud Gregorii VI. Moralium vltimo capit. *Marthæ cura non reprehenditur: Mariæ vero contemplatio etiam laudatur; quia magna ſunt vitæ actiuæ merita, ſed contemplatiuæ ſunt potiora.* Verum ſi conſideratur opus meritorum, videntur ſe habere ſicut excellentia & excelſa: quia reſpectu meriti accidentalis, cum tale meritum detur ſecundum genus operis maioris meriti, poteſt eſſe actiua vita potior quam contemplatiua. Et iſto modo nedum epiſcopi, ſed presbyteri & ſacerdotes curam animarum habentes in excellentiore & perfectiore ſtatu ſunt, quam religioſi. Et de iſtis loquitur Auguſtinus Valerio: *Nihil eſt in hac vita difficilius, periculoſius, laborioſius epiſcopi, presbyteri aut diaconi officio, ſi perfunctorie agatur: ſed apud Deum nihil beatius, ſi eo modo militetur, quo noſter inperator iubet.* Si vero vtrumque ſeu vtramque vitam ſumimus reſpectu meriti eſſencialis, quod reſpondet charitati tanquam radici merendi: putant aliqui ſimpliciter maioris meriti eſſe contemplatiuam quam actiuam. Alii vero famoſi & moderni doctores comparando iſtas duas vitas adinuicem diſtinguunt, quod quantum ad eorum ſubſtantiam ſimpliciter potior, & per conſequens præferenda eſt contemplatio, vt dicitur in cap. *Niſi cum pridem, de renunciatione.* Ipſa eſt enim ſecurior & magis ſuauis pauciſſimis indigens, & propter ſe eligenda tanquam quietiſſima: quorum contraria contingunt operibus actiuæ. & ſecundum hunc modum comparandi, contemplatiua ſimpliciter eſt melior, & præferenda actiuæ. Si vero comparantur quantum ad eorum vſum, tunc diſtinguunt. Nam quia vſus reſpicit operis executionem: executio autem actionis duo reſpicit, ſcilicet ipſos ad quos eſt ſcilicet ſubditos, & ipſum exequentem, ſcil. prælatum. Si

primo

primo modo cõparentur, sic actiua præferenda est contemplationi, quia pluribus vtilis est & magis fructuosa, vt dicitur in *dicta decretali*, licet sit securior & magis suauis: quia *in fœcunditate sobolis lippitudo Liæ Rachaelis pulchritudini est prælata:* vt dicit Gregorius super Ezechielem exponens illud: *Erat Lia lippa, sed fœcunda.* Si vero comparentur secundo modo: aut est ad illud dispositus & idoneus, aut non. Si non, tunc melior est sibi vsus contemplatiuæ, quia sibi potest ibi proficere: sed in actiua nec sibi nec aliis. Si vero est idoneus: aut accedit vocatus & necessitatus, aut propria voluntate. Si secundo modo, contemplatio præcellit, quia actiua non præcellit, nisi proueniat ex coactione & necessitate: si vero coactus, tunc simpliciter actiua præcellit quo ad vsum eius, & sic siue cogatur ab homine vel ex charitate vel propter necessitatem proximorum: & talibus melior est actiua quam contemplatiua. Nam per talem actionem augetur charitas, & ad perferendum aduersa & contemplandum optima: & sic sua actio est melior aliis quam sua contemplatio: est etiam maioris meriti. Et sic patet, quod quo ad vsum vitæ præsentis, talis actiua est simpliciter melior & status eius; & etiam opera magis meritoria. Fatemur tamen, quod contemplatio est realiter præeligenda; quia plures inueniuntur ad hoc idonei, qui in actione deficerent. Si tamen homo esset assecuratus, quod populus indigeret, & quod bene gereret illam curam, etiam sine periculo peccati posset illam desiderare & se ingerere; & velle magis hoc fieri per se quam per alium. neque hoc esset præsumptuosum: quia licitum est appetere maius meritum, sicut fecit Esaias. Itaque talis vita tanquam bona simpliciter est præeligenda. Ex quibus aperte monstratur, quomodo intelligendæ sunt rationes adductæ pro parte illorum, qui putant statum clericorum inferiorum ab episcopo perfectiorem esse statu religionis.

CAPITVLVM XXV.

De excellentia & laudibus vitæ monasticæ & religiosæ: & de pluribus causis, propter quas præeligenda sit, quam alius viuendi modus.

MOnasticam religiosamque vitam præconiis laudibusque efferre non aliud fore quam lucem ipsam facibus adiuuare. habet enim hoc vitæ genus ea omnia, quæ ad bene beateque viuendum conferunt, quæ ad veram felicitatem conducunt: & (vt paucis omnia comprehendam) id habet proprium religiosorum vita, vt Deo propinquior acceptiorque ceteris esse videatur. *qui* enim (inquit Apostolus) *adhæret Deo, vnus Spiritus est cum eo.* Nam & Hieronymus fatetur meliores non posse inueniri, quam qui in monasteriis profecerunt. Vnde & Augustinus in libro *de Operibus monachorum*, illos sanctiores esse testatur, qui a conspectu hominum separati, paucis ad se præbent accessum, sed Deo contemplantur. Quis enim dubitat, quin deserentes mundum & tumultum seculi, & se à seculi oblectamentis segregantes Christo confirmentur, & ab eo facilius confortentur. Quod latius ipse Augustinus prosequitur super illud Apocalypsis: *Mulier fugit in solitudinem.* Sed neque illud permittendum est, quoniam in certis huius vitæ occupationibus & viuendi modis, illud hominibus commune est, vt tempora transeant & non redeant. Religiosi tamen viri illud facile agere possunt, non tantum ne tempus fugiat, sed ne pereat. Occupantur quidem religiosi aliquando lectione, plerumque oratione: nec altera alteram impedit, sed auget. Succedit demum diuini verbi prædicatio, qua Deo nulla gratior occupatio esse potest. Demum itur ad bonarum artium studia. discunt enim, aut docent, scribuntque posteris doctrinam ad erudiendos saluandosque homines, nullumque illis tempus vacuum est. Et cum (teste Cicerone) *nihil dulcius bene impensi temporis memoria*, hac locupletissimi sunt religiosi. In ceteris siquidem viuendi modis consideremus hominum tempora. Primo infantiam ipsam siue pueritiam in vanos ludos: adolescentiam & iuuentutem in libidinem & auaritiam: senectam vero & senium in querelas, in cruciatus & dolores corporis, in suspiria, in lamenta consumimus. Religiosi vero infantiam in artibus addiscendis, in diuino cultu imprimendo: adolescentiam vero in altioribus studiis: senectutem vero in docendo, prædicando Deoque vacando & contemplando fructuose expendunt. Et (vt paucis agamus) inter monasticam vitam & ceteras viuendi for-

di formulas illud intereſt: quia quo magis illi nituntur vt ſalui fiant, tantum iſti conantur vt pereant. Quinimo quantum illi nos ad ſaluandum inuitant, adiuuant atque cogunt, tantum noſipſos præpedimus.

Ceterum religioſorum vita ex quinque cauſis excellentior atque perfectior ceteris videtur. Primo quidem quia dignior, veluti quam Christus eligere viſus eſt, & Apoſtoli ſecuti ſunt. Secundo, quia ſecurior: nam (vt inquit Auguſtinus) *pro mille cadentibus in religione, cadent decem millia in ſeculari vita.* Tertio excellentior eſt vita monaſtica, quia dulcior atque iocundior. non enim habet amaritudinem conſeruatio eius, nec tædium conuictus illius, ſed gaudium & læticiam. Quarto, quia ſanctior & Deo proximior per additionem contemplationis. Vnde quidam Sapiens religioſorum vitam recte per dextram deſignat: ſecularem vero vitam per ſiniſtram. vnde ſuper illo: *Læua eius ſub capite meo: & dextra illius amplexabitur me*: recte inquit; *ſecularis vita ſub læua eccleſiæ ponitur, quia iuuat ad ſuſtentationem: ſed dextra, id eſt vita religioſa, Chriſtum ſponſum eccleſiæ amplexatur, dum eius innocentiæ & contemplationis amplexibus delectatur.* Sed & his alia quinque addenda ſunt, propter quæ monaſtica vita perfectiſſima atque excellentiſſima habetur. Primo, quia temporalium ſolicitudinis minus habet. Secundo quia ad ſpiritualem adhæſionem, maiorem habet aptitudinem. Tertio, quia maiorem recompenſationem ab ea ſperat. Quarto, quia in ea maiorē vnuſquiſq; habet ſui poteſtatem & fruitionem. Quinto, quia in ea vnuſquiſque facilius vitat humanorū periculorum promptitudines. Rurſus monaſtici viri nedū in his, ſed plurimis aliis cunctis vitæ modis præferuntur. Alibi enim negociantes foris quietem quærunt, quam religioſi inter ſe habent. Illi temporalib. ſtudent, ſecularib. implicātur, vanitatibus inuoluuntur: & dum inferiores plurimos habere delectantur, ab interioribus & ſuperioribus elongantur. Diſtrahuntur alibi homines propter ea quę foris ſunt, & infeliciter amittunt precioſiora quę intra ſe ſunt. vt recte cum Bernhardo dicant: *Quanto magis ad mundum accedimus, tanto magis à Deo recedimus.* Deſiderant enim, qui extra religionem degunt, videri ſapientes, dum operum bonorum penuria & vera ſapientia ſtulti

Religioſorū vita excellentior ceteris ex quinque cauſis.

efficiuntur. Credunt foris lucrari; dum seipsos perdunt: cœlestia appetere videntur, dum carnei eis oculi sunt. Quanto magis in temporalibus redduntur sollicitì, tanto magis à spiritualibus efficiuntur mendici. Cæci quippe sunt & duces cæcorum. omnia enim disponere, ordinare & scire præsumunt, dum seipsos distrahunt.

Illa præterea differentia inter seculares & religiosos apertissima est: quoniam (vt inquit Hugo de Sancto Victore) *in illis vigilat spiritus Dei, dum in ceteris dormit: viget in illis ratio, in istis sensus: in his ratio extinguitur; feruet in illis amor Dei, in istis amor mundi: hi mundũ diligunt, dum illi relinquunt: illi omnium obliuiscuntur, & vnusquisq; vnicæ matris suæ continuo recordatur, isti vero omnium quæ sunt mundi recordantur, & se obliuiscuntur: illi caduca hæc & terrena amplectuntur, & ad ea summopere aspirant, dum isti ea quæ supra terram sunt, desiderant: hi gressu proprio currunt ad interitum, dum monastici ad salutem festinant: religiosi omnia propter Deum dimittunt, dum temporales viri Deum relinquunt propter omnia. Sed certe non falluntur. ea enim funesta cæcitas vicem eis reddit: quia cum propter eos omnia Deus fecerit, isti propter illa Deum dimittunt. quare iuste eos omnia dimittunt.*

Seculares denique prudentiores videntur: in qua re huius seculi se homines comprobant: quia (vt scriptum est) *filii huius seculi prudentiores sunt filiis lucis.* Isti ad ea, quæ Dei sunt, tardi, duri, pigri, tepidi atque inertes sunt: nec cogitant quo tendere debeant: viam sciunt, sed scienter deuiant: & si qui eam nesciunt, illam non inquirunt. Quinimmo religiosorum vitam, quia humilem, quia seculo obiectam, quia mollibus non indutam, abiiciunt & vitam eorum putant insaniam: qui paulo post videbunt, quomodo computati sunt in numero sanctorum, & sors illorum in æternum. Patet ergo huius regularis & monasticæ vitæ summa excellentia & perfectio super ceteros temporales status.

CAPITVLVM XXVI.

De difficultatibus vitæ religiosæ: & de laboribus & aculeis religiosorum in genere.

Religio-

Religiosam atque monasticam vitam laudabilem atque perfectam & Deo acceptam esse, nemo est qui ambigat. Veruntamen alia aliis congruunt, & diuersi ad diuersa aptiores sunt. Denique aliud est religiosum esse, aliud religiose viuere. multi nomine religiosi sunt, pauci re: plurimi religiose viuere cœperunt, qui superstitiose vitam finierunt. & (vt quidam ait Sapiens) *dulce negocium, iocundum nomen religionis est, sed progressus difficilis*, veluti in quo vitæ statu, hominum libertas, voluntas, ac voluptas, & affluentia adimitur: & (vt breuibus dicam) ipsa quoque, quæ natura concedit, sancta religio prohibet. Fateor in monasteriis, Deus ipse noscitur: ibi Dei notitia, amor & cultus habentur: ea tamen in cæteris vitæ statibus impleri possunt. & vtinam tam digne, tam recte implerentur ab hominibus, quam sciuntur. Scit enim vnusquisque, quomodo placere Deo possit: idque si agat, vere religiosus est. Se enim Deo ille religat, qui in pietate & humilitate Deum colit, & insolentias exstirpat. Fateor ea commodius in monasteriis fieri, si facultas corporis animique vires suppetunt. Denique quietem animi in religione monastica inueniri aiunt. Quibus ego dicere possem, si quietem animi speras aut optas: cur ergo in bello stas? Quocunque igitur in statu viuas, quis tibi bellum inferet, nisi tu vnus? Quod ergo tu tibi aufers, quare in alio statu speras? Denique considera illud Isidori, quoniam *ad Dei quietudinem non acceditur passionibus corporis, sed mentis speculationibus*. Vidisti tu plurimos religioso habitu indutos, per inquietudines discurrentes, apostatantes, alios propter inopiam rerum necessariarum ab incepto opere cadentes: de quibus scriptum est, quoniam *propter inopiam multi deliquerunt*. Quanquam illud fateor, non sacræ religioni, sed eorum improbitati imputandum est. veruntamen deliberatione & consilio non paruo opus est. Quare (vt ego puto) monastica religiosaque vita, ab illis potissime eligenda est, qui casum non timent. imperfectis enim & fragilibus, & nondum vitiorum mortificationem superantibus experiendum dixerim, non profitendum, aut serius verius differendum. Præterea, religiosi nonnulli huius temporis, ab vtero regulæ suæ aberrantes. quo enim modo conuersentur, quoue obedientiæ, paupertatis & castitatis tra-

Multi nomine religiosi sunt, pauci re.

Religiosus esse potest in seculo manens.

Fragiles inexperti professionem differant.

mite, religionem obseruent, tuipse nosti, in quibus (vt mihi videtur) maior est periculi timor, quam spes proficiendi. Hinc quidam Sapiens illud Threnorum exponens: *lapides sanctuarii dispersi sunt. Planguntur*, inquit, *religiosi, implicati temporalibus negociis, quia non est actio secularis vitæ, quam hodie non administrent religiosi.* discurre singulorum occupationes & officia: religiosos adesse videbis. Secularia enim negotia seculariter pertractant. ad quæ vtinam proficiendi gratia, aut vocati accederent. Sed proh dolor sese ingerunt, cupiditatis vel adipiscendæ dignitatis gratia, aut forte lasciuitatis & habendæ exemptionis. excutiunt collum ab obedientia suorum prælatorum, agentes contra principalia eorum vota, per quorum obligationem positi sunt in statu perfectionis. Et quanquam prauorum hominum facta bonos à bono non retrahant: quinimo sicut pœna suos actores, sic innocentia suos tenet sectatores. Nihilominus hęc quorundam religiosorum praua exempla, & si aliquos à religione penitus non arceant, cogunt tamen vt differrent quousq; se experiantur. ex quibus colligitur hunc statum non parum laboris & difficultatis habere.

Monachi secularibus negociis se immiscent.

CAPITVLVM XXVII.

Particularius & latius de promptitudine periculorum huiusmodi status in specie de malis religiosis & abusibus illorum.

POst difficultates & labores prædictos, quos nonnulli in genere adducunt, circa monasticam vitam afferunt & alia particularius de promptitudine periculi huius status. Aiunt enim, quia pericula monasticæ vitæ ex plurimis conspicere libet, eo præsertim quia cum peccata effugere vix possimus, constat in eodem genere peccandi longe grauius religiosos peccare, quam cæteros homines. *Quis enim dubitat* (vt sanctus Thomas refert) *religiosum grauius peccare fornicando contra votum continentiæ, grauius peccare contra votum paupertatis, grauius denique peccare inobediendo contra votum obedientiæ?* Deinde quis dubitat religiosum grauius peccare ex contemptu: quia (vt sancti aiunt Doctores) *per contemptum vide-*

videtur ingratus beneficii recepti, cum per religionem ſublimatus ſit ad perfectionis ſtatum: quinimo & Dei filium conculcat atque vituperat per contemptum. Contra quos Hieronymus conqueri videtur inquiens illud Sapientis: *Quid eſt quod dilectus meus in domo mea facit ſcelera multa?* Denique grauius peccat propter prompta ſcandala, cum multi eius vitam vt ſpeculum reſpiciunt. Quos idem Hieronymus ſignat. Ait enim cum propheta Hieremia: *vidi ſimilitudinem adulterii, & iter mendacii: & confortauerunt manus peſſimorum, non vt conuerteretur vnuſquiſque à malitia ſua.* Confortauerũt, inquam, manus peſſimorum, quia malo eorum exemplo mali quodammodo confortari videntur, eos videl. ſequendo in ſceleribus, quos ſequi debuerunt pie & ſancte viuendo. Eſt igitur periculoſus contemptus in religioſo: quia (vt Thomas ait) *cum religioſus venit in contemptum, incorrigibilis efficitur, & omnium eſt peſſimus.* Adducens illud Hieremiæ: *confregiſti iugum & dirupiſti vincula mea.* Vnde Bernar. ad Eugenium: *Quæ maior peruerſitas, qui maior contemptus, quam poſt perfectionis votiuam promiſſionem, voluntariam obligationem: poſt ſacri habitus ſuſceptionem, poſt exemplorum virtuoſorum patrum multitudinem & perfectionem redire ad peccata, ſicut canis ad vomitum: illorum præcepta contemnere, quos totius vitæ & actionis ſuæ iudices loco Dei elegit.* Et ſubdit: *Magna monachi dignitas, ſed magna eius damnatio, ſi quæ ſunt monachi, agere prætermittit.*

Cæterum huius ſtatus labores & difficultates non negauit Auguſtin. ad Vincentium Donatiſtam. Ait enim: *Fateor caritati veſtræ coram domino Deo noſtro, qui teſtis eſt ſuper animam meam, ex quo Deo ſeruire cœpi, quoniam difficile ſum expertus, meliores poſſe inuenire quã qui in monaſteriis profecerunt, ita nec peiores quã qui in monaſteriis defecerunt. vt hinc arbitrer in Apocalypſi eſſe dictum: Iuſtus iuſtificetur adhuc: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.* Attendenda ergo ſunt Auguſtini verba. Fatetur enim meliores nõ reperiri, quã qui in monaſterio profecerunt: ſed nec peiores quã qui defecerunt. Conſtat n. longe plures deficere q̃ proficere. Nam (vt Hieron. inquit) *rara eſt virtus atq; difficilis, & à paucis appetitur.* Sed & philoſoph[9] in Ethicis ait: *Difficile admodũ fore tenere mediũ virtutis*: quare lõge plures deficiunt quam attingũt: veluti ſagittãtes ad ſignum medium plures deficiũt quã ſignum tangant. Vnde quidam Sapiens non miratur, quare plures

Bonum eſt ex integra cauſa malũ ex ſingulis defectibus.

homines sunt vitiosi quam virtuosi, maxime quia peccare multis modis contingit, & vnico defectu quis redditur vitiosus: sed nequaquam quis virtuosus & innocens erit, nisi omni concurrente virtute, quæ inuicem connexæ noscuntur. Vnde Saluator *multos fore vocatos* ait, *sed paucos electos.* Et propheta clamat, quia *multi quoq; defecerunt.* Et iterum: *Omnes simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum*, vt bonorum raritatem atq; parcitatem designaret. Cũ ergo in omni statu plures deficere arbitrandum sit, religiosos grauius deficere non est ambiguum. Quis enim non cernit religiosorum tam copiosam numerositatem; sed quis non videt tam paucorum sanctitatem? Quis enim cernit multorum religiosorum superbiã & elationem, sed quis non videt paucorum humiliationem? Plurimi certe sunt religiosi; sed proh dolor tales (vt cum Bernardo loquar) *sub habitu religionis animum secularem, & sub pannis conuersationis habere inueniantur cor altum in seculo & peruersum ad religionis opera.* de quibus idem Bernardus ait: *Doleo de multis qui post spretam populi pompam, conuersari deberent in schola humilitatis, grauius insolescere, & impatientes amplius fieri in claustro, quam fuissent in seculo.* Et quod magis periculosum est, plerique in religione non patiuntur haberi se contemptui, qui in domo sua seculariter viuentes, nonnisi contemptibiles esse potuerunt. Preterea in eo versatur quam maxime religiosorum periculum, quia cum sint religati Deo, dũ se ligatos fore dolent, se amittunt solutos: non considerantes quod bene ligata securius custodiuntur, soluta vero facile perduntur.

Boni monachi pauciores

Multis rursus aculeis & laboribus, status religionis est refertus, & plurimis periculis expositus. Quis enim dubitat (teste Bernardo) *grauissimum esse inter assuetas epulas esurire? inter delitias præteritas macerari? inter vestes preciosas & multas algere? & inter diuitias, quas ostendit mundus, offert diabolus, desiderat noster appetitus, eas contemnere?* Profecto tanto hæc grauiora existunt, quanto grauius à paucioribus tolerantur. Fateor certe quia (vt Bernardus ait) *non desunt religiosi in claustro, qui hoc pacto volunt esse pauperes vt nihil eis desit.* Denique volo religiosi casti sint & pauperes. Quid tamen dices de periculo arrogantiæ? vanæ gloriæ? quæ nonnisi meliores temptat. Vnde Hieronymus: *plus est deposuisse animum, quam cultum. difficilius arrogantia, quam auro caremus & gemmis.* His enim abie-

abiectis, gloriosi interdum tumemus sordibus, & vendibilem paupertatem populari auræ offerimus. Sed ad alia transeamus. Quis talis religiosus est, quem Bernardus ipse describit, qui in *nullo prorsus aut resistit prioribus, aut inuideat paribus, aut subiectus plene obsequatur, sociis congruens, subiectis vtiliter omnibus condescendens, fugax voluptatis, appetitor laboris, patiens abiectionis, impatiens honoris, pauper in pecunia, diues in scientia, humilis ad merita, superbus ad vicia, qui ita huic mundo moritur, vt soli Deo viuere delectetur?* De his Eusebius dicebat: quoniam *taliter in monasterio viuere perfectio est, sed aliter conuersari magna damnatio est.* sed certe potius eos imitantur, de quibus idem Bernardus ait: quoniam *superbiæ, inobedientiæ & auaritiæ student; quarum primæ culpæ casus attulit, & labor tertiæ lapsus timetur.* his tribus periculis tres claustralium ordines subiiciuntur: scilicet qui sedem prælationis quærunt, & præesse non valent. Alii qui nec obediunt nec obedire volunt. Tertii familiares Iudæ, loculos portantes & in occulto detrahentes. Sed (vt paucis multa comprehẽdam) si studia, si mores, si vitam plurimorum religiosorum cognoscere vis, considera, quia illis capitulum hostis est, extra murmur & inuidia, in nocte nullas vigilias habent, nec in die labores. Laborat monachus, vt fiat abbas. Abbas ventrosus: Prior ingrassatur: Mendicans blanditur potentibus, terrena diligit: suspiciosus Claustralis: Bursarius pecuniosus: Infirmarius concubinarius: capitosus Sacrista: sine oratione Conuersi fratres ad quæstum prædicant: Guardianus equitat: Prouincialis proclamat: Generalis generat. Præterea de huius status periculo, vide quid Bernardus dicat in quadam epistola: *moriens vix vnquam aliquis in cella ad infernum descendit, quia vix vnquam in cœlo prædestinatus in ea vsque ad mortem persistit.* Item labores & pericula huius status, apertissime demonstrat Gregorius in Registro inquiens: *Vos qui viam vitæ extra hominum frequentiam ducitis, tanto maiora certamina pati necesse est, quoniam ad vos magister ipse tentationum accedit.*

Monachorum peruersæ conditiones.

Cæterum ex multitudine præceptorum & onerum religionũ, periculum & difficultas huius status comprehenditur. Nam (vt dicit Augustinus) *vbi sunt multæ præceptiones, ibi multæ sunt transgressiones.* Habent enim religiosi longe plura præcepta quam qui-

cunque homines aliorum ſtatuum: immo plerumque (vt ſupra dixi) quod aliis meritum, ſibi ad peccatum & periculum eſt. nec iuuat, ſi dicas: non omnia præcepta obligant. Quibus Hieronymus reſpondet in quadam epiſtola: *Non ideo putet, qui ſe Deo obtulit, aliqua contemnenda eſſe mandata, quia leuia ſunt: tam enim maxima illa quam minima imperata ſunt: & contemptus vnius præcepti, præcipienti iniuria eſt.* Et ſequitur: *In quocunque enim ſtatu in quouis gradu æquale peccatum eſt, vel prohibita committere, vel iuſſa non facere.* & Bernhardus ait: *Iuſſa ſine culpa non negliguntur, & ſine crimine non contemnuntur.* O quam multa ſunt hodie in religionibus præcepta: ô quot vincula multiplicata: ô quam pauca & tarda remedia! De quibus Chriſtus dicere videtur: *Alligant onera grauia & importabilia: & imponunt ea in humeris hominum.* Contra hos multiplicantes præcepta comminatur Deus duas maledictiones. Prima eſt: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ: qui clauditis regnum cœlorum ante homines, vbi non intratis, nec permittitis alios intrare.* Secunda eſt: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi, qui decimatis mentam & anetum, & relinquitis quæ grauia ſunt:* ſcilicet legis iudicium, miſericordiam & fidem. Forte dicet quiſpiam, fatendum eſſe, plurima eſſe religionum præcepta, plurima onera, ex quibus neceſſe eſt, plurima ſequantur peccata. Fatendum etiam, plurima eſſe in religione pericula, incommoda, plures difficultates & labores. Veruntamen ex plurimis bonis, quæ religioſi agunt, facilius creditur abſorberi poſſe, ſed & promptius ab eis reſurgere valebunt: præſertim propter intentionem, quam habent ad Deum erectam. Accedit, quia habent ſocios, à quibus iuuentur. ad quos dici poſſunt, quæ tetigi ſupra in XXIV. *capitulo.* Demum fateor poſſibile illud eſt, ſed difficile dixerim. præcepta enim aperta, impletiones dubiæ: mandata certa, tranſgreſſiones certiores. vitia non occulta ſunt, bona non videntur: pericula manifeſta exiſtunt, nec ſine diſcrimine incurruntur: remedia vero dubia, nec ſine magnis laboribus quæruntur. Facilius cadimus quam reſurgamus. ſocii vero an iuuent eum, qui ſe lædere vult, vnuſquiſq; conſideret, de quibus quidam Sapiens ait: *Quid iuuat amicus, ſi animus amicitior lædit?* Fateor tamen bonis & Deo dicatis religioſis pericula, difficultates, labores huiuſmodi, quæ-

dam

dam certamina, quædã exercitationes exiſtũt, quæ religioſe viuẽtes eo magis coronãt, atq; (vt ſupra dixi, cũ de periculis & laborib. ſtatus Eccleſiaſtici egi) nõ eſt in culpa religio, ſed abutẽtes religione: nec eſt improbatio in religione, ſed deturpantibus religionem. In qua non eſt mirum ſi ſit multitudo periculorum, vbi violentis & bene militantibus eſt cumulus donorum. Nam (vt ait Hugo de ſancto Victore) *omni ſtatui benigna eſt religio: abundans pauperi, mediocribus ſufficiens, tolerabilis diuiti, infirmis larga, delicatis compatiens, pœnitentibus miſerans, peruerſis ſeuera, bonis optima.* Chryſoſtomus: *Religio nunquam ſeneſcit, fatigationem non ſentit.* Ex quibus omnibus aperte monſtratur huius vitæ & ſtatus periculum, labor & difficultas, ſimul & neceſſitas. *Hæc de Chriſtiana religione veriſſimum eſt.*

CAPITVLVM XXVIII.

De inclinatione & diſpoſitione naturali: & diuerſitate complexionum & habilitatum hominum, quantum ad religionem; & conſilio in talibus.

VLtra prædicta nonnulli cautos agunt & attentos, religionem ingredi violentes, vt inclinationes ſuas ac diſpoſitiones naturales & complexiones attendant, vireſque ſuas diſcutiant. Tandem quidam illis circa prædicta, conſilia præbent. Aiunt enim, quia ſecundum antiquorum Sapientium ſententias, diuerſi ad diuerſos penitus viuendi modos, aut inclinantur, aut diſponuntur. Diuerſitas autem & diſſimilitudo aut diſparitas viuendi vnius ad alterum (vt in *Politicis* inquit Philoſophus) ex triplici radice procedit. Primo ex natura ſiue qualitate diuerſa. nonnullos ex diuerſitate complexionis, loci quoque in quo viuitur, naturaliter ad diuerſa ferri videmus. nonnullos enim inclinari conſpicimus ad bene politiſandum in republic. alios ad militandum, alios ad ſacrificia & cultum diuinum. nec ſolum ad hæc exercitia, ſed animæ paſſiones diuerſimode diſponũtur: quoniã aliqui ad verecundiã, alii ad iram, alii ad triſtitiam inclinãtur. Complexionis ergo diuerſitas & regionis qualitas, ad diuerſa penitus inclinat, etiam quo ad mores. Quanto enim humana cõple- *Diuerſa inclinationis triplex radix.*

xio simplicior & purior est, tanto sensus exteriores viuaciores, potentiores atque subtiliores redduntur. Quo fit, vt per consequens intellectus hominis eo magis sit purior & subtilior. Idque ex eo patet esse manifestum, quoniam quamdiu sensus ipsi exteriores viuaciores existunt, tanto magis intellectui deseruire possunt, quoniam intellectus ipse nihil agit aut intelligit, quamdiu in homine existit, nisi cum ministerio sensus. quare recte Aristoteles inquit: quia *animæ sequuntur corpora*. Et alibi in libris de Anima ait: *Molles carne aptos mente dicimus*. Anima ergo siue intellectus humanus non exercet operationes suas, nisi mediantibus organis corporis: quia (eodem Philosopho teste) *nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu*. Ex qua radice procedit illa causa, à multis ignorata: quare intellectus humanus quandoque fatigatur? quod licet improprie dictum sit, tamen intellectum fatigari dicimus, non secundum se, sed secundum sensus exteriores, cum quibus agere debet intellectus ipse. Ex quibus omnibus constat, quod habilitatur seu disponuntur homines ad hunc vel illum modum viuendi, secundum quod peius vel melius complexio illorum est disposita. Et quanquam anima ipsa æque perfecta existat, tamẽ aliquando eligit vnum viuendi modum sibi accõmodum: & in eo facilius bene operatur, si organa corporis melius habet disposita & complexionata, quæ inclinatiue non completiue ad hoc vel illud disponunt. Secundo diuersitas modi viuendi contingit plerumq; ex diuersa consuetudine, quæ naturam imitatur: & illa ad vnum modum viuendi trahit alios, alios ad alium. Tertio, hæc disparitas viuendi contingit nonnunquã ex spirituali diuina influẽtia: quę quãdo & quomodo vult, hũc trahit ad vnũ viuendi modũ, alium ad aliũ: sine tamẽ offensione vniuscuiusq; liberi arbitrii: ꝑut suæ inscrutabili placet prouidẽtiæ. Quicumq; ergo hoc modo trahitur ad vitã monasticam, laudet Deum qui traxit; & properet ad locũ, quem sibi monstrat Deus; & relictis vrbibus, & earum illecebris, vadat saluari in Segor. Verum secundus modus cõsuetudinarius eos repente non iuuat, qui delicate in vrbibus nutriti sunt; sed opus est consuetudinẽ perniciosam contraria consuetudine paulatim deuincere. Si vero primum modum attendunt, recurrant ad complexionem (vt prædiximus) ad naturam suã, ad inclina-

Sensus exteriores intellectui deseruiunt.

Intellectus quomodo fatigatur.

Tractus à Deo ad religionem properet.

clinationem, ad diſpoſitionem interioris hominis ſui vnuſquiſq; recurrat, denique ad vires corporis ſui; & ſeipſos & intra ſeipſos diiudicent; & de ſe magis ſibi quã aliis credãnt. Concludunt ergo & cõſulunt nõnulli ſcribentes, vt qui in deliberatione pendet, an religioſam vitam aſſumat, cuncta animo digerat, & id eligat quod portare & continuare poſſit. Neque volumus, quæ tetigimus, dicta eſſe animo diſſuadendi religionis ingreſſum: maxime quia non ignoramus, neminem ſine graui peccato religionis vitam alicui aut prohibere aut impedire poſſe, iuuenibus præſertim. Nam adoleſcenti volenti viam perfectionis dixit Chriſtus: *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & veni, & ſequere me.* Vnde quidam Sapiens ait: *Qui adoleſcentem à religione retrahunt, ſimiles ſunt Phariſæis, quibus ore ſaluatoris dictum eſt: Ve vobis, quia nec vos intratis in regnum cœlorum, nec alios ſinitis intrare.* Verumtamen cum religionis ingreſſus de conſilio ſit: vt de operibus ſupererogationis vnuſquiſque (vt dictum eſt) ad ſe recurrat, vireſque ſuas diſcutiat; fragilitati ſuæ, complexioni, naturæ, conſuetudini conſulat; & ſi poteſt capere capiat. Dicare enim & religare ſe Deo, optimum eſt. Sed cogitet, qui religionem intrat, laborioſam vitam, iter arduum atque difficile aggredi: nec ad tempus, ſed quandiu vixerit, religionis onera neceſſe eſt ſuſtineat. Illudque ſemper in mentem veniat, quia ſic manum ponat ad laborioſum aratrum, ne reſpiciat retro: quia aptus non erit regno cœlorum. Fatemur tamen, quia ea, quæ tetigimus, inclinatiue non completiue ad hoc vel illud diſponunt. Potens eſt Deus abundare & facere gratiam nobis, qui de lapidibus iſtis poteſt ſuſcitare filios Abrahæ: de lapidibus, inquam, id eſt induratis & inflexibilibus animis hominum, non ſolum natura vel complexione, ſed etiam deprauatione & malicia poteſt ſuſcitare filios Abrahæ, id eſt reddere eos flexibiles & obſequentiſſimos ad obedientiam, & cetera onera religionum. non tamen improbamus, quin vnuſquiſque fragilitatem vireſque ſuas diſcutiat. Et cum conſilii ſit religionem ingredi (vt ſupra dictum eſt) ſi poteſt capere, capiat.

Religionem intraturus metiatur ſuam naturam & corporis & vires.

Religionem ingredi volentem impedire ſine graui peccato non poteſt.

Religionis onera ante ingreſſum cogitanda.

CAPITVLVM XXIX.

De comparatione religiosorum inter se adinuicem; & primo de comparatione solitariorum ad socialem vitam agentes: & quæ vita perfectior sit altera.

HAbita est igitur superius comparatio & differentia horum duorum statuum, clericalis videlicet & regularis inter se adinuicem comparatorum: & qualiter alter alteri aut æquatur aut præponatur, quo ad perfectionem statuum: & quis sit eligibilior, prout perfectior, aut prout humanior. Iam superest, vt status religiosorum inter se adinuicem distinguantur, comparentur quo ad perfectionis statum: & primo de religiosis solitariis comparatis ad vitam socialem agentes. Quantum igitur ad religiosorum statũ inter se considerandum & comparandum, duplicẽ fore puto differentiam religiosorum: quorundam, qui solitariam & anachoriticam vitam ducunt; aliorum, qui socialem. De solitariis ergo primo dicendum est, deinde de socialem vitam agentibus.

Duplices sunt monachi.

De primis itaque à nonnullis sanctis doctoribus asseritur: illos omnes ceteros religiosos excellentia vitæ, status perfectione anteire. sic de Antonio legimus; sic de Paulo primo heremita: necnon Benedicto, & primis Macarionibus, & complurimis aliis: de quibus Augustinus in libro de Operibus monachorum ait, *illos monachos sanctiores esse, qui à conspectu hominum segregati, nulli ad se præbent accessum.* Alii vero distinguendum putant: quia vel loquimur de perfectionis statu, vel de perfectionis opere. vtroque autem modo solitaria vita maiorem perfectionem acquirit quam socialis. Quorum ratio est: quoniam vita socialis status est volentium perfici per instructionem in intellectu, & per correctionem in effectu, cum aliquando contingat à via perfectionis deuiare: Sed solitaria vita est perfectorum, & talium qui nullo istorum indigeant. solitarie enim viuentes, & aliorum consortia aspernantes, & ciuiliter & socialiter non conuersantes, necessario (vt Philosophus ait in Politicis) *vel sunt vt bestiæ, vel sunt homine meliores.* Vnde non solum secundum sanctorum, sed

secun-

ſecundum Philoſophorum ſententias ſolitarie & virtuoſe viuere perfectorum eſt: & magis tales debent dici quidam Dii quam homines; vel tanquam ſupremi & perfectiſſimi homines, non ſolũ honorandi, ſed potius admirandi ſunt. Quanto ergo ſtatus perfectorum excedit ſtatum perficiendorum, tãto ſolitaria vita monachorum excedit vitam quorumcunq; religioſorum ſocialiter viuẽtium. Si vero loquamur de perfectionis opere, hoc idem putant. Opus enim vitæ ſolitariæ contemplatio eſt: ſocialis vero vitæ actio eſt, vel vtriuſque operis in quibuſdam commixtio. Planum eſt autem, quod contemplatio præeminet actioni: & eſt opus magnæ perfectionis, nõ ſolum propter Chriſti verba de Martha & Maria communiter recitata, ſed propter Chriſti exemplum imitandum. De quo ſcribitur apud Lucam, quod *exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione.* & hoc fit propter facilius diuinũ auxiliũ impetrandum. non enim dixit, exit ad turbas aut ad vrbes orare: ſed in montem vaſtæ ſolitudinis. vbi enim deeſt auxilium humanum, ſolitudinis locus aptus eſt ad impetrandum diuinum auxilium: quia cum ignoramus quid agere debeamus, hoc ſolum habeamus refugii, vt oculos noſtros dirigamus ad Deum. Item quæritur ſolitudo propter tumultum ſeculi fugiendum. *deſerens enim mundum & tumultum ſeculi, & ſeparans ſe non ſolum à voluptatibus mundi, ſed à iocunditate ſociali, confortatur à Chriſto*, vt Gloſſa ait ſuper illo verbo Apocalypſis XII. *mulier fugit in ſolitudinem.* Circa prędicta tamen quæ de ſanctitate vitæ ſolitariæ dicta ſunt, dicam, quod animũ pulſat. Alia eſt enim ratio illius antiqui temporis, alia moderni. Si enim viros ſolitarios conſideramus: illos videlicet, qui in primitiua eccleſia floruerunt, veriſſimum puto illos fuiſſe perfectioris & ſanctioris vitæ ceteris ſocialem vitam agentibus. Eo enim tempore non artabantur fideles tot canonum, decretorum præceptis, cenſuris aut pœnis: Nec erant tunc (vt ita dixerim) tot laquei legum ſeu conſtitutionum, excommunicationum ſiue cenſurarum, à quibus vix fideles etiam diligentiſſimi & timorati reſpirare & præcauere poſſunt: Non tot ieiunia indicta, non vigiliæ, non ſilentia, non diurna pariter & nocturna diuina officia dietim ac ex præcepto dicenda: non denique tot feſta colenda: non tam crebra confeſſio, & corporis Chriſti

In primitiua eccleſia non erant tot humana conſtitutiones.

communicatio: non tot obedientiarum præstationes, sicut modo fideles artantur, aut potius inuoluuntur: ita vt recte de prælatis ecclesiæ dici possit illud Christi: qui *alligant onera importabilia:* & cetera. Vnde si aliqua huiusmodi in illa primitiua ecclesia seruabantur, erant tamen voluntatis, quæ protunc transgredi peccatum non erat, quia nondum prohibita: nunc vero ea omnia, quæ diximus, & complura alia ab ecclesia addita, & quotidie secundum hominum & temporis maliciam expedit vt augeantur, & sub præcepto iniunguntur. Quorum ignorantia aliquem non excusat; & omnes etiam solitarios ad obseruationem ligant. Cum igitur ea omnia non solũ facere, sed & scire difficile sit, & fere impossibile, non solũ Anachoritis & in heremo vitam agentibus, qui hominum conuersationes fugiunt, & omnium rerum necessariarum penuriam habent: sed etiam his, qui vrbes incolunt. Ideo putamus sine offensione veritatis probabiliter dici posse, modernis temporibus vitam heremiticam non posse reperire illius perfectionis & sanctimoniæ, sicut priscis illis temporibus: quinimo periculosam admodum fore, & difficulter cuncta ecclesiæ statuta obseruare posse. Nisi forte aliquis dicat, quod Anachoritæ prædicti iam adeo perfecti sunt, & tam fixum animum in Dei amore habent, vt ab his ligamentis liberi sint, & prædicta præcepta habeant in præparatione animi. Quibus non facile assentio, quia cum de ecclesia sint, præceptis ecclesiæ ligari manifestum est, nisi priuilegiati reperiantur, aut diuinitus aliter fuerit reuelatum.

Heremitica vita hac ætate periculosa est.

CAPITVLVM XXX.

De comparatione religiosorum vitam socialem agentium inter se: & quæ religio socialis alteri sociali sit perfectior; & vtrum religio eo quod artior, sit perfectior.

Consequens est, vt religiosos vitam socialem agẽtes discernamus, & comparemus quantum ad eorum perfectionem: inter quos (vt sancti doctores tradunt) longa admodum differentia est. Nã (vt inquit sanctus Thomas secũda secundæ. q. C.lxxxviij.) *differentia religionis vnius ad aliam principaliter quidem attenditur ex parte*

parte finis, ſicut. ſi vna religio ordinetur ad peregrinos hoſpitio recipiendos, & alia ad viſitandos vel redimendos captiuos: Secundario autem ex parte exercitii: quia diuerſi modi exercitii ſunt in diuerſis religionibus: puta quia in vna religione caſtigatur corpus per abſtinentias ciborum, in alia per exercitium operum manualium, vel per nuditatem, vel aliquid aliud huiuſmodi. Et quia non poteſt aliquid dici altero potius, niſi ſecundum illud in quo ab eo differt: ideo excellentia vnius religionis ſuper aliam principaliter quidem attenditur ſecundum religionis finem: ſecundario autem ſecundum exercitium; diuerſimode tamen ſecundum eum vtraque comparatio attenditur. Nam comparatio, quæ eſt ſecundum finem, eſt abſoluta, eo quod finis propter ſe quæritur: comparatio autem, quæ eſt ſecundum exercitium, quæritur non propter ſe, ſed propter finem: & ideo illa religio alteri præfertur, quæ ordinatur ad finem abſolute potiorem, vel quia eſt maius bonum, vel quia ad plura bona dirigit. Si vero ſit idem finis, ſed ſecundario: tunc attenditur præeminentia religionis, non ſecundum quantitatem exercitii, ſed ſecundum proportionem eius ad finem intentum. Vnde & in *Collationibus patrum*, introducitur ſententia beati Antonii: qui prætulit diſcretionem, per quam aliquis omnia moderatur, & ieiuniis & vigiliis, & omnibus huiuſmodi obſeruationibus. Sic ergo dicendum, quod opus vitæ actiuæ eſt duplex: vnum quidem quod ex plenitudine contemplationis deriuatur, ſicut doctrina & prædicatio. Vnde & Gregorius dicit in quinta Homelia ſuper Ezechiel. quod *perfectis viris primo ad contemplationem ſuam redeuntibus dicitur: Memoriam ſuauitatis tuæ eructabunt.* Et hæc præfertur ſimplici contemplationi: ſicut eſt maius illuminare, quam lucere ſolum: Ita maius eſt contemplata aliis tradere, quam ſolum contemplari. Aliud autem eſt actiuæ vitæ, quod totaliter conſiſtit in occupatione exteriori, ſicut eleemoſynas dare, hoſpites recipere, & alia huiuſmodi, quæ ſunt minora operibus contemplationis, niſi forte in caſu neceſſitatis. Sicut ergo ſummum gradum in religionibus tenent, qui ordinantur ad docendum & prædicandum; qui etiam propinquiſſimi ſunt perfectioni epiſcoporum: ſicut & in aliis rebus *fines primorum coniunguntur principiis ſecundorum*, vt dicit Dionyſius *VII. cap. di. IX.* Secundum

autem gradum tenet ille, qui ordinatur ad contemplationem. Tertium autem, qui occupantur circa exteriores actiones. In singulis autem his gradibus potest attendi præeminentia, secundum quod vna religio ordinatur ad altiorem actum in eodem genere; sicut inter opera actiuæ potius est redimere captiuos, quam suscipere hospites; & in omnibus operibus contemplatiuæ potior est oratio quam lectio. Potest etiam attendi præeminentia, si vna earum ad plura horũ ordinatur, quam alia; vel cõuenientiora statuta habeat ad finẽ propositum consequendum. Moderni tamen doctores ad eundẽ intellectũ aliter distinguunt. Tres enim gradus faciunt illorum religiosorum vitam socialem agentium; præsertim qui in paupertate voluntaria propter Christum assumptam regularem vitã elegerunt. Primus gradus fuit quondã, & hodie est quorundam monachorũ, qui habẽtes possessiones in cõmuni, de fructibus & prouentibus ipsarum viuunt; de illis sibi & necessariis vitæ prouident. Secundus modus fuit, & adhuc quorundã est religiosorũ, qui mundũ spernentes de labore manuum suarũ victitant, ac vestium & alia necessaria sibi ex illo ministerio subministrant. secundum quem modũ aliquando Paulus Apostolus vixit, ne offendiculum daret Euangelio. Tertius gradus est aliorum religiosorum, qui hodie cõmuni vocabulo Mẽdicantes appellãtur; qui spiritualibus principaliter vacantes, & prædicationi & doctrinæ insistentes, de his quæ sibi à fidelibus offeruntur, in voluntaria paupertate Deo famulantur.

Religiosorũ tres gradus.

Hæ igitur religiones habent inter se differentias & proportiones; & aliæ aliis antiquiores sunt, & etiã strictiores. Sed quantũ est ad statum vberioris perfectionis, non dubito vltimã, id est Mẽdicantium vitam, maioris esse perfectionis & meriti, ac etiam securitatis ad salutẽ, propter quatuor causas superius assignatas, cum de excellentia religiosæ & monasticæ vitæ in genere actũ est. Primo videlicet, quia temporalium rerum minorẽ habet sollicitudinẽ. Secundo, quia ad spiritualem cõtemplationẽ maiorem habet dispositionẽ annexam. Tertio, quia respectu maiorum bonorum, quæ fidelibus subministrant, & paruam in hoc seculo recompensationem recipiunt. Quarto, quia magis Christi vitã imitantur & Apostolorum. Scribitur enim in Luca, quod *mulieres multæ sequebantur*

Ordo mendicantium securior ob quatuor causas.

bantur Christum, ministrantes sibi de facultatibus suis: quam aliqui putant vitam Mendicantium. Fortasse aliquis obiiciet, quod nonnullæ religiones artioris vitæ sunt, quā Mendicantes: ideo videntur eminentioris atq; perfectioris esse status. Nam dicendum est, vt sancti tradunt doctores, quod ista duo simul stare possunt, aliquam religionem esse artiorem, & tamen minoris perfectionis. Quod tripliri via ostenditur. Primo per Christi exemplum: secundo, per discipulorum documentum: tertio, per ecclesiæ militantis cōmune experimentum. Primo enim patet per exemplum Christi. Nam nulli fidelium debet esse dubium, quod nulla regula vel religio artior esse potest, quam religio Iohannis Baptistæ: de quo dicitur Matthæi 1. quod *vestimentum eius erat de pilis camelorum: esca autem eius locustæ, & mel siluestre.* Super quo verbo dicit Hieronymus, quod *mirum erat in humano corpore tantam asperitatem vitæ conspicere.* Demum nulli dubium est, quod nulla alia religio, aut viuendi modus perfectior fuerit vita & religione Christi. Vnde Matth. 11. dicitur: *Venit Iohannes Baptista, non manducans, nec bibens: & tamen dixistis, quia dæmonem habet. Venit filius hominis manducans & bibens: & dixistis, Ecce homo vorax & potator vini. & iustificata est sapientia à filiis suis.* Super quo verbo dicit Augustinus, quod *sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca & potu, sed in æquanimitate & voluntate tolerandi: quos neque copia sublevat, neque deprimit egestas.* Et sic patet, quod religio Christi, licet fuerit minus arta, tamen longe maioris perfectionis. Secundo hoc patet per doctrinam Apostolorum. Tanta enim fuit Apostolicæ vitæ perfectio, & ecclesiæ primitiuæ, vt cunctis possessionibus abdicatis, omnia haberent in communi, & precia possessionum ponebantur ad pedes Apostolorum. à qua perfectionis via aliquatenus posteriores defecerunt; quia possessiones in communi (licite tamen) reseruabant, vt alibi latius diximus, præsertim in eo libro, quem *de Christi paupertate* edidimus, tetigimus etiam in libro *Defensorii status ecclesiastici.* Nam expresse dicit Augustinus in de Doctrina Christiana: *nullas ecclesias gentium fecisse, quod tempore Apostolorum factum est:* & tamen monasteria ex gentibus conuersis congregata, & possessiones in communi seruantes, artioris vitæ

Religio artior minoris perfectionis esse potest tripliciter.

Religio Iohannis Baptistæ est artior omnibus ceteris.

Religio Christi maioris fuit perfectionis.

Remittit ad librum suum de Christi paupertate.

fuerunt, quam religio siue status Apostolorum: Dicit enim Hieronymus in Epistola ad Eustochium: *De cibo vero & potu taceo: cum etiam languentes monachi, aqua frigida vtantur, & coctum aliquod comedisse luxuria est.* Fuerunt ergo monachi in primitiua ecclesia artioris vitæ quam Apostoli, sed tamen minoris perfectionis. Quod patet, quia ex eo, quod monachi prædicti possessiones in communi seruabant, Augustinus videtur innuere, eos quodammodo à perfectione Apostolorum defecisse. Tertio hoc etiam conspicitur per militantis nostræ ecclesiæ experimentum. Tenet enim communiter ecclesia religionem siue statum episcoporum perfectiorem esse omni alia religione, tam monachorum quam aliorum: & tamen experimẽtum docet, q; quælibet religio arctioris vitæ est, quã religio seu status episcoporum. Non ergo se comitantur ista, quod religio quanto artior tanto perfectior. Potest enim esse maior perfectio, cum minori artitudine: & maior artitudo cum minori perfectione. Et licet ecclesia concedat transire ad artiorem illis, qui sunt in laxiori, non propterea id concedit, quasi credat religionem tanto esse perfectiorem, quanto artiorem simpliciter: sed credit artiorem instrumentaliter esse perfectiorem respectu illorum, qui per talem artitudinem dicunt commodius posse peruenire ad statum perfectionis. Et hæc quantum ad perfectiorem statum intelligenda sunt.

Transire de vno ordine ad alium an liceat.

Quid autem tenendum sit, quantum ad transitum, canonistæ tractant in *c. Sane, de regula.* Dicunt enim (exempli gratia) quod attenta institutione Regulæ sancti Augustini, & etiam sancti Benedicti, artioris regulæ est ordo sancti Benedicti, & laxior sancti Augustini: videlicet quantum ad transitum de vna religione ad aliam. Itaque nisi constitutiones regulares obstarent, vel obseruantia actualis fratrum Prædicatorum, & aliorum qui Regulam beati Augustini profitentur, certum est eos posse transire ad ordinem sancti Benedicti. Verumtamen in ista materia, quantum ad transitum ad aliam religionẽ, dicunt doctores, quod capitur latior vel artior, habendo respectum ad actualem obseruantiam Regulæ, etiam ad constitutiones factas vltra Regulam. Vnde quantum ad dictum transitum, non est solum

ponde-

ponderanda Regula sancti Benedicti & Augustini, sed sunt ponderandæ constitutiones ipsorum ordinum & actuales obseruantiæ. Et ideo cum fratres Prædicatorum, & sancti Augustini, & aliorum qui tenent Regulam beati Augustini, secundum communem modum viuendi & seruandi regulam, reducti sunt ad instar Mendicantium, ponderata veritate videntur esse artioris ordinis, quam ordo sancti Benedicti: & non posset transire Frater prædicatorum ad ordinem sancti Benedicti sine Papæ licentia. Tamen quantum ad perfectionem status vtriusque Regulæ simpliciter assumptæ, secundum opinionem multorum Regula beati Benedicti perfectioris status quam sancti Augustini est. Et hæc de comparatione inter se cunctarum religionum vitam socialem habentium breuiter dicta sufficiant.

Conclusio libri ad sanctissimum Dominum Papam.

Accipe, Beatissime Pater, hoc *humanæ vitæ Speculum*, tuo nomini, sed multorum vtilitati dicatum; vt per te, qui speculum & totius mortalis vitæ norma datus es, cuncti fideles in quouis statu, arte, gradu ac dignitate constituti speculentur atque in eo videant, quid cuique conueniat, quid incumbat, in quoue deuient à tramite vitæ iustæ. Nam veluti naturale speculum cuiuslibet formæ sibi oppositæ imaginariam profert similitudinem, sic hoc speculum omnium mortalium varias viuendi formas recipiet, & quid boni, quid sinistri habeat, distinguet & intuebitur. Ibi enim vitam suam speculabitur omnis homo. Nam *videbit peccator & irascetur*, speculans præuaricationes suas. in eo rursus: *Videbunt recti & lætabuntur*, quia cernent in quo crescant. Denique in eo: *Videbunt iusti & timebunt*, quia putantes se stare, videant ne cadant. Et tandem videbunt mortales, quia *omnis caro fœnum*: & omnis huius seculi decor, vt stercus. Dabo ergo finem, qui pro rerum magnitudine vix incepi. Scio, paucula forte & multa de huius mortalis vitæ diuersis artibus & viuendi modis disserui, quæ quidem longiora aut breuiora dici posse non ignoro. Verum nec breuitati admodum studui, nec copiæ, ne legentes aut tædio, aut nimia breuitate afficerem. Imitatus sapientem Ecclesiastem,

qui ex multis composuit parabolas sacras, quæ sunt verba vtilia, scribens sermones rectissimos, ac veritate plenos, non sibi, sed futuris prospiciens, ad laudem omnipotentis Dei. qui tandem tuam beatitudinem feliciter protegat & conseruet, & tandem post diuinum huius vitæ cursum, vna cum grege tibi credito perducat ad vitam æternam, Amen.

Finit Speculum vitæ humanæ, omnium Statuum commoda & pericula exactissime describens. in quo si quisquam defectus proprios cum reprehensione lectitauerit, non se, sed vitium sciat morderi: neque præstantissimo Rhoderico eius auctori succenseat, sed potius immortales gratias agat, cum vtique voluerit animarum saluti consultum iri.

Iohannes Botzhemus Abstemius D. D. Iacobus Vuymphelingius S. Pa. L. Symphorianus Pollio Sacerdos, recognouerunt. Iohannes Prys Ciuis Argentinus in ædibus Lustri, vulgo Zum Thiergarten, impressit. Ad morem gerendum Generoso Domino Philippo Domino in Duno & Lapide superiori, Argentinensis Ecclesiæ Præposito: & ad preces Pauli Burger eiusdem Summissarii; Pridie idus Ianuar. Anno salutis M. D. VII.

EXIMII

EXIMII MACABRI SPECVLVM CHOREÆ MORTVORVM,

VERSIBVS ALEMANICIS, (id est, in morem ac modos rithmorum Germanicorum compositis) *ab eo editum: & à* PETRO DESREY TRECACIO ORATORE *ante annos circiter sesquicentum emendatum.*

SPECVLVM SALVTARE CHOREÆ MACABRI.

Ad Spectatores.

Iſcite vos Choream cuncti qui cernitis iſtam,
Quantum profit honor, gloria, diuitiæ.
Tales eſtis enim matura morte futuri,
Quales in effigie mortua turba vocat.

Angelus chartam tenens, in qua ſcriptum.

Hæc pictura decus, pompam, luxumque relegat,
Inque choris noſtris linquere feſta monet.

In neceßitatem Mortis.

Eſt commune mori: mors nulli parcit honori.
Mors fera, mors nequam, mors nulli parcit, & æquam
Cunctis dat legem, tollit cum paupere Regem.
Ergo time quiſquis celſos aſcendis honores.

AVCTOR.

Creatura rationabilis
Quæ æternam vitam deſideras,
Hæc doctrina tibi notabilis
Eſt, ſi ipſam bene conſideras.
Hic quilibet addiſcit choreas,
Hanc Choream MACABRI nominans.

Hæc

Hæc est via super omnes vias,
Nulli parcens, omnia criminans.
In hoc potest Speculo legere
Omnis homo tendens ad tumulum.
Sapiens est qui scit videre:
Mortuus dat viuenti speculum.
Tu maiores vides ad oculum
Hanc Choream conducere: quia
Viuentium corpora singulûm
Fabricantur vna materia.

I.

Mortui tibicines choreantibus ludentes.

Mos est hic hominis semper cum tempore labi,
Et semper quadam conditione mori.
Est hominis nudum nasci, nudumque reuerti:
Est hominis putrere solo limumque fateri,
Et miseris gradibus in cinerem redigi.
Res & opes præstantur ei, famulantur ad horam:
Est locuples mane, vespere pauper erit.

Figura quatuor Mortuorum instrumentis musicis ludentium.

Omnia Cæsar erat, & gloria Cæsaris esse
Desinit; & tumulus vix erat octo pedum.

Mortuus primus musicus Choreæ.

Vos qui diua vero sententia
In diuersis viuitis seculo,
Sequimini Christi vestigia
Prouidendo mortis articulo.
Sero, mane, aut in diluculo
Hanc Choream sic choreabitis.
Suspicite vestro nos oculo,
Sicut sumus, ita vos eritis.

Secundus Musicus.

Cur nunc fratres non arbitramini,
Quod expedit vos omnes sic mori?
Cottidie vero lætamini,
Sed potius debetis mœreri.
Sæpissime non est sicut heri,
Cito lætus, cito contristatus.
Nolite vos fratres demereri
Hos discere vos expedit saltus.

Tertius Musicus.

O iuuenes, maioresque, senes,
Dicta nostra bene conspicite
Mori decet, hoc scitis vos omnes:
Nos igitur bene respicite:
Mundi huius vana despicite:
Parua est res, quæ transit leuiter.
Vos in cœlo semper aspicite:
Centum anni transeunt breuiter.

Quartus Mortuus Musicus.

Breuis enim est vita hominum.
Nam viuentes, veluti dixisti,
Ante vero præfatum terminum
Omnes vere morientur isti.
Quam plurima dicta retulisti,
Vt quilibet curam accipiat:
Sed parumper eos retraxisti,
Nemo timet, donec recipiat.

II.
PAPA.

Vado mori: mors certa quidem, nil certius illa
Hora sit incerta, vel mora: vado mori.

Figu-

Figura Mortis ducentis Papam.

Mors dominum seruo, mors sceptra ligonibus æquat,
Dissimiles simili conditione trahens.

MORS.

Nil dubium, vos omnes viuentes,
Quanquam tardet, sic choreabitis.
Solus Deus scit hominum mentes:
Respicite, quid nunc facietis.
Summe Papa vos incipietis,
Vt dignior conducens minores.
Honoratus taliter eritis:
Maioribus debentur honores.

PAPA.

Heu quid hoc est? an sic necessitas
Quod sim primus de choreantibus?
Quid in terra suprema dignitas,
Nomen Dei prodest in talibus?
Ecclesiis sum præses omnibus
Velut Petrus, & nunc obiciens
Mihi mors est pulsis honoribus.
Parum valet honor sic transiens.

III.

IMPERATOR.

Vado mori: quid amem, quod finem spondet amarum?
Cuius inanis amor? non amo: vado mori.

Figura mortis ducentis Imperatorem.

Quid sublime genus? quid opes? quid gloria præstant?
Quæ mihi tunc aderant, hæc mihi nunc abeunt.

MORS.

Et vos impar & mundi fortior
  Princeps, magnum tenens Imperium:
Vos oportet dicendo (morior)
  Dimittere pomorum precium.
Nunc soluetis iura viuentium.
  Non eritis statim velut heri.
Quicquid duco quod est mortalium,
  Omnes Adæ natos decet mori.

IMPERATOR.

Mors me grauat, & tamen nescio
  Coram quibus ius sit appellare.
Arma modo victus abicio,
  Mors lintheum me cogit portare.
Super omnes solebam regnare,
  Et moriens ita deficio.
Heu quid hoc est? mundo imperare
  Maiores non habent ex præmio.

IV.

CARDINALIS.

Vado mori; mortem non hoc, non impedit illud.
  Quo me cumque ferat sors data, vado mori.

Figura Mortis ducentis Cardinalem.

O quam dura premit miseros conditio vitæ!
  Nec mors humano subiacet arbitrio.

MORS.

Vt apparet, multum turbamini
  Cardinalis, sed nihilo minus

Post alios mecum sequimini,
Remedium vobis nullatinus.
Habuistis vestras inter manus
Mundi decus, quod statim nil erit.
Morte data seruus fit dominus:
In honore magno sensus perit.

CARDINALIS.

Nil mirum, si modo perstupeam
Ita videns me tam cito captum.
Mors accessit, moriar, peream:
Nunc video me perstupefactum,
Purpureum linquo vestimentum
Cum pilleo capaque rubea.
Iam me tangit cadauer infectum
Lætitiæ finis mœsticia.

V.

REX.

Vado mori, præsens transactis æquiparando.
Si non transiui, transeo, vado mori.

Figura mortis ducentis Regem.

MORS.

Nobilis Rex cum vestra corona
Accedite, iam satis fuistis
Formidatus ab omni persona,
Pompis fulgens, nunc pauper eritis.
Nec honores illos importabitis
Ad extremum veniens examen,
De thesauris nullos habebitis
Diti ori solum funeramen.

REX.

Non didici choream facere
Tam siluestrem, nec odam flebilem
Imitari. Heu quid est agere
Contra mortem nimis terribilem:
Non respicit personam nobilem.
Genus, forma, & quæque veniunt
In hoc mundo, nil sunt apud illam.
Omnes cinis finaliter fiunt.

VI.

LEGATVS A LATERE.

Vado mori; videat quo currat quisque superstes:
Cursor habet mecum dicere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Legatum Pontificium.

MORS.

Iam Legate per me restabitis,
Potentia vestra nunc fallitur.
Huc nec illuc amplius ibitis;
Nam vis vestra per mortem rapitur.
Homo sæpe ex se decipitur.
Prospicite quid est nunc agere.
Morte autem nemo defraudatur:
Velle Dei oportet facere.

LEGATVS.

Heu mihi, qui nuper pergebam
Vt Legatus partibus Franciæ;
Mori vero nondum cogitabam,
Sed ecce nunc finis lætitiæ.
Mors est autem actus tristiciæ,
Cuius Deus scit solus terminum.
Insequamur viam iusticiæ;
Mors sequitur terminos hominum.

VII. DVX

VII,

DVX.

Vado mori: miſero ſententia dura, beato
Grata; mori ſequitur viuere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Ducem.

Es probus, expirat probitas: honeſtus, honeſtas:
Si fueris fortis, fortia morte cadunt.

MORS.

Nobilis Dux, qui famam habetis
Feciſſe hîc magnum exercitum,
Mecum ſtatim vos choreabitis,
Nihil prodeſt grande concupitum.
Sed obſecro ante hunc exitum
Oſtendite veſtram audaciam
Demonſtrando veſtrum omne ſcitum:
Mors rapiet omnem fallaciam.

DVX.

Morte enim ſum nunc deprehenſus,
Nec poſſum me vltra defendere;
Sed timeo ne ſim reprehenſus,
Cum deceat tributum reddere.
Nihil valet arma oſtendere.
Nunc attigi diem nouiſſimum,
Et expedit cœlum contendere;
Parum prodeſt velle grauiſſimum.

VIII.

PATRIARCHA.

Vado mori, cinis in cinerem tandem rediturus;
Ordine, quo cœpi, deſino: vado mori.

Figura Mortis ducentis Patriarcham.

Iam nihil eſt totum, quod viximus, omnia ſecum
Tempus præteriens hora ſuprema trahit.

MORS.

Patriarcha pro vultu demiſſo
Non poteſtis ab hoc acquitari,
Iure Crucis duplicis amiſſo
Oportet vos finaliter mori.
Non debetis ex hoc admirari,
Non cogitans pertingere finem
Quod Papatus ſtudetis honori:
Spes inepta decipit hominem.

PATRIARCHA.

Nunc video quod mundanus honor
Me decipit modo læticiæ.
Nam ecce nunc quod à morte cogor
Arripere viam triſticiæ.
Vix dat honor locum ſcientiæ.
Parum valens eſt honor mundanus,
Vbi locus non adeſt gratiæ.
Aſcendentes alta turbat onus.

IX.

CONNESTABILIS.

Vado mori, ſectans alios ſectandus & ipſe:
Vltimus aut primus non ero; vado mori.

Figura Mortis ducentis Conneſtabilem.

MORS.

Mei iuris eſt vos conducere
Ad choream nunc, Conneſtabilis.

Plus

Plus Carolo Magno vos viuere
 Non oportet, res veritabilis:
Nihil prodeſt ſpata terribilis,
 Nec galea de manu fabrorum.
Contra mortem nullus eſt ſtabilis:
 Dum mors venit, nihil eſt armorum.

CONNESTABILIS.

Adhuc ego ſperabam vincere
 Multos viros mea potentia,
Caſtra, vrbes multas inuadere,
 Et mihimet ſubmittens omnia.
Sed video quod mors hæc impia
 Nunc me mordet; cuius morſus malus,
Ad quem nulla vitæ tendit via:
 Contra mortem nulla bona ſalus.

X.

ARCHIEPISCOPVS.

Vado mori Præſul: baculum, ſandalia, mitram
 Nolens ſiue volens deſero; vado mori.

Figura Mortis ducentis Archiepiſcopum.

MORS.

Qualiter nunc caput retrahitis
 Retro, Pater Archiepiſcope?
Accedite prope, quid timetis?
 Vobis dat mors vnum recipe.
Mors vbi vult, præcipit; incipe
 Choreare. ſic ſummam debiti
Creditam nunc tu gratis accipe.
 Computandum ſemel eſt hoſpiti.

ARCHIEPISCOPVS.

Heu nescio quam partem cernere,
Tantum stricte per mortem sum captus.
Quo nunc ibo, vt me adiuuare
Scit aliquis? certe sum deceptus.
Et qui bene cognosceret ictus
Duræ mortis, careret vitio.
Per oportet facere coactus,
Sum districta qualis coactio.

XI.

MILES.

Vado mori. Miles, belli certamine victor
Mortem non didici vincere; vado mori.

Figura Mortis ducentis Militem.

Occurrunt animo pereundi mille figuræ,
Morsque minus pœnæ, quam mora mortis habet.

MORS.

Audax Miles, qui magnos Barones
Frequentastis, & magnas Dominas:
Obliuisci decet tubas omnes
Propter pulchras tonantes fœminas.
Argenteas aurique cathenas
Dimittite patiens: constanter
Diræ mortis attendite minas.
Id quod vnus agit, frangit alter.

MILES.

Heu proh dolor, qui tantum famatus
Pridem fui, dulcis, amabilis

Domi-

Dominabus benignus & gratus;
 Et nunc mori, res est mirabilis.
Ad currendas lanceas habilis
 Semper fui, nec aliquid vile
Vnquam egi. res infallibilis:
 Nihil manet sub cœlo stabile.

XII.

EPISCOPVS.

Homo natus de muliere, breui viuens tempore repletur multis miseriis; qui quasi flos egreditur, & conteritur; & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet.

Figura Mortis ducentis Episcopum.

MORS.

Episcope pastor dignitatis,
 Non obstante vestra Prælatura,
Nullo bono statim gaudebitis.
 Quicquid vobis dederit natura,
Vestrum factum stat in aduentura.
 Retro dorsum vestrum mors vlulat.
De subditis nunc res est visura:
 Alta scandens non tutus ambulat.

EPISCOPVS.

Meum nequit cor lætificari
 Audiendo quid mors vult dicere:
Mihi dicens; Oportet te mori,
 Veni tua debita soluere.
Hoc vult iudex supremus audire;
 Quid huic dicam iudici debito?
Cunctos status facit mors transire:
 Totum perit, excepto merito.

XIII.

SCVTIFER.

Vado mori genitus de ſanguine nobiliori:
Nec genus inducias dat mihi, vado mori.

Figura mortis ducentis Scutiferum.

Feſtinate nobilis Scutifer,
Qui noſcitis modos chorearum.
Choream nunc vult ſummus Legisfer
Vobis dare poſt ſonum tubarum.
Nil ſub cœlo, quin ſit tranſiturum.
Vos igitur decet accedere
Poſt mortuos ſic choreaturum.
Nihil mortem poteſt euadere.

SCVTIFER.

Si me tenet mors ſuis laqueis,
Me deceat ad minus dicere
Duo verba complicibus meis,
Quos ſolebam choreis ducere:
Valete vos memores facere
Vota pro me Deum ſupplicando,
Quod me ſaluet. Nos oportet vere
Omnes mori, ſed neſcimus quando.

XIV.

ABBAS.

Credo quod redemptor meus viuit, & in nouiſſima die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum.

Figura Mortis ducentis Abbatem.

MORS.

Pater Abbas nolite fugere,
Sequimini mortem choreando.

Non oportet nunc desiderare
Abbatiam pro fructu sumendo:
Cuius fructus late comedendo
Multum pinguis vos fuistis factus.
Nunc vermibus esca moriendo
Magis pinguis primus putrefactus.

ABBAS.

Hoc minime cuperem facere
Vt ordinem vere conseruarem:
Sed omnibus conuenit transire,
Quamuis ob rem libenter manerem.
Viri fratres non cupiscite rem
Ecclesiæ. nam mortales sumus:
Et propter hoc ad vitam futuram
Moriendo tarde cogitamus.

XV.

IVDEX SIVE PRAESES.

Vado mori Iudex; quia iam plures reprehendi,
Iudicium mortis horreo, vado mori.

Figura Mortis ducentis Præsidem.

Mors tua, mors Christi, fraus mundi, gloria cœli,
Et dolor inferni, sunt memoranda tibi.

MORS.

Vos Balliue, qui iura sapitis
Iustitiæ, quique policiam
Ciuitatum mundi conducitis,
Accedite, monstro vobis viam:

Veni, vobis assignatam diem,
Manumissa quæ non variabit.
Videbitis vestram iustitiam.
Onus suum quilibet portabit.

BALLIVVS.

O mi Deus, hæc dies amara;
Ad hunc ictum non respiciebam.
Variauit se fortuna dura:
Nunc aduenit mihi quod timebam.
Inter omnes honores habebam
Meam vitam: nunc mors interpellat.
Non appello, sicut appellabam:
Nam de morte vane quis appellat.

XVI.

PHILOSOPHVS.

Vado mori Sapiens: sed quid sapientia nouit
Mortis cautelas fallere? vado mori.

Figura Mortis ducentis Philosophum.

MORS.

Astrologe respector syderum
Non videtis per astronomiam
Quod diuersa potestas astrorum
Istam mortis impediat viam.
Respicite genealogiam
Patris Adæ, pro quo nos punimur,
Attendentes ad theologiam.
Nam pro pomo nos omnes morimur.

ASTRO-

ASTROLOGVS.

Pro gradibus, nec pro ſapientia
Nullatenus prouidere ſcio.
Solum quæro cum diſplicentia
Cito mori: viuere neſcio.
Ecce dies meos nunc tranſeo:
Et aduenit vt nullus me iuuat.
Nulla mihi prodeſt inſpectio.
Qui bene vult mori, bene viuat.

XVII.

CIVIS.

Vado mori, ſperans per longum viuere tempus:
Forte dies hæc eſt vltima, vado mori.

Figura mortis ducentis Ciuem.

Mors facit exoſum, res aufert, atque colorem
Vermibus exponit, fœtentia corpora reddit.

MORS.

Feſtinate venire Burgenſis,
Non habetis modo diuicias.
Mors execans cuncta velut enſis
Vobis affert ſuas inducias.
Si feciſtis in mundo res pias,
Iſtud opus Deus auctoriſat:
In ſupremis reprobat alias.
Homo neſcit pro quo theſauriſat.

BVRGENSIS.

Durum mihi iam ſic relinquere
Diuicias ſenſus nutrituras

Sed diuitem simul cum paupere
  Tu perire cito mors procuras.
Non sapiens est qui suas curas
  Ponit bonis terræ, quæ pereunt;
Et animæ pœnas parent duras.
  Qui plus habent, plus tristes obiunt.

XVIII.

CANONICVS.

Vado mori: non me tenet ornatus, neque vestis
  Linea, nec mollis culcitra; vado mori.

Figura Mortis ducentis Canonicum.

MORS.

Canonice multum præbendate,
  Ecclesiæ distributiones
Modo vobis erunt interdictæ,
  Nec ibitis ad processiones.
Propter vestras retributiones
  Vitæ via vobis est seclusa.
Mori decet per leges communes.
  Mors aduenit hora non præuisa.

CANONICVS.

Hoc me parum confortat audire,
  Vt dimittam curas & præbendas.
Sed mors fortis me venit ferire.
  Non amplius ascendam cathedras.
Nunc choreas & mortales odas
  Choreabo, vestes abiciens
Canonicas & pulchras tunicas.
  Bene mori sit quisque cupiens.

XIX.

XIX.

MERCATOR.

Vado mori, magnus mundi moriturus amator,
Hunc ſpernens poſſum dicere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Mercatorem.

Es ſapiens? marcet ſapientia morte: redundans
Diuitiis? lapſu mobiliore fluit.

MORS.

Hic cernite mercator, qui pridem
Per patrias multas quæſiuiſtis
Nunc pedeſter, nunc equeſter, tandem
Sic nobiſcum choreabitis.
Veſtrum forum poſtremum facitis
Hiis choreis, quibus mors præſidet,
Plus laſſatus foro non eritis.
Talis cupit qui ſatis poſſidet.

MERCATOR.

Sub & ſupra veluti poteram
Iter feci pro pane lucrando;
Nunc equeſter, nunc pedeſter eram.
Nunc gaudia perdo moriendo.
Lætus eram ſemper acquirendo.
Et ecce mors dura, quæ me cogit
Choreare. ſic omnia perdo.
Parum ſtringit, qui nimis colligit.

XX.

MEDICVS.

Vado mori medicus medicamine non redimendus.
Quicquid agat medici potio, vado mori.

Figura Mortis ducentis Medicum.

O felix mortale genus, si semper haberet
Æternum præ mente Deum, finemque timeret.

MORS.

O Medice quid dicit vrina?
  Respicite quid sit emendandum.
Vos sciuistis iam in medicina.
  Satis enim ad præcipiendum
Tunc eratis vos ad succurrandum:
  Sed nunc estis pauper & modicus
Parum sciens ad vosmet curandum.
  Qui se sanat, est bonus medicus.

MEDICVS.

Artem dudum cognoui physicæ,
  Quam studui meis temporibus:
Vltra scire contendens practicæ
  Subueniens multis languoribus.
Nunc crucior mortis terroribus.
  Herba, radix nulla modo digna:
Cedo cunctis medicaminibus,
  Contra mortem nulla medicina.

XXI.

AMANS.

Vado mori, non me retinet vitiosa voluptas,
  Nec luxus auget viuere; vado mori.

Figura Mortis ducentis Amantem.

MORS.

Dulcis amans, placens & hilaris
  Vestri vultus comparans valorem,

Hic

Hic est passus vobis singularis;
Captus estis per mortis dolorem.
Huius mundi sinetis languorem.
Si tulistis vobis stultitiam
Faciei, mors fugat fulgorem
Decoratæ formæ fallaciam.

AMANS.

Heu proh dolor nullus est secursus
Contra mortem, nil valent amores.
Nimis breuis iuuentus est cursus.
Capelli nunc valeant & flores.
Nunc amantes puellæ dulcores
Cupientes, vestra lasciuia
Mis sit memor. nam venti maiores
Sæpe cadunt pro parua pluuia.

XXII.

CARTHVSIENSIS.

Vado mori senior, iam finis temporis instat,
Iamque patet mortis ianua, vado mori.

Figura Mortis ducentis Carthusiensem.

Bis duo sunt, quæ cordetenus sub pectore misi:
Mors mea, iudicium, baratri nox, lux paradisi.

MORS.

Vir sacrate, deuoteque frater
Semper viuens in abstinentia:
Arripite citius hoc iter,
Nulla vobis sit resistentia.
Hic proderit plus patientia
Non ad vitam, sed ad pium finem.

Reſpicite, datur ſententia
Super omnem mors vincit hominem.

CARTHVSIENSIS.

In mundo ſum mortuus, vt conſtat;
Vnde minus cupio viuere:
Quamuis morti quilibet reſiſtat,
Suo poſſe ſic conuenit ire.
Velit Deus meam recipere
Nunc animam dulciter, vt ſuas
Bonitates poſſim recipere.
Eſt hodie talis qui nihil cras.

XXIII.

CLIENS.

Vado mori pulcer viſu: mors ipſa decori
Vel formæ neſcit parcere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Clientem geſtantem ſceptrum in manu.

MORS.

Cliens virgam Regalem deferens
Vt videtur, vos eſtis rebellis:
Fruſtra tamen eritis differens
Choreare ſententia. talis
Eſt chorea cunctis generalis:
Mundi maior tranſit hac ſemita.
Mors communis eſt bonis & malis.
Nec eſt fortis, quin fortis ſit ita.

CLIENS.

Mors mordere cur me nunc præſumis,
Qui ſum Cliens & Regis ſeruitor?

Te

Te iudico furiosam nimis,
Quamuis ego sum tuus debitor.
Vndique sum captus. ecce tortor
Qui me cædit, nec vltra patitur
Mors, quod ego sum suus creditor.
Qui non discit, vix ita moritur.

XXIV.

MONACHVS.

Breues dies hominis sunt: numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos, qui præteriri non poterunt.

Figura Mortis ducentis Monachum.

MORS.

O Magister per me transietis,
Defendere frustra contendite:
Vos hominem nunquam terrebitis.
Post ad iter Monache venite.
Quid pensatis ad hoc cogitate.
Nunc os clausum tendetis ad ima.
Velut ventus & cinis transite.
Hominis est vita res minima.

MONACHVS.

Plus in claustro stare diligerem
Faciendo meum seruitium.
Est quod ibi deuote manerem
Fugiendo vias mortalium.
Velut stultus commisi vitium.
Ictus mortis nunc periculosus.
Mihi Deus donet remedium.
Non quilibet choreans iocosus.

XXV.

VSVRARIVS.

Vado mori diues: aurum vel copia rerum
Nullum respectum dat mihi, vado mori.

Figura Mortis ducentis Vsurarium, numerantem nummos pauperi pro pallio.

Hæc tua vita breuis, quæ te delectat inique,
Est velut aura leuis: te mors expectat vbique.

MORS.

Accedite nunc vsurarie
Delirate, videte faciem.
Nil vsura valebit hodie:
Propter nummi ardetis speciem.
Vos perdetis cuncta, ni veniam
Deus velit vobis ostendere.
Non oportet transeundo viam
Nisi ictus ad cuncta perdere.

VSVRARIVS.

Heu mori tam cito mors dura
Nec me possum modo defendere.
Hîc non prodest aurum nec vsura:
Nunc me decet cuncta dimittere.
Mors me ferit: sibi resistere
Non valeo. nec pulchros oculos
Quisquis habet, scit bene videre.
Sic percepi implendo loculos.

PAVPER INDIGENS.

Est vsura tam graue peccatum,
Quod quilibet ea qui fruitur,

Cor

Cor taliter habet inflammatum,
Quod vix mortis ſic reminiſcitur.
Per hunc ſtultum iſtud approbatur,
Ad vſuram qui mihi nunc præſtat
Suos nummos, & tamen moritur.
Quittus non eſt, cui debitum reſtat.

XXVI.

PROFESSOR.

Vado mori Logicus; alios concludere noui.
Concluſit breuiter mors mihi: vado mori.

Figura Mortis ducentis Magiſtrum.

Omnia mors tollit; doctum cecidiſſe Catonem,
Atque ipſum Socratem procubuiſſe ferunt.

MORS.

Et vos Regens in Achademia,
Qui plurimos coegiſtis Studentes,
Nihil prodeſt dicere, eya:
Veſtras decet dimittere artes.
Veſtri certe nigreſcient dentes.
Studete nunc prout Deus ſoluit.
Dimittite grammaticæ partes.
Mors hominem ſubito diſſoluit.

MAGISTER SCHOLÆ.

Scientia vero grammatica
Aliarum eſt introductio:
Iuuenibus autem hypotheca
Et artium vera diſcutio.

Sine illa nullum conſpicio
 Ad maiora vlla percipere.
Sed ecce nunc morte deficio.
 In omnibus decet incipere.

XXVII.

ARMIGER.

Fortium virorum eſt magis mortem contemnere, vitam odiſſe. Stultum eſt timere, quod vitari non poteſt.

Figura Mortis ducentis Armigerum.

MORS.

Super equum atque curſarium
 Vos armiger nunquam aſcendetis.
Mors arripit nunc veſtrum brauium.
 Aſpicite quid huc facietis.
Mundum vero ſtatim dimittetis.
 Non expedit lanceam currere.
Vt ego ſum, ita vos eritis.
 Quis contra me poteſt reſiſtere?

ARMIGER.

Heu non vitæ habeo ſpatium,
 Quia morti decet obedire.
Nunc dimitto Regis ſeruitium,
 Et cum illa compellor nunc ire.
Ad priſtinum non poſſum redire.
 Huc tam pie ſum conductus modo
Sicuti mors cogit me abire.
 Mori decet, neſcimus quando.

XXVIII.

ADVOCATVS.

Vado mori variis epulis vinoque repletus.
Hiis vtens restat dicere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Aduocatum.

Felix qui potuit tranquillam ducere vitam,
Et lætos stabili claudere fine dies.

MORS.

Aduocate finite processus,
Ad choream vadamus inuicem.
Corrigere vidistis excessus
Aliorum: quid vobis prædicem.
Sic ad magnum venire iudicem
Vos oportet, qui iudex est sciens
Leges cunctas vsque ad radicem.
Iusticiam præuenit sapiens.

ADVOCATVS.

Hoc iuris est, quod ratio fiat,
Nec quid contra tendo proponere.
Quod mors cuncta mundo surripiat
Sententiæ volo comparere.
Alterius nummos surripere
Dudum cœpi; timeo nimium
Coram tantum iudicem parere
Cuncta reddens ad iustum precium.

XXIX.

MVSICVS.

Vado mori gaudens. non gaudeo tempore longo:
Mundi dimitto gaudia, vado mori.

Figura Mortis ducentis Musicum.

Veni mime, qui cantus & odas
Choreasque cum modulantia
Harmonica choreantibus das
Arte tua fusa lætitia.
Cerne si nos in hac præsentia
Imus bene; pande nobis iter.
Scientiam sine fallacia
Bonus debet pandere magister.

MVSICVS.

Choreare taliter non curo,
Non gratenter hoc volo facere.
Si mors adest, viuere non spero:
Quomodo tunc possum choreare?
Plus nequibo sonos euomere.
Mors me tenet casibus in istis.
Talis vadit choreas ducere,
Cuius cor est languidus & tristis.

XXX.

PAROCHVS.

Vado mori, cernens quod mors cunctis dominatur,
Tensa videns mortis retia vado mori.

Figura Mortis ducentis Parochum.

Mors properat, fuga nulla patet, mortale tributum
Soluere naturæ lege tenetur.

MORS.

Transi cito rector animarum,
Qui mortuos & viuos solebas

Come-

Comedere, causa decimarum
Et non Dei templis seruiebas.
Vt ceteris exempla monstrabas,
Recipies tuum seruitium.
Tibi fiet, sicut faciebas.
Omni pœnæ debetur præmium.

CVRATVS.

Velim nolim cogor me reddere.
Nullus homo, quem mors non inuadat.
Meas tædet oues dimittere,
Has ne lupus dente fero lædat.
Cum spiritus à corde recedat,
Virtus abest, relinquitur munus.
Quid nunc dicam, si iudex accedat?
Felix ille, quem quitat Dominus.

XXXI.

RVSTICVS.

Vado mori pauper; nil mecum defero, mundo
Contempto mundus transeo, vado mori.

Figura Mortis ducentis Agricolam.

MORS.

Pauper dolens, languidus, patiens
Agricultor, te mori conuenit.
Laborasti viuendo moriens:
Tibi nullus in pœnis subuenit.
Huc accede. nam finis aduenit
Cunctis æqua. Stultus est igitur
Qui nunquam se casurum meminit,
Sed viuere semper opinatur.

AGRICVLTOR.

O quotiens te mors peroptaui,
In pœnis cum tantis languescerem?
Nunc me terres: te desideraui,
Et vtinam te nunquam viderem.
Si vitare possem te, vitarem.
Quanquam corpus labore vexetur
Hac & illac, sed ego nescirem.
Nulla quies in hoc mundo datur.

XXXII.

PROMOTOR.

Corporis & animæ societas non firmo vinculo cohæret, facile dirimitur.
Stultum est in eo confidere, quod leui perditur casu.

Figura Mortis ducentis Promotorem.

Pauperis & Regis communis lex moriendi,
Dat causam flendi, si bene scripta legis.

MORS.

Accedite Domine Promotor
Nunc expedit adire Curiam,
Respondere decet tanquam motor
Si fecistis quandam iniuriam.
Aliis enim satis penuriam
Dedistis, & non semper iuste.
Emendare decet fallaciam.
Male agit, qui viuit iniuste.

PROMOTOR.

Mors heu mihi præstat sudarium
Et nil prodest hîc audientia:

Recepis-

Recepiſſem meum ſalarium
  Illorum qui ſunt in ſententia.
Vti decet pro nunc prudentia.
  Mors me cogit: ſum ſubito captus.
Nihil prodeſt quam patientia.
  In peccatum raro cadit iuſtus.

XXXIII.

CVSTOS CARCERIS.

Ferro, peſte, flama, vinclis, ardore, calore,
Mille modis lethi miſeros mors vana fatigat.

Figura Mortis ducentis Cuſtodem carceris.

MORS.

Tu etiam magiſter carceris,
  Qui plurimos tenuiſti vinctos,
Veni mecum: tu de noſtris eris,
  Et corporis ero tui cuſtos.
Vigilaſti ſæpe ſuper cunctos:
  Sed in terra tibi prouideo.
Sic termino iuſtos & iniuſtos.
  Mori decet quando placet Deo.

CVSTOS CARCERIS.

Heu quot vinctos habebam diuites,
  Quorum nummos prope recepiſſem:
Et ſic modo dure me inuites.
  Sed huc nunquam libens acceſſiſſem.
Choreare taliter inuicem
  Non curarem: illud vere ſcitur.
Crede mihi illuc non iuiſſem.
  Nam ſcit Deus qui recte loquatur.

XXXIV.

PEREGRINVS.

Omnes enim mors cadere facit: ſed poſt illam viuentibus pie celſus iudex Deus miranda promittit.

Figura Mortis ducentis Peregrinum.

Vita quid eſt hominis, niſi res vallata ruinis?
Eſt caro noſtra cinis, modo principium, modo finis.

MORS.

Peregrine ſcitis cucurriſtis
Hinc & inde, vt bonus aduena:
Vnde ſæpe vexatus fuiſtis.
Cur facies eſt veſtra pallida?
Oratio vobis eſt valida:
Nam Domino (vt credimus valde)
Omnimodo eſt ſemper placida.
Qui laborat, dignus eſt mercede.

PEREGRINVS.

In diuerſis vero temporibus
Hinc & inde peregre cupiui:
Vbi fui magnis laboribus
Fatigatus, ſed libenter iui.
Nunc gratiam ſummi Dei viui
Salariis credo recipere.
Nam omnia, vt ſcio & ſciui,
Quanquam tardet, decet dimittere.

XXXV.

XXXV.

PASTOR.

Non ſum ſecurus, hodie vel cras moriturus:
Intus ſiue foris eſt plurima cauſa timoris.

Figura Mortis ducentis Paſtorem.

MORS.

Et vos paſtor venite leuiter,
Non expedit hic modo reſtare.
Oues veſtras gregeſque breuiter
Dimittetis: ſic oportet ſtare.
Non poteſtis pro nunc deuiare
Cum prœmium iuſte acquiritur.
Sic meditor vos alleuiare.
Felix ille qui bene moritur.

PASTOR.

O quam oues magno periculo
Reſtant ſæpe ſine conductore.
Nam & lupus ſemper in angulo
Has deuorat carentes rectore.
Qui regitur à ſummo paſtore
Sæpe vitet peſſimam preſſuram.
Simus ergo ſub illo auctore.
Super cunctos mors facit morſuram.

XXXVI.

MINORITA.

Vado mori, ſed neſcio quo, ſed neſcio quando.
Quo me cumque loco vertero, vado mori.

Figura mortis ducentis Cordigerum.

Carnis vita, labor; carnis conceptio, tabes
Menſtrua; putredo, finis; origo, lutum.

MORS.

Vos Cordiger frater ſequimini,
Poſt paſtorem ſatis prædicaſtis.
De hac morte ſi moriemini,
Inde minus mirari debetis.
Nam maiores mors mordet, videtis
Experta re. quantumque ſubito
Dicta veſtra factis comprobatis.
Semper mors eſt percutere præſto.

CORDIGER.

O mi quid eſt in mundo viuere?
Nullus tutus ſtat in hoc ſeculo.
Quo vanitas non ceſſat creſcere,
Tunc venit mors cum ſuo baculo.
Nil mirum eſt, ſi modo tremulo
Quam vixerim mundo mendicitus.
Quicquid feci, mecum nunc baiulo,
Sapiens eſt peccator contritus.

XXXVII.

INFANS.

Vado mori iuuenis, quia nil valet ipſa iuuentus.
De nece protegere nequeo, vado mori.

Figura Mortis ducentis infantem in cunis iacentem.

MORS.

Parue puer nuper infans nate,
Hic facies moram paruiſſimam.
Nam tributum iudex petit à te
Faciendo finem breuiſſimam.
Choreabis odam nouiſſimam,
Vt cæteri: mors tibi detur.
Non teneas illam rem maximam.
Qui plus viuit, plus pati tenetur.

PVER.

A a a a, iam loqui neſcio,
Infans cum ſim paruus lingua mutus,
Heri natus, & nunc deficio
Ad tumulum parere citatus:
Intrans mundum tunc ſoluens exitus.
Sed ſtat idem mors cunctis communis.
Dum Deus vult, deficiunt ſtatus,
Vno motu ſenis & iuuenis.

XXXVIII.

CLERICVS.

Vado mori; miſerere mei Rex inclite Chriſte:
Omnia dimittens debita, vado mori.

Figura Mortis ducentis Clericum.

Sperma prius, modo ſaccus olens, poſt vermibus eſca
In tumulo: pro qua dote ſuperbit homo?

MORS.

Creditis vos euadere mortem,
Fugiendo, Clerice? ſcitis ne

Quod dura mors non respicit fortem?
  Nec Clericum pro suo nomine?
Non propicit mors vestræ coronæ.
  Et si nomen vestrum sit Iohannes
Aut Guillermus, est mori commune.
  Dum Deus vult, sic corrigit omnes.

CLERICVS.

An deceat Clericum iuuenem
  Cupientem suo seruitio
Peruenire ad maiorem finem
  Admirari satis hoc nescio.
Dudum mea fuit intentio
  Vt ditarer, sed multum mihi stat
Mors obiecta meo principio.
  Vix perficit stultus quod cogitat.

XXXIX.

HEREMITA.

Vado mori sperans vitam sine fine manentem,
  Spernens præsentem: sic bene vado mori.

Figura mortis ducentis Eremitam, habentem à dorso sequentem Mortem.

Cum fex, cum fimus, cum res vilissima simus,
Vnde superbimus? in terram terra redimus.

MORS.

Venite post pater Heremita,
  Quamuis sitis in loco deserto,
Choreare vos conuenit ita,
  Exite nunc de loco cooperto.

Oculo

Oculo si vidistis aperto
Contemplando multa Dei facta,
Non impedit mortem suo facto.
Vita non est hereditas tuta.

HEREMITA.

Nunc oportet mori, bene credo;
Condemnatus sum per Parlamentum
Summi Regis: nec hæc solitudo
Heremorum tardabit arrestum.
Deum meum vnum rogo tantum,
Quod soluat me, quem de limo fecit.
Effecit me hic mundi contentum.
Nihil habet, cui nihil sufficit.

MORS.

Bene dicis, sic debes dicere:
Nullus liber à morte mortalis.
Qui se male nouerit viuere,
Choreare sciat se cum malis.
Sit igitur quilibet fidelis
Catholicus sequens Dei vias.
Subita mors est dubitabilis:
Non est vnus, qui sciat suum cras.

XL.

LANCEARIVS MILES.

Paucitas dierum meorum finietur breui. Dimitte ergo me Domine, vt plangam paululum dolorem meum, antequã vadam.

Figura Mortis ducentis Hastatorem.

Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt,
Et redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

MORS.

Super campos, vrbeſque, opida
Comediſti pullas atque pullos.
Et ego mors ſum tibi trepida,
Quamuis tamen non dimitto vllos.
Oppreſſiſti magnos & paruulos
Tanquam haſtator quam validiſſimus,
Quanti facis barbam & capillos.
Valet primus ſicut nouiſſimus.

HASTATOR.

Nunc timeo illud paſſagium.
Nam mors ſemper cunctis terribilis.
Sed eſt via vera mortalium,
Quamuis tamen ſit mihi crudelis.
Contra illam nulla res vtilis.
Quid prodeſſet ergo defendere?
Cum debitum iuris naturalis
Vnuſquiſque tenetur reddere.

XLI.

STVLTVS.

Vado mori ſtultus: mors ſtulto vel ſapienti
Non iungit pacis fœdera; vado mori.

Figura Mortis ducentis Stultum.

MORS.

Tu fatue, ſi nunc hic choreas
A natura hoc tibi prouenit,
Sed aſpice ne modo pereas,
Sic omnibus pergere conuenit.

In

In Scriptura quilibet inuenit,
Quod omnibus mori est statutum.
Stultus est, qui hoc non meminit.
Nam omnis res tendit ad vltimum.

STVLTVS.

Hic sunt omnes boni amici
Choreantes veluti concordes;
Quamuis tamen erant inimici
Quam plurimi, & mundo discordes.
Pauci vero sunt misericordes.
Sed idem sunt stultus & sapiens.
Qui conspicis ergo hoc, memor es.
Qui non timet Deum, insipiens.

XLII.

Dies mei sicut vmbra declinauerunt; & ego sicut fœnum arui. Tu autem Domine in æternum permanes.

Figura Auctoris, habentis ante se iacentem mortuum.

Esto memor, quod puluis eris & vermibus esca,
In gelida putrens quando iacebis humo.
Non erit in mundo, qui te velit vltra videre,
Cum tua rancidior sit caro rupta cane.

ANGELVS in figura tenens chartam cum inscriptis versibus.

Mortales Dominus cunctos in luce creauit
Vt capiant meritis gaudia summa poli.
Felix ille quidem, qui mentem iugiter illuc
Dirigit, atque vigil noxia quæque cauet.

Nec tamen infelix, ſceleris quem pœnitet acti,
Quique ſuum facinus plangere ſæpe ſolet.
Sed viuunt homines, tanquam mors nulla ſequatur,
Et velut infernus fabula fana foret.
Cum doceat ſenſus, viuentes morte reſolui,
Atque herebi pœnas pagina ſacra probet.
Quas qui non metuit, infelix prorſus & amens
Viuit, & extinctus ſentiet ille rogum.
Sic igitur cuncti ſapientes viuere certent,
Vt nihil inferni ſit metuenda palus.

AVCTOR.

Vos videntes in hac protractura
Omnes ſtatus mundi choreantes,
Hîc notate qualis ſit natura
Humanorum. dirigite mentes,
Nunc viuentes, ſtatim morientes,
Putreſcentes relictis omnibus
De carnibus vermes nutrientes,
Omnes ſtatus ſunt dati vermibus.
Nil eſt homo, qui bene cogitat,
Niſi ventus res tranſitoria.
Quiſquis videt, clare qui penſitat
Hanc choream nudam lætícia.
Hæc igitur cunctis hiſtoria
Sit permanens & mente ſtabilis:
Vt quilibet fruatur gloria.
Fœlix ille, qui gaudet in cœlis.
Vtile eſt, quod rememoretur
Mane, ſero. nam talis hodie
Viuit ſanus, qui cras morietur.
Ergo quiſque credat hiſtoriæ.
Sunt aliqui mundanæ gloriæ
Tam dediti, quod quidquid agatur
Nihil credunt, pleni læticiæ
Nunquam credunt quouſque tangantur.
O quanti ſunt, qui hîc abutuntur,
Ac non eſſet verus paradiſus
Aut infernus: ſed cruciabuntur,
Vt ſcriptura teſtatur omnibus.
Abſoluti cunctis reatibus
Vos orate, qui nunc hac tranſitis,
Vt amici ſaluentur precibus,
Cum orare valeat defunctis.

AVCTOR

AVCTOR.

O vos omnes, qui transitis per viam, attendite,
Qui vt vmbra præteritis, oculos hic figite,
Humanæ mortalitatis intuentes speculum,
Vt quid estis cognoscatis, & quid præsens seculum.
In hoc enim quid humana patenter ostenditur
Vita sit, & res mundana, quæ tantum diligitur.
Ecce quicquid in præsenti seculo conspicitis,
Cito transit, instar venti nil durare cernitis,
Nam vt fœnum exarescit carnalis viriditas,
Et vt fumus euanescit mundana iocunditas.
Transit honor mundialis, transit & potentia,
Pulchritudo mundialis, mundique prudentia.
Mortem ergo cogitate, finem transeuntium:
Nec in mundi vanitate quæratis solatium.
Si mortem attenderitis, huiusque miseriam
Vitæ, iam inuenietis doloris materiam.
Vita multis est respersa amaritudinibus,
Et mors tandem vniuersa tollit cum hominibus.
Quicquid producit in esse natura mirabilis,
Tot consumat est necesse mors insatiabilis.
Nam per pomum, quod gustauit primus parens vetitum,
Mors in mundum subintrauit suæ legi subictum.
Vnde per culpam deiecta est humana dignitas
Mortis legibus subiecta, totaque posteritas.
Quis tam prudens? quis tam fortis stetisse legitur,
Qui gustum amaræ mortis euasisse creditur?
Samson moritur robustus, Salomon doctissimus,
Absalon forma venustus, Dauidque sanctissimus,
Christus quoque mortis diræ priusquam substinuit
Pœnam, ad thronum gloriæ redire non potuit.
Cum ergo sit certa mortis pœna, quam euadere
Nequitis, in re terrena nolite spem ponere.
Qui spem ponit in mundanis, manifeste fatuus
Comprobatur. nam inanis hinc transit & vacuus.
Quod profecto rationis oculum habentibus
Patet huius visionis formam intuentibus.

VISIO HEREMITÆ.

Fuit quidam Heremita vitæ commendabilis,
Cui reuelatur ista visio mirabilis.
Nocte quadam dum ingressus lectulum quiescere
Vellet, sopore depressus vidit renitescere
Quendam habitu regali virum potentissimum,

Alium quoque legali iure peritiſſimum.
Iuxta quos miri decoris mulier apparuit,
Quæ gemmis & auro foris adornata nituit.
Quos cum cerneret latenter in campo conſiſtere,
Et de vanis ſe iactanter audiret extollere:
Mox tres mortuos fœtentes putrefactis carnibus,
Vermibus ſcatuientes, deformes aſpectibus,
Vidit nimio ſtupore repletus emergere,
Et ad viuos cum mœrore ſe ſtatim conuertere.
Quorum quilibet patebat vnum de viuentibus,
Quem dire redarguebat de vanis ſermonibus.
Igitur Rex ornamenta indutus regalia
Stabat mente tumulenta prorumpens in talia:

Non est poteſtas ſuper terram, quæ comparetur mihi, qui factus ſum vt nullum timeam.

VANA POTENTIA.

Quis ſtirpe tam generoſus, tam fortis potentia,
Tam diues, tam glorioſus ſtatus excellentia
Qui mihi poſſit æquari, vel me ſit ſublimior?
Præſertim qui ſine pari cunctos ſupergradior.
Mihi incuruantur militesque ſeruiunt,
Principes atque Prælati ſubiecti obediunt.
Me honore proſequuntur vniuerſi populi,
Et parati aſſequuntur mea iuſſa ſinguli.
Quem volo, ſtatim exalto; quem volo, præficio
Cæteris; atque ex alto quem volo deicio.
Nec in mundo dominatur tantus, qui opponere
Se mihi non vetatur, vel me iam offendere.
Aurum, gemmas & cunctorum habens affluentiam,
Temporalium bonorum nullam indigentiam
Patior, nullaque cura mea mens deprimitur,
Nec extrinſeca preſſura caro mea teritur,
Corporis in ſoſpitate perſeuero iugiter,

Et pa-

Et pacis ſecuritate gaudeo ſimiliter.
Denique boni nullius egens nihilominus
Imperator eximius ego ſum & Dominus.

ACTOR.

Regem hæc incaute verba loquentem aggreditur
Mortuus Rex, atque acerba voce ſic loquitur:

Hodie Rex es, & cras morieris: quia omnis potentatus vita breuis.

REX MORTVVS.

O ſtulte & inſenſate, rationis lumine
Carens: ô intus excæcate erroris caligine,
Quid te iactas de labentis poteſtate ſeculi,
Cuius carnem morientis comedent vermiculi?
Noſce miſer, quod mortalis es & corruptibilis,
Mihi futurus æqualis fœtens & horribilis.
Rex inuictus fui dictus, potens & ditiſſimus;
Sed ecce iam ſum relictus ſub terra nudiſſimus.
Quid præterita dulcedo? quid laus? quid imperium
Mihi prodeſt? qui putredo ſum & eſca vermium.
Reſpice cuncta mundana quomodo pertranſeunt,
Mente qualiter inſana his nimirum pereunt.
Nil hîc verum, nil manſurum, nil firmum, nil ſtabile,
Sed falſum atque nociuum, caducum & labile.
Eſt delectamentum mundi, laus, honor, & gloria;
Aurum ſimul & argentum, cuncta tranſitoria.
Cito ergo reſipiſce, depone ſtultitiam;
Et protinus ingemiſce deprecando veniam
Culpis, nec in his terrenis confidas diuitiis,
Ne cœleſtibus amœnis careas deliciis.

ACTOR.

Itaque Legis peritus inflatus ſuperbia
Fatur mollibus veſtitus hæc & his ſimilia:

Magnus effectus ſum, & præcedo ſapientia omnes, qui ſunt & qui ante me fuerunt.

VANA PRVDENTIA.

Merito poſſum lætari, cui in prudentia
Quis non valet comparari, nec in eloquentia.
Me certatim venerantur diuites cum pauperibus,
Et pro ſuis deprecantur cauſis cum muneribus.
Regum quippe commenſalis & conſiliarius,
Eorum collateralis ſum & neceſſarius.
Per me regunt & diſponunt, decernunt & iudicant,
Promouent atque deponunt, ditant & magnificant.
Illum facio priuari ſuo beneficio,
Hunc honeſto deputari procurans officio.
Sic & illum iudicari reum in iudicio,
Iſtum vero liberari mortis à ſupplicio.
Veritatem impugnare noui & ſubuertere:
Necnon mihi aduerſantes penitus confundere:
Reum atque criminoſum ſcioque defendere:
Et dum volo virtuoſum peruerſum oſtendere.
Præter iſta ſum expertus in omni ſcientia,
Et tranſcendere repertus cunctos ſapientia.
Ad hæc mortuus ſecundus reſpondebat acriter,
Et Legiſtam gemebundus increpabat taliter:

Ne glorieris in ſapientia: quæ ſapientia mundi huius ſtultitia eſt apud Deum.

SAPIENS MORTVVS.

Dic deſtructor veritatis, fraudis & maliciæ
Adinuentor, æquitatis hoſtis, & iuſticiæ,

Cur

Cur cor tuum eleuatur de tua prudentia,
Quæ nil ex se comprobatur quam pura dementia.
Iam ſtultiloquam compeſce linguam, & conſidera
Quam vanum ſit tuum eſſe in hac vita miſera.
Nunc potitur ſanitate prouectus honoribus,
Cras cadauer fœditate plenum & fœtoribus.
Noli ergo te iactare, nolique tumeſcere,
Qui mortem nec defraudare nec vales effugere.
Infelix animaduerte, quid es & vnde veneris:
Per me ſciens, quod certe velut vmbra præteriris.
Prudens etiam & aſtutus, in lege doctiſſimus,
Sed nunc cœno inuolutus putreo viliſſimus.
Magnus quondam & dilectus cum multis hominibus,
Iam per mortem ſum effectus odioſus omnibus.
Contemplare diligenter quam difformis corpore
Nunc ſum, qui tam eminenter fulſi retro tempore.
Et tuæ corruptionis frequens meditatio
Tibi ſit conuerſionis ſalubris occaſio.

ACTOR.

Fœmina nitens candore & ornatu vario
Talia tumeſcens ore profert temerario:

Non eſt ſimilis mei ſuper terram in aſpectu, & pulchritudine, & deornatu membrorum.

VANA PVLCHRITVDO.

Non eſt pulchrior depicta mea quam effigies,
Nec præclarius amicta mulieris ſpecies.
Me videre delectatur Regia ſublimitas,
Eſſe mecum reputatur ſummaque iocunditas.
Formæ quoque venuſtate ſum incomparabilis,
Et membrorum quantitate decenti laudabilis:
Sine ruga, ſine ſorte, non confecta macie,

Fulgens veste, læta corde, floridaque facie.
Vultum meum intuentes admirantur oculi.
Principes atque potentes me frequentant & populi.
Nam aspectu gratiosa, vultuque amabilis,
Omnes certe velut rosa præcello mirabilis.
Quare merito lætari cæteris plus debeo,
Quæ decore singulari omnibus præfulgeo.
Et cum tantæ speciei sim, nullam inopiam
Patior, mundanæ rei omnis habens copiam.
Reges enim inflammati amoris incendio
Mei, semper sunt parati implere quæ cupio.
Inde prorsus nil deesse mihi posse video,
Nil nocere, nil obesse. quapropter sic gaudeo.

ACTOR.

Hæc postquam viua prætendit decore conspicua,
Ipsam dire reprehendit appropinquans mortua:

Fallax igitur est pulchritudo, quæ ad modum floris decidens protinus emarcescit.

FEMINA MORTVA.

Cur, inquit, præsumptuosa, cur tantum extolleris?
Stulta quoq; & ventosa imprudenter loqueris?
An nescis, quod pulchritudo facile dilabitur?
Quam tam leuis ægritudo tollere dinoscitur.
Cerne mei iam figuram horrendi cadaueris,
Et consimilem futuram te pro certo noueris.
Per me liquet, quod membrorum nil prodest formositas,
Et nil indumentorum valet præsumptuositas.
Quondam enim speciosa fui & ornatu fulgida:
Iam sum vermibus corrosa, & effecta fœtida.
Sic nimirum marcescet decor tui corporis,
Atque caro computrescet post pusillum temporis.

Etsi

Etſi tu nunc pulchra foris appares & candida,
Nigra plenaque fœtoris tunc eris & horrida.
Nunc dilecta, tunc deſpecta cunctis ab hominibus
Luto iacebis proiecta, cibus data vermibus.
Hæc in animo reuoluas, hæc ſemper recogita.
Nam neceſſe eſt vt ſoluas tandem mortis debita.
Nulla namque fortitudo, nulla namque prudentia
Liberat, aut pulchritudo mortis ab anguſtia.

ACTOR.

Mortem ergo timeatis, quæ nec arte fallitur,
Nec muneribus oblatis quibuſcumque flectitur,
Nec terrea poteſtate quandocumque vincitur,
Nec decoris venuſtate ad parcendum trahitur.
Mortem autem metuentes declinate vitia,
Mente ſemper recolentes Chriſti beneficia,
Vt gehennæ fugientes pœnam, eius gratia
Cœli poſſitis gaudentes intrare palatia.

FINIT CHOREA MACABRI.

HANOVIÆ,

Typis VVechelianis apud hæredes Joh. Aubrii

M. DC. XIII.